

A KÖZPONTI NÖVENDEKPAPSÁG

MAGYAR

EGYHÁZIRODALMI ISKOLÁJÁNAK
TÖRTÉNETE.

IRTA

SÉDA FERNÖ,

ESZTERGAMMEGYEI NÖVENDEK A KÖZPONTI PAPNÖVELDÉBEN.

„Istenünk- s hazánkért!”

~~~~~  
KIADJA A M. E. I. ISKOLA.  
~~~~~

BUDAPEST, 1874.

NYOMATOTT „HUNYADI MÁTYÁS” INTÉZETBEN (ZÖLDFA-UTCA 39.)

FŐMAGASSÁGU S FÖTISZTELENDŐ

SIMOR J Á N O S

ÚRNAK,

A RÓMAI SZENTEGYHÁZ ÁLDOZÁR-BIBORNOKÁNAK, MAGYAR-
ORSZÁG HERCEG-PRIMÁSÁNAK, FŐ ÉS TITKOS KORLÁTNOKÁ-
NAK, AZ APOSTOLI SZ. SZÉK SZÜLETETT KÖVETÉNEK, SZENT
ISTVÁN APOSTOLI KIRÁLY RENDJE NAGYKERESZTES VITÉ-
ZÉNEK ÉS FŐPAPJÁNAK stb. stb.

A MAGYAR EGYHÁZIRODALMI ISKOLA

NAGYKEGYESSÉGÜ FÖVÉDNÖKÉNEK

legmélyebb fiúi hódolatuk jeléül

a m. e. i. iskola ez évi tagjai.

AZ ISKOLA KIADÓ-ELŐSZAVA.

A már évek előtt több ízben kifejezést nyert óhaj, — vajha birnók iskolánk majdnem félszázados történetét¹⁾ — a mult iskolai évben végre teljesült. Ugyanis a m. k. tudomány-egyetem rectora, dr. Hatala Péter fölszólítá az iskolát, hogy eddigi kiadványait az iskola rövid ismertetése mellett az egyetem útján küldje föl a bécsi világtárlatra. A figyelmes felszólítás visszhangra talált, s az iskola egyik tagját, Séda Ernő esztergami növendékpapot bizta meg a történeti vázlat megírásával. Az iskola nem is csalatkozott, mert a bizalmával megtisztelt egyén terjedelmes művel lepte meg az iskolát, mely — a kiküldött négytagu bírálóbizottság tanuságaként — „nem csak a várakozásnak felel meg tökéletesen, hanem némi bővítések után feleslegessé teszi iskolánk félszázados történetének szóbajött megírását is.“ — Az iskola tehetségeihez képest anyagilag is kifejezést kívánván adni megelégedésének, szerzőt 5 db. arannyal jutalmazá meg.²⁾ — Azonban

¹⁾ L. Szmda Victor elnök „Csevegések“ című értekezését.

²⁾ L. Évkönyv, 1873. évi márc. 16-án tartott XII. r. gyűlést.

miután tőlünk nem függő körülmények miatt a világtárlaton tervezett képviseltetésünk elmaradt, s így iskolánk sikerülten megírt története a levéltár poros polcaira lett volna kárhozható: 1873. nov. 9-én tartott II. bizottmányi gyűlésen azon lelkes indítványt, hogy az iskola története átdolgozott alakban kiadassék, a bizottmány ügybuzgón felkarolván, az iskola elé terjeszté, mely ott is általános visszhangra talált¹⁾ és pedig a következő indokoknál fogva :

1. hogy bemutassa irodalmunk barátainak iskolánk közel félszázados működését ;

2. hogy megismerkedhessenek a hasonló irodalmi társulatok azon egyesület történeti fejlődésével s jelenlegi szervezetével, mely már központi helyzeténél fogva is vezérszerepre van hivatva; végül

3. hogy az iskola saját tagjainak is módot nyújtson ezáltal arra, hogy tanulságos múltjából lelkesedést és buzdulást merithessenek, s így a szép múlt még szebb jövő záloga lehessen !

Budapest, 1874. febr. 14-én.

A magyar egyházirodalmi iskola által kiküldött háromtagú bizottság.

¹⁾ L. Évkönyv, 1873. évi nov. 16-án tartott III. r. gyűlést.

TARTALOM.

Előszó	Lap. 1
Kutatók	7
Felosztás	15

I. Rész.

A magyar társaság.	17
-----------------------------------	----

II. Rész.

A magyar gyakorló iskola 1831–1848.

I. FEJEZET.

Alapítása	31
----------------------------	----

II. FEJEZET.

A iskola szervezete.

A. Tagok.	
1. Rendes tagok	44
a) A rendes tag köteleme	46
b) A rendes tag jogai	48
2. Tiszteletbeli tagok	48
3. Levelező tagok	49
4. Pártfogó tagok	49
B Az iskola tiszti kara	49
1. Az elnök	50
2. Jegyző	52
3. Tárnok	54

VIII

	Lap.
4. Írásjobbítók	54
5. Jelentő	55
6. Aljegyző	55
7. Pénztárnok	56
8. Nyomtatásjobbítók	57
9. Pénztári ellenőr	57
10. Biztosság	58
C. Az iskola tagjainak összesége	59

III. FEJEZET.

Az iskola belélete.

1. Gyűlések	62
a) A rendes gyűlések	62
b) Rendkívüli.	64
c) A Biztossági	64
d) Bucsúgyülés	64
2. Ünnepek	
a) Örömmünnepek	65
b) A halottakról való megemlékezés	66
3. Mozgalmak	67

IV. FEJEZET.

Az iskola működése.

1. Próza	70
Rövid áttekintés	79
2. Költészet	80
3. Nyelvészet	83
4. Kritika	89
5. Szónoklat és vitagyakorlatok	94

V. FEJEZET.

Az iskola hatása kifelé.

A. Az iskola kiadványai.	95
B. Az iskola viszonya hazánk többi papnöveldéi- s hasonirányu egyleteihez	104

VI. FEJEZET.

Az iskola nemzeti jellege	114
-------------------------------------	-----

VII. FEJEZET.

A szellemi művelődésre befolyó tényezők . . . 116

Lap.

1. Hazánk főpapjainak érdekeltsége	116
2. Az irodalmi tekintélyek érdekeltsége	117
3. A tudományos folyóiratok kritikai megjegyzései	118
4. Pályadíjak	118
5. A szépirodalmi és tudományos folyóiratok	120
6. A könyvtár	120

VIII. FEJEZET.

Pénztár.

1. Alapítása	121
2. Gyarapodása	122
3. A pénztár rendezése és kezelése	125

IX. FEJEZET.

Könyvtár.

1. Alapítása	129
2. Gyarapodása	129
3. A könyvtár rendezése és kezelése	132

X. FEJEZET.

Az iskola kebeléből kikerült tagok . . . 137

III. Rész.

A magyar egyházirodalmi iskola 1850–1874. 142

I. FEJEZET.

Alapítása 142

II. FEJEZET.

Szervezete.

A. A tagok	156
1. Rendes tagok	156
2. Résztvevő tagok	158

X

	Lap.
3. Pártoló tagok	162
4. Tiszteletbeli tagok	162
5. Gyűjtők	163
B. Tiszti kar.	
1. Az elnök	163
2. Jegyző	170
3. Könyvtárnok	173
4. Pénztárnok	174
5. Aljegyző	175
6. Levéltárnok	176
7. Alkönyvtárnok	177
8. Alpénztárnok	178
9. A bizottmány	178
10. A könyvválasztó bizottság	178
C. A tagok összesége	180

III. FEJEZET.

Belélet.

1. Gyűlések	184
a) Előkészületi gyűlések	184
b) Rendes gyűlések	184
c) Rendkívüli gyűlések	185
d) Bizottmányi gyűlések	185
2. Ünnepek	
a) Alapítási vagy örömmünnepély	187
b) Gyászünnepély	188
c) Jézus névünnepe	190
d) Mária szeplőtelen fogantatásának emlékére	190
e) Széchenyi István gróf és Vörösmarty Mihály mellszobrainak leleplezése	190
f) Gyászünnepély Széchenyi István gróf emlékére	190
g) Gyászünnepély Márkfy Samu emlékére	191
3. Mozgalmak	192

IV. FEJEZET.

Működése.

1. Próza	198
2. Költészet	203
3. Nyelvészet	209
4. Kritika	214
5. Szónoklat	221

V. FEJEZET.

Az iskola hatása kifelé.

	Lap.
A. Az iskola kiadványai	222
B. Az iskola viszonya hazánk papnöveldéi- s hasonírányu egy- leteihez	231

VI. FEJEZET.

A m. e. i. iskola nemzeti jellege	239
---	-----

VII. FEJEZET.

A szellemi művelődésre befolyó tényezők.

1. Hazánk főpapjainak érdekeltsége	245
2. A pályadíjak	246
3. A tudományos és szépirodalmi folyóiratok	247
4. A könyvtár	248

VIII. FEJEZET.

Pénztár.

1. Állapota 1843. után	249
2. Kezelése és rendezése	251

IX. FEJEZET.

A. A könyvtár.

1. Gyarapodása	255
2. Rendezése	257
B. Érem- és ereklyegyűjtemény	265
C. Levéltár	268

X. FEJEZET.

A iskola kebeléből kikerült tagok	271
---	-----

FÜGGELÉK.

I. FEJEZET.

Az iskolához intézett fontosabb levelek.

A. Hazánk főpapjaitól és egyéb egyházi jelesektől	283
B. Egyes hazai s külföldi irodalmi és egyéb tekintélyektől	315

II FEJEZET.

Az iskola tagjai.

	Lap.
A. Az összes rendes tagok névsora belépési évrénd szerint .	333
B. Az összes tiszti kar táblázatos kimutatása	
A. A fő és alsó hivatalnokok	355 I—VIII
B. Bizottmányi tagok	356
C. Ez évi rendes tagok	360
D. Ez évi gyűjtők	361
E. Ez évi részvényesek	362

III. FEJEZET.

Az iskola összes kiadványai.

A. A magyar gyakorló iskola kiadványai	371
B. A magyar egyházirodalmi iskola kiadványai	372

ELŐSZÓ.

Az ifjabb nemzedék, mely irodalmunknak kivált a közvetlen lefolyt években tapasztalt gyors emelkedésére gyönyörrel tekint és ezt egyrészt magasult önérzettel párhuzamba állítja a külföldi nemzetek irodalmával, másrészt pedig a mindig szaporábban megjelenő és jelentékenyebb belbeesű szellemi termékekből annak még fényesebb jövőt ígér: alig gondol már azon nemzeti történetünkben figyelmen kívül nem hagyható pezsgő életre, azon kisebb események- és lankadatlan törekvésekre, melyek a mult fontos időszakaira is befolyással voltak, s melyek eredményeül tekintendő irodalmunk jelen állapota.

Ha irodalmunkat jelen fejlettsége fokán tekintjük, úgy vagyunk vele mint az utas, midőn valamely remek műkertbe lépván bámulva megáll. Lelke csak a tökéletes egész szemléletével van eltelve s míg a legváltozatosabb virágok csoportjait, gyönyörű színvegyülékét, az emberi buzgalom által rendszeresített bokrokat s vonzó idomok bőségét csodálja: alig jut eszébe az eredeti állapot, midőn még ugyanott kopár sivatag volt. — Legfőlebb egyes hirneves műkertészről emlékezik meg; mert ugyan ki gondolna az igénytelen napszámosokra, kik a kopár földet fölásták, az utakat egyengették? Így, ki jelen irodalmunkat most tekinti, nem igen gondol az egyesekre s talán legkevésbé a központi papnövelde igénytelen növendékeire, kik ifjú hévtől lelkesítve, nemes előszeretettel, minden lehető erejökkel legdrágább kin-

csünk édes magyar nyelvünk művelésére törekedve, irodalmunk jelen épületének emeléséhez néhány porszemmel járultak. Most már nem látszik méltánytalanságnak, ha valaki a hazaszeretet azon tiszta nyilvánulásairól semmit sem tud; most már nem ütközünk meg azon, ha valaki a magyar egyházirodalmi iskola létezését nem is tudja.

Igaz ugyan, hogy azóta nagyban változtak az idők s új állapotok következtek be; igaz, hogy az iskola azóta szerényen megvonulva nem üt zajt, nem akar látszani; hanem mint szemérmes szűz elrejti szépségét, melyet multja adott neki, és nem mint a kellemével sokat ígérő tavasz, hanem mint az ősz csak gyümölcseivel akar fizetni.

De mégis, ami ma a bámulatos haladás után vajmi csekélynek látszhatik, a mult körülményei között jelentékeny volt, mint bebizonyíták azt azon kor legnagyobb tekintélyei, kik nem röstelve figyelmöket a szerény iskolára fordítani, rendszeres következetességgel, elismerő nyilatkozatokkal kitartásra buzdították a rögzös pályán megindult ifjakat. Azért legalább is indokolatlan eljárás volna kicsinyléssel lenni azon társulat iránt, mely a hazai nyelv művelését oly időben karolta fel, midőn irodalmunk kifejlesztése és emelésére csak egyesek vállalkoztak, csak egyesek feszítették meg erejüket; sőt elfogultság volna közönyt tanusítani azon társulat iránt, melynek most már történeti létjoga is van.

A magyar egyházirodalmi iskola alapításának és keletkezésének jogszerű formája; mindinkább fejledező s kívánt eredményeket létesítő életereje; a nemzet főpappjai-, nagyjainak s tudományos férfainak erkölcsi s anyagi befolyása, melyet az iskola hatásköre tágitása, hivatásának rendszeres betöltésére gyakoroltak; azon következetes buzgalom, melylyel az iskola kezdetben, a nemzeti nyelv kiművelését és idővel az általános, tudományos művelődés eszméjét a lehetőség mértéke szerint felkarolta; az önművelődés és a létesített szellemi termékekben nyilvánuló, az évek ha-

ladásával arányos emelkedése, valamint a közvetlen cél, melyet minden rendelkezésre álló eszköz-, tehetség-, és időnek felhasználásával az egyház és haza boldogításának előmozdításában négy évtizednél tovább keresett: elégséges érvek annak bebizonyítására, hogy az iskolának történeti létjoga van.

Ha pedig ezek nem hangzatos kifejezések, hanem az iskola történeti multjából levont igazságok; elhárarkodottság lenne teljes fenállásának tárgyilagos jellemzését, összes négy évtizedet meghaladó működésének előterjesztését hidegen visszautasítani. Épen azért, azon meggyőződés, hogy a minnek szép, dícsérendő multja, s reményre jogcsító jövője van, az a jelenben sem lehet rideg mellőztetésre kárhóztatva; azon meggyőződés, hogy fontos az iskolára nézve is történetének megírása, mivel illő, hogy tisztában legyenek tagjai is azon történeti fejlődéssel, melynek szellemi műveltségük nem csekély részét köszönhetik, és a multkból erőt, kitartást s reményt merítsenek magoknak a jövőre; azon meggyőződés, hogy hazánk hasonírányú egyleteire nézve sem leendő közönyös az iskola történetének ismerete, melynek mintájára alakultak, vagy példája után indultak: létesíté e szerény sorokat, melyek a magyar egyházirodalmi iskola nemes akarata folytán látnak napvilágot.

Ezen meggyőződésünket megerősíti Szmda Victor elnöknek „Csevegések“ című munkájában (1872-ben) kifejezett reménye: Ha kimutathatnók mennyi történt közel egy fél-század óta e csendes falak között, miként működtek elődeink a rögös pályán, önzetlenül egyedül a szent célért hevílvé, bizonyára figyelmet költenénk, rokonszenvet ébresztenénk, pártfogóink és tisztelőink száma növekednék s talán sokan látván mennyit tehetett az ernyedetlen szorgalom és akarat, felbuzdulnának ily nemes látványra s a maguk körén belül megkisértenék, azt nagyobb mérvben, a miben mi csak előkészülünk, művelni; a magyar egyház irodalom szorgalom forrása lenne, ha szép egészben olvashatnák, meny-

nyit tettek az elődök, mily lelkesedés vezérlé tetteiket s ők is hasonlóan tudnának lelkesedni az iskola céljáért.

* * *

Ha az iskola multját keletkezésétől fogva legujabb időnkig vizsgáljuk egyes időszakaiban — ha így lehet mondanunk — azt tapasztaljuk, hogy az időközönként sajátos jellemmel bir, melyet a kiválóan uralgó befolyások alkotnak; majd bizonyos ellentétes mozgalmak között ingadozást észlelünk. Ha ismét egész multját az emelkedés és visszazökkenés jelenségei között tekintjük: bizonyos állandó mozgalom valamely határozott irány felé, valamely eszmének félreismerhetetlen fejlődése foglalkodtatja figyelmünket.

A jelen soroknak célja tehát a mult eseményeinek titkaiba és összefüggő láncolatába hatolva előadni azon változatos jelenségeket, melyek szükségképen a történeti leírás keretébe tartoznak; jellemezni azon főbb mozzanatokot, melyek az iskola hatásának és szellemi látkörének kiszélesítésére majd károsan majd előnyösen folytak be; festeni minden mozzanatot, mely iskolánk életében akár a tudományos művelődésre, akár a szervezeti tökélyesedésre nézve jelentőséggel bir; — jellemezni időszakonként az iskola műveltségi állapotát és belviszonyait, az uralgó eszmék fejlődését és hatását legfőbb vonásokban felderíteni; végre megvilágítani azon állandóan következő törekvést, mely az iskola létével egy idejűleg született elv („Istenért és hazáért“) jogosultságának biztosítására s valóstítására irányult: vagyis az iskola történeti multját rövideden ismertetni.

Szólni fogunk tehát az iskola eredetéről s alakulásáról; föl fogjuk tüntetni főbb vonásokban mindazon fokokat, melyeken az iskola 43 éves szellemi működése átment; ki fogjuk mutatni azon szigorú rendszerességét, mely mindenkör zsinór mértékül szolgált az önművelés pházisaiban, valamint a különböző okok befolyása által létre jött eredmé-

ket; összekötjük a jelent a múlt egyes időszakaival: melyek mind együtt véve földerítik a kellő összefüggést és az olvasót az iskola történeti multjának áttekintésére képesítik.

Ezen szempontokból indultunk ki, midőn, dacára a rendelkezésünkre álló idő rövidségének is a fölvetett tárgy kidolgozásához fogtunk; ily felfogások vezéreltek minket az összegyűjtött történeti anyag csoportosításában és a dolgozat rendszeres felosztásában.

Meglehet, hogy a volt tagok közül többen kik már künn vannak az életben, még élénken fognak emlékezni az iskola életének egyes időszakaival másképp fogják megítélni az egyes szereplők jellemét, körülményeit és indokait, vagy hiányokat, vélekedésekkel ellentétes részletezéseket fognak észlelni akár a tények és események alkalmazásában s kritikai megítélésében, akár pedig a rendszer alkotásában; de mi kérjük őket, sziveskedjenek némileg méltányolni azon körülményt is, hogy az iskola történeti megírása eszméjének valósítása nem egy nehézségbe ütközött, melyekkel a munka tartalmában bővebben megismerkedhetni; és hogy a történetírói tehetség nem mindenkiben egyenlő, valamint az egyéni vélemények ítéletek is eltérők szoktak lenni. Mi a kutatókat lelkiismeretesen, híven tanulmányoztuk s használtuk föl; a rendszert saját józan belátásunk szerint állapítottuk meg és mindenben egyesítettük a jó szándékkal a lehető tárgyilagosságot;¹⁾ mindenben csak az igazság ereje által engedők vezettetni tollunkat, mert jól tudtuk: hogy a történet feladata a tapasztalás nem létét pótolni; a tapasztalás pedig csalhatatlan.

¹⁾ „A mű anyagát iskolánk majdnem félszázados eseményei adák, melyeknek alakításánál szerző kellő tárgyilagossággal járt el.” Lásd a Köhler elnöksége alatt 1873-ban kiküldött négy-tagú bizottság jelentését.

Végre mielőtt az iskola történetének tulajdonképi előadásába fogvánk, a t. olvasókhoz is fordulunk egy kérelemmel. Midőn szerény igényekre jogosított művünket figyelemre méltatják, fogadják őszinte köszönetünket; másrészt azonban enyhítse bírálatuk szigorát azon öntudat, hogy e munka is, valamint a benne érintett, elősorolt vagy jellemzett dolgozatok és kiadványok, csak ifjú, fejlődező erők szüleménye.

Budapest, 1874. február 28-án. •

A szerző.

K U T F Ö K.

Kutfők alatt értjük e helyen mindazon emlékeket, melyek napjainkig akár a hagyományban maradtak fen, akár az írott termékekben vannak letéve, és az iskola történetére bármily tekintetben vonatkozással vannak. Midőn azonban az általunk használt kutfőket bemutatjuk, nem kell szem elől téveszteni, hogy csak azokról szólhatunk, melyek ismétünkre jntottak, s saját egyéni fölfogásunk szerint, mint az iskola történetét érdeklők, alkalmazhatók valának.

1. Első helyen kell említenünk a jegyző- vagyis évkönyveket. Itt mindjárt azon legfontosabb kérdés merül fel, mennyiben hitelesek ezen írott emlékek? Az évkönyvek eddig öt¹⁾ kötetből állnak, és az iskola történetét az 1830-ik év május 31-ikétől napjainkig tartalmazzák. Az első évkönyv címlapján van Rudnay Sándor bibornok s herceg-primás alapító levele; az előszót pedig a nemzeti nyelv becséről szóló értekezés (Ihász Györgytől) képezi. Az évkönyvek eddig negyvenhárom részből állanak, melyek mindegyike az iskolának egy-egy évi történetét foglalja magában.

Az iskola egy évi történeti leírása az egy évre választott jegyző feladata; s épen ezen körülmény oka az évkönyvek változatos jellege- s becsének. Mindjárt az első évben nagy hiányokra akadunk, minthogy az 1830-ik évet megelőző

¹⁾ „A magyar gyakorló iskolá“-nak két könyve (1831—1848)
„az egyháziroldalmi iskolá“-nak egy könyve (1850—1858); „a magyar egyháziroldalmi iskolá“-nak két könyve (1858—1874).

viszonyokra egyetlen utalást sem találtunk. E hiányokat részint a fenálló hagyomány, melyhez gyakrabban kellett fordulnunk, részint a különböző életrajzi gyűjtemények s kivált Toldy Ferenc ez irányban írt szakmunkái pótolták.

Az évkönyveknek különösen első részei a gyűlések menetét, a lefolyt eseményeket s egyéb viszonyokat hézagosan tartalmazzák; majd itt-ott nagyon is előtérbe lép a jegyző egyénisége. Ezen körülmények míg egyrészt az iskola történetirójától az évkönyvek gondos s alapos tanulmányozását követelik, másrészt nem egy esemény-, jelenetnek vagy viszonynak kritikai megítélését oknyomozó törekvésről telenek föl. Későbbben azonban, midőn az iskola határozata folytán a jegyző teljes tárgyilagossággal szerkeszté jelentéseit, az évkönyvek történeti bece mindinkább emelkedett; s épen ezért a legújabb szerkesztett évkönyvek a történetirónak már sokkal nagyobb előnyöket nyújtanak, mint az előbbieik.

Eltéktelve a hiányoktól ezen kutfők a legtöbb adatot szolgáltatják az iskola összes szellemi művelődésének, belélete minden jelenségeinek, a pénz- s könyvtár történetének jellemzésére.

2. A jegyzőkönyveken kívül forrásokul említhetők különösen az iskola belszervezetét, a könyv- és pénztár történetét illetőleg, a könyv- és pénztárnoki, továbbá a törvény-¹⁾ és levéltárnoki könyvek, melyek míg egyrészt a könyv- és pénzügyek változatos állapotával ismertetnek meg, másrészt ezen szakok fejlődésére nézve statisztikai adatokat nyújtanak. Ezen könyveket főleg azon viszony feltüntetésére használhatjuk, mely az iskola iránya s belélete, a külbefolyás s pártfogás körül nyilvánul.

Ezen könyvekben azonkívül sok oly adatra s néhány

¹⁾ A törvénykönyvekről tüzetesebben szólunk II, R. I. Fej. III. R. I. Fej.

rövid megjegyzésre találunk, melyek a más kutfőkből merített adatokat részint kiegészítik, részint megvilágítják.

Azonban ezen kutfők körülbelül a 40-es évekig nagyon hiányosak. Az emiatt fölmerült nehézségeket ismét csak más kutfők, nem egyszer megcsontított porlepte írat segítségével lehetett legyőzni. Az első években nem is gondolták, hogy jöhet idő, midőn valaki az adatok gyűjtését s a meglevő emlékek tanulmányozását célba fogja venni, midőn bármely jelentéktelennek látszó sor fontos, sőt megbecsülhetetlen lesz.

3. Fordítsuk most figyelmünket a szorosan vett szellemi önképzés- vagy az irodalmi működésre. Hogy az irodalmi termékeket kritikailag méltathassuk s az iskola érdekét kellő fénybe állíthassuk; hogy a műveltség fölkarolását, majd megállapodását vagy visszazökkenését a kritika szövétneke mellett bebizonyíthassuk, nem elégségesek az eddig elősorolt kutfők, hanem le kell szállnunk a levéltár poros esomagjai közé.

A levéltár 2 részből áll: a) az iskola munkáiból és b) az iskolához irt, vagy általa küldött levelekből.

a) Az első részt illetőleg fájdalommal kell hangsúlyoznunk, hogy míg a levéltár zilált állapotából származott rendkívüli nehézségeken a meglevő iratok némi rendbehozatala által önfeláldozás- s türelmes fáradozással könnyítenünk sikerült; addig annak esonka voltán segítenünk nem lehetett. Számos elveszett munkát épen csak annyiban ismerhettünk meg, hogy címeiket vagy néha részinthomályos, részint ki nem elégitő kritikai megjegyzést találtunk rólok más kutfők- s kivált az évkönyvekben.

Erre több ok lehetett befolyással. A levéltár először 1837-ben rendeztetett, az egyes munkák és beszédek papírba takartattak; sőt az alkalmi tárgyak együvé tétettek; a munkadarabok megszámoztattak; a munka és szerzőjének neve följegyeztetett. De idővel a levéltár ezen gondos rendben tartása feledésbe ment. A levéltárnokok időközönként nem

teljesítették lelkiismeretesen kötelességöket; a levéltárban búvárkodó más tagok azt össze-vissza hányták; mások ismét a kivett iratokat vagy épen nem, vagy csak hiányosan szolgáltaták vissza. Ily körülmények között tehát nem csoda, hogy a munkák roppant halmaza még most sincs kellő rendben. Tagadhatatlan, hogy a kimerítő történet megírásában sem használhatunk fel valamennyi adatot; mégis meg kell vizsgálnunk minden adatot, hogy megítélhessük, vajjon ezen vagy azon adat valóban illik-e az egésznek keretébe. Épen ezért a fenjelzett hiányt jelentékeny veszteségnek kell tartanunk; mert ez a részletek bővítését nem csekély mértékben hátráltatta. Meglehet, más nem fog az ily részletekben élvezetet találni; de, kik az iskola működésében egykor részt vettek; s mások, kik annak ügyei iránt érdekel véseltetnek; vagy mi, kik az iskolában élünk, kedves megnyugvással fogjuk szemlélni, mint függnek össze egymással a részletek s mily befolyást gyakorolnak azok a viszonyok alakulására.

b) A levéltár 2-ik része, mint azt a jelen munka tartalma bizonyítja, a legbecsesebb emlékeket öleli magába; melyek, mivel majd a Tud.-Akademiának, azon kor legnagyobb tekintélyeinek, majd fényes rangban álló férfiak- s kivált hazánk főpapjainak érdekes nyilatkozatait tartalmazák,¹⁾ az iskola kifelé hatását illetőleg fontos kütőkül szolgálnak. Ezek felhasználásában a fáradsággal némileg eszközölt rendbehozatal után, miben főleg Horváth Kal. József sokban érdemes levéltárnok (1873-ban) kezünkre járt, már kevesebb akadályal kellett megküzdenünk.

4. Nem csekélyebb figyelmet kellett fordítanunk a tudományos s egyéb folyóiratokra vagy művekre, (milyenek: Figyelmező, Új Magyar Muzeum, Religió, Egyházi Lapok, Költők élete Toldytól, Magyar írók Ferenczy Jakabtól stb.) melyekben az irodalmi férfiak időközönként kimondott bírá-

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. A. B.

latai vagy elismerő nyilatkozatai¹⁾ vannak megörökítve, s melyek őszhangzásban lévén a jelen munka történeti előadásával, elégséges fényt vetnek egyrészt ennek hitelességére, másrészt az iskola haladásának irányára.

5. Az iskola gondolkodásmódja-, irányára, törekvési hajlamára vonatkozólag igen fontosaknak tatáltuk a „Munkálatok“ előszavait is, melyekben, különösen a 30-as és 40-es években nem csekély becsü leleplezések, őszinte nyilatkozatok vannak letéve; és melyek annak bizonyosságai, hogy mily törhetetlen akarattal fáradtak az elődök azon tudattól áthatva, hogy az egyház, a nemzet, az irodalom oltárára tehetségeknek megfelelő áldozatot kell hozniok.

6. A kutfők közé kell továbbá sorolnunk a még meglevő alkalmi beszédeket,²⁾ melyek legtöbbjei részint alkalmi minőségöknél, részint a törvény rendelete folytán a viszonyok szükségletének megfelelnek; továbbá azon tagok írott emlékeit, kik az iskola történetét tehetségek szerint már ezelőtt, ámbár csak vázlatosan, de legalább részben leírni megkísérlék. Itt kivált az utóbbiakat akarjuk kiemelni.

Az iskola története megírásának eszméje nem új; a legrégibb multban akadhatunk annak nyomaira. Az eszme megvolt mindjárt kezdetben, alighogy megalakult az iskola. Ez — mert alakulása oly rendkívüli nevezségekre került, — erős történeti tudattal birt, mely irodalmi működésében is nem ritkán jelentkezik; sőt ez abban nem egyszer természetes forrását is lelte. Ezt bizonyítja az első évkönyv bevezetése, mely jegyzői jelentések alakjában közöltetik ezen cím alatt: „A Nemes Magyar gyakorló Iskolának eredete.“ E bevezetés egyrészt csak a Nagy János

¹⁾ V. ö. főleg II. R. V. Fej. A.

²⁾ Róder Alajos már 1835. június 10-én mondott bucsúbeszédében, hangsúlyozta ugyan, hogy „fájdalommal kell tapasztalnunk a másodévi beszédek hiányát;“ s bár az iskola az alkalmi beszédek megőrzésére vonatkozólag célszerű intézkedéseket tett, még sem birt minden visszaélést megakadályozni. V. ö. III. R. II. Fej. B. 5. pont.

első rendes előülő megválasztásaig lefolyó időközt festi száraz, történeti előadással ugyan, de mégis tekintettel a kezdetleges állapotok- és mozgalmakra; másrészt azonban nem csekély hiányokat tüntet föl a tények megállapítása körül és minden kritikai szigort nélkülöz. Dacára ezen hiányoknak a „Magyar gyakorló Iskola“ eredetire s alapítására vonatkozólag mégis ez tartalmazza a legfontosabb adatokat.

1831. május 29-én Csajághy Sándor kalocsai növendékpap olvasta az iskolának általa készített eredetét és hasznait. Fájdalom, a levéltárban nyoma sincs, s az évkönyvben e munka csak egyszerűen megemlítetik.

1832. március 10-én Czukovics Vince, a cisterci rend növendéke olvasta föl az iskola által Guzmics Izidornak küldendő levelet, melyben az iskola állapotainak rövid rajzát adja.¹⁾ E levél nincs meg ugyan, de mégis elég felvilágosítást nyújt beltartalmát illetőleg az évkönyv.

Szabó Imre 1835. október 18-án mondott elnöki beszédében²⁾ kifejté az iskola célirányosságát, amennyiben az mind a keresztényi, mind a papi célt megközeleltetni igyekszik. Ez irat, — mely még az 1873. év elején a levéltárban volt, hihetőleg a könyvtárnak ugyanazon évben július 12-én történt áthelyeztetése alkalmával veszett el, — nem csekély felvilágosítást nyújt az akkori tagok gondolkodásmódja- és az iskola céljának helyes fölfogására nézve.

1836. május 23-án Hőbe Károly jegyző az iskola főnállásának féltizedes ünnepén előadta annak eredetét, viszon tagságait és eddigi haladását. Ezt, valamint Zsihovics Ferencnek 1836. október 23-án mondott elnöki beszédét,³⁾ melyben hasonlóan az iskola eredetéről és munkásságáról

¹⁾ Lásd évk. 1832. március 10-én XIX. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1835. október 18-án I. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1836. október 23-án I. r. gy.

szólt, — már nem bírjuk ugyan, de a jegyzőkönyv kritikai megjegyzései azon évek jellegét illetőleg elégséges adatokat nyújtanak.

Meg kell továbbá említenünk Danielik János jegyzőnek 1838. június 4-én az iskola 7-ik évünnepén felolvasott történetét, (mely a „Munkálatok“ VI. kötetében meg is jelent). A szerző nem annyira az egyes esetekre, mint inkább az iskola belső szervezetének lassankint történt kifejlésére fordította figyelmét. E munka szolgált mintául a későbbi kísérleteknek is, melyekről még futólagosan szólni akarunk.

Van továbbá a levéltárban két levél, kézirat; irónnal van rá írva: Hemmen Ferencről, melyekben ez, ha ugyan ő a szerző — mint Szmidá Viktor elnök helyesen megjegyzi, — iskolánkat valamely szépirodalmi lap hasábjain ismertetni akará, s annak megalakulásáról vetett oda pár jó adattal szolgáló vázlatot; különben a szerző inkább a nyelvezet szépségeit, mint az események összefüggő előadását tartotta szem előtt.

Ezekon kívül valamivel terjedelmesebben (négy ritka sorokkal irt iven) ismerteté a történetet 1866-ban Udvardy István. E munka történeti ügyességgel összeállított általános vázlat, mely bár legkevésbé sem mondható kimerítőnek, és feltűnő hiányokban szenved, mégis e sorok írójának legalább részben előnyére volt. Szmidá Viktor elnök a többi között e munkáról azt állítá, hogy mintául szolgálhatna, mikép kellene az iskola történetét alakilag megírni. E nézetet nem pártolhatjuk; mert amint már mondtuk, az csak általános vázlat melynek felosztása eltekintve egyéb gyarlóságoktól felette hiányos és a tárgy természetének meg nem felel.

Az évkönyvek még két hasontartalmú s irányú kísérletről emlékeznek meg. Az egyiket Frankl Vilmos 1860-ban mutatta be „A magy. egyházirodalmi iskola története“ cím alatt. „A szerző történeti tapintattal irt értekezése, — ezt jegyzi meg az évkönyv, — az ifjuság évköny-

vébe fog küldetni. Legyen elég ennyi e mű jelességének elismerésül.“¹⁾ Fájdalom e fontos munka, valamint Szmeceányi Pál hasoncimű dolgozata, melyek ismerete a jelen munka megírásában nagy könnyebbségünkre lehetett volna, már nem állt rendelkezésünkre.

Ezen jelentékeny emlékek hiányát pótolják némileg Rithammer (most Radnay) Farkas 1871. június 21-én mondott elnöki beszéde, melyben arról értekeznek, mikép lett a „Magyar gyakorló iskola“ „egyházirodalmi“-vá. Ugyszintén Szuida Viktor az iskola alapításáról szóló beszéde (melyet 1872. június 21-én mondott), és „Csevegések“, című munkája. Kivált az utóbbi megbecsülhetetlen. A szerző alapos ítélő tehetséggel és szakavatottsággal értekeznek az iskola történetének megírásában alkalmazandó kutfők fontosságáról és minőségéről. Valóban köszönettel tartozunk neki, mert nem egy dologra utalt, mely talán figyelmünket kikerülte volna.

Ezekből láthatjuk, hogy az iskola alakulásáról sokan irtak; de senki sem mert az egésznek, vagy több évnek történeti előadásába fogni; részint mert ez fölötte sok időt vesz igénybe, részint mert nem csekély dolog az iskola történetét létesíteni: minden meglevő iratot átkutatni; kiszemelni az egészhez tartozókat; mellőzni, ami a dolog lényegéhez nem tartozik; figyelemre méltatni minden emléket, okmányt és forrást, hogy lekövetkeztethessük a lefolyt mult tanúságait; kipuhatolni a főelveket, a főszemélyeket, s ezek köré csoportosítani a tényeket; rendszerezíteni a gyűjtött anyagot és célszerű alakba önteni stb.

Ezek a kutfők, melyekből a szerény munkánkban felhasználott történeti anyagot merítettük.

¹⁾ Lásd évk. 1860. novemb. 11-én V. r. gy.

Felosztás.

A munka, melyet a szives olvasónak jelenleg bemutatunk, az iskolánk történeti fejlődésében tapasztalt három jelentősb. mozgalomhoz képest három részre oszlik.

1. Az első rész a dolog természetéhez szabott mértékben az 1825-iki országgyűlést megelőző és közvetlenül követő irodalmi állapotokat vázolja; rövideden érinti azon politikai viszonyokat, melyek majd az irodalom öntudatosabb művelését, a nemzeti nyelv fölvirulását elősegítették, majd a hazafiság s nemzetiség hanyatlását vagy az irodalom szűk terére való szórulását eredményezék. Ezekkel kapcsolatban szabatosan van festve ebben azon emelő befolyás, melyet a küléletben lefolyó események a pesti növendékpapság nemzeti érzületére és gondolkodásmódjára gyakoroltak, s miként emelkedett érvényre a nemzetiség eszméjeért lelkesülő ifjak körében az erkölcsi erő, mely részint esőndes előmunkálatok, részint a korszerű haladás szempontjából megindított mozgalmak között a „Magyar társaságot“ létesíté, mely azonban a viszonyok sajátos alakulása folytán csak rövid életű lehetett.

2. A második rész tárgyát képezi a központi papnöveldében az alkotmányos szabadság érzületének felébresztésével és a nemzetiség főtényezőjének hatalmas felkarolásával egyidejűleg bekövetkezett új viszonyok érintése, valamint a esőggedés és lelkesülés között ingadozó állapotok mellett létesített „Magyar gyakorló iskola“ alakulásának, szervezése-, kifejlődésének, nemkülönben hivatásának, működésének és kifelé hatásának jellemzése.

Ezenkívül hiteles adatok nyomán fel van tüntetve a viszony, mely az iskola és hazánk egyéb papnőveldei vagy hasonirányu egyletei között főnállt.

Ezen rész magában foglalja továbbá az iskola kormányformájának rendszeresebb kifejlését, az egyes hivatalok jogkifejlődését, a tagok viszonyának megállapítását az iskolához, továbbá a viszony feltüntetését, mely az iskola iránya s a külbefolyás, a buzgalom és pártfogás között létezik.

Előadja ezenkívül a segédeszközök alkalmazását, emelést, kivált a pénzügy phasisait és a könyvtári szakok fejlődését, illetőleg az idetartozó statistikai adatok előterjesztését; szóval az 1831—1848 között lefolyó időköz műveltség-történeti előadását.

3. A harmadik részben be van mutatva az átmeneti időszak, mely a „Magyar gyakorló“ és a „Magyar egyházi-irodalmi iskola“ között mintegy hidat képez. Az okok elősorolásán kívül, melyek ezen korszerű átalakulást létesítettek, nem csekély figyelmet kellett fordítanunk a szünetelés azon időszakára, mely a szabadságharccal egybeesik; valamint az ezt követő és az iskola életében jelentékeny mozzanatot alkotó viszonyokat; mert ezek megváltoztatásától függött az iskolának újabb, biztosabb alapokon való alakulása s üdvösebb irányban való működése.

Ugyanezen rész magában foglalja még az iskola szellemi művelődésének és tökéletesebb szervezkedésének módzatait; ugyszintén azon sokszoros lépcsőzetet, melyen az iskolának át kellett mennie; míg az önképzettség, a tudományos irányban szerzett műveltség és az alkotásra képesített tulajdonok jelen magaslatára jutott. Tekintettel voltunk továbbá azon nemes viszony kifejlődésére is, melyről már az előbbi részben megemlékeztünk.

Végre pedig mind a három részben oly felosztást követünk, mely a dolog természetével leginkább látszott összhangzónak, s a történeti adatok rendszeres előadását leginkább lehetővé tette.

I. RÉSZ.

A magyar társaság.

A nemzeti érületnek Mária Terézia sima modora által előidézett körülbelül négy évtizedes elnyomása után a leg-szomorítóbb s egyszersmind legtanulságosabb időszak következett be; midőn sokan gyermekeiket idegen szellemben nevelték, s a hazának, — melynek emlőin serdültek fel, melynek kenyerét ették, — nyelvét sem tudták; oly időszak állott be, melyben feledni kezdők nyelvünket. Idegen élet érzelmei, vágyai lopódtak a keblek szentélyeibe, a nemzet elfordulva ősei örökségétől lassan-lassan veszte eredetiségét. Új állapotok váltották fel a régieket, melyeket megsirattak az utódok, s melyek megszüntetése több évtized folytonos erőmegfeszítésébe került.

A mult század vége felé volt Magyarországnak egy fejedelme, ki a régi jogokat legkevésbbé sem tisztelte, s kiről azt jegyzé fel a történelem, hogy romlatlan szándéka volt, de az eszközöket céljainak elérésére szerencsétlenül választá. Az éleseszű fejedelem, kit milliók rokonszenve és gyűlölete kísért sirjába, teljes uralkodása alatt ernyedetlen, sőt féltékeny elővigyázattal kísérte a társadalmi viszonyok átalakulását, törhetetlen akarattal követte mindenben megállapított politikáját, hogy messzetörő szellemét kielégít-tesse és mindent átölelő eszméinek valószínűsítését eszközölhesse. Ő a közvéleményt majd megtörve, majd maga részére csá-

bítva reformjait biztos kiindulási pont nélkül, teljesen egyéni felfogása szerint intézte. De ez volt egyszersemind a magyar szerencsése. Az asszonyi ravaszságtól álomba szenderült nemzet az önkényes férfiú nyomását megérzé, álmából fölriadt, s ősi jogait veszélyben látva védelemre kelhetett. S csakugyan az 1790-iki országgyűlésen kifejezést nyert alkotmányos reform-mozgalom és a felébresztett nemzeti lelkesedés a II. József önkényes törekvései s nevezetesen az 1784-ik évben kibocsátott rendelete által veszélyeztetett nyelv, nemzetiség és alkotmány megvédésére szolgált.

Létrejött az ellenhatás, melylyel a nemzet le akarta rázni magáról a kárhozatos igát, melyet az alkotmányát gyűlölő fejedelemasszony mosolyogva nehezített rája, a kivihetetlen iránt előszeretettel viseltető fia pedig még inkább összeszorított.

A nemzeti lelkesedés azonban a nemsokára beállott háborús korszakban ismét csak a keblek szentélyeibe száműzetett, s az ilyképen bekövetkezett események a magyar nemzeti jellegét ismét gyengíteni kezdék. A nemzeti közös érdekek azon keskeny térre szorultak, hol a hazafiai érzelm s lelkesedés csak néha adhatta életének jelét, és, mely a nemzeti művelődést tűzte ki célul, alig jelent meg egy-két mű, azok is kevés általános becses és csekély értékű tartalommal bírtak. Idegen szók és idegen szófüzések lepték el nyelvünket.

A nép az ismét beköszöntött béke alatt hallgatva viselte nyomasztó terhét, és míg a haza sorsa iránt kétes reményeket tápláló jobb érzelmű honfiak könyeztek a régi jogviszonyok bukása felett, és szenvedő keblök vágyainak kielégítését csak a régen letűnt, többé vissza nem térő mult honában keresték, melyet az emlékezet vonzó érdekekkel ruházott fel: addig a magasabb s vagyonosabb osztály köreiből a mindennapi foglalkozás tárgyát csak a kényelem és anyagi jólétre irányzott törekvések képezték.

Lassankint tespedés állott be az életerő tünedezésének biztos jelül; mintha valóban elérte volna a gyászos

korszak, melyről Széchenyi így nyilatkozott: „Jobb föl nem ébreszteni az alvó magyart, hogy ne érezze a vonaglás fájdalmait, ne hordozza az elkorcsosodás büntudatát s csendesen muljék ki, a végpercig nem gyanítva, hogy az ő osztályrésze a szemfedél és koporsó.“

De az isteni gondviselés örködött fölöttünk. Ezen szomorú viszonyok között fölmerülő 1823-iki események mintegy varázsütéssel jelentékeny változásokat, nagy horderejű eredményeket vontak magok után.

Az eltítkolt aggályok martaléka, a hazafiak keble hevílni kezdett; a nyugtalan vérmérsék uralomra vergődött.

Az alkotmányon elkövetett s a király által is bevallott sérelem a nemzeti szellemet nagyobb hatálylyal, mint valaha, fölébresztvén, oly meggyőződést eredményezett, hogy annak megvédéséről meg nem feledkezni most már életkérdés.

A nemzet felriadt félszázados álmából, és megpillantván a mélységet, melynek már szélén állott, mulasztását hatványozott buzgalommal kezdé pótolni. Általában érezni kezdék, hogy „minden elhanyagolt pere a hon jövődjé felvirágzásának megannyi évébe kerülhet.“ (Kossuth). A nemzet ereiben felforrt vér és az általános pezsgés biztos jele volt annak, hogy élete legalább egy időre meg van mentve.

A magyar parlament életében új fordulat állott be. A nemzet féltékenyen ragaszkodott történeti jogaihoz; és, miután az 1825-iki országgyűlés a közjogi formák lényegesb részeit megmenté, az általa megindított mozgalmakat,¹⁾

¹⁾ 1825-ik évi november 3-án ugyanis szóba került a hazai nyelv ügye, mely bár a diplomatiái téren biztosítékokat nyert, mégis az életben majd semmi gyarapodásnak sem örvendett. A tanácskozás folyama még más napra is átszövéődött anélkül, hogy egyéb eredményre vezetett volna, mint egy tudós társaság létesítése iránt való ohajtásokra, mely a magyar nyelv művelését tűzné ki főfeladatul. Végre Felsőbüki Nagy Pálra kerülén a sor, ő némi előzmények után így sóhajtott fel: „A rég szóban levő magyar akademiát állitaná bár elő tehát az ország nagyjainak nemes áldozata, mert ide is mint az egyszeri hadvezér szerént a háboruhoz

a tette hevíülő ifjúság, — a jövőendő magva — vette át. Ezen időszakba esik nemzeti létünk leghatalmasabb tényezőjének úgyszólván lázas felkarolása, azaz: a nemzeti költészet (melyre a gondviselés nekünk természetes erőket adott) magasabb kifejlésének kezdeményezései; szóval ezen időszakban kell keresnünk azon erő csiráit, mely az irodalom terén azután oly hathatósan nyilvánult, hogy annak egyes ágaira majdnem félszázaddal utóbb már a külföld is irigy szemeket vetett. Minden hazafiui elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy a magyar nemzet azóta bámulatos, a világirodalomban páratlan haladást tett; néhány évtized alatt századdal ment előbbre s elérte Európának a műveltség pályáján előhaldott népeit.

Mintegy benső ösztön által sarkalva egyesültek az erők a nagy feladat teljesítését elősegítő tényezők felkarolására, melyek elsejének ismertetett el a nemzetiség és vele kapcsolatban ennek alapja: „a nemzeti nyelv és irodalom.” A nemzet átlátta, hogy „a nemzeti nyelv és literatura alapítja meg a nemzet nemzetiségét.”

A szellemi mozgalmak azon időben hazánk fővárosában,

három fődolog kell: pénz, pénz és csak pénz!⁴ Ekkor előlép Széchenyi István gróf Hessen-Homburg huszárezredének kapitánya: „Nekem, — mondá — itt szavam nincs. Az ország nagyja nem vagyok; de birtokos vagyok, és ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosainknak magyar növeltetését, jószágaimnak egyévi jövedelmét (60,000 ft.) feláldozom.” V. ö. Kemény Zsigm. Tanulmányai I. k. 182. l. Pest, 1870.

A legnagyobb magyarnak ezen önfeláldozásról tanuskodó ajánlata rendkívüli lelkesedést szült és példáját tetemes pénzösszegek felajánlásával nyomban követték: Vay Ábrahám, Borsodmegye követe (8000 ft.); Andrássy György gróf, tornai követ (10,000 ft.); Károlyi György gróf (40,000 ft.). Idővel még jelentékeny összegeket tettek le a haza oltárára hason célból: József főherceg, Magyarország nádora (10,000 ft.); Batthyányi János gróf, Esterházy Mihály gróf, ifjú Esterházy Károly gróf, Széchenyi Pál gróf, Festetich László gróf (mindegyik 10,000 ft.); Batthyányi Fülöp (40,000 ft.) stb. stb. V. ö. Magy. irod. és tud. tör. Ferenecz Jak. 192. lap. Pest, 1854.

hol először lobbant föl a nemzetiség lángja s a hazai nyelv művelését először tűzte ki célul a nemzeti lelkesedés, kezdtek öszpontosulni. Az eszmék, melyek a nemzet figyelmét leköték, itt találták fel gyújtópontjukat; itt nyertek az irodalmi törekvések irányt, melyre Kisfaludy, Vörösmarty, Schedel, Bajza, Czuczor és mások a lelkesedés lángját ápolva befolytak.

Ezen irodalmi átalakulások a pesti központi növendékpapság figyelmét ki nem kerülhették, sőt a növelde nem egy tagjára rendkívüli hatást gyakoroltak. „Ki csodálkozhatik tehát, ha a künn nyájasan lengedezni kezdett szellem, a hazai nyelv esinösbitását magának célul kitűző hazafiui lelkesedés szelleme e falak között is megszólalva s lassanként emelkedést nyerve bizonyos célt és irányt kapott?“ ¹⁾

De hogyan is maradhattak volna közönyösek ez általános lelkesedés idejében az ifjak, kik, — mivel anyjok emelőin a haza iránti szeretetet is szívták — honunk csaknem minden megyéjéből összeseregelve, legtöbbnyire már a szülői házból hozták magokkal nemzetiségük iránt a lelkesedést? Hogy ne hevültek volna ők, kiknek kebléből már előbb egy **Dayka Gábor** vált ki, kinek költői termékeit rendkívüli örömmel fogadták; ki még mint növendékpap Kazinczy Ferenc barátságával dicsekedhetett.²⁾ Hogy ne hevültek volna az ifjak, kik között **Guzmics Izidor** lánglelke az első szikrát nyerte? ³⁾

Hogy ne hevültek volna ők, kik már 1814-ben Berzse-

¹⁾ Lásd Munk. VI. k. Egy két szó m. iskolánkról.

²⁾ „Ekkor kereste fel Daykát Kazinczy Ferenc is a seminarium muzeumában, s a két, egymást értő szép lélek közt a leggyöngédebb barátság szövődött.“ Magy. költők élete, Toldy F. Pest, 1870. I. k. 263. l.

³⁾ „Guzmics Izidor 1812-ben Pestre küldetett a hittudományok hallgatására. Pest volt ama hely, hol leginkább mivelé ki elméjét és szilárditá jellemét. Itt ismerkedett meg bővebben az egész német classica literatúrával. Itt kedvelé meg nagyobb mértékben a honi irodalmat is“ stb. stb. V. ö. Magyar írók. Életrajz-gyűjtemény. Ferenczy J. Pest 1856. 167. l.

nyi Dániel ünnepelt költőnk első dalainak megjelenését lehetővé tették? ¹⁾ Még ma is olvasható a levél, melyet Berzsenyi a központi növendékpapokhoz köszönetül intézett. „Tiszteletreméltó Hazafiak! Le nem írhatom nektek, mely érzéssel vettem azt a tudósítást Kazinczytól, hogy Ti az én gyűjteménykémem kiadására és képemnek rézbemetszésére pénzt adtatok össze. Barátim! örömmel s kevély önérzéssel fogadom el tőletek ezen szép jutalmats nagy dicsőséget; de engedjétek meg, hogy hálás tiszteletemet, melylyel néktek tartozom, azzal a szives együgyűséggel vigyem előtökbe, a milyent a Ti nemes gondolkodások kíván. Az ily cselekedetnek legkisebb jutalma az én köszönetem és a kik az ily cselekedetre alkalmasak, azoknak az én köszönetemre szükségük nincs. Ti engem érdemem felett megtiszteltetek, de egyszersmind megmutattátok, hogy szent hivataltoknak egész nagy körét ismeritek, s betölteni kívánjátok: mert ámbár azon én munkám igen csekély, de mégis csakugyan egy kis része a hazai literatúrának, mely össze vagyon kapcsolva azon népnek boldogságával, melynek vezetésére s boldogítására rendeltetve vagytok.“

„Megkértem, — folytatja ugyanő — Kazinczyt, hogy ezen szép újságot a hazának tudtára adja, Titeket pedig arra kérlek, hogy ezen

¹⁾ „Kazinczy sürgette őt (Berzsenyit) versei kiadása végett s má már hihetetlennek látszik, miszerint azoknak kiadó nem találtatván, csak miután hosszas, sikertelen igyekvések után Helmezy Mihály fogta fel az ügyet, jelenhettek meg, s akkor is a pesti növendékpapság segédelmével, melyhez a székesfejevári is csatlakozott.“ Magyar költők élete Toldy F. Pest, 1871. II. k. 59. l.

kiadásnak örök emlékezetét gyűjteménykémnek homlokára tegyék.“¹⁾

E nemes tettnek emléke él még ma is, legújabbban is fellebbenték a mult dicsőséget borító fátyolt, ilyképen nyilatkozván: Volt idő, midőn a dalnok hurjainak pengetésére nem igen figyeltek nagy uraink; volt idő, midőn fájhatott a magyarnak tapasztalni, hogy a megvetett hazai nyelv helyett idegent tanultak. Ezen korba esik a pesti növ. papságnak, mely a székesfejérvárral egyesült, azon fényes tette, mely szerint Berzsenyi műveinek kiadását lehetővé tette, 899 frtot adván a lelkes sereg a nemes célra.²⁾

Hogy ne hevültek volna ők, kik között már azelőtt az „Augsburgi ütközet“ lánglelkű költőjének ajkaira a muzsa először nyomta a költői ihlet csókját³⁾ s kiről az ítéset már 1837-ben azt mondta, hogy „a népdal mezején

¹⁾ „Barkóczy László bárónak (utóbb székesfejérvári püsp.), Helmeczy Mihálynak, Siskovich Józsefnek (utóbb szerémi főispán), Fejér Antalnak, Hering Ignácnak, Kotró Pálnak, Zombori Jánosnak, Fliszár Györgynek, Tatai Jánosnak (meghalt mint győri kanonok), Fábry Ignácnak (meghalt mint kassai püspök), Schwartz Józsefnek, Keller Gábornak, Szabó Jánosnak, Dér Engelberthnek, Guzmics Izidornak (meghalt mint bakonybéli apát) s Vajvodics Mihálynak (Helmeczyn és nevendékén Siskovicson kívül mind pesti növendékpapok) Berzsenyi Dániel szives tiszteletet és üdvözlést.“ Berzsenyi levéltárcájából közli Toldy Ferenc. Új magyar muzeum. X. folyam II. k. 80. l.

²⁾ „Magyar-Állam“ 1874. febr. 12. Tárcacikk.

³⁾ „Midőn Czuczor Pestre, a főnöveldebe áttétetett, Kisfaludy Sándoron kívül csak Gvadányit s más kisebb rangú költőket olvasott; itt ismerkedett meg a kor nagy íróival, kik közül Kazinczy Ferenc, különösen ennek Ossianja s Kisfaludy Károly korszaki működései új világot nyitottak előtte. Nagy tetszéssel olvasta Horváth Endre Zirc-Emlékezetét; de elhatározó hatással lett reá saját vallomása szerint Aranyos-Rákosi Székely Sándornak az 1823-iki Hébében megjelent három énekes hőskölteménye: „A Székelyek Erdélyben“, lelkesedése ebben találta meg formáját s rögtön, — még 1822 nek végén a karácsoni ünnepek alatt, — fogott választott tárgya, a 910-iki augsburgi ütközet dicsőítéséhez.“ Magyar költők élete. Toldy Ferencől. Pest, 1871. II. k. 267. l. — V. ö. Magy. irod. szemelv. Szvorényi József. Pest, 1867. 351. l.

ő vivta ki magának az elsőséget.“ Ugyanis az 1823-ik év elején a központi papnöveldé falai között irta **Czuczor Gergely** betegségében „Augsburgi ütközet“ című hős-költeményét. Márc. 21-ike volt azon emlékezetes nap, midőn Kisfaludy Károly — kihez e költemény első éneke másod kézből eljutott —, elragadtatva annak szépségei által sietett a papnöveldébe, hol az ismeretlen ifjut, az ihletett költőt e szavakkal ölelte meg: „Nemzetem költője! Kisfaludy ajánlja barátságát.“

Mily rendkívüli hatást szülhetett az ifjak körében e ritka kitüntetés, melyben Czuczort a haza ünnepelt költője részesít! ¹⁾ Mily varázserőt gyakorolhatott szon felfedezés, hogy körükben a nemzet leendő költője tartózkodik! Mily vonzó lehetett a példa!

Czuczor társai buzogni kezdettek, figyelemmel kísérték az időközönként megjelent nevezetesebb irodalmi termékeket és lelkesedésök mindinkább emelkedett. De nem egy év mult el anélkül, hogy elég erőt éreztek volna magukban valamely erélyesebb vállalatra; sőt ők, — mint ezt utóbb maguk is bevallák — inkább csak ábrándoztak. De ez ábránd, melynek indoka a hazaszeretet és a nemzeti nyelv iránt való lelkesedés vala, nem maradt áldás nélkül; mert végre is megtalálta tárgyát, melyet évek mulva az ifjak együttes törekvés és sikeres erélylyel karoltak fel.

Azonban vegyük fel beszédünk fonalát s miután az adatok hiánya miatt a kor jellemzésével huzamosabban foglalkozni kénytelenek voltunk, térjünk ismét előadásunk tárgyára.

¹⁾ Kisfaludy Károly „magasztalásai és buzditásai bátorságot s lelket öntöttek a beteges költőbe, ki megújult kedvvel s használva az orvostól tiltott lecke hallgatás által nyert órákat, rövid időn befejezte elsejét azon költeményeknek, melyek a kor legfényesebb hagyományai lettek. Kisfaludy azt egy, maga componálta szép képpel díszesítve vezette az irodalomba az 1824-re szóló Aurórában“ stb. Magy. költ. élete. Toldy Ferencről Pest, 1871. II. k. 267. l.

A nemzet általános lelkesedésével szemben az eddig festett előzmények és kivált a körükben lefolyó jelenségek és példák után a központi papnövelde tagjai is érezték a nemzettel együtt a szégyent, hogy, míg idegen nyelven lehető magas fokra törekedtünk: addig édes honi nyelvünket mostoha gyermekként csak türtük. A lelkesülő ifjak kebleit, a felébresztett tettvágy dagasztá, mely a hazáért kitartó munkálkodásra akart vállalkozni.

Igy levén hangolva a kedélyek, nem csoda, hogy a gyúanyag azonnal lángra bobbant, mihelyt találtatott, ki a gyújtó szikrát elejteni elég bátorsággal birt; de az akkori viszonyok között jogosultnak látszott azon vélemény, hogy az csak későbbi időnek van fentartva.

Ugy is volt. Csak 1829-ben akadt vállalkozó szellem, kiről a hagyomány azt jegyzé föl, hogy, az intézet egyik legkedvesebb és köztiszteletben álló tagja volt. ¹⁾ Ennek nemes indítványát, — miként 15 évvel előbb Guzmicsét, ²⁾ — „alapítsunk magyar társaságot“, társai habozás nélkül öszinte lelkesedéssel felkarolták.

A meglevő adatok nyomán itt meg kell említenünk, hogy a temesvári növendékpapok között már 1828-ban, „olaszó társulat“, és Nagyszombatban még azelőtt valami „magyar társulat“ létezett. A lelkes ifjak ezen buzgalmának egyik rugója lehetett talán azon körülmény is, hogy sértett önérzettel viselték a szerencsétlenséget, miszerint az ügyet, melyet ők már sokkal előbb karoltak fel, mint akár a temesvári, akár a nagyszombati növendékek, még be nem

¹⁾ Ez ifjuról, kit Szmda Viktor elnök, (v. ö. sz. Alajos ünnepén mondott megnyitó beszédét, 4. l.) „merész“-nek nevez, kivüle senki sem tesz említést; de nevét ő is elhallgatja. Mi azt véljük, hogy ez ifjú Ihász György (ez volt szerzetesi neve) cisterci rendű növendék volt, ki idővel szerzetét elhagyván, világi pappá lett és most Egerben Gábor név alatt mint címzetes kanonok és finöv. igazgató ismeretes.

²⁾ „Mint növendék 1814-ben több rokonszellemű társaival tudományos egyesületbe állott; dolgoztak együtt eredetiekén és fordításokon.“ Magy. írók. Életrajz-gyűjtemény, Ferenczy Jakab, Pest, 1856. 167. l.

fejezhették. Ezen ügy lehetően lelkiismeretes felkarolása volt tehát a forró vágy, melyért képzelődésök vitorláit felvonták; és e vágy teljesítésére most nyílt a legkedvezőbb alkalom.

Csakugyan a fe'elkesült ifjuság csoportosulni kezdett; majd egyik, majd másik tanteremben összegyűlve értekezleteket tartottak. Üdvös vitatkozások után elkészíték az alapszabályokat és a „magyar társaság“ nevezet alatt testületet alkottak.

Azonban a buzgó ifjak meglegedvén a külszinnel nem tekintettek a dolog lényegébe. Koránsem gondoltak arra, hogy a jelen körülmények méltánylása az önkénytelenül nyilvánuló öröm mellett komoly megfontolásra is szolgáltat okot. Az egész intézkedés az előljárásság megkeresése és beleegezése nélkül létesülvén, szegények nem is gyaníták, hogy az, miért ők elismerést s dicséretet reméltek, ellenszegülésre talál, sőt visszahatást szül.

A dolog váratlan fordulatot vett. Ugyanis a nem-magyar ajku növendékek, kik, — mint a hagyomány megerősíti, — valamely hasonírzelmű előljáró pártfogásának is örvendettek, ¹⁾ a „magyar társaság“-gal megbarátkozni nem

¹⁾ Az azon időben uralgó viszonyok némi földerítésére szolgálhat a következő levél, melyet Ihász, kinek az iskola megalapításának munkájában legnagyobb érdeme van, — 18 év múlva írt. Mi közöljük az egész levelet: „Igen tisztelt Iskola! Mint a kezdő magyar iskola egykori tagja, ódes kötelességemet véltem az által teljesíteni, ha a közelebbi múlt év végével kijött magyar nyelvtanom ide mellékelt egy példányával azon iskolának kedveskedem, melynek megalapításában némi részt vehetni én is szerencsés valék. Keserű érzések közt váltam meg akkor Pesttől, mert bold. Hevianszky akkori tanulmányi felügyelő nemcsak „tót iskola“ leendő főállításával ingerlett, hanem hogy csordultig lenne a pohár, még bucsuzó összejeövetelünktől is eltiltott. Elevezen lebeg szemem előtt most is azon pillanat, midőn a lépcsőzeten lemenve, a már ott előre két sorba állott tagoknak, könyek miatt nem szólhatván, csak egy néma, de még is mindegyiktől megértett kézzsoritással mondhattam: Isten hozzatok! Azonban a jó ügy fölött virasztott az egek ura, s midőn most a virágzó iskola évenkénti kötetait olvasgatom, örömkönyeket hullatok az akkori keserűek helyett, s szívem mélyéből kérem a nemzet Istenét, hogy virágoztassa még igen soká a pesti növ. papság magyar iskoláját, mely-

tudtak; sőt a „társaság társaságban“ eszmét tűrhetetlennek, helytelennek és veszélyesnek hitték. Ezen véleményt a fölmerülő nemzetiségi kérdések által kifejlesztett éles ellentét még érvényesíteni is látszék. Ezen körülmények összehatásának természetes következménye lőn a növendékek között keletkezett kölesönös bizalmatlanság, melyből surlódás és meghasonlás fejlődött ki. Az akkori eljáróság a szeretetlenség ezen elharapódzását a „szeretet intézetében“ megakadályozni óhajtotta, azért az együletet, — tagjait feloszlattván, — még csirájában (1829-ben) elfojtotta.

Ezen megalakított, de csakhamar dugába dőlt társaság céljával és szellemével, miután az évkönyvekben történeti adatok nem találhatók, és a hagyomány idővel eredetiségéből veszített, már 1838-ban ¹⁾ nem voltak teljesen tisztában; később inkább csak sejtettek, mint tudtak róla valamit, és legujabban a hagyomány csak léteztének emlékét őrizte meg. Így 1871-ben Rithammer (most Radnay) Farkas ²⁾, majd 1872-ben Szmda Viktor ³⁾ elnökök csak annyit állítanak róla, hogy mint „magyar társaság“ létezett. Azonban bár a homályt eddig nem lehetett teljesen eloszlatni, azt véljük, hogy az általunk eddig minden oldalról méltatott előzményekből, az előrebocsátott és a tapasztalást pótló történeti utalásokból, vagy még közlendő s eddig figyelemre az iskola egyik tagja által sem méltatott világos történeti adatokból, és a harmincas években még némileg megőrzett hagyomány egyes vonásaiból következtetve bátran állíthatjuk, hogy az legalább is hason irányu volt az utóbb keletkezett „magyar gyakorló iskolá“-val. Bizonyítsuk be ezen állításunkát.

nek emlékébe magát ajánlja Előszálláson Jan. 10-én 1847. Ihász György.

¹⁾ V. ö. Munkálatok VI. k. Egy-két szó magyar iskolánkról. Irta Danielik János.

²⁾ V. ö. a sz. Alajos-ünnepélyen mondott megnyitó beszédét.

³⁾ V. ö. ugyanoly alkalmi beszédét.

Tévedés volna azt hinni, hogy az irodalmi és nyelvészeti törekvések a közp. papnöveldeben csak a „magyar társaság“ megalakulásakor nyertek határozottabb kifejezést. Azok világos nyemaira akadunk már a múlt század vége felé, midőn Ujhelyi Dayka Gábor annak tagja volt, de ennek a papnöveldeből való eltávoztása után megszűntek. Midőn a Dayka által megindított irodalmi mozgalmakat kritikailag méltányolnunk kellene, nem tartjuk magunkat illetékeseknek saját igénytelen véleményünket e fontos ügyben előtérbe léptetni, hanem szóljon helyettünk irodalomtörténetünk legnagyobb tekintélye: „Ez, (Dayka) talentomai, s azon tevékenység, melylyel az országos növeldeben magyar és más ajku társait a nemzeti nyelv és irodalom részére megnyerni igyekezett, kedvessé tették őt hazafi lelkű előjárója Wohlgemuth Fülöp előtt; s nehezen tévedünk, ha azon buzgóságot, melyet ezen főnök a növendékek magyarul dolgoztatása körül kifejtett, részben Dayka befolyásának tulajdonítjuk. Valami olyas mutatkozott e falak között, mi negyven év múlva rendszeresítve létesült a „pesti növendékpapság magyar iskolájá“-nak neve alatt; mert Dayka nem kimélve gyenge egészségét tanórákat nyitott, melyeket nem csak paptársai, hanem némely törvénytanulók is látogattak; az ő felügyelete alatt folyt jeles külföldi munkák fordítása is, s ő maga ez időben Spaldingot „Az emberek rendeltetéséről“ fordította, mely sajtó alá is volt rendelve. Ekkor kereste fel Daykát Kazinczy Ferenc is a seminárium „muzeumában“, s a két egymást értő szép lélek között a leggyöngédebb barátság szövődött. Eloszlatatván még ez évben a pesti egyetemes papnövelde, Dayka az egri megyei seminariumba tétetett által.“¹⁾

Azonban Dayka példája nyomtalanul el nem enyészett. Már 1814-ben Guzmics Izidor, — ki a hittudományok hallgatására Pannonhegyről Pestre küldetett, — ismét felébreszté a már-már veszni indult eszmét. Ugyancsak Pesten — így

¹⁾ Magyar költők élete. Toldy F. I. k. 262. l. 1870.

ir egy tudós férfi — lett a honi irodalom is kedvence. Ekkortájt a nemzeti irodalom terén támadt Kazinczy-nyelvmozgalom nagy hatással volt rá, s midőn később irodalmunk küzdelemteljes haladásában némi vezérszerep is jutott neki, a merészebb nyelvújítók egyike lőn. Ottléte harmadik évében néhány társával egyetbe lépett „magyar társaság“ név alatt, mely alapját tévé le a rendszeres, utóbb egyházi irodalmi iskolának, melynek évkönyveiben nem egyszer tűnik szembe Guzmics neve, mely fönlétét, virágzását nagyrészből atyai, szelid szeretettel dajkáló gondoskodásának köszöni.¹⁾

A hazai nyelv fölkarolásának eszméje tehát nem volt új, és mint az idézett két történeti adatból megérthető, kétségbevonhatatlan tény az is, hogy az 1829-ben megbukott „magyar társaság“ a Guzmics által 1814-ben alapított és hasonnevezetű irodalmi társaság elhaló eszméjét ujult erővel karolta föl; valamint Guzmics irodalmi tevékenysége Dayka kezdeményezésének folytatása, úgy a vita alatt levő magyar társaság a Guzmics által elhintett szikrák föllángolása volt. Ezek után bátran kimondhatjuk, hogy a „magyar társaság“ célja, iránya ugyanaz volt, mit Dayka kitűzött és meghatározott, Guzmics pedig követett.

Állításunk igazságát még más szempontból is megvilágíthatjuk. Eltekintve az eddig mondottaktól, és figyelemre méltatva a „magyar társaság“ elnevezést, (mely már magában is elégséges magyarázatot nyújthatna), valamint a kor mozgalmait, melyekről már fentebb bővebben szólottunk, s melyeket az 1825-ben megindult nemzeti ujjaszületés előidézett, bizonyos: hogy a „magyar társaság“-nak, mely annak hatása alatt keletkezvén ²⁾ rövid életre volt kárhozottva,

¹⁾ Guzmics Izidor, írta Dr. Bita Dezső. Egyházi lapok. I. évf. 685. l. Pest, 1868.

²⁾ Róder Alajos jelenleg a papnövelde igazgatója, — ki az 1830-ban máj. 31-én keletkezett „magyar iskolá“-nak már 1831-ben tagja volt, a pesti egyetemen 1868-ban mondott rektori zárbeszédében arról

a későbbi utódok előtt ismeretlen célja korszerű volt; sőt más nem is lehetett, mint hazai nyelvünk művelése, melyet az utóbb keletkezett „magyar gyakorló iskola“, miután a feloszlott társaság „rendszabásait“ alapul elfogadta ¹⁾, ismét felkarolt.

Ezeket szükségképen meg kellett említenünk, hogy tisztában legyünk a „magyar társaság“ fogalma- célja- és irányával, mely kevésbé rendszeresített alakban előzménye volt a romjain emelt „magyar gyakorló iskolá“-nak, melyről a második részben lesz szó.

emlékezvén megjegyzi: „hogy az 1825-ben megindult nemzeti újjászületés a hazafias érzelmű pesti növendékpapokat is csakhamar tette buzditá. 1830-ban oly egylet alakítása fölött tanakodtak, melyben az egyházi irodalom terén a magyar nyelvet mennél tökéletesebben elsajátítsák.“ Ezen hiteles történeti adat szerint tehát még a „gyakorló iskola“ is a nemzeti fejlődés hatása alatt (mely 1825-ben vette kezdetét) keletkezett; ennél fogva kétségtelen, hogy a közvetlenül előtte alakított és „dugába dőlt társaság“ is ugyanazon hatás alatt létesült.

¹⁾ V. ö. II. R. I. Fej.

II. RÉSZ.

A magyar gyakorló iskola 1831—1848.

I. F e j e z e t.

Alapítása.

Míg a fővárosban a nemzeti lelkesedés minden erőt a működés terére vont, a nyelv kiművelését elősegíté s az irodalmi termékek szaporább feltűnését eredményezé; míg ezen körülmény a fölébresztett nemzeti szellem életét látszék biztosítani; és míg a nemzet figyelme le volt foglalva a haza boldogításának nagy munkájában: addig mindez a központi papnöveldeben is a lelkesebb növendékek tettvágyát ébreszté fel. Egyidejűleg ezen mozgalmakkal itt is a csendes falak között ismét egy nemes irányu egyesítést célzó mozgalom kezdett élénkülni, mely bár zajtalanul folyt le, mégis növekedve haladt a szent eszme valósítása felé. E növendékek lelkesedésök hevében a megbukott, de szemeik előtt még mindig élénken lebegő „magyar társaság” emlékével foglalkozva szüntelenül azon gondolkodtak, mi módon léptethetnék újra életbe, és pedig törvényes uton azon társulatot. De mint évkönyveink tanúsítják, sokáig nem rakhattak egyebet fellegváraknál s úgy látszott, mintha nemes szándékuk merő ábrándozás volna, míg végre az 1830-ik év máj. 31-ik napja egökre derült. ¹⁾

¹⁾ Évk. A. a n. m. gyak. isk. eredete. I. lap. 1830.

Itt már megszakad a hagyomány fonala, és helyét az írott emlékek pótolják. Nem lehet itt elhallgatnunk az évkönyv nagyjelentőségű bevezető szavait, melyeket Szmda Viktor elnök határkőnek tekintett a múlt s jelen, a fáradozás és siker, az ábránd s valóság között. De lássuk a helyet: „Az ébredező nemzetiség hevétől melegülve régtől dagadtak már nemes vágygyal telt kebleink, forrón óhajtván hazafiui kötelességeinknek előttünk szentségét bebizonyítani. Kifakadt t. i. a munkás hazaszeretetnek gyenge csirája kebleinkben s egy szent vágytól ihletve kezdénk gondolkodni, miként szentelhetnők mi is csekély erőnket szeretett hazánknak; de sokáig nem rakhatánk egyebet fellegváraknál, s úgy látszott, mintha nemes szándékunk merő ábrándozás volna, míg végre az 1830. esztendő pünkösdhavának 31-ik napja egünkre derült. Ez volt t. i. azon nevezetes nap, melyen először kezdé forró ohajtásunk nyilvánosulni és némineműleg valósulni.“¹⁾ Ezen érzelmek nyomtalanul nem enyészhettek el; az eszme alakot keresett, melyben megvalósuljon. A falakon kívül pezsgett az élet s a megkezdett munkát sikerrel folytatták; míg az intézetben semmi nevezetesebb eredmény sem mutatkozott. Az állapot tarthatlan volt.

Végre azon mozgalom által, melynek megindítója Ihász György ciszterci rendű növendékpap s kifolyása az új társulat megalakulása volt, e „nevezetes napon“ nyert határozott kifejezést a növendékek nemes törekvése is.

Ihász lelkes beszédével a szűnnyadozó eszmét ismét feleleveníté és a résztvenni akarókat erkölcsi testületbe egyesíteni kezdi. Ő e szavakkal nyitotta meg a gyülekezetet: „A mitől oly rég lángolt kebelem, amit oly gyakran óhajtottam, hála a szívek felvilágosítójának, a ti összegyűléstekben szép lelkű társaim beteljesedve lenni látom. Egy, tökéletesen csak a sirhalmon túl érezhető öröm környékezte szívemet, midőn ezen többünk között kérdésben forgó szándékról benneteket tudósítván, azon örömet láttam moso-

¹⁾ Évkönyv. A. a r. m. gyak. isk. eredete I. lapon 1830.

lyogni képeteken, mely kebletek szűk határain kitörvén esz-
közlötte, hogy szándékunkat nem csak jóvá hagyátok, ha-
nem annak annál könnyebb végrehajtása végett fáradhatlan
munkásságtokat is minden további késedelmesség nélkül leg-
nagyobb pontossággal ajánlanátok. Hála ezért nektek nemes
indulatú Bajtársaim áldás fogja lépteteket s a késő maradék
is tisztelettel fog emlékezni nagylelkű tettekre.“

„Csekély ugyan — így folytatja — amit most tehe-
tünk, csak kezdete a nagyobb jövődönnek, s csak pirosló
hajnala azon tisztább nappalnak, melyet reménylhetünk, ha
a feljövő nap tiszta sugári a ködöt szétosztatják. De annál
nagyobb dicsőség fogja követni igyekezetünket; minél nehe-
zebb felállítani azt, a mi még nem volt. Fogjunk tehát ke-
zet nemes társaim egy szívvel lélekkel s lépünk közelebb
a célhoz, melynek eszközésére ide gyűltünk. Szerkesztessük
magunkat egy testbe, hogy így mint azon egy test tagjai
annál hivebben s pontosabban teljesíthessük kötelességeinket.“

A kerekded rövid beszéd megindítja a sziveket: ezután
a szónok érvekkel akart hatni s ezen célból értekezést olva-
sott fel „A nemzeti nyelv becséről.“ ¹⁾ Abbói indul
ki, hogy az ember természeténél fogva társas életre van hi-
vatva; de mióta nemünk már annyira elszaporodott s mind-
nyájan (a szó szoros értelmében) egy társaságban nem lehe-
tünk, a gondviselés intézkedése szerint külön oszlott kisebb-
nagyobb testekbe gyűlve, képezzük a nagy testet, melyet
tágabb értelemben emberi társaságnak nevezünk. Azután
hangsúlyozza, hogy ezen nagy testbe már kilenc század óta
számlálnak a nemzetek sorában minket és a történet év-
könyvei is számlálni fognak mindaddig, míg nemzetiségünk-
höz buzgón ragaszkodva öfenmaradásunk eszközeiről meg
nem feledkezünk, míg örülni fogunk nemzeti létünkön. Eze-
ket előrebocsátván áttér a hazaszeretet jellemzésére, mely
szorosan összefügg a nemzetiséggel, a nemzetiség pedig a

¹⁾ Ez az első évkönyvben az alapító levél után van közölve ily
cimmal: „E l ő s z ó a n e m z e t i n y e l v b e c s é r ő l.“

nyelvvel. Nem a mindennapi tapasztalás bizonyítja — így folytatja — hogy a nemzet felvilágosodása, művelődése és ezzel viszonyos boldogsága, önfennmaradása feloldhatatlan viszonyban áll nemzeti nyelvével. Elmondja, hogy odakin már a cselekvés terére léptek, belátják, hogy a nemzeti művelődés, csinosodás egyetlen eszköze a nemzeti nevelés; míg hozzánk — így szól — nevessem-e, fájlaljam-e? a természet is idegen nyelven szól. Tanulunk magyar latinitást s a szivünk eszünk kiművelésére szükséges eszközöket elhanyagoljuk. Valóban — kiált fel Ihász — ha nemzetiségem megtagadásába kerül művelődésem, készebb vagyok arról lemondani. Némileg elkeseredett szavak, de hiába ez azon korban történt, midőn Széchenyi szelleme uralkodott. Azután a nemzetiségökről megfélelkező népek elaljasodását festvén bízik nemzetünk jövőjében! Már nem kell — végzé beszédét — ily elaljasodástól tartanunk, mert látszanak már egy boldogabb kor elősugárai nemzetünk újra virradt reggelében. Adjunk tehát kezet egymásnak, szálljon meg bennünket az egység szent lelke, hogy egy szívvvel lélekkel törjünk nemes célunkra. Ezt kívánja tőlünk édes hazánk, ezt kiáltja a nemzet közszoava, erre vonzanak lelkes nagyjaink vetélkedő példái, erre kötelez végre a hazaszeretet. Lépünk föl nagy szívvvel a nemes pályára s fáradni tudatlan lépésekkel, haladjunk dicső célunknál váró babérkoszorukért.

A hazaszeretet, az őszinte lelkesültség ily nyilvánulása nem lehetett csak gyorsan muló tünemény. A gyönyörű beszédet ünnepélyes csend váltá fel; a jelenlevők meg voltak hatva, és közülök 19-en a társulatba való belépésüket tüstént készséggel kijelentették. Bár a tette hevíülő ifjak száma csekély volt, mégis érdek és szeretet vonz hozzájuk; mert ők voltak az iskolának megalkotói. Talán nem egy olvasó előtt érdektelenek neveik: de ránk s azokra nézve, kik az iskola eddig lefolyt életét méltányolják; kik tudják, mily szilárd jellem s lelki erőre volt szükség, hogy az, eszmét valósíthassák, bizonyára kedves leendő, ha emléköket feleveníttjük, ha neveiket megemlítjük. Voltak pedig a következők:

Ambrus Sándor, Andrássy Antal, Boross Károly, Bossnyák Imre, Bors Imre, Csajághy Sándor, Czukovics Vince, Farkas Károly, Horárik János, Horváth Mihály, Ihász György, Labancz Sándor, Körmöczy Imre, Mráz Mihály, Munkácsy Sándor, Nagy János, Somogyi Károly, Szilva László, Tóth György.

Nevök él az iskola emlékezetében! Minden tag keblében emléket örökített számukra.

Folytatólag felolvastattak az 1829-iki társaság rendszabásai (törvényei), hogy a jövő összejövetelkor kiki azokra vonatkozólag észrevételeit és javaslatait elmondhassa.

A fölszólítás és buzdítás nem volt eredménytelen. Jun. 6-án a lelkes ifjak összegyűlése a rendszabások felett érdekes tanácskozást tartottak. Kiválóan szerepeltek Bossnyák Imre és Nagy János, kiknek nem sikerülvén a tagok eltérő nézeteit kiegyenlíteni, szavazásnak kelle döntenie. Megválasztatván a rendszabások átdolgozására beküldendő bizottság, egyhangu megegyezés folytán Ihász Györgyöt a társulat megalakulásának leghatalmasabb tényezőjét kiáltották ki előülőnek. Azonban a növeldei előjáróság tudta nélkül tartott értekezletek mindeddig csak magán jelleggel bírtak, melyek még a felsőbb rendű helybenhagyást igénylék, mely nélkül a fölosztatás bizonyos volt. Azért, nehogy ismét akkor kelljen szándékuktól elállniok, midőn céljukat már elértnek gondolják, Somogyi Károly és Nagy János növendékeket Deresik János akkori igazgatóhoz küldötték, hogy őt a növendékek ügyekezete- és nemes szándékáról tudósítsák — és ügyök elősegítésére felkérjék. Ezek az eredményt nyugtalanul váró társaikat ugyanazon hó 13-án (a III. r. gyűlésen) azon örvendetes tudósítással lepték meg, hogy az igazgató nem csak helybenhagyá az eddig történeteket, sőt felette örvend, hogy régen táplált óhaját a növendékek törekvésében váratlanul teljesítve látja s kérelmököt készséggel teljesíteni ígérte. ¹⁾ Ezen előzmények után a következő

¹⁾ Évk. A. a n. m. gyak. isk. eredete I. lap. 1830.

gyűlésen jul. 1-én felolvastattak a szerkesztett rendszabások; ezt követte a már megválasztott előülő lhász Györgynek előülői székébe „viszonyos ékes beszédek“ között, hivatalos ünnepélyességgel történt beiktatása, ki azonnal kiosztá a tagok között az év végeig feldolgozandó s bemutatandó munkák tárgyait. Azontúl gyűlésről gyűlésre egyes tagok eredeti vagy fordított műveket olvastak fel, melyeket kölcsönösen megbíráltak, sőt ha kellett ellenbíráltak is.

A társulat ilyképen megalakulván ifjai hívvel lankadhatlan szorgalommal, a legszebb reményekkel kecsgetetve folytatta működését aug. 10-ig, és azon erős meggyőződéssel, hogy törekvését már misem fogja megakadályozni, a jövő évre tisztviselőket választott. Somogyi Károly előülőnek, Körmöczy Imre jegyzőnek, Farkas Károly tárnoknak, Bossnyák Imre és Czukovics Vince írásjobbítóknak választattak. Így kezdénk azon drága hazának — mondja az évkönyv — melynek ölében születünk, körében létezünk, javaival élünk, munkásan, hasznosan élni egész készséggel szentelvén a mi gyenge erőnktől kitellett áldozatot oltárára. ¹⁾

De törekvésök ismét csak álomnak bizonyult be! Reményeik délibábként foszlottak szét; csalódásaik száma ismét egygyel szaporodott! Hüledezve kellett értenünk — folytatja az évkönyv — jóigazgatónk megváltozott akaratjának kinyilatkozását, melynél fogva mindenről keservesen le kell mondanunk. ²⁾ Ezen rögtöni nem remélt és a társaságot megszüntető rendelet okozta fájdalmat nevelé még a heves vágy, mely az állandó munkálkodásban találta volna kielégítését. A tagok azon szomorú öntudattal, hogy nemes céljukat már el nem érhetik, szétozlottak.

De mi lehetett oka a rektori akarat ily sajátságos, és következetlen megváltoztatásának? Hisz ő maga lelkesítő az ifjakat, ügyöket ő maga atyai gondoskodással és szeretettel

¹⁾ Évk. A. a n. m. gyak. isk. eredete. II. lap. 1831.

²⁾ Ugyanott.

karolta fel? Vagy talán ismét előtérbe lépett a nemzeti kérdés, melynek békés megoldását mint előbb a „magyar társaság“, úgymost a „magyar gyakorló iskolának“ felosztásával tartotta lehetségesnek? Az évkönyvek hallgatnak, sehol semmi történeti utalás! Talán felsőbb helyről kapott intést az igazgató? Ez legvalószínűbb. Az egyház bármely újítást, mielőtt azt elfogadná, míg nincs tisztában szándékai-, céljáról és eszközeiről, féltékeny szemmel néz. Nem volt-e alapja az aggodalomnak? nem hihették-e, hogy a künn forrongó szellem, mely a nemzetiség emelése-, a nyelvújítás kérdésében, s az ébredezésben nyilatkozott, miként minden ily hirtelen s egész lélekkel, tüzzel felkapott békés szellemi forradalomnál történni szokott, bármily kis mérvben, de mégis medréből kicsap, s hogy e szellem, ha tömör testületté alakul, s nem vezérli biztos kéz, a nevelést elrontathatná? ¹⁾

Ezekből s a még alább mondandókból sejthetni, hogy a rektori akarat ezen hirtelen változásának oka tulajdonképpen másban keresendő. Ő a társaság eszméjét pártolta s gyakorlati kivitelét segítette; de felsőbb helyen kifogás tétetett ezen engedély módja ellen. Felsőbb helyen annak felállítását csak rendszeresített alakban a hatáskör némi körvonalozása és ellenőrködés feltételei alatt óhajtották volna engedélyezni.

A jövő év elején, midőn a magokba vonult ifjak csak a mult emlékeiben kerestek vigaszt, lassan-lassan mindnyájan megbarátkoztak a reménytelen jövővel. Minden csendes volt, úgy látszott, minden a feledés éjébe temetkezik. Szomorúság volt látni — mondja az évkönyv — azon lélekesüggedést és lankadt aluszékonyságot, mely csekély munkálkodásunk után annyira erőt vett rajtunk. ²⁾ Megvolt ugyan az akarat, de a

¹⁾ V. ö. Szemlida Viktor 1872-ben szét. Alajos napján mondott elnöki megnyitó beszédét.

²⁾ Évk. A n. m. gyak. isk. eredete. II. lap. 1831.

mostoha viszonyok megtörték azt: megvolt ugyan a vágy, de a ténykedésről le kellett mondani. Csoda-e tehát, ha — mint olvassuk, „fájdalmas seböknek orvosoltatásáról is végképen lemondának.“ Ez volt a fájdalom időszaka! ¹⁾

De e kétes állapot nem sokáig tarthatott. A remény sugára mégis rezgett a fájdalom borúján át; és az ifjak idővel e közös fájdalomban s reményben egyesülvén, lelkek legforróbb vágyainak tárgyát elnyerék.

Csajághy Sándor lelkesedése hevétől elragadtatva Boross Károly nemes társával szövetkezve feleleveníti a már-már lehunyni kezdő emlékezetet és a lehetetlennek látszó terv kivitelére vállalkozott. A nevezettek kipuhatolván, hogy társaik kebléből a mult lelkesedése még teljesen ki nem halt, ezek nemes indulata által felbátorítva 1831. február 14-én teljes határozottsággal a főigazgatóhoz fordultak, ki nek Boross Károly emelkedett szónoki hangon, latin nyelven az újra felkarolt ügy fontosságát terjeszté elő. Ékesen festé az ifjuság azon forró óhaját: legyen szabad a „magyar társaságot“ újra életbe léptetni; legyen szabad nyíltan tanúságot tenni arról, hogy magyarok!

Az igazgató meleg szavakban azon nézetének adott kifejezést, hogy ő az ügy ellen soha sem volt, sőt azt tehetősége szerint előmozdítani igéri ugyan; de a társaság biztosabb fennállhatásának szempontjából szükségesnek tartja: hogy a növendékek kérelmök helybenhagyása végett egy könyörgő levélben, Rudnay Sándor ő Magasságához honunk herceg-primásához forduljanak, ő maga személyes közbenjárását meg nem tagadja. ²⁾ Főntebb kifejezett sejtelmünk támogatására ez is egy adat. Másnap gyűlés tartatott, melyben a nevezett növendékek társaikat eljárásuk eredményéről tudósíták. A főigazgató nem is remélt jóakaró nyilatkozata teljes reményre jogosítá fel a tagokat.

¹⁾ Évk. A. a n. m. gyak. isk. eredete. II. lap. 1831.

²⁾ Évk. A. a n. m. gyak. isk. eredete. III. lap. 1831.

A szívek fájdalma már a remény öröme enyhítette! Ugyanazon hó 15-én tartott gyűlésen három tagú bizottságot választottak a herceg-primás előterjesztendő levél szerkesztésére és febr. 25-én felszólítást intéztek a papnövélde növendékeihez, kik közül ¹⁾ harmincan — a növendékpapság fele — jelentkeztek tagokul és a könyörgő levelet alá is irták. Kérelmök sikere iránt kétes várakozás feszíté most a növendékek kebelét; a remény az egyszer nem esalt. Máj. 8-án a forrón várt válasz, vagyis Rudnay Sándor bibornok és herceg-primás helybenhagyó, illetőleg alapító levele megérkezett, melyet az igazgató azonnal közölt a növendékekkel, és mely azon hó 15-én az egybegyűlt összes tagok előtt általános lelkesedés nyilvánulásai között fel is olvastatott. A biboros főpap a társulatnak nevet adva, (gymnasium hungaricum) előismerve a cél fontosságát, kifejezést adva őszinte örömének az egyházi új sarjadéknak ezen nemes törekvése felett, dicséri az ifjakat, kik egyetemi vallástudományi elfoglaltságaik dacára üres óráikat a hazai nyelv művelésére és abban való kiképeztetésükre akarják fordítani és sikert ígér áldásos munkálkodásuknak. ²⁾ Megerősítvén így az iskolát és szívére kötvén az újonnan alakult társulat tagjainak az önképzésre való őszinte igyekvést, a testület élet-

¹⁾ „A nemes hazafiak“ — így nevezi őket az évkönyv. A nemes magyar gyakorló iskola eredete. III. l. 1831.

²⁾ Erre vonatkozólag még más hiteles adattal is szolgálhatunk. A Figyelmező 1837.19. sz. 152. l. ezeket olvassuk: Lelke nemes ösztönétől buzdítva a választott pesti növendékpapság, már 1830-ban összeállottak a jelesek jelesbjei a lelkes magyar ifjak, hogy kebelökben magyar társaságot állítsanak. Hogy pedig ezt a lappangás gyanúja nélkül szabadon és nyíltan tehessék előre és közvetlen az igazgatóhoz folyamodtak, ki hogy az intézetnek nagyobb nyomatékot és állandóságot szerezzen, a még akkor élő primás érsekhez Rudnay Sándorhoz utasítá a folyamodókat, ki is elég bölcs volt nem csak el nem nyomni e szép ösztönt, sőt szándékokat igazolva s jóvá hagyva azt még nevelni is egyszersmind „magyar gyakorló iskola“ névvel kívánta neveztetni az új intézetet, melynek célja lenne: honi nyelvünk művelése az egyházi tudományokra nézve és a fiatal papság öntökélesedése.

szervezetének alaptörvényeit is öt pontban körvonalozta. Ezen öt pontban az általa *Gymnasium Hungaricum* „magyar gyakorló iskolá”-nak nevezett társulat viszonyát az intézethez is meghatározta; illetőleg arról intézkedett, hogy az iskola és az intézet fegyelmei összeütközésre okot ne szolgáltatassanak. ¹⁾ Az öt pont a következő:

1. Hetenkint egy gyűlés tartatik bizonyos meghatározott helyen, hol a felolvasások történnek.

2. Az egyesületbe bárki önként léphet és senki abból ki nem zárható.

3. A tagokat nem lehet kényszeríteni valami kényszerűségi törvény megtartására.

4. Mindez olyképen intéztessék el, hogy a házi rend meg ne zavartassék, és a fegyelem meg ne sértsék; azért az egyesület évenként sz. Jakab hava elején megszűnik működni.

5. A felügyeletet a tanfelügyelők felváltva gyakorolják.

Ez okmány biztosítja a szellemi művelődés fő feltételét, a szabadságot; mert ha az egyed működését határozott elvek szerint intézheti, a kényszer káros befolyása nélkül, ha lelkesedését önmagából merítheti: jelentékteljesebb eredmények létesítésére képesül. A történelmi összevetés ennek hiányát észleli a „magyar gyakorló iskola” előtt létezett „magyar társaságban” és valószínűleg bukását sietteté ez is.

A tetemes akadályok leküzdése a társulat létrehozásában ime végre felmutatta sikerét és a jelen szerencsés állapot összehasonlítva a lefolyt zivataros időszakkal részint a szent hivatás helyes felfogását eszközlé, részint hálaérzelmekre indítá a nemes ifjakat az úgy leghatalmasabb előmozdítója, Dercsik János főigazgató iránt, kit a megalakult iskola, melynek legszentebb teendője ezentúl csak az volt, hogy feladatának erélyes teljesítéséhez lásson, jogosultan tisztelt mindenkor legnagyobb jótevőjének.

¹⁾ Lásd Függ. I. Fej. A. I. sz.

Igy keletkezett a szerény társulat „magyar gyakorló iskola“ nevezet alatt, hogy míg egyrészt annak tagjai a nemzeti ügyet egyházuk javára gyenge tehetségeikhez képest felkarolják; másrészt önmagukat hivatásuknak, mely rájuk a tettek mezején várakozik, teljesítésére képesítsék.

Ezen alapító levélben egyszersmind meghatároztatván az alaptörvények, ezek megtartásától függött az iskola további fenállása. Mivel pedig azon közlött alapszabályoktól eltérni nem volt szabad, az iskola régebben hozott rendszabásait (törvényeit) nem alkalmazhatta. Ezen körülmény szükségessé tévé az iskola új rendszabásainak megalkotását, melyeknek az alapító levél értelmében való átdolgozására (máj. 15-én) Körmöczy Imre, Nagy János, Ambrus Sándor és Czukovics Vince küldettek ki. Az ezek által szerkesztett rendszabások, melyek máj. 22-én az iskola tagjai elé terjesztetvén, azok által elfogadtattak, és az időközönként tett szükséges módosításokkal, kihagyásokkal és bővítésekkel mai napig is fönállnak.

A rendszabások lényegökben olyanok, mint melyek az egyes tagokat a közös célnak, — mely nem volt egyéb, mint a magyar nyelvnek művelése majdnem leghátrább maradott ágában, az isteni tudományokban — elérésére legkönnyebben vezetik; az eszközöket és módokat az iskolának, mint irodalmi társulatnak fenmaradására leghelyesebben meghatározzák és a „magyar gyakorló iskola“ tagjaira, általában annak foglalatossága- és kormányzására terjednek ki.

A rendszabások megalkotásával az utolsó akadály is le volt győzve; a cél nemessége és a szándék tisztasága elismerve. A tagok arcán öröm sugárzott; a mi után oly soká sikertelenül epedtek — el volt érve!

Még néhány gyűlést tartottak; az öröm határtalan volt. Csajághy Sándor „A magyar iskola hasznairól“, Somogyi Károly „A lélek halhatatlanságáról“ értekezett; Czukovics Vince pedig verset olvasott fel. Rendkívüli szellemi forrongás támadt az ifjak között, mintha

életök egyedüli feladata volna az iskoláért minden lehetőt megtenni. Majd bemutatják az első ajándékot (Virág Poetikáját), melyet a kincstár (így nevezték akkor a pénztárt) gyarapítására az önajánlások hosszú sora követett.

Az iskola alapszervezetének nagy munkája be volt fejezve. 1831. jun. 2-án megtörtént a harmadik, megállapított törvények mellett pedig első tisztválasztás. Előülőnek Nagy János — most szombathelyi kanonok — választatott meg. Ő volt az első rendes előlő (elnök). ¹⁾

Az év vége felé közeledék. Ihász, Körmőczy, Somogyi bucsút mondtak az iskolának. „Azon örömmel válunk meg a társulattól — így Somogyi — hogy azt a gondolatot, mely a mi képzelődésünket oly sokáig gyönyörűséggel foglalkottatta, valósítva láthattuk; s hogy azt, a mit magunk nem régtől fogva óhajtottunk ugyan, de tökéletesen nem érezhettünk, legalább mások egész kiterjedésében fogják érezni s használni.“

„Mindig előttetek lebegjen a cél, melyre ösztönöz beneteket nemcsak a hazának, a kedves hazának szeretete, hanem fényes rendeltetések is, mely ügyekezeteitekben tulajdon diszére s hasznára szolgáló eszközt találанд.“

„Ha állhatatlanság, gyengeség lett volna akkor elállni szándéktoktól, midőn még magatokra hagyatva több akadályoknak elhárítása fárasztotta állhatatosságtokat, már mostan

¹⁾ A tiszti kar névsorozata az első rendes évben a következő:

Előlő: Nagy János, szombathelyi növendékpap.

Jegyző: Jacek József, székesfejervári növendékpap.

Tárnok: Farkas Károly, szatmári „

Írásmódjobbító: Csajághy Sándor, kalocsai növendékpap.

Czukovics Vince, cisterci rend. növendékpap.

A rendes tagok összesen 22 voltak: Ambrus Sándor, Balássy Ger-gely, Boross Károly, Bossnyák Imre, Csány János, Eperjessy Sándor, Feller-mayer János, Hölbling Ignác, Hupka Ferenc, Frint Mihály, Gyarmathy János, Keresztes Márton, Mezey József, Nagy Lajos, Neszveda István, Pintér Ferenc, Róder Alajos, Sünger Tamás, Trelezky József, Udvardy Ignác, Varga István, Zinger János. V. ö. Függ. II. Fej. A.

meg nem felelni a múltó várákozásnak, kárhozatos háladat-
lanság lenne.“

Az alapítók, kik a legtisztább lelkesedéssel karolták
fel az iskola eszméjét, rendkívüli buzgalommal törekedtek
annak valósítására, lelkek egész hevével függtek annak jólé-
tén, eltávoztak: hogy a fáradságos, de mégis dicső kezdet
folytatásának nagy munkáját az utódokra bizzák.

Igy alakult a kisdud egylet, s az utódok, kik jelenleg
a mosolygó, rögtől megtisztult úton akadálytalanul haladnak,
nem is gondolják, mennyi küzdebe, fájdalmas csalódásba ke-
rült annak megalapítása.

II. F e j e z e t.

Az iskola szervezete.

A. Tagok.

Az iskola áll rendes, tiszteletbeli és vidéki tagokból.

1. Rendes tagok.

A rendes tagok alkotják az iskola legfontosabb tényezőjét; ők közvetlenül folynak be annak jólétére; mert az iskola is mint társulat egyedekből állván, ezek számától függött többnyire a munkaerők jelentékenyebb eredménye is. Azonban ezek száma nagy változásnak volt alávetve. Miután ugyanis a „rendszabások“ csak annyiban bírhattak kötelező erővel, amennyiben a herceg-prímás 1831-ben kelt alapító levelével összhangzásban voltak, az iskola látogatását senki-nek sem lehetett megtiltani; épen azért rendes tagja lehetett minden önként belépő növendék.

Azonban, míg kezdetben az iskola tagja a növelde minden növendéke lehetett; idővel az előljáróság befolyása gyakrabban az első és másodévi növendékek kizárását eredményezé. Így az első évesek az előljáróság parancsából mindjárt a második évben kényszerültek az iskolát elhagyni. Azonban Czukovics Vince előülő, midőn Dercsik János, az intézet igazgatójának az első évi munkálatok diszplányát átnyújtá, egyuttal az első évesek tagképességét ismét kies-

közölte.¹⁾ Mindennek dacára a 3-ik évben az első éveseket már nem találjuk a tagok sorában, minek okát a jegyzőkönyv mélyen elhallgatja. Némely homályos utalások szerint ez azon viszonyban keresendő, mely a növendékek és az egyetemi tanárok között fenáll. Az első évesek t. i. különösen a keleti nyelvek tanulmányozásával és főleg a latin nyelv kezdetleges nehézségeivel úgysis eléggé el levén foglalta, nem látszott célszerűnek részökre a tagsággal járó, bár nem sok időt igénybe vevő kötelmek elvállalását megengedni, mert ez könnyen hátrányukra lehetett volna. A rendes tagok száma még inkább kisebbedett a hetedik évben a második évesek kimaradásával, majd ismét nagyobbodott a kitiltó parancs megszüntetése után ugyanazok beléptével 1837-ik évben.²⁾

Míg az első évesek nem munkálkodtak, hanem csak joggal birtak a gyűléseken megjelenhetni és azok mozgalmait figyelemmel kísérni, szorgalmas látogatásukért gyakrabban lőnek jegyzőkönyvileg megdícsérve. „Örömsugár villan át — így szól az évkönyv — az iskola diszít s előmenetét áhítók szívegén; midőn azok kebelében, kiket etársulat egykor övéinek fog mondani, az élőkben nyilvánított részvétel által naponkint látja felfedezni a serdülő szellemi erőket, melyek egykor iskolánknak nevedő fényt és díszet kölcsönözhetnek.“³⁾ Majd más alkalommal: „Nem illik, nem szabad örökre titkolnunk azon igazságos örömünket, melyet a

¹⁾ „Tőle [Dercsik Jánostól] mintintézetünk igazgatójától, megnyervén azt [t. i. Czukovics], hogy az első esztendőbeli növendék urakat is [kik tisztelt Igazgatónk parancsolatja teljesítésének következtében munkáikkal Iskolánk virágzását eddig nem eszközölhették] mint velünk egy célra törekvő Társakat Testvéri szívünkhöz szoríthatjuk.“

²⁾ „Örömmel hallók az Elnök rövid, de ékes beszédéből a második éveket kitiltó parancs megszűnését s így vágyaink teljesültét. Azután szóltak t. Hajtovics Sándor s Pap Sigmond U. U. maguk s társaik nevében, kik beiktatandók valának, s így az iskola 14 taggal szaporodott.“ Évk. 1837. ápr. 2-án. XXII. r. gy.

³⁾ Évk. 1844. decemb. 29-én. IX. r. gy.

szép szellemű, első éviék' tanusított buzgó részvétökkel bennünk ébresztenek. Azon folytonos éberség, melylyel gyűléseinket látogatják; tanúi sz. ügyünk iránti lángoló buzgalomnak, s ez nem érdemli-e meg, hogy évkönyvünkben örökíttessék? Csak rajta szép szellemű ifjak! legyetek szilárdok, bár az ádáz sors szeszélye fukar mostoha volt irántatok, elnémítván kis körünkben nyelveteket, de jöni fog, sőt jöni kell egy rövid év múlva, midőn magyar egyletünk örömmel karoland keblére.“¹⁾

Az iskola ugyan többször fordult kérelmével az előjárósághoz, hogy engedtessek meg a belépés az első éveseknek is, kik szellemileg ugyanazon cél és lelkesedés által vannak az iskola rendes tagjaival egyesítve; de többnyire sikertelenül. Végre 1848-ban az előjáróság jóváhagyása folytán beléphettek az iskolába; de a másfélévi szünet után csak rövid időre.

a) A rendes tag kötelem. Rendes tagoknak csak azok ismertetnek el, kik valamint a gyűléseken való szorgalmas megjelenésekkel és munkájokkal kedveskednek a magy. gyak. Iskolának, úgy ennek némi nemű szükségleteinek kielégítésére segínyt is szivesek ajánlani. (Redszab. I. Cikk. b.)²⁾ Köteles volt pedig a rendes tag minden évben legalább egy eredeti vagy fordított munkával fellépni,³⁾ különben a tagok sorában nem maradhat, mert az iskola célja csak az ügy lelkiismeretes felkarolása által érhető el,

¹⁾ Évk. 1845. novemb. 23-án. V. r. gy.

²⁾ Évk. 1833. jun. 23-án. XXXIII. r. gy.

³⁾ „A bírálás senkit sem tesz rendes taggá.“ Évk. 1834. nov. 2-án. II. r. gy. — „Végre fölolvastam az ez évi tagok névsorát, mire egy tagnak be vagy nem — iktatásáról váltánk néhány szót, mivel egész esztendőn át egy munkával sem kedveskedett az iskolának, mit pedig törvényeink rendes tagtól megkívánnak.“ Évk. 1846. máj. 17-én. XXVII. r. gy.

„Rendes tagoknak csak azok ismertetnek meg, kik fordítással vagy eredeti dolgozattal kedveskednek az iskolának. Évk. 1847. ápril 14-én. XX. r. gy.

mely a kötelező munkálkodásban áll. Mindazáltal az iskola céljával nem egyeztethető össze bármily gondolható munka; azért ajánlják a rendszabások a tagoknak kidolgozásra a változatos, de hivatásukkal megegyező tárgyakat. (Rendsz. II. C. A. d.)

Igaz ugyan, hogy az alapító levél értelmében semmi megkötésnek sem volna helye; de a kiadandó munkálatokban a dolgozó tagok névsora vala közlendő, ezek között pedig semmi dolgotat be nem nyújtó tag csak méltatlanul foglalhatna helyet. Felolvasott művét, mely az iskola tulajdona, melyhez többé joga nincs, hogy bírálatra kiadathassék, 8 nap alatt köteles az elnöknek átadni.

Továbbá a 2-ik évben határozattá lőn, hogy rendes tagoknak csak azok ismertessenek el, kik a gyűléseken szorgalmas megjelenéssel, munkával és költséggel a magyar gyakorló iskola javát előmozdítják; ¹⁾ következőleg, kik tanulni és tanítani akarnak. Erre vonatkozólag törvény hozott, hogy a gyűlésen meg nem jelenhető tag elmaradása alapos okát az elnöknek tartozik bejelenteni. ²⁾

Miután idővel részvétlenséget tapasztaltak és a gyűléseken 10 tag is hiányzott, az iskola a háromszor ok nélkül kimaradó tag kizárását határozá. ³⁾ Ezen határozat több nehézséget idézett elő. Kérdés merült fel, vajjon az ok nélkül elmaradt tagok kizárása nem jő-e összeütközésbe azon alapszabálylyal, mely tilt bárkit az iskolából kizárni. Hosszas vita után a nevezett határozat meg lőn erősítve. Bár kiki tagja lehet ugyan az iskolának, anélkül, hogy szándéka megakadályoztatnék; azonban nagyon természetesnek találták azt, hogy

¹⁾ Évk. 1833. jun. 23-án. XXXIII. r. gy.

²⁾ Évk. 1838. decemb. 9-én. VIII. r. gy.

³⁾ „A törvényhez, mely a háromszor helyes ok nélkül kimaradót a testület tagjai sorából kitudatni rendeli, mint e gyűlésben nyilvánítá, szorosán kíván ezután ragaszkodni az iskola.” Évk. 1839. decemb. 8-án. VII. r. gy.

amint valaki valamely társulat tagja lett, köteles a rend fentartása és jólét emelése végett határozatainak hódolni; azt kívánja a dolog természete, megengedi az alapszabály helyes felfogása, sőt követeli ennek helyes és logikai értelmezése. Ezen határozat többrendű intézkedések után ¹⁾ törvényileg szentesített és gyakorlati alkalmazás nélkül nem maradt; mert gyakrabban volt rá eset, hogy a háromszor kellő ok nélkül elmaradó tag neve a munkálatokban ki nem nyomatott. A rendes tag bármikor használhatja szabad szólhatási jogát, csak a kiszabott határokat túl lépni nem szabad; ellenkező esetben háromszoros megintés után titkos szavazás mellett (az előjáróság tudtával) a tagok sorából kitöröltetik. A tagok időközönként havi pénzt fizettek, mely szokás idővel elmaradt; 1841-ben ismét életbe jött, de későbbben végkép feledésbe ment.

A rendes tag jogai. Minden az iskolát érdeklő tárgyról magának tudomást szerezhet; a könyvtárt, kéziratokat és lapokat használhatja, új indítvánnyal léphet föl: a munkálatok egy példányát kapja, ²⁾ s végül neve azokban kinyomatik.

2. Tiszteletbeli

tagok voltak e ház azon növendékei, kik az iskola irányában különö: buzgóságot fejtettek ki és annak pénztárát gyarapították ugyan, de sem munkát nem adtak be, sem a rendes gyűléseken meg nem jelentek. ³⁾ Ezekről még csak a 2-ik évben tétetik említés, és számuk nagyon csekély volt: 3—6 között váltakozott. A hetedik évben (XXVII. r. gy.) a munkálatokból nekik kiadatni szokott példányt megtagadták. Ezen intézkedés közvetlen célja volt a rendes tagok számának növelése.

¹⁾ Lásd évk. 1842. márc. 13-án XXI. r. gy. és 1847. novemb. III. r. gy.

²⁾ Amint a „Munkálatok“ első folyama megjelent, minden tag egy példányt kapott. Lásd évk. 1833. márc. XXII. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1833. jun. 23-án. XXXIII. r. gy.

3. Levelező

vagy vidéki tagok, kik hazánk egyéb papnőveldéiben voltak. Kötelmők két pontban volt megállapítva: a) hogy bizonyos időre az előülő által kiszabott ¹⁾ munkát késedelem nélkül elkészítsék; b) az általuk kidolgozandó munkákat a magyar iskolának „kiváltott levelekben“ megküldjék. Munkálataik megbirálásánál a jelen nem levő vidéki tagot egy választott védő helyettesítette; ²⁾ 1837 óta havonként tudósítottak az iskola állásáról és ténykedéséről. ³⁾

A vidéki tagok rövid idő alatt feltűnően megsaporodtak és nemcsak növendékeket, hanem áldozárokat s tanárokat is lehetett köztök találni. ⁴⁾ 1838 után már nem találkoztunk velök az évkönyvekben. Első levelező tagok voltak: Menyhárd János esztergommegyei (Nagyszombatban) és Szép János kalocsamegyői növendékpapok.

A vidéki tagok között helyet foglaltak az iskola volt rendes tagjai is, kik az intézetet elhagyták (már 1833-ban).

4. Pártfogó tagok.

Itt megemlítenők még azon kisebb-nagyobb állású egyházi és világi férfiak, kik akár anyagi áldozataikkal az iskola anyagi jólétét, akár erkölcsi befolyásukkal annak szellemi művelődését előmozdíták, vagy hirnevét hathatósan emelék. Ezeket majd jótévőknek, majd pártfogóknak nevezik az évkönyvek, melyekben nem egyszer fejezé ki azok iránt táplált háláját az iskola.

B. Az iskola tiszti kara.

Az iskolának, mint társulatnak, szüksége volt saját kormányára, vagyis tiszti karára, melynek feladata volt a „rendszabások“ helyes és pontos megtartása felett örködni.

¹⁾ Lásd évk. 1832. február 5-én. IX. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1837. novemb. 20-án. IV. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1837. ápril 30-án. XXVIII. r. gy.

⁴⁾ V. ö. II. R. X. Fej. II. pont.

Az iskola tiszti karát, mely annak szükségletei szerént eleintehat tagból állott, képezék az elnök, jegyző, tárnok, két írás-jobbító és a jelentő.

1. Az elnök

(kezdetben előülő, 1834-től már elnök ¹⁾ név alatt fordul elő, mely még csak a hatodik évben jött hivatalos használatba ²⁾ az iskola feje, választatik az utolsó előtti gyűlésen előterjesztés nélkül titkos szavazás útján.

Megválasztatásának módja kezdetben nem volt szigorúan körvonalozva. Minthogy az előülő és tagok között való bizalom gyakran egyetlen támasza a magyar gyakorló iskola boldogságának, ennek okáért az választatik előülőnek, ki nem a megoszlásban, hanem általánosan a nagyobb rész által kívántatik; azaz: az előülő választására szükséges, hogy abban több, mint fele a „nemes tagoknak“ megegyezzen (Rendszab. III. Cík. B. e.) E törvény megalkotása, tekintve az elnök személyének fontosságát, az egyletre célszerűtlennek bizonyult be, miután határozatlansága miatt sok vizsályra adott alkalmat; ³⁾ azért 1838-ik év jun. 29-én határozattá lön, hogy a feltétel: „több, mint fele a tagoknak“ legszorosabb értelemben vétessék, t. i. ha egygyel is több, mint fele.

Az elnök, mint a tiszti kar feje és az iskolának központja, annak egy évi sorsára befolyást gyakorol. Ő ennek beleegyezésétől föltételezett hatalommal bír az egylet minden

¹⁾ Lásd évk. 1834. junius 1-én. XXVI. r. gy.

²⁾ Miután már az akadémia az „elnök“ kifejezést használta, az iskola is követte példáját, Szabó Imre volt az első, kit hivatalosan így említenek az évkönyvek. Lásd évk. 1835. november 18-án megnyitó gyűlés.

³⁾ Már 1837-ben sok vizsályra adott okot az elnökválasztás. Az eddig egyesült erővel munkálkodó testület, — így szól az évkönyv — két részre oszlott; háromszoros voksolás után sem egyik sem másik rész által választott elnök a megkívántató számú voksokat nem nyerhetvén, eloszlottunk.“ Lásd évk. 1837. jun. 8-án.

ügyeit intézni; azonban mindenkor felelős az iskolának, mely őt egyedül vonhatja kérdőre. ¹⁾

A gyűléseket — melyek megnyitására minden év elején köteles az intézet igazgatóságától engedélyt kérni, (ez azonban csak néhány éven át volt szokásban) összehívja — azokon elnököl; távollétében pedig személyét a jegyző helyettesíti. (1831 január 29-én.) Midőn pedig a jegyző elfoglaltsága miatt e kötelemének eleget nem tehetett, az iskola helyettes elnököt választott. ²⁾

Az év elején az első rendes gyűlést beszéddel nyitja meg. A gyűlések tartama alatt hivatva van a rend fentartására és a fenforgó kérdések körül kifejtett vitákban fölvilágosítások nyújtására.

Miután pedig ő vezeti a tanácskozások fonalát, első kellék, melyet az iskola tőle kíván: hogy ügyes tapintattal és körültekintéssel, eszélylyel és higgadtsággal birjon. Ha a szavazatok egyenlők, szavazati joggal bir. ³⁾

A tagoknak tehetségökhöz képest munkákat ajánl a a kidolgozásra. Hivatása a munkásságot mindig élesztetni, a kölcsönös szeretetet ápolni; ha csüggedést lát, bátorítani, mire alkalmat nyujtanak az alkalmi beszédek; szóval az iskola kormányát úgy vezetni, hogy az mindig a tagok megelégedését szülje, az iskola jólétét biztosítsa és a haladás jelenségeit feltüntesse.

Kötelme minden dolgozat bírálatát okosan elrendelni, ezt felolvasás előtt áttekinteni és abból minden személy- vagy tiszteletsértőt kitörölni. ⁴⁾ Év végén az iskola anyagi

¹⁾ Lásd évk. 1842. február 24- és 27-én XVII. és XVIII. r. gy. — 1847. máj. 9-én. XXVI. r. gy.

²⁾ A helyettes elnök először választatott 1839-ben, midőn Buziássy László betegsége miatt az iskolát egy időre elhagyta. „Nehogy a törvények szerint az Elnököt képviselni tartozó Jegyző foglalatosságai az elnök hosszabb ellétével igen megsokasodjanak, egy Elnök-helyettes választásában megegyeztek a tagok, s T. Taxner Ignác Ur lőn megítiszelve e hivatallal.“ Lásd évk. 1839. oktob. 27-én. III. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1838. jun. 29-én. XXVII. r. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1832. novemb. 11-én. II. r. gy.

és szellemi állásáról számol, mi idővel a jegyző kötelemévé lön, míg az elnök beszéde tárgyát a viszonyok szüksége szerint választá. Az iskola ünnepélyén alkalmi beszédet mond.

Jogában áll, minden rend ellenességet, az elnöki szék tekintélyét sértő kifejezéseket rendreutasítani ¹⁾ és a háromszor ok nélkül kimaradt tagot (1847 óta) az iskola beleejegyzésével ennek kebeléből kizárni. ²⁾

2. Jegyző.

Azon szempontból indulva ki, hogy az utódokra nézve ép úgy hasznos, mint érdekes az iskolában lefolyó mozgalmak és események fejlődésének, valamint fenálló viszonyainak ismerete, szükségesnek tartották mindazt, ami az iskolát bármely oldalról illetné, írásban megörökíteni. Ezen szükségnek érzete létesíté a jegyzői bivatalt. A jegyzőnek, ki rangra nézve második helyet foglal el a tiszti karban, akkor és ép úgy választatik, mint az elnök.

Kötelme az egyes gyűlések tárgyait, nevezetesebb mozanatait történelmi előadással szerkeszteni; a szerkesztett leírást a következő gyűlésen ³⁾ a tagok előtt hitelesítés végett felolvasni, ⁴⁾ és az utódok számára készítendő évkönyvbe (melynek kezelése reá bizatik) beírni, ⁵⁾ mely terhes kötelme nem soká tartott. Kivételes esetben az iskola a jegyzőkönyvet pénzért iratta le; ⁶⁾ idővel azonban annak leírása az aljegyzőre bízott.

A jegyzőkönyv az iskolának mindig féltett kincse volt; azért ez annak szerkesztését mindig kiváló figyelemmel ki-

¹⁾ Lásd évk. 1848. február 13-án. XX. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1847. novemb. 7-én. III. r. gy.

³⁾ Csak kivételesen történt, hogy a jegyzői jelentés a következő gyűlésig el nem készült. Lásd évk. 1843. február 26-án. XVII. r. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1832. april 8-án. XVI. r. gy.

⁵⁾ Lásd évk. 1842. novemb. 27-én. III. r. gy.

⁶⁾ Lásd évk. 1844. január 6-án. XII. r. gy.

sérte. Így Palásthy Pál ¹⁾ indítványa folytán a jegyzőnek óvakodnia kellett minden dicsérő és egyéb megjegyzésektől, nehogy magának ezek melléklése által kiváló jogot biztosítson; hanem egyedül az iskola történetére volt szabad szorítkoznia. Az iskola által már jóváhagyott illetőleg hitelesített könyvön többé változtatni nem volt szabad. ²⁾

A jegyző az elnök kísérelője a külügyek elintézésében. A második rendes gyűlésen beköszöntő szövegét hallatja (a jegyzői előszót először olvasta Hóbe Károly jegyző 1835-ben,) mely megbíráltatván ³⁾ a jegyzőkönyv vezércikkeül szolgál. Ő a távollevő elnököt helyettesíti, míg személyét szükség esetében az elnök tudtával az írásjobbítók egyike képviseli. ⁴⁾

A rendszabásokban nem tétetik arról említés, ki vigye a tisztek közül az iskola levelezéseit. Eleinte szokásban volt, hogy szükség esetében az elnök írt az iskola nevében, 1837-ben ezen szokás megváltozott és az iskolát érdeklő fontosabb jelentések, hirdetések és ehhez hasonlók szerkesztése a jegyző kötelemé lett, ⁵⁾ kihez ezek már a dolog természeténél fogva tartoznak; azonban azon föltét alatt, hogy a levelet, mielőtt rendeltetése helyére elküldetnék, a tagok előtt felolvassa.

Az elnök dolgozatairól szóló bírálatok vagy ellen bírálatokat, minthogy az saját ügyének bírása nem lehet, a felolvasás előtt átvizsgálja és csak úgy engedi az iskola felolvasatni, ha abban személyeskedés nincsen. ⁶⁾

¹⁾ Lásd évk. 1845. novemb. 2-án. II. r. gy. — Majd ismét más-kor így figyelmezteté az iskolát Palásthy: „most volna idő, hogy magát a Jegyző imperativus tonuson adott és az utókorra áthagyandó jegyző-könyvbe szőtt lealacsonyító észrevételei s egyéni véleményei járma alól felmentené és a Jegyzőt rendre igazítaná.“ Évk. 1847. november 11-én. I. rk. gy.

²⁾ Lásd évk. 1842. ápril 12-én. XXV. és XXVI. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1847. november 22-én. V. r. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1832. ápril 1-én. XV. r. gy.

⁵⁾ Lásd évk. 1818. január 16-án. XV. r. gy.

⁶⁾ Lásd évk. 1835. május 24-én. XXII. r. gy.

3. Tárnok.

Mivel az iskolának célja a tagok szellemi kiművelése, nélkülözhetlennek ismerték a tudományos eszközök-, és nevezetesen a könyveknek megszerzését. Az ezek megszerzésére szükséges kincs, — mint ezt a rendszabások nevezik, — és az ebből kerekedő könyvtár is felvigyázót kívánt; azért választatott a tárnok, kire a könyv- és pénztárnak kezelése lőn bízva. Ez kötelessége szerint különös gondot fordít az olvasás végett kivett és visszaadott könyvekre; valamint az újonnan szerzetteket szakok szerint rendezi, szóval a könyvtár rendszerezését kezeli. A tárból könyveket csak 14 napra adhat ki, és csak akkor hosszabbíthatja meg ismét 14 nappal a visszahozatal idejét, ha azokat más nem keresi, és az illető tag magát nála bejelenti. ¹⁾

A bevételeket és kiadásokat külön könyvben följegyzi és ezekről, mióta a könyvek nagy számban vétettek és adományoztattak, a könyvtár állapotáról hónaponként az iskola előtt, év végén pedig utódjának minden kötetről számol. A tárnok tiszte könnyebbült 1837-ben, midőn a könyvtártól a a pénztárt elválasztották. Ugyanakkor adták melléje ellenőrül a jelentőt. ²⁾ Választatik szavazattöbbséggel.

4. Írásjobbítók.

Az iskolának, mely a magyar nyelv vajúdásai között keletkezett, célja volt a hazai nyelvben való kiképzés, és ezért tekintettel kellett lennie főleg az írásmódra. Hogy ez helyes, jó magyarsággal dicsekedhessék, két írásjobbítóra (vagyis írásjavítóra) volt szükség, kik az írásban netalán elkövetett hibákat, — miután a munka az iskola által helybenhagyatott — Révay grammatikája szerint „megjobbítván,” szerzőjének a tárnok által adandó papírosra való lemásolás végett a munkát visszaadhassák. (Rendsz. II. Cikk. D.)

¹⁾ Lásd évk. 1837. ápril 3-án rk. gy.

²⁾ Ugyanott.

1837. ápril 3-tól fogva az első írásjobbító a pénztárnoknak, második a levéltárnoknak ellenőre volt. Az első megszűnt az lenni, ¹⁾ midőn állandó pénztárnoki ellenőrnek lett kinevezve. ²⁾

5. Jelentő.

Végre megemlíti a jelentő, ³⁾ ki a tagok összehívására és a teremnek a gyűlésre való elrendezésére volt kötelezve. Ez néha segédírásjobbító is volt (a 2-ik és 14-ik évben). 1837. ápril 3-tól fogva a könyvtár ellenőre volt. Idővel ő jegyezte föl az elmaradt tagok neveit és erről az iskolának jelentést tett. ⁴⁾

Időközönként a tiszti kar tagjainak száma szaporodott. Az újonnan keletkezett hivatalok jobbára a már meglevőkből folytak. Így:

6. Aljegyző.

Midőn 1837-ben február 19-én a „munkálatok“ ügyében az iskola úgy intézkedett, hogy azok nem a könyvnyomdák tulajdonosainak történendő eladás, hanem előfizetés útján fognak kiadatni; midőn továbbá ezen ügy előmozdítása végett a megyebeli egyházi hivatalokhoz küldendő tudósítások elkészítésével a jegyző lőn megbízva, s így ennek dolgai megsaporodtak, nehogy kötelmei teljesítésében túlterheltecsék, ugyanazon év ápril 3-án levéltárnok és segédjegyző név alatt egy tisztség alapíttatott.

E tisztség betöltésére kiszemelendő egyénben az érdem mellett tekintetbe kellett venni a csinos írást is; mivel

¹⁾ Lásd évk. 1843. június 15-én. XXXIII. r. gy.

²⁾ Az írásjobbítók fáradozását néha tiszteletpéldánnyal akarta meghálálni az iskola, de miután a szavazatok nagyon megoszlottak, ők magok lemondtak e megtiszteltetésről. Lásd évk. 1848. március 26-án. XXV. r. gy.

³⁾ Az évkönyvek szerint első jelentő volt Hölbling Ignác. Lásd évk. 1832. a tisztkar névsorát és június 10-én. XXIV. r. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1840. január 5-én. XII. r. gy. — 1842. március 13-án. XXI. r. gy.

min' jegyző által fogalmazott hivatnlos irat letisztázásán kötelezve. ¹⁾ A jegyzőt nagy elfoglaltsága esetében seggő, azt távollétében helyettesíté, és a vidéki tagoknak az iskolában történekről havokint tudósításokat készített, melyeket az iskolában fel kellett olvasnia. ²⁾

Mint levéltárnok pedig a kéziratokat és leveleket tisztán külön e célra szolgáló szekrényben tartja, azokat számokkal ellátva rendszerezíti; majd cimeiket egy külön könyvben följegyzi. Az aljegyző állása közvetlenül a jegyzőé után következik. ³⁾ Helyettes segédjegyző csakis kivételesen választatott. ⁴⁾

7. Pénztárnok.

E hivatal eleinte a tárnokéval volt egybekötve, ki pénz- és könyvtárnok volt egy személyben. Azonban 1837-ben ápril 3-án, a könyvtárnokságtól a pénztárnokságot elválasztották és ennek gondviselését külön pénztárnokra bízták.

E hivatal betöltésénél különös figyelem fordítottatik az egyén pontossága-, lelkiismerete- és egyéb szép erényeire; minthogy a hanyagság nagy károkat, gyanút, s egyéb kellemetlenséget szokott szülni.

A pénztárnok a kidasok- és bevételeket — ha még oly csekélyek is — azonnal följegyzi s ezekről az iskolának havonkint számot ad. Ezen havi számadás egy ideig nem volt ugyan szokásban, hanem kedvezőtlen események után ⁵⁾ 1847-ben (IV. r. gy.) a pénztár nagyobb biztosítása tekintetéből ismét életbe lőn léptetve.

¹⁾ Lásd évk. 1848. január 16-án. XV. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1842. február 27-én. XVIII. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1846. június 1-én. VI. rk. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1847. ápril 19-én. IV. rk. gy. június 25-én. XXV. rk. gy.

⁵⁾ Nem egyszer volt rá eset, hogy a pénztárt hanyagul kezelték és az elnökök a felügyelet jogát részint csak fölületesen gya korolták, részint megfeleltek arról; különben erről alább lesz szó.

A pénztárnoki ellenőr megválasztása óta pénzt — akár helybeli, akár magánszemély, akár az elnöktől kapta azt — az ellenőr tudta nélkül föl nem vehet; továbbá pénzt, bármily csekély összeg legyen is, nem szabad másoknak kölcsönöznie. ¹⁾ Általában csak csekély összeget tarthat magánál, mely az előre nem látott költségek fődözésére elégséges. Az alaptőkét pedig az iskola által meghatározott helyre tartozik letenni. Szavazattöbbséggel választatik az utolsó előtti gyűlésen.

8. Nyomtatásjobbitók. ²⁾

Ezek eleinte nem voltak; mert akkor a tagoknak szándéka csak az volt, hogy sikerültebb munkálataikat nem külön kötetben, hanem egyes egyházi vagy világi folyóiratokban közöljék. ³⁾ De midőn önálló kötettel akartak a nyilvánosság terére lépni, a nyomtatási javítók elkerülhetetlenek voltak. Mikor lőn tisztségek megállapítva, sehol sem említettik: a harmadik év elején már a tisztek sorában találhatók.

Feladatuk volt a Munkálatok sajtóhibáit kijavítani; és számra nézve ketten, majd 1845. évtől fogva négyen voltak. ⁴⁾ Az első nyomtatási javító egyideig egyszersmind a tárnok ellenőre volt.

9. Pénztári ellenőr.

Ez először 1843-ban június 15-én választatott. A pénztárnok működését figyelemmel kísérte; a kapott pénzt átadta a tárnoknak, a kiadandót pedig a tárnok neki, — mit mindketten körülményesen külön könyvekben följegyezték; hogy számadás alkalmával az ellenőré a pénztárnokéval

¹⁾ Az e tekintetben tapasztalt visszaélésekről hasonlóan meg fogunk emlékezni, ha a pénztár kezelését tüzetesebben fogjuk tárgyalni.

²⁾ Vagyis sajtójavítók.

³⁾ Különösen Guzmics Izidor „Egyházi tár” című s hittudomány irodalmunkra új eget derítő folyóiratában, melyet ugyanez már 1832-ben megindított.

⁴⁾ Lásd évk. 1845. márc. 24-én. XVIII. r. gy.

megegyezték. ¹⁾ Az ellenőr működésének köre idővel még szigorúbban lőn meghatározva. ²⁾

10. Biztosság.

Volt még a tiszti karon kívül egy tiz tagból álló állandó biztosság (kivételesen mondják bizottság-, bizottmány- vagy választmánynak), mely 1837. május 20-án ³⁾ először alakult meg és a sajtó alá kerülendő beadott és megbírált munkákat vizsgálta át. A biztosság teendője 1838-ban május 24-én lőn szigorúbban meghatározva, mi abban állott, hogy: ha a törvények értelmében gyűlések nem tartathanak, a megszáporodott dolgok folyamát intézze, rendezze, elakadni ne engedje, azok bevezését siettesse, a kiadások, bevételek, és a példányok szétküldése fölött őrködjék. ⁴⁾ Ezen ügyek elintézésében a biztosság határozata csak úgy volt érvényes, ha a biztossági tagok mindnyájan jelen voltak; azonban 1842-ben törvény hozatott, hogy hétnél kevesebb biztossági tag is határozhat, és a hiányzók számát más tagokkal is lehet pótolni. ⁵⁾

1842-ben az elnök, jegyző, könyvtárnok, segédjegyző s jelentő egyszersmind biztossági tagokká lettek. ⁶⁾ Így kisebbedett a választandó biztossági tagok száma és már 1843-ban öt, majd 1847-ben, miután más hivatalnokok is lettek biztossági tagokká, csak három biztossági tag választatott. A bizottmányi gyűlésen megjelenhetett bárki, de szólási joggal nem bírt. ⁷⁾

¹⁾ Lásd évk. 1843. június 15-én. XXXIII. r. gy.

²⁾ V. ö. II. R. VIII. Fej. A pénztár rendezése és kezelése. 3. pont.

³⁾ Az első biztossági tagok voltak: Zsihovics Ferenc, Rudnyánszky János, Minarich István, Novakovics János, Horváth László, Kolosy Antal, Spránszky Ferenc. Danielik János, Horváth Endre, Kádas Rudolf. Lásd évk. 1837. május 20. án. XXXIII. r. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1838. május 24-én. XXIII. r. gy. 4. pont.

⁵⁾ Lásd évk. 1842. február 27-én. XVIII. r. gy. végén.

⁶⁾ Lásd évk. 1842. június 5-én. XXXIII. r. gy.

⁷⁾ „Óvás tétetett, hogy senki az iskola tagjai közül a biztosságban

C. Az iskola tagjainak összessége.

A tiszti karnak ezen hatáskörével egybekapcsolt hatalmán felül áll a tagok összessége, maga az iskola, mely — mint ezt az írott hagyományok nevezik — az első forum a hatalom gyakorlásának első stádiuma.¹⁾

Igy az elnök, ki a tiszti karnak feje, midőn az iskola ítéllete szerént saját jogkörét áthágta, ez őt kérlőre vonta. Az elnök ezen felelősségének, melylyel az iskolának tartozott, megerősítésére több adatunk van. 1841-ben ugyanis határozattá lőn, hogy midőn a munkálatok átvizsgálására kiküldött biztosság határozatára vonatkozólag valami megütköző találtatnék, akkor a fenforgó tárgyat illetőleg döntő szavazata csak az iskolának van. Igy midőn az elnök 1842-ben a gyűlésen jóvá nem hagyott latin levelet küldött a herceg-primásnak, az iskola őt számadásra kényszerítette, melynek dacára is a tagok bizalmatlanságuknak adtak kifejezést.

1847-ben május 2-án tartott ünnepélyen az elnök az iskola állapotáról értekezvén, azon vallomást tévé, hogy a tagokban kevés kivétellel hiányzik a buzgalom. Ezért ugyanazon hó 9-én a következő gyűlésen azon kérdés merült fel, hogy mikép fogja az utókor az elnöknek a nyilvánosság előtt tett nyilatkozatát megegyeztetni tudni? És miután Rábek István ezen évnek termékenységet s az elnök panaszának alaptalanságát bebizonyította, őt az iskola nevében kérdőre vonta. Ha ő a tagok csökkenő buzgalmát észlelte, ez volt főírve, mért nem szólalt fel a rendes gyűlésen elődeinek szo-

megjelenéstől el ne tiltassék, úgy mindazonáltal, hogy az ott rendkívül megjelenő magának semmi cselekvésre jogot nem igényelhet.“ Lásd évk. 1840. novemb. 1-én. III. r. gy. 3. pont.

¹⁾ Az iskola ügyét ille'őleg minden jog, minden hatalom magában az iskolában fekszik és gyakoroltatik nyilvános gyűlésein, mert itt vagyon az összes tagság és ez a hatalom gyakorlatnak első stádiuma; gyakoroltatik szükség esetében a biztosság által az iskola törvényei szerént, ez a hatalomgyakorlatnak második stádiuma; a harmadik, szükség esetében az iskola elnöke által gyakoroltatik. Lásd évk. 1842. febr. 27-én. XVIII. r. gy.

kása szerint. Ezek után az iskola Bösze Gábor indítványát elfogadván, jegyzőkönyvileg megróttá az elnököt; mert vádja alaptalan volt, és azt célszerűtlen helyen és alkalommal emelé.

Ellenkezőleg pedig, midőn egyesek illetéktelen vádakkal és sérelmekkel illették az elnököt, az iskola maga kelt védelmére és őt minden jogtalan vád alól fölmenté.¹⁾

Az iskola ezen tekintélyét, melyet az elnökkel szemben mindenkor érvényesített, a többi hivatalnokokkal is érezteté, mit azonban a hely szűke miatt itt mellőzünk.

Az iskola mindig feltékeny gond- és elővigyázattal őrködött saját jogai s hatalma felett; soha sem tűrte, hogy egyesek saját tekintélye rovására önkényöket gyakorolják; sőt mindig megkivánta (és ezen kívánságának kivétel nélkül gyakorlatilag is érvényt kölesőnzött), hogy az egyes, akár csak egyszerű tag, akár tisztviselő, annak joghatóságát elismerje és ítéletei, megbízásai, szóval mindennemű intézkedései iránt tisztelettel viseltessék.

¹⁾ Lásd évk. 1839. május 19-én. XXIX. r. gy.

III. Fejezet.

Az iskola belélete.

Az iskola sohasem tévesztvén szemei elől saját természetes viszonyait, az előljárásának az alapító levél 5-ik pontja értelmében ¹⁾ megerősített felügyeleti jogát az észszerű nevelés alapeszméjének szempontjából lelkiismeretes következetességgel tisztelte. Továbbá áthatva az öntudat által, hogy az alapjaiban még alig megerősödött egyetel úgyszólván bölcső korában a pártfogó kéznek áldásos befolyása alatt a még csak gyenge erők fejledezését elősegítve és saját fenállását a bekövetkezhető eshetőségek dacára is biztosítva láthatná, az akkori érdemdús főigazgató, Dercsik János pártfogolását eszközlé ki. A főigazgató pedig, kit a haza s egyház egyaránt dicső fiának vall, az iskola ügyét lélekemelő lelkesültséggel karolta fel, sőt valóságos nemtőként örködött fölötte. Az évkönyvekben számtalan helyekre akadunk, melyek atyai gondosságára, határt nem ismerő áldozatkészségére utalnak. Ő volt az, ki az iskola megalakulásának válságos perceiben mint közvetítő Magyarország herceg-prímásánál a tenni vágyó ifjakért erkölcsi befolyását lankadni nem tudó egyszerűet- s készséggel érvényesíteni törekedett; ő volt az, ki a már megalakult iskolának (mely létét nagyrészen neki köszönhető) megszilárdulása-, irányára és fejlődésére tanácsai, lelkes beszédei, személyes intézkedései,

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. A. I. sz.

anyagi segélyezése által hathatósan befolyt. ¹⁾ Az iskola pedig viszont engedve a hálaérzet hatalmas indokának a lehetőség mértéke szerint mindent elkövetett, hogy védnökének szeretetére és pártfogására magát érdemesítse. Az ilyenképen kifejlődött viszonyt tisztelettel őrizte meg az iskola és biztosították az iskola első védnökének nagylelkű utódjai. ²⁾

Az iskola az előjárósághoz való viszonyát olyképen fogván fel, hogy önállóságának biztosítása mellett annak hathatós pártolására számíthatott, megkezdé szerény működését, és a tiszta öntudat, erélyes munkásság, de főleg a szilárd kitartás által vezéreltetve a cselekvés terén megfelelt hivatásának.

1. Gyűlések.

Az iskola működése rendes, rendkívüli és bizottsági gyűléseken nyilvánul.

a) A rendes gyűlések hetenkint egyszer és pedig vasárnapon ³⁾ az előjáróság által kitűzött helyen tartatnak meg. A gyűléseket az év elején az elnök nyitja meg beköszöntő beszéddel, melyre tárgyat a körülmények állása nyújt. A megnyitó gyűlésen kezdetben jelen voltak az igazgató mint védnök, valamint a többi előjárók is, mint az iskola ügyeért buzgó látogatók. Későbbben azonban, midőn az iskola már a nemes irányu haladás jelenségeit tüntette fel, az előjárók látogatásai elmaradtak.

¹⁾ V. ö. főleg II. R. I. Fej. 35—40. l.

²⁾ Lásd. évk. 1841. május 31-én rk. gy.

³⁾ Kivételes esetekben hetenkint többször is tartattak. Így 1845-ben „Jaisz Egyed“ gyors lefordítása végett egy hétig naponkint jöttek össze a tagok. „Ki látni akarja — ezeket mondja az évkönyv — ki meggyőződni kíván felőle, mily buzgó lelkesedéssel karol föl ez évi tagság mindent, — bármily nehéz munkát s fáradságot igényel — csak Iskolánk sz. ügyét közelebbről érdekelje, csak e gyűlésre tekintsen. A szóban levő könyv átfordításának legfőbb egy hét alatt meg kell történnie, s e rendkívüli siettetés senkit sem ijeszte vissza az üdvösnek ismert vállaltól.“ Lásd évk. 1845. november 30-án VI. r. gy.

A rendes gyűlések mindjárt kezdetben ily viszonyok között folytak le, miről Guzmics értesülvén csodálkozva kiált fel: Tehát rendes üléseket, rendes Elő-ülő alatt, rendes Jegyző, és Jegyzőkönyvet tart ez a növendéktársaság? Mennyi reménye, s mily szépen fejlődik így a hazának, a magyar nemzeti egyháznak. ¹⁾

A gyűlések kezdetén a közvetlen múlt gyűlés menetéről a jegyző fogalmazványa olvastatik és hitelesítettik; továbbá a tudósítások és levelezések intéztetnek el. Ezt azonnal követi a törvények felolvasása. Azután pedig az elnök által kijelölt vagy önvállalta bármily tudományosságú, az iskola szellemével megegyező ²⁾ fordított vagy eredeti művek olvastatnak fel, melyeket az elnök előlegesen áttekint ³⁾; ha volna bennök az iskola színe elé kevésbé való dolog, kitörli. Ezen okból senkisem olvashat az iskolában, hacsak előbb be nem jelenti az elnöknek. Először olvastatnak azon művek, melyek a sajtó útján közrebocsátandó „Munkálatokban” látnak napvilágot; nehogy a késedelmezés azok kiadását hátráltassa.

A felolvasott műveket az elnök bírálatra adja ki, melyeket szintén a rendes gyűléseken kell bemutatni. Miután pedig senki sem állíthatja véleményét feltétlenül igaznak, a megbírált mű szerzője írhat ellenbírálatot. Míg azonban az egyes dolgozatok megbírálásánál kiki nézeteit érvényesítheti, addig az iskola kiadványainál szükséges az iskolának megállapított és időközben módosított ítézési szabályait elfogadnia.

Jobb művek az iskolában történt felolvasás és megbírálás után lapokban közöltnak azonban csak az iskola neve

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLIII sz.

²⁾ Lásd Rendsz. II. C. A. d.

³⁾ Az elnökök ezen előleges áttekintési jogukkal idővel teljesen megszűntek élni.

alatt. ¹⁾ Később Guzmics tanácsa folytán az iskola és a szerző neve alatt (idővel ismét a régi szokásra visszatértek).

Vége megjegyzendő, hogy az iskola pénzért semmi körülmények között sem dolgozik. Továbbá a gyűlés hatáskörébe tartozik az iskolát bármily oldalról érdeklő ügy elintézése.

b) Rendkívüli gyűlések fontos és mulaszthatatlan ügyben tartatnak, midőn az egész iskola tudomása és beleegyezése szükséges, ²⁾ de az idő rövidsége miatt tárgyalás alá veszik a rendes gyűlések ügyeit is, melyektől ez esetben csak annyiban különbözik, hogy nem a rendes, hanem az elnök józan belátása szerint határozott időben szoktak megtartatni.

c) A Biztossági (bizottsági) gyűlések célja kisebb fontosságú ügyek elintézése, mire nem szükséges minden tagnak véleményadása; hét bizottsági tag is határozatképes. ³⁾ Ezen gyűlések először még csak a 10 tagú biztosság megalakulása után 1837-ben tartattak meg.

d) Bucsúgyűlés. A gyűlések mindkét félévben a próbatételekre rendelt előkészületi idő beálltával záratnak be; és második félévben a próbatétek befejeztével veszik ismét kezdetüket. Az utolsó gyűlésen a következő évre tisztújítás intéztetik, melyet az intézettől elváló tagok bucsúszava követ, kik itt maradó testvéreiket utóljára köszöntik, és ezek viszont azokról való megemlékezésüknek utóljára adnak személyesen kifejezést.

Ezt méltán az iskola legmeghatóbb jelenetei egyikének mondhatjuk; midőn az intézet és iskola legrégibb tagjai az

¹⁾ Mert az iskolában minden felolvasott munka annak tulajdona. „Vége — jegyzi meg az évkönyv — figyelmezteté (az elnök) a tagokat felolvasott dolgozatuk beadására; nem lévén senkinek joga e fölül rendelkezni, minek utána felolvasás után az Iskola sajátja lett.“ Lásd. évk. 1848. március 30-án XXIX. r. gy.

²⁾ Ötnél több rendkívüli gyűlés ritkán szokott lenni egy iskolai évben.

³⁾ Lásd évk. 1842. február 27-én XVIII. r. gy.

iskolától, melynek kebelében oly sok kellemes órát töltöttek, itt maradó társaiktól, kikhez a legőszintébb szeretet csatolta őket, — véglegesen megválnak.

Hogy ne lenne az elválás fájdalmas azok között, kiknél az örömek és fájdalmak éveken át mindig közösek voltak; és pedig oly elválás, mely azon valószínűséggel van egybekötve, hogy többé egymást nem is látják: midőn egyik a Dunán túl fekvő városokba, hazánk éjszaki vidékeire, vagy Erdély regényes bércei közé távozik; a másik pedig a Lajtha vagy a magyar tenger partjaira vándorol?

A búcsúgyűlés mind a két évbeli tisztikar jelenlétében hitelesítettik.¹⁾

2. Ünnepek.

a) Örömnünnepély. Ez az iskola azon örvendetes napja (ápril 27-én),²⁾ midőn alapításának ünnepét tartja. Ez ünnepély a második évben ápril 27-ét követő vasárnapra tétetett át.³⁾

Az első örömnünnepély 1833-ban tartatott, melyen az előülő a nap fontosságát kiemelve a tagokat határtalan örömkre egy beszéddel üdvözlé, majd megemlékezik vala azokról, kik iskolánk alapításának munkájában részt vettek és annak virágzását elősegítették. A tárnok pedig hálás kegyeletből azok neveit olvasta fel, kik a könyv- és pénztárt gyarapították, a nagyérdemű előljáróságot pedig különösen kiemelte.

A tagok ezen ünnepélynek idő folytán még nagyobb fontosságot tulajdonítván fényének emelésére 1835. március

¹⁾ Lásd évk. 1846. június 1-én VI. rk. gy.

²⁾ A negyvenes évek elején szokásban volt az iskola alapításának ünnepét pünkösd másod napján megtartani, 1845-ben azonban elhatározta az iskola évünnepe megtartására nézve a bevett szokástól eltérve a törvények szerint az ápril 27-ét nyomban követő vasárnapot megünnepelni. Lásd évk. 1845. november 9-én III. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1832. november 11-én II. r. gy.

6-án már két szónokot választottak ¹⁾; ezeken kívül az elnök és jegyző is voltak kötelezve az ünnepélyre alkalmazott beszédekkel fellépni. Azonban, hogy az ünnepélyen jelenlevő vendégek figyelmét túlnyomólag igénybe ne vegyék, az 1838-ik évtől fogva csak egy szónokot választottak és ezen kívül csak az elnök és a jegyző emeltek szót. ²⁾

Ezen ünnepélyt nagy érdekeltséggel tartották meg. Mig az elnökök az iskola állapota-, viszonyai- s céljáról értekeztek: addig a jelenlevő előljárók egyike lelkes beszédben elismerését nyilvánítván buzdítani szokta a tagokat. A szónokválasztás végre az 1845-ik évben (november 9-én) törvénynyé emeltetett. ³⁾

b) A halottakról való megemlékezés.

Az iskola azon szeretetnek, mely a tagokat egybefűzé, nem mulasztott kifejezést adni akkor sem, midőn a tagok valamelyikét a halál e szerény körből kiragadá.

Az örök nyugalomba távozott tag iránt táplált kegyeletből az őszinte megemlékezés fájdalmas hangjai el nem maradhattak. A szónok nyitá meg a rendes gyűlést halotti beszédével, hogy néhány perccel szenteljen annak emlékére, ki az iskola veszteségére s társainak fájdalmára reményeket keltő tehetségeivel egy szebb hazába költözött.

A szónokot rendesen a költő váltá fel, hogy a lant bánattelt hangjai az ünnepélyes percek komolyságát, a szorgó tagok részvételét emeljék.

Az iskola első áldozata Hajtovics Sándor, ki 1838-ik évi december 3-án húnyt el; fölötte Buziássy László 1839. évi január 6-án ⁴⁾ mondott emlékbeszédet. Ezután Klezsó József tartotta emlékbeszédét Kapás Sándor, volt tagtárs felett; majd ismét Pollák János elnök emlékezett meg 1845.

¹⁾ Lásd évk. 1836. március 6-án XIX. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1838. május 13-án XXI. r. gy. 5. pont.

³⁾ Lásd évk. 1845. november 9-én III. r. gy. 3. pont.

⁴⁾ Lásd évk. 1839. január 6-án XII. r. gy. 1. pont.

március 30-án Üрге Zsigmond, elhunyt tagtárs és közvetlen elődjéről. ¹⁾)

Ők eltávoztak, de míg a boldogultak hamvai a béke ölében nyugszanak, szellemeik e szépen fejledező egylet felett őrző nemtőkként lebegnek. ²⁾)

3. Mozgalmak.

A derült ég sincs mindig felhő nélkül; az iskola körében is, bár a szeretet varázshatalma alatt a tagok annak boldogságára őszinte együttartással munkálkodtak; mégis voltak idők, midőn félreértések, vagy egyesek hevéssége az egyetértést, az iskola jólétének egyedüli eszközlőjét, összetartó kapesát veszélyeztetik vala és a fejlődés rendes menetét nem csekély mértékben megzavarák.

A kisebb-nagyobb elvi eltérések az első évben szerencsésen egyenlítették ki. A hatodik évben ismét és már kivívott alakban kezdtek nyilvánulni; de Zsihovies Ferenc tapintatos elnöklésével a bajokat a lehetőség mértéke szerint elhárította. Azonban elnökségének végső napjaiban a régibb idő óta titkon fejlődő forrongásokat már nem lehetett elnyomni; sőt ezek a tisztujítás alkalmával már hatalmasan nyilvánultak. ³⁾) A viaszok kitörték és ekkor lehetett tapasztalni, hogy az iskolának mily kárára vannak a jogosulatlan törekvések.

Az iskolának most bekövetkezett belélete határozott ellentétet látszik képezni az eddig lefolyt áldásos és lelkes évekkel. Kétséges körülmények merültek fel, melyek bizonyára az iskola hanyatlása előjelének valának tekintendők, ha egy erélyes férfiú közvetítése a tünező békét nem biztosította volna.

¹⁾ Lásd évk. 1845. március 30-án XIX. r. gy.

²⁾ A halottakról való megemlékezés szorosan véve nem volt ünnepély ugyan, mert a megemlékezés után a rendes gyűlés tárgyai kerültek szőnyegre, de mivel már ekkor is bizonyos ünnepélyi színezettel bírt, arról itt teszünk említést.

³⁾ Lásd. évk. 1837. június 8-án XXXVI. r. gy. után.

Midőn a tagok 1837-ben az elnökválasztásban meg-
egyezni nem tudtak és az iskola a növekedő vizsályok kö-
zött működésében teljesen fenakadt, ¹⁾ Gyarmathy János
tanulmányi felügyelő az ügy iránt tanúsított szeretetből fel-
karolá az iskola elhanyagolt és már-már veszélyesebb mér-
vet öltő, zavart ügyét, és személyes befolyását gyakorol-
ván bebizonyítja vala, hogy a visszásság rövid létre van
kárhoztatva. A nemes előljáró a hazának vélt használ-
hatni, midőn az iskola megbomlott egységének visszaállítá-
sához fogott.

Ez az iskola történetében páratlan jelenség volt, mely
többé sohasem ismétlődött. A nevezett férfiú bár felszólítás
nélkül, de hivatást érezve rögtönző tetterély s parancsoló
méltósággal lépett az iskolába, mely meggyőződése szerint
még bölcsőkorát el nem hagyta és vezetésre szorul.

Minden szentek napján tartott kívánatára az iskola
rendkívüli gyűlést. Ő a lelépő elnök helyét elfoglalván új
intézkedéseket létesített, nagy változásokat idézett elő és az
eltévedt buzgalmat korlátozva, a magán tekintetek hatalmát
megtörve, a vizsályokat teljesen eltávolítva, az iskola jólé-
tét biztosítja.

Az elnök leköszönése után ismét tisztújítást rendezett ²⁾
és a tagokat az elődök nemes szándékára, a haza és egy
ház iránti szeretetre serkentette.

Ezen eljárás az alaptörvények jogi felfogásának szem-
pontjából nem volt jogosult ugyan, de tekintve annak üdvös
eredményeit, az utókor hálát adhat Gyarmathy beavatkozá-
sának; mert a férfiú igazán szerette az iskolát és önfelál-

¹⁾ Lásd évk. 1837. november 1-én rk. gy.

²⁾ „A Tagokhoz szép s valódi keresztényi szeretettel teljes beszé-
det tartva — kifejezé szomorúságát az Iskolában fenálló meghasonlás
fölött, s hogy a vizsálkodásnak vége szakadjon, — mindnyájunkat az
egymásiránti becsülésre és szeretetre intve — visszaadá minden Tagnak
törvényes voksával akarátja szerint való élés szabadságát.“ Ugyanott.

dozó készsége folytán megakadályozta, hogy ez a „Ma g y a r
T á r s a s á g” szomorú sorsára jusson.

Ilynemű visszasságok időközönként kisebb-nagyobb
mértékben ismétlődtek azontúl is, de az iskola idővel bel-
szervezetében megerősödven képes volt azokat ellensúlyozni,
megakadályozni vagy elfojtani önmaga is, és többé soha
sem sürgette az előjáróság rendező beavatkozását.

IV. F e j e z e t.

Az iskola működése.

1. Próza.

A sok remény és csalódás után végre megalakult iskola az igaz, jó s szép eszméinek valószínűsítése iránt felélesztett lelkesedés szent hevével kezdé meg bár a jelenben szerény, mégis oly sokat ígérő pályát. Már 1931-ben a megnyitó gyűlésen, — melyen Dercsik János főigazgató a hit- és hazaszeretetre lelkesítő beszédével az iskola magasztos hivatásának fogalmát felvilágosítás, melylyel mintegy összefüggésben az első rendes előülő, Nagy János a cél elérésére szükséges, nemes törekvéseket hangsúlyozó beszédével az iskola ez évi működését megnyitottnak nyilvánítja, — mutatkoztak a jövő áldásos munkálkodásnak biztos előjelei.

Az iskola — áthatva lévén az igazságtól, hogy „idegen nyelveket tudni szép, de a hazait lehetőségig művelni kötelesség“ (Kölcsey) — céljának megfelelőleg a hazai nyelv idomítását, nemesítését legelőnyösebben vélték eszközölhetni a fordítási kísérletek által. Ők azon szempontból indultak ki, hogy a nemzeti művelődés leginkább kezdetben azáltal biztosíttatik, ha az idegen népek emelkedettebb szellemi termékeit magyar nyelvre fordítják. Ezt tartották ők a nemzeti művelődés alapjának; ezen eljárástól tételezték föl a tö-

kély elérését, melyre törekedtek. Azért az előülő már a 2-ik rendes gyűlésen ¹⁾ a rendes tagok névsorának felolvasása után azonnal kijelölte minden rendes tagnak a husvétig elkészítendő munkát. Az előülő tekintettel lévén a művek belértékére, a latin szent atyák jelesebb műveinek részleteit szemelé ki; azonban a kezdetlegességnek még mindig felmerülő nehézségei miatt, melyekkel kivált egyes tagoknak meg kellett küzdeniök, már a hatodik rendes gyűlésen ²⁾ kinek-kinek szabad választására kellett bízni, mit vállal kidolgozásra.

Az ezen évből származó fordított művek előadása még általában kevésbbé szabatos: valamint a nyelv kezelése még fölötté sok kívánni valót hagyott hátra; de ezen hiányok dacára is a fordítási kísérletek az iskola akkori álláspontjához voltak mérve.

Mig egyrészt az iskola ezen kezdetleges állapotában még nem tekintetett követelménynek, hogy a szerző által felkarolt anyag, annak tudományos ismereteiből származzék, hanem elég volt a fordítási tevékenység is; addig másrészt találhatók már ekkor, bár csekély számban, eredeti dolgozatok is, melyek azonban a túlságos utánzási törekvéseket teljesen nem palástolják.

Kivételt képez az első rendes előülő alatt felolvasott első eredeti dolgozat: „Az emberi boldogság alapjairól“ Czulkovics Vincétől. Ez nem csekély ítélettel és meglehetősen magyarsággal volt szerkesztve. Az első évből fennmaradt munkálatok közül ez legszerencsésebbnek mondható; sőt erről azt határozták a tagok, hogy a Guzmics Izidor által közreboesátandó „Vallási és egyházi tár“ című folyóiratban való megjelenését fogják kieszközölni.

A gondviselés mindig teremtett oly tényezőket, melyek mind a szellemi munkavágyra élesztőleg befolytak, mind az arányos haladást az iskola körében biztosíták. Az iskolának kivált kezdetben szüksége volt oly férfiakra, kik

¹⁾ Évk. 1831. december 4-én. II. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1832. január 6-án. VI. r. gy.

írásban vagy szóval bátorítsák a vállalkozó, de könnyen elcsüggedhető ifju erőket a pálya megfutasára, mely kezdetben oly rögzös volt, az utódok következetes munkája folytán azonban egyengetve lön.

Azon férfiak elseje a kezdetlegesség állapotában Guzmics Izidor volt. E hirneves, tudós férfiú a növendékpapok kérelmére személyesen jelenté, hogy az iskolának minden munkáját készséggel veendi fel folyóíratába. Ezen ajánlata, valamint Czukovics értekezéséről irt kritikája, (melyre vonatkozólag a többi között így szól: Az értekezést az emberi boldogság alapjairól olvastam, melyben józan gondolkodást, jó rendet, igen célirányos fordulatokat, tiszta értelmes nyelvet leltem s örömöm kimondhatlan lön fölötte. Benne alig leszen változtatni való,¹⁾ ellenállhatlanul ösztönzé az ifjakat munkálkodásra, és a következő gyűlések már pezsgő életről tanuskodnak.

Ezen időtől fogva az iskola gyakrabban érintkezhetett az ügyei iránt érdeklő tudóssal, ki neki az irodalom pályáját megnyitá s a tagoknak irányt jelölve, azokat folytonosan buzdítva, mivelésökre amaz időkben leghatalmasabb tényező volt. Mily gyönyörű, — írja a tudós — mikor az ifju erők egyesülnek munkára, mennyi ösztön ez egymásra nézve! mennyi remény a közjó előmozdítására!²⁾

Ezen buzdítás után az iskola szorgalmasan kezdé küldeni fordításait Guzmicsnak, melyekről ez így ír: „mind-egyikből szép nyelvmívelés, derült elme, és tiszta lélek tűnik ki. Egyszerre mind ki nem adhatván alig tudom magam elhatározni, melyiknek adjam az elsőséget. Örömmel olvastam a kész dolgozatokat, leginkább a homiliákat. Majd ismét így folytatja: „Csak arra kérem a tisztelendő urakat, hogy hozzám intézendő munkáikban kerüljenek ki minden feszes dogmatizmust, metafizikálást és polemizálást“,³⁾ Guzmics ezen

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLII. sz.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLIV. sz.

személyes buzdításon kívül még kijelölte az egyesek munkakörét is; különösen ajánlá, hogy a tagok először is a classicusok fordítása által törekedjenek a nyelv szabatos kezelésére s csak azután fogjanak eredeti művekbe.

Az iskola iránt hasonló érdekeltségének jelét adta mindjárt az első évben Döbrentei Gábor. — Az ifjúkornak teljes erejében — így ír ő a többi között, — veszik nemes kebelbe fel, ami nemzeti nyelvünk tisztítása, meglelkesítése körül jó történet s azt terjeszteti, emelni fogják, sőt teljesíteni önerejükkel a még pótolandót. Így szál nemes elmékből megint nemesekbe által a dicsőbbre törekvés mindig, s végre ki kell víva lenni a győzelemnek, mely a nemzetet buta elaljasodásából kiemeli.¹⁾

Azon körülmény, hogy az iskola már kezdetben ily érdekeltséget keltett némely értőben, és Guzmics azon kérelme,²⁾ hogy az általa kinyomatandó mű szerzőjének neve is tétessék ki, (eddig csak a „Pesti Nevendékpapság Magyar Iskolája“ cím alatt bocsáttattak közre a munkák)³⁾ fölkelte a nemes dícsvágyat és a tettvágyó ifjakat annál nagyobb munkára ösztönzé.⁴⁾

Az első és ily áldásos működését más termékeny év követte. Az iskola rendkívüli kitartással és érdeklődéssel falkozott aranyaszáju sz. János homiliáinak magyarításával, melyek későbbben (1836) munkálatai 36-ik kötetében meg is jelentek. Itt saját ítéletünket más nyomatékosabbal pótoljuk. Ugyanis egy tudományos folyóirat így nyilatkozik: elmondhatni a fordításról általán (az eredetivel össze nem

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLV. sz.

²⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLII. sz.

³⁾ Lásd évk. 1832. február 5-én. IX. r. gy.

⁴⁾ Guzmics levelének megfelelőleg a IX. r. gyűlésen az iskola munkálatainak kibocsátásáról szóló törvény megerősítették és egyhangulag elhatározták, hogy a tagok kinyomatandó munkáikban ily aláírást alkalmazzanak: „A Pesti Nevendékpapság Magyar Iskolája részéről közli N. N.“, azaz mind a Gyakorló Iskola, mind a szerző neve ki fog nyomtatni. Lásd évk. ápril 1-én. XV. r. gy.

vethetém) hogy jó, tiszta és értelmes.¹⁾ A fordítás hasznáról pedig így szól: ezen sz. atya beszédeinek fordítása kétszeres nyereség: a fordítóra ugyan, hogy az egyházi szónokság remekeit vevén műgondja alá, magát könnyen jeles egyházi szónokká képezheti; egyszersmind magát a hellen és honi nyelvben együtt gyakorolva, saját individualis nyelvét bővíti, szépíti. De jeles a nyereség a magyar egyházi közönségre is, mely az iskola által a jeles atyának beszédeit saját magyar nyelvén birandja, melyekben tagadhatlanul nagy kincs rejtőzik.²⁾

Az eredeti dolgozatok ekkor még ritkán fordulnak elő ugyan, de a haladás jelenségeit már is feltűntetik. Azon eszme valóítására való hajlam észlelhető azokban, mely az iskolának létet adott, t. i. a hazai nyelvet művelni, hogy egykor az egyháznak használjanak.

Farkas Károly szatmári növendékpap tudományos színezetű dolgozataiban egyszerűen minden külső ékesség nélkül ugyan, de fontos okokkal támogatva adta elő az erkölcsi kötelelességek legszebbikét, a háladatosságot, értekezés alakjában. Így az iskola alapításának évfordulóján, 1833-ban (ápril 28-án) Czukovics Vince zirci növendékpap, előülő már tudományos késültségről tanuskodó értekezéssel lépett föl, fejtegetvén a bölesészet és hittudomány között fenálló viszonyt. Ezen értekezés remek példány az iskola azon időben készült munkálatai között; mert az nemcsak az ifjúkorhoz képest szélesebb körű olvasottsággal, hanem a nyelv ügyes kezelésével és egyes sikerült fordulatokkal is dicsekedik.

Május 5-én mutatta be Gyarmathy János veszprémi növendékpap a szó szoros értelmében vett theologicus művét. Az eredeti bünről szóló értekezése, mely későbbben (Munk. harmadik kötetében) meg is jelent, eltekintve hiányos rendszerétől válogatott nyelvezettel és alapossággal van megírva:

¹⁾ Figyelmező 1837. I. félév. 19. sz. 154. l.

²⁾ Ugyanott.

szerzője, mint a Figyelmező mondja, — derék ismereteket nagy bőséggel szerzett magának. ¹⁾

1834. január 12-én olvastatott fel Csajághy Sándor az iskola volt tagjának „A gyónásról” eredeti értekezése, mely, — mint az évkönyv mondja, — oly kimerítő, hogy ily fiatal erőtől többet várni szinte lehetetlenség. E munka, midőn a negyedik kötetben napvilágot látott, ily kritikában részesült: Ez az egész értekezés jól elrendelt; nemes tollal vezetett, észhez és szívhez egyaránt szóló és rendszeresen végzett egész. Mester kézzel és méltósággal rajzoltatik benne a nagyratörő, folyvást bukdácsoló emberi gyarlóság. ²⁾

Ugyanazon évben ugyancsak Csajághy Sándor növendékpap, ki az iskola alapításában szerzett érdemei által nem csekély tiszteletet vivott ki a tagok között, a szellemi művelődésen jelentékenyen lendített az által is, hogy a francia irodalomból helyes, körültekintés- és nemes izléssel kiszemelt művek magyarítását kezdé meg. Fáradhatatlan buzgalma jelül a többi között Chateaubriand „bátszentségről” szóló elmélkedéseinek magyarítását mutatá be tagtársainak.

Mig Csajághy franciából való fordításával hatalmas ösztönt nyújtott a munkálkodásra; addig mások a német irodalomra fordítva figyelmet, annak nevezetesebb termékeit kezdék a hazai nyelv helyes gyakorlása végett áthonosítani. Így Roder Alajos a harmadik évet sok német cikk magyarításával nyitá meg; ³⁾ ezzel egyrészt megmutatta, mennyire igyekszik az iskola virágzását előmozdítani, másrészt a munkálkodásnak új ösvényt nyitott meg. Ily nemes, vonzó példák batásának tulajdonítható azon ülvös eredmény, hogy egyesek, kik alig sajátítván el nyelvünket, már ezen idő-

¹⁾ Magy. literatura. Vallás Figyelmező. 1827. I. félév. 19. sz. 155. l.

²⁾ Ugyanott 1837. II. félév. 15. sz. 230. l.

³⁾ Lásd évk. 1833. november 10-én. III. r. gy.

szakban kevésbé kifogásos fordításokkal lepték meg az iskolát.

A tagok lelkes tevékenysége s buzgalma nagyobb vállalatra jogosítá már az iskolát. Sz. Ágostonnak „A mennyei városról“ irt XXII könyvét fordításra kiszemelvén, ¹⁾ egyesek féltékeny versengéssel olvasták fel a gyűléseken részleteik fordítását. ²⁾

Mig a fordítási vágy ez évben pezsgő életet idézett elő, az eredeti dolgozatok pártolása is nevezetes mozzanatot szült. Hőbe Károly pécsi növendékpap „A temető“ című eredeti munkájával valódi forrongást idézett elő. Örömmel töltte el a kedélyeket azon gondolat, hogy a kis társulat oly tagokat is számlál magában, kik elég erővel bírnak az eredeti dolgozatokban előforduló nehézségeket eloszlatni, és valami szépet, rendeset teremteni. ³⁾ A most bekövetkezett bár csak némelyek által képviselt eredeti munkálkodásban ⁴⁾ észlelhető az önállóságra való törekvés.

Ily szépen fejlett már ekkor a bimbó, mely majdan az egyháznak és hazának vala gyümölcsöket hozandó. Az ifjak azon öntudattal eltelve, hogy hazafiúi kötelességeiket teljesíthetik, a munkavágyat lelkesedéssel egyesítvén lan-
kadhatatlanul fáradoztak; s bár a munkálkodás sulypontja a fordításban volt, nem lettek teljesen mellőzve az ötödik évben sem az eredeti kísérletek. Hőbe Károly „A magány-

¹⁾ „Ezután T. Elnökünk (Pintér Ferenc) a tagok elé terjesztette véleményét, melynél fogva jónak látta fordítás tárgyaul sz. Ágoston „Mennyei városról“ irt 22 könyvét választani, melyben a tagok tüstént megegyeztek.“ Lásd évk. 1834. ápril 13-án. XIX. r. gy.

²⁾ Oly gyakran tartották ezen időben a gyűléseket, hogy ezek száma rendszeren a 30-at is meghalálta. Vasárnapon kívül más iskolai napokon is tartottak rendes gyűléseket.

³⁾ Lásd évk. 1834. január 1-én. X. r. gy.

⁴⁾ Itt főleg kiemelendők Cerhák Ignác, Hőbe Károly, Róder Alajos stb.

ről“ szóló értekezésével az e tekintetben fölmerülő hiányt pótolá. ¹⁾

Az irodalmi munkálkodás e kised körben mindinkább érdekesebb alakot kezdett öltetni. Időközönként találkozunk már tudományos törekvésekről tanuskodó, a nyelv sikeresebb kezelésével dicsekedő értekezésekkel, többnyire vallási tartalommal. Kivált pedig élénkebb lőn az iskolában az élet 1836-ban Zsihovics Ferenc esztergomi növendékpap és elnök vezetése alatt, midőn szaporább termelés a munkavágyat emelő indítványokat és intézkedéseket tettek az iskola jövőjének érdekében.

Az iskola a fokenkénti fejlődésnek ilyennemű jelenségei között az ügy iránt táplált szeretet nyilvánulásaival javában folytatta szerény munkálkodását, midőn 1838. március 15-én az árvizokozta veszélyek miatt a tagok az iskola jövője iránt kétes reményekkel eltelve, kénytelenek voltak szétoszolni. ²⁾

A következő másfél hónapi szünetelés után azonban a tagok ápril 20-án visszaérkeztek; és miután az iskola zilált állapotán némileg segítve lőn, főleg Karner Antal főigazgató

¹⁾ „Az iskola Tagjai tudni fogják, mily ritk a tünemény itt az eredeti munka, annál nagyobb köszönetet érdemel te hát a szerző buzgó igyekezete s fáradhatlan szorgalma, hogy valamint a közelebb letolyt években, úgy most is hecses elmeszüleményeivel e hiányt pótolni törekszik s remélni lehet, ezután is törekedni fog.“ Lásd évk. 1835. november. 1-én. III. r. gy.

²⁾ „Az árviz, mely Bőjtmáshava (március) 13. estvéjén Pestet elönté, s azon hó következő 3 napján azaz: 14., 15. és 16-án annak külvárosait romokká változtatta: semináriumunk épületét is annyira meg rongálta, hogy az összeomlás félelme miatt azt az összes növendékpapság, kettőt kivéve Bőjtmáshava 15-én reggel elhagyni kénytelenítették. Elszóráttunk akkor a hon minden részeibe, elválva elszakadva egymástól a nélkül, hogy tag tagtársának, barát barátjának bucsút mondott volna, a nélkül, hogy a bizonytalan vészhalál ezen rémítő pillanatjában tudhatnók, összefogunk e még valaha jönni vagy sohasem; úgy tetszett, hogy intézetünk s ennek kedves csillagzatja, a Magyar Iskola felett utólszor derül föl a nap.“ Lásd évk. 1838. március 11-én XVIII. r. gy.

ótalma és pártfogása alatt munkálkodásaik- és tanácskozásaikat ismét megkezdhatték. ¹⁾

Ismét feléledt a lelkesedés, melynek varázshatását még azon körülmény is emelé, hogy a főigazgató (Karner, valamint későbbben 1839-ben Szaniszló Ferenc is) az iskola iránti érdekeltségnek tetteg adván kifejezést, a rendes gyűléseken többször megjelent. ²⁾

Ezen körülmények összehatásánál a tagok figyelmeket minden irányban kiterjesztve lázas tevékenységet látszának kifejtteni. Ezen időtől fogva az iskola még eddig nem tapasztalt gyorsasággal kezdett előrehaladni egészen 1848-ig.

Már 1845-ben az idő célszerű felhasználására fordítottak kiváló figyelmet. Az iskola nem tűrte, hogy a tagok erejüket hasztalanul pazarolják „holmi hirlapi cikkek átfordítására“, hanem minden rendelkezésére álló erőt valamely becsesebb munka létesítésére használt fel. ³⁾

Az iskola eddigi rövid multjához hiven a francia irodalmat is tanulmányozák, mit eléggé bizonyítanak Taxner Ignác ⁴⁾ Bossuet Jakab „Discours sur l'histoire Universelle“ munkájából; Buziássy László La Mennais után és Kozmár Pál Geramb „Utazásaiból“ tett fordításaikkal. Kiváló tevékenységet fejtettek ki továbbá e nemű fordításaikkal Kissovics József és Nogáll János Fénelon után, Baan József, Brankovits Béla, Csulen István Lacordaire után, Schlauch Lőrinc Signier és sokan Montalembert után stb.

A német irodalom sem volt háttérbe szorítva, minék elégséges tanúsága Sztocek József több ízben bemutatott

¹⁾ Ugyanott.

²⁾ Lásd. évk. 1838. ápril 26-án XIX. r. gy.

³⁾ „Megegyezénk, hogy ezután a fölös erőt, mi kiadandó munkálatakból fölmarad, valamely rendszeres, kiadhatandó munka áttételére fordítsuk, mire nézve salezi sz. Ferenc Philotheáját választók.“ Lásd évk. 1845. november 9-én III. r. gy.

⁴⁾ A nevek mellé helyszüke miatt nem tesszük ki az egyházmegyét; v. ö. különben a Füg. II. Fej. A.

fordítása az „Universal-Kirchenzeitung“-ból, majd Nogáll János tanulmányai Möhlerből. Hasonló pártolásban részesültek még mindig a latin és görög irodalom tanulmányozásai, mire nézve elég legyen megemlíteni Voloszáz Bazil kísérlete Aranyszájusz. Jánosból, valamint Kisovics József és Nagy Pál fordítása Salvianusból, Csepi Zsigmondé Fulgentiusból, Nagy Pálé Jeromos után. Görögből sikerültebb fordításokkal léptek föl Vinkler József és Karácsonyi Vazul; továbbá olaszból Buziássy és angolból Nogáll.

Bár a fordítások ezen időszakban még mindig tulnyomók — mert a tagok még mindig ezek által vélték legjobban ismereteik körét tágíthatni — az eredeti munkák mégis már minden nemből jelentékenyebb számban merülnek föl. Ezek közül csak néhányat akarunk megemlíteni, minő; „Az első keresztények erkölceiről“ hittudományi értekezés Hajtovics Sándortól; „A Jezsuiták Magyarországon“ Stegmüller Jánostól; „Tertullianus életrajza“ Szabó Jánostól; két eredeti beszély „Miatyánk“ és „Szivárvány“ Réh Jánostól és „Az egyházi szellem hatásáról különösen az egyházra“ Vochler Alajostól stb. stb.

Rövid áttekintés. Az iskola az első években (1831—1834) a nyelv nehézségeivel való küzdelem jelenségeit tünteti föl, azon uttörő időszakot, midőn a jelenben csak a szűk körben mozgó kezdetleges kísérletek szerény sikerében, a szent atyák többé-kevésbé sikerült fordításaiban és a szerény igényű, csak kivételesen bizonyos belbecsű eredeti dolgozatokban találhatá önelégedését. A következő években (1834—1838) a mérsékelt haladást előidéző munkálkodásban már jelentékenyebb figyelem a külföldi irodalmakra, ezek némely termékeinek változó értékkel dicsekvő áthonosítása, és az eredeti kísérletek belértékének mérsékelt emelkedése szembetűnő; míg az (1838—1848) lefolyt időközben bár egyrészt még mindig tulnyomó a fordítás pártolása: már nagyobb mérvet nyer a külföldi irodalmak ismertetése, mi időközönként helyes izlés és körültekintésen alapulván tuda-

mányos törekvéseket tüntet fel; másrészt az eredeti kísérletekben önkényt fölszínre emelkedik az önállóság és mindkettőben a vallási irodalom komoly tanulmányozására való hajlam.

A magyar gyakorló iskola munkálkodásának ezen rövid áttekintéséből látható, mily következetesen törekedett az céljának valószínűsítése felé, s mily sikerrel haladt pályáján természetes törvények szerint fejlesztve a tehetségeket, ezekhez mérve a munka nagyságát, célszerűen felhasználva a munkavágyat, élesztő befolyásokat, hatványozva életrevalóságát és értékben arányosan emelkedve; míg lassankint azon stádiumba lépett, hol már mint „magyar gyakorló iskola” feladatának megfelelő, és létének első éveiben meghatározott munkakörét majdnem két évtizeden át foglalkozás nélkül betöltve, azt észrevétlenül elhagyván új, szélesebb körbe készült átlépni, mely későbbi tevékenységének mezejét magában foglalja és az iskola új korszakának nyitányát képezi.

Különösen 1847-ben Schreiber László esztergomi növendékpap már szerencsés pillantást vetve a jövőbe, az iskola ezen új korszakáról — melylyel bekövetkezendett hatáskörének és feladatának kiterjesztése — helyesen értekezett elnöki beszédében; és valóban az iskola működése a következő évben mintegy hidat látszik képezni a „magyar gyakorló iskola” és az új korszak között. Schreiber László megértve az iskola azon elengedhetlen föltételét, hogy hivatása bizonyos tekintetben az élet-szükségeinek megfelelni, következtetve a magyar gyakorló iskola érett kifejléséből, és az életben alakuló viszonyokból, szükségesnek tartotta ama forradalmat, mely valóban be is következett.¹⁾

2. Költészet.

Míg a tagok a törvény értelmében kötelezve valának a próza terén évenként egy-egy dolgozatban tehetségeiket érvényesíteni: addig a költészet csak annyiban örvendett

¹⁾ Erről a III. R. I. Fej. leend szó.

pártolásnak, a mennyiben egyesek lelkesedésök szent hevének engedve, vagy valamely eszmét vagy gondolataikat és érzelmeiket alakba önteni önkényt megkísérlék. Általában a magyar gyakorló iskolának nem volt céljául tűzve a költészet ápolása ¹⁾ és azért a nyelv széptani kimerülése körül tett kísérletek a költészet terén ritkébbak. De mégis hol a szellemi művelődés munkája foly, ott a múzsák sem hallgathatnak. Az elme a folytonos komoly munkában kifárad, okvetlenül szükséges, hogy a művészet nemesítő hatásának is helyet engedjen.

Az emberi szívben szunnyadozó költészet életének jelét első ízben már Ihsz György előülő vezetése alatt adta, midőn Csajághy Sándor, ²⁾ kinek költői szelleme az annyi akadálylyal megküzdött társaság viszontagságteljes megalakulásának emlékében költői anyagot lelvén, költészete egy örömversben nyilatkozott; de ezen költemény szorosán véve nem is költemény, hanem csak a megalakulás emlékezetének előadása. Ezt követé nemsokára (máj. 29-én) Czukovics Vince „Barátságom“ című versezete ³⁾. Azonban a költészet szabályai az iskolában még nem voltak megállapítva; az izlés határozatlan volt. Ezen költői termékek inkább csak a lelkesedés által felhevült kebel kitörései, a természetes ösztön ellenállhatatlan nyilvánulásainak tekinthetők. Ezekben nincsenek még tekintetbe véve a költészet mélyebb titkai; bár a szerzők, gondolataikat önmagokból merítvén, eredetiséggel dicsekszenek. A vallási elemet túlnyomólag feltüntető versezetekben nagyon is érezhető a tagmérés hiánya; a versalakok kéllékei (főleg a metszet) mellőzvék; a rimek gyarlók; sőt az egészet inkább prózai hang, mint költői emelkedettség lengi át.

Ezután szünetelés következett be, a lant elhallgatott,

¹⁾ Mint az eddig mondottakból tudjuk, az iskola célja volt: a tagokat a honi nyelvben lehetőleg kiművelni, nevezetesen pedig az irodalomnak majdnem leginkább elhanyagolt terén, vagyis a hittudományban.

²⁾ L. évk. 1830. júl. 25-én.

³⁾ L. évk. 1831. máj. 29-én.

nem volt hivatott egyén, és ha néha meg is szólalt, kevés szabad, önálló alkotással és költői beccsel dicsekedhetik. Míg végre Sujánszky Antal, végzett esztergommegyei növendékpap 1836-ban az iskola tagjai közé lépván, a próza és költészet terén, az iskola álláspontját tekintve, egyaránt sikerrel működött; és, hogy ezentúl a költői művek, bár csak egyesek által, mégis nagyobb számban termeltetnek, az ő hatásának tulajdonítható. Először felolvasott lithurgiai énekében *A megtértről*, valamint későbbben *Kincs*, *Az éden virága* című versezeteiben; majd ismét mint révkomáromi lelkipásztor által beküldött *Judith* balladájában és *Teremtés*, *Panasz*, *Az anya*, *Feltámadás* című költeményeiben az eddigi hiányokat pótolni látszik. A költészet több nemét mutatá be ezekben, melyek a belbees és külalak csekélyebb árnyoldalai mellett sikerültebb előadási módor által kitűnván, több kísérletet vontak magok után. Így jött létre a bucsúzó főigazgató (Karner Antal) tiszteletére egy hála-vers, melyről az évkönyvben (1838-ban febr. 18-án) csak említés történik; majd Kopácsi herceg-prímás beigtatási ünnepélyére készítendő versezetre kitűzött pályadíj két pályamunkát eredményezett, melyek azonban sok gyarlósággal voltak elhomályosítva.¹⁾

A kevés hivatott által ápolt költészetnek bizonyos szempontokból méltó kifejezést adott Nogáll János *Religio* című versezetével (1840-ben jan. 26-án), mely tiszta kedélyhangulat-, valláserkölesi szellemmel áthatva, általános tetszésre részesült. Ezt követték *A koldus* (1840-ben márc. 5-én), *Az ember* (márc. 22-én) Garay levelező tagtól, majd Sz. István első vértanú, Pánthy Endrétől, valamint *A koldusok*, *Század* című versek Jámbor Pál, ²⁾ kalocsai növendékpap- és levelező tagtól (1840-ben, oktob. 1-én), melyekben, eltekintve az árnyoldalaktól, kiemelendők a vers

¹⁾ L. évk. ápril 7-én XXIII. r. gy.

²⁾ Ezen időben Jámbor Pál és Sujánszky Antal legtöbb költeményt mutattak be az iskolának.

dallamossága és az egyes helyeken felmerülő költői nyelv szépségei.

Némileg szaporább termelést mutat fel Réh János elnöksége. Az ezen időben kifejtett tevékenység már áldásosabb volt; a kísérletek külalak tekintetében ismét emelkedtek. Az előadási módor lassan-lassan az alak keretébe méltó tartalmat szorított és így az alak és tartalom között bizonyos összhang jött létre. Mindezek mellett azonban Sujánszky, Jámbor és Nogáll költészeti kísérleteit kivéve a versalak legkevésbé sem változatos, a kezdetlegesség állapotán túl nem emelkedett; általában a kiindulási pont, az eszmemenet mindenben majd nem egy, és így az egyoldaluságban sinlenek; szóval komoly tanulmány és valódi ihletettség általában nagyon ritka. Valljuk meg végre, a mit a munkálatok XII. kötetében megjelent négy versezetről mondtak, ¹⁾ az általában a magyar gyakorló iskola költészetére alkalmazható. Mindennek főoka az, hogy a költészet ápolása az iskolában dicséretes tettetnek tekintett ugyan, de soha sem lett igénynyé; valamint azon körülmény, hogy a magyar gyakorló iskola nem birt annak tudatával, miszerént a múzsák kedvelt gyermekeit is számlálhatja kebelében; továbbá nem volt különös tekintettel a költői művek megszerzésére és így szegény volt a forrás, melyből az ifju kedély új érzelmeket, eszméket meríthetett, új műfajokat, műalakokat mintakül fogadhatott volna.

3. Nyelvészet.

Az iskola alapítóinak főtörekvése volt a hazai nyelv művelése és a tagoknak abban való tökéletesbülése. Mivel pedig tudva levő dolog, hogy nem mindjárt tökélyetes ma-

¹⁾ „Második részben ez eredeti dolgozatok sorát megkezdi négy versezet; melyekből talán „az ártatlan álmait“ lehetne kitünőbbeknek mondani; melyek azonban nagyobb számmal, általában gyalultabbak és költőiebbek is lehettek volna.“ Egyházi lit. lap. függ. a Relig. és Neveléshez. 1845. II félév, 7. sz. 26. lap.

gyar, ki a nyelvet folyékonyan beszéli, ha ezenkívül mást nem is ért; mivel arra, hogy valaki a nyilvánosság előtt fellépessen, a nyelv lökélyetes bírása szükséges: az iskola szívére kötö minden egyes tagjának, hogy magát a nyelvészetben lehetőleg gyakorolja.

Az iskola, létének első éveiben, midőn a nyelvújítás nagy munkája folyt, lelkiismeretesen figyelte meg a nyelvészeti mozgalmakat, hogy azokból üdvös tanulságokat vonjon le.

A felébresztett nemzeti érzület ezen időben a nemzet életének minden irányában nyilatkozott. A nyelvújítás is nemzeti irányban haladt. Nyelvünk a becsmérszett idegen szókat meg nem tűrte eredeti minőségükben, hanem vagy rá nyomta „a nemzeti szint és bélyeget“ (Vörösmarty), vagy pedig a lehetőség mértéke szerént kiközösítette. Említenünk sem kell, hogy ezen törekvés, bármily nemes indoka volt, s bármily szép eredményeket létesített is, minden árnyoldaltól még sem volt ment;¹⁾ és a magyar gyakorló iskola, midőn a hazai nyelvben való kiművelést céljául kitűzte és a nyelvészeti újítás vívmányait elfogadta, saját meglevő gyarlóságait csakis gyarapította. Csakis ilyképen lehet megmagyarázni azon botlásokat, melyeket a magyar gyakorló iskola kezdetben sürűbben, idővel ritkábban követett el a magyar nyelv szelleme ellen, akár az idegenszerű szóanyag elfogadásában, akár a mondatszerkezetben.

De az iskola megtette azt, amire képes volt, és utóbb bebizonyította, hogy hivatását helyesen fogta fel, sőt meg-

¹⁾ „Mig egyrészt (t. i. a nyelvújítás) szótárunkat sok szükséges szóval gyarapította, másrészt, amennyiben t. i. a mondat-szerkezeten is változtatott, és sok idegen gondolat-formát csemérszett az irodalomba, valóságos kárt tett a nyelvtörvény életében.“ A helyes magyarság elvei. Ponorí Thewrewk Emil. Budapest, 1873. 66. lap.

„S azután, hogy fér össze Kazinczynak e nyilatkozata a töle annyira fölkapott germanismussal, mely azóta folyton folyvást zsarnokoskodik rajtunk, s tudományos meg hírlapi irodalmunkba annyira belevette magát, hogy már alig tudjuk, hol és mikor vétkezünk a magyar nyelv szelleme ellen.“ Ugyanott. 67. lap.

kisérle erejét a nyelv szópészeti kiművelése körül is, mely idővel korunk főigénye lön, miről egyik irodalmi tekintélyünk így szól: „Bizony idővel a religiónak nagy hanyatlását fogjuk tapasztalni, ha az egyházi nyelvet (itt a magyart érti) parlagon hagyjuk s e részben is a kor józan szellemével előbb nem haladunk. Mert nem mindegy, akár tiszta és művelt, akár pedig darabos, pór nyelven hangzának le a mennyei igazságok az egyházi tanítók ajkairól. Tudták, érezték ezt jól a sz. atyák, azért többnyire nagy műgonddal írák most is csodált s mindenkor haszonnal olvasható munkáikat.“

Az iskola ezen céljainak elérésére az évkönyvek tanúsága szerint érdekes mozgalmak fejlődtek ki.

Hogy a munkák helyesen és jól magyarul, egy írásmód szerint írva jöjjenek az utódok kezébe: két írásjobbító választatott, kik, miután a munka az iskolától helybenhagyatott, az írásban elkövetett hibákat Révay grammatikája szerint kijavítsák. Mivel pedig a tapasztalás azt tanítja, hogy egyesek önkényére bizott munka hanyagság vagy fátákenység miatt másokra nézve nagy haszonnal nem jár: azért az iskola törvényei közé iktatta, hogy a gyűléseknek legalább utolsó negyedórája nyelvészeti felolvasásokra fordíttassék, mely után a hallottak fölött barátságos eszmeesere történhessék, vagy ha a tárgy terjedelmesebb, észrevételeit a jövő gyűlésen bárki írásban vagy szóval megtehesse.¹⁾ Erre Szabó Imre, veszprémi növendékpap, akkori előülő vállalkozott és mindjárt a következő gyűlésen a nagy betűkről tartott előadást²⁾; majd folytatva azt 14 gyűlésen át, a szótagok elválasztásáról, a névmutatók helyes használatáról, az ejtegetésről stb. értekezett. (Ezen nyelvészeti felolvasások a későbbi években teljesen mellőztettek.)

¹⁾ „A tárnok javallata a grammatika részenkénti előadása végett elfogadtatott és teljesítése az Elnök által ígértetett.“ Évk. 1833. jan. 17-én, XIV. r. gy.

²⁾ Ugyanott jan. 24-én XV. r. gy.

Ezen eljárásnak üdvös hatását nem lehet eltagadni; sőt csakis ily körülmények között nyilatkozhatott kedvezőleg a munkálatok nyelvezetéről a kritika, mely így hangzik: Mi nyelvét illeti az iskolának: ez általán jó elveken épült; középutat tart, és sem meg nem veti egészen az újat, sem az újítás szertelen buzgalma által nem vajúdtatja magát.¹⁾ De ezen kedvezően nyilatkozó kritika sem zár ki minden hibát; sőt kárhóztatja a gyanús szavakkal való élést és a hibás szókötések- és kifejezéseket. Hangsúlyozza továbbá azt is, hogy az iskola Révay és a magyar akadémia szabályait vevé föl az ik-es igék hajtogatásában; mégis kibukkanik néha az iskolákban fonákul tanított s egészen alig feledhető idom.²⁾ Hiába, ilyen fôlszégeket csakis idővel lehetett eltávolítani.

Az iskola folytonosan oly intézkedésekkel lépett fel, melyek a nyelvészet ügyét mennél inkább előmozdítani voltak hivatva.

Mindezek mellett az iskola munkálatai még mindig az írás-jobbítók tetszés szerénti grammatikai javításainak voltak alávetve, minek természetes következménye lón, hogy a munkálatokban a legkülönbözőbb helyesírás volt észlelhető. Hogy tehát a javítás ne önkényesen, hanem az iskola elvei szerént történjék: az iskola egy grammatika elkészítését látta szükségesnek, melynek szerkesztésére 1836-ban, novemb. 14-én Kádas Rezső, Horváth Endre, Hajtovics Sándor, Kaczvinszky Victor önként vállalkoztak.³⁾ Ennek dacára is a tapasztalás azt tanítá, hogy a bajon nem segítettek, mert a Rendszab. II. Cikk. D. pontja szerént a helyes írás tudása csak az írásjobbítókra szorítottatott; azért köz-

¹⁾ Figyelmező 1837. I. félév 19. sz. 155. lap.

²⁾ Figyelmező 1837. I. félév. 19. sz. 156. lap.

³⁾ „Figyelemre méltó volt ezen gyűlésünkbe még az is: hogy a nyomtatás- s írás-jobbítók önként ajánlják fáradságaikat egy az Iskola számára szolgálendő magyar Grammatika készítésére, hogy a jobbitás ezentúl nem önkényes egyes fejek, de az Iskola közös elvei szerint történjék.“ Évk. 1837. novemb. 14-én, rk. gy.

megegyezés folytán elhatározták, hogy ezentúl minden bíráló a magyar tudós társaság helyesírási szabályai szerint köteleztessék az író helyesírására észrevételeket tenni. És ezen határozatnak a törvények közé való iktatását is elrendelték.¹⁾ Megállapíttatván ilyképen a helyesírási és nyelvtani szabályok, ezeket gyakorlatilag alkalmazá az iskola, bár eredeti dolgozatokban is, de tulnyomóan a sz. atyák munkáinak fordításában, minélfogva a helyesírási ingadozások lassankint eltávolíttattak.

Ezen időben a nyelvészet ügye szerény iskolánkban már szépen felvirágozott, mit még azon körülmény is elősegített, hogy, mivel az iskola célja a honi nyelv mennél tökélyesebb elsajátítása, és mivel annak oly egyének is tagjai, kik a nyelvet itt akarják megtanulni: a nyelvészeti fejtegetések Vinkler József indítványára rendes munkáknak ismertettek.²⁾ Nogáll János elnök legott feléleszté a már évek óta elhanyagolt nyelvészeti értekezések felolvasását, megkezdvén Nyelvészeti kalászeit és értekezvén a szóképzésről, majd néhány szó értelméről, jelentékenyen tágítá a nyelvismeret körét. E fáradhatatlan elnökről így ír az iskola jegyzője: Elnökünknek hazai nyelvünk körüli fáradozásait eléggé nem dicsérhetem, hogy az elhanyagolt ügyet, több évi mély álmából új életre hívta. És méltán, mert ha a természet-jog nem kényszerítne is minket honi nyelvünk szorgalmas tanulására, ennek bájai elegendőkép ösztönözhetnének, hogy művelésében munkánkat ne sajnáljuk.³⁾ E nyilatkozat eléggé bizonyítja, hogy az iskolának megvolt a maga nyelvérzéke, mi legjobban képesíti az embert a nyelv valódi szépségeinek felismerésére.

Azonban a nyelvészet szorgosabb művelése idővel a

¹⁾ L. évk. 1840. decemb. 13-án, VII. r. gy.

²⁾ „Akár az elnök, akár más által felolvasandó nyelvészeti fejtegetéseket az iskola szívesen veendi, s rendes munka gyanánt elfogadja.“
évk. 1841. novemb. 21-én III. r. gy.

³⁾ L. évk. 1841. decemb. 26-án VIII. r. gy.

tagok esökkenő ügybuzgalma folytán ismét elhanyagoltatott, míg Pollák János elnök 1844-ben újlag dicséretes tapintattal kezdé fejtegetni a helyesírás szabályait (követvén a magy. tudós társaságot.) A szunnyadozó lelkesedés ismét életre kelt. A tagok zajos örömmel üdvözlék a buzgó elnököt e téren, melyen a közvetlenül lefolyt négy év kivételével lelkesebb elődei oly sikerrel működtek.¹⁾

Majd 1846-ban²⁾ az írásban való egyformaság tekintetéből kineveztetett egy választmány,³⁾ melyek köréhez tartozott minden előforduló, kétes iratú szónak miképen való írását meghatározni és az írás-, valamint a sajtójavítóknak bizonyos zsinórmértéket nyújtani. A helyesírás egyöntetősége ez által teljesen el volt érve.

Magától értetik, hogy az iskolában csak magyar nyelven történhetett felolvasás; azért, ki az iskola tagjainak sorába lépett, ezen tétével a magyar nyelv művelése- és alkalmazására kötelezte magát; és ez volt egyszersmind a leghathatósabb eszközök egyike más nemzetiségű testvéreket, milyenek mindig valának találhatók a tagok között, szorosabban magokhoz csatolni. Nagy örömmel töltö a „hazafiak“ keblét, midőn valamely más nemzetiségű társok őket jelesebb magyar mű felolvasásával meglepte. Nem egyszer volt eset, hogy valamely növendéktárs az iskolába való belépte előtt alig válthatott néhány szót hazai nyelvünkön, és egy-két hó lefolyta után már meglehetősen szabatos fordítással lépett föl.

Ebből látható, mennyire fogták fel az iskola tagjai már ekkor a nemzeti nyelv technikai és egyéb előnyeit. Szellemök az anyanyelv kellemeiben kereste a szükséges tápanyagot; ők az emelő szellemi elemeket kölcsönös taní-

¹⁾ L. évk. 1844. novemb. 10-én, III. r. gy.

²⁾ L. évk. 1846. febr. 22-én XVIII. r. gy.

³⁾ E választmány az eddigi írás- és sajtójavítókból alakult. Ugyanott.

tás és tanulás, gyakorlati alkalmazás és elmélkedés által célszerűen tudták felhasználni saját gyarapodásukra.

4. Kritika.

Az iskola munkálkodásában nevezetes szerep jutott a kritikának. Mig ennek léte kezdetben csak célszerűnek tartatott: addig idő folytán a szellemi haladás egyik leg-hathatósabb tényezőjének, sőt elengedhetetlen föltételének bizonyult be. A kritika helyes iránya és életrevalósága e szerény körben mindig közvetlen előhírnöke volt a bekövetkezendő áldásosabb munkálkodásnak. Ha a kritika értékéből vesztett, oly nehézség merült fel, melynek legyőzése nem egy ízben jelentékeny és huzamosabb időn át tartó erőfeszítésbe került; azért az iskolára befolyó legélénkebb mozgalmak kritikai szempontból indultak ki.

Már az első évben Balássy Gergely munkájának bírálatával nem lévén megelégedve ellenbírálatot olvasott fel. A tagok ennél fogva a kritikai törvényekről kezdtek tanácskozni. Nagy János előülő ezek után bizottságot rendelt, mely a „józan Filo sophia szerént“ szedné össze a bírálat szabályait.¹⁾ E bizottság Bossnyák Imre igazgatása alatt valóban meg is alakult,²⁾ és már a következő gyűlésen bemutathatta az elkészített törvényeket, melyeket az iskola kifogástalanul hitelesített.³⁾

A kezdetleges kritikai modorban túlnyomóbb volt a jóakarat követelménye kielégítése, mintsem a bírálati szigorhoz való ragaszkodás. Ez a viszonyok természetes következményének tekintendő; mert az úttörők rögzös pályájokon, melyen még csak az első lépést tették meg, a bírálati szigor befolyása alatt az elesüggedés veszélyének lehettek volna kitéve. Ennél fogva mig a kritikának kezdetben hiva-

¹⁾ L. évk. 1832. jan. 6-án VI. r. gy.

²⁾ Tagjai voltak: Ambrus Sándor, Balássy Gergely, Csajághy Sándor és Czukovics Vince.

³⁾ L. évk. 1832. jan. 15-én VII. r. gy.

tása volt egyrészt a munkának helyeselhető részeit kiemelve és azon elvből kiindulva, hogy „könnyebb a készet rostdalgatni, mint újat teremteni,” helytelenségeit szelid komolysággal, sőt mondhatni, elnézéssel előadva tanítani: ¹⁾ addig másrészt a mindenben szabadon és ellenállás nélkül nyilatkozó lelkesedés itt is megtalálta kifejezését. Hogy a tettvágy folyton élesztessék, a lelkesedés hevét kelle ápolni, mely ennél fogva a bírálatban is ekkor még túlnyomóbb volt, mint a szigorú logikai okadatolás és érett tanítás. Azonban a kritika ezen iránya ki nem zárta a bírálók tévedését; sőt az iskola a megbírált mű szerzőjét is felhatalmazta, hogy önmagát védelmezze; de ennek dacára is ezen időben még ritkábbak az ellenbírálatok.

A kritikának ilyenképen megállapított iránya mellett az egyes dolgozatok az elnöknek a végből történt előleges átvizsgálása után, vajjon megfelelnek-e az iskola szellemének, az iskolában felolvasatván, ugyanaz által bírálatra adattak ki. A bírálat, valamint az ellenbírálat is (ha volt) a tagok előtt felolvasatott, hogy így a kritika célja, a tanítás, szem elől ne tévesztessék. Ezen cél valószínűsítése azonban a legváltozatosabb jelenségek között majd hátráltatva lőn, majd kisebb-nagyobb mértékben sikerült.

A bírálatok az első évben, mint ezt egyrészt a fönmaradt példányok, másrészt az évkönyv minden sora bizonyítják, nagyon szűk körre szorítkoztak, szorosan csak a helyesírásra és a magyarságra.

Egy lépéssel előbbre haladt az ítéset, midőn a második évben²⁾ Czukovics Vince azon szabályokat adta elő bírálatában, melyeket az eredeti munkákra nézve minden bírálónak kötelessége leendő megtartani. Ezen időtől fogva a bírálat feladata volt a magyar nyelv szelleme és eredetisége

¹⁾ Kezdetben rendes bírálók voltak, kik többnyire barátságos uton szólították fel a szerzőket a munkáikban talált hibák kijavítására és a nehézségek legyőzésére saját segélyöket is felajánlák. L. évk. 1833. jan. 13-án XII. r. gy.

²⁾ L. évk. 1832. decemb. 30-án IX. r. gy.

fölött gyakorlandó örködés mellett a tartalom megítélése is.

Élénk mozgalmakat idézett elő kritikai észrevételeivel 1833-ban Róder Alajos,¹⁾ ki ez ügy iránt való szeretete által lelkesítve fontos szerepét a kritika jelentékenyebb kifejtésére használva, érdekes vitákat indított meg; majd a felforgó, eltérő véleményeket önmaga kiegyenlítőn, a tagok érdekeltségét fokozta.

A kritika ügyén tetemesen lendített Nogáll János, midőn 1840-ben fáradhatatlan kritikai dolgozataiban nemcsak azt iparkodott kimutatni, „mi rossz,” hanem azt is, „miképpen lesz a rosszból jobb.” Ő volt egyszersmind az, ki a költészeti kísérletek megbírálásában leginkább kitűnt.

A bírálatot még jelentékenyebben elősegíté az ugyanakkor sajtó alá kerülendő dolgozatok átvizsgálására kiküldött bizottság működése, mely azok nyelvét, tartalmát és irányát meglehetősen gond- és alapossggal bírálgatá.

Mig ezen időben a bírálók sikeresen működván a nyelv szabatossgát és a tárgy gyakorlati oldalát kezdék kiválóan mérlegelni: a bírálatot hatalmasan emeli vala az iskola főnállásának 12-ik évében Németh József, ki rövid, de velős bírálatában a fordítás közt főszabályát felállítá, t. i.: hogy „hű legyen és szabad,” nem az eredetihez szolgailag ragaszkodó. A mérsékelt szabad fordítást ajánlták ugyan már Balássy Gergely és Ambrus Sándor, időközben azonban erről megfeledkeztek.

Mialatt pedig a kritika ily jelenségeket tüntete fel: addig azon körülmény, miszerint minden magán mű bírálásánál kiki saját nézeteit is követheti, időközönként hullámvázba hozta az iskolát. Így támadtak mindjárt az első rendes évben kritikai mozgalmak, melyek mindinkább élesebb szint kezdének felvenni. Balássy Gergely munkájának

¹⁾ Most a közp. papnövelde igazgatója.

birálatával meg nem elégedvén ellenbírálatot irt,¹⁾ melyre Czukovics Vince újra válaszolt és már-már veszélyesebb alakot öltendő vitát fejlesztett ki, mely azonban egyes higadt tagok tanácsa folytán kedvező véget ért. Nehogy tehát hasonló esetek máskor is előforduljanak, az előülő egy bizottság választását indítványozá, mi meg is történt, és mely a föntebb említett ítészeti szabályokat az iskolának tetszésnyilvánítások között 1832-ben, jan. 15-én be is mutatta.

Mindemellett a rendes bírálóknak, — kiknek létrejöttét nem találjuk feljegyezve, holott 1832-ben az első gyűléseken már szerepelnek, — működése alatt 1834-ben a bírálat újabb, nem dicsérhető iránya új intézkedésekre szolgáltatott okot; mert valamint mindenütt, hol az egyed hibáit mutatják ki, ez, emberi gyarlóságánál fogva, teljesen közönyös nem maradhat és hevében némelykor épen meg gondolatlan tette ragadtatik: úgy az iskola körében is, hol bár minden nyilatkozat- vagy tettnek indoka csak a szeretet volt, az ellenbírálatok visszahatást és ezzel kapcsolatban az iskola hátrányára személyeskedéseket is idéztek elő. Hogy tehát az „anti-recensiók“ kártékony hatása ellensúlyoztassék, a személyek sértegetése gátoltassék: Pintér Ferenc elnök némely szabályok elfogadását ajánlá.²⁾

Mig ezen szabályok elfogadtatván az 1837. máj. 20-án a sajtó alá kerülendő munkák áttekintésére kinevezett 10 tagú bizottság munkálatát folytatá: ennek működését nagy mértékben hátráltatta a bírálóknak egy másik árnyoldala, t. i. hanyagsága. A fordítások oly könnyelműen bíráltattak, hogy azokat a bizottság törvényszabta foglalatossága mellett nem egyszer újra bonckés alá volt kénytelen venni.

¹⁾ L. évk. 1832. jan. 6-án, VI. r. gy.

²⁾ Ezen szabályok célja nem volt más, mint a bírálatokban már mindinkább elhatalmasodó szenvedélyek korlátozása. Az évkönyv világosan mondja ki az indokot: „mert a sok harczczal közönségesen gúnyolás jár, melyet a harag s gyűlölség nyomban követ.“ L. évk. 1837. máj. 24-én, XXII. r. gy.

Kamaszy Mátyás, besztercei növendékpap, felszólalása sujtó vád volt az egyes bírálók hanyagsága és fölületessége ellen, kik a bírálatra kapott dolgozatokat oly felületesen tekinték át, hogy már sem azok tartalmára, sem nyelvezetére nem fordítottak elég figyelmet. Ezen baj elhárítása és a bizottság könnyebb. működése tekintetéből az iskola elhatározá, hogy minden munkát annak rendszerént történt megbírálása után két, az elnök által megbizandó bizottsági tag, ha fordítás, az eredetivel is összevetve, — szorgalmasan olvasson át, a javítást a szükség követelményei szerént megtegye és a bizottságban annak nyelve- és korszerűségé- vagy korszerűtlenségéről véleményyt adjon.

De még ezen intézkedések sem biztosíták a kritika helyes irányát. Ez ugyanis a folytonos ingadozások között eddig el nem találhatta azon ösvényt, melyen haladnia kellett volna. A visszaélések sem maradtak el. Volt eset, midőn a bíráló és a szerző között ennek hibáira vonatkozólag bizonyos megegyezések jöttek létre;¹⁾ ez által a kritika szigorja lazult, tekintélye csökkent és célja épen nem vala elérhető. Ily körülmények között a kritikától üdvös eredményeket nem lehetett volna várni; ha csak a bekövetkező mozgalmak reménynt nem nyujtanak, hogy a bajon segítve lesz. Bolgár József panasza (1844-ben) nem hangzott el pusztán; ő kikelt az eddig adott fölületes, félszeg, az iskola céljának legkevésbbé megfelelő bírálatok ellen és mennél szabatosabb és szigorúbb bírálatot sürgetett. Hanem e felszólalás csak annyiban mondható üdvösnek, hogy a kritika terén egy időre élénkebb mozgalmakat idézett elő; jelentékenyebb hatást pedig nem eredményezett.

¹⁾ „Ezen alkalommal figyelmeztette a bírálókat elnökünk ama visszaélésre, mely már majd két év óta beharapódzott iskolánkba, hogy t. i. a bírálat előtt a dolgozó és bíráló a legfontosb s legnehezebb helyeken előforduló hibákon megegyezik, a mi részint ismét hibának veszélyével van összekapcsolva, részint pedig megfosztatunk azon nyereségtől, mely a nehezebb helyek helyes kifejezésének megtanulásából reánk háromolna.“ L. évk. 1842. jan. 30-án XI. r. gy.

A kritika körül ezután 1848-ig bezárólag kifejtett buzgalom annak értékét majd csökkenté, majd emelé; s bár az ítészeti törekvések a kívánt sikert nem eredményezhették, ezen időszakban azok mégis már annyiban figyelemre méltók, hogy tudományos és alapos ismeretek gyarapítására folytak be.

5. Szónoklat és vitagyakorlatok.

Az 1841-ik évben¹⁾ Nogáll János indítványát az iskola céljának megfelelő értekezések elszavalására és ezek fölötti intézendő vitatkozásokra vonatkozólag elfogadták. A nemes tagok azt vélték, hogy ez által az iskola új életre fog serkenni, az értekező- és hallgatónak ismeretei bővülnek és szilárdulnak, a főnyereség pedig az lesz, hogy gondolat- és érzéseiket férfiasan előadni és az ellenvetéseket azonnal megcáfolni tanulandják.

Az értekezés tárgyról mindenkinek eleve kelle értesítenie az elnököt, ki azután erről a tagokat tudósítá, hogy ezek előleges elmélkedés után a tárgyhöz szólhassanak.

Ezen intézkedések után 1842-ben Vinkler József megtartá Csajághy Sándor tanulmányi felügyelő és számos növendékpap jelenlétében vitáját a papi nőtlenségről. Ő meghányatás alá bocsátván állításait heves és rendszeretlen vitát indított meg, minek természetes következménye volt a tagok szenvedélyeinek felébresztése és általános elégedetlensége.²⁾

Az első kísérlet célszerűtlennek bizonyulván be a szavalat és vitagyakorlatok megszűntek és az 1847-ik³⁾ évben azoknak felélesztésére kifejtett újabb törekvés sikertelensége folytán véglegesen elmaradtak.

¹⁾ L. évk. 1841. novemb. 28-án IV. r. gy.

²⁾ „Élénk és heveskedő vita támadott, melyben negatiót negatió követte elannyira, hogy nem várán be az egyiknek teljes cáfolatát, új ellenvetés emelkedék föl ellene, a nélkül, hogy mi rendén s mindenek előtt teendő vala, az értekezőnek védvei forgattattak volna ki. Minthogy pedig más rézről az ellenvetések sem fogadtattak föl egész terjedelmökben, a felelet, melynek végét egészen néha be sem várták, sem tarták elégségesnek.“ L. évk. 1842. jan. 1-én, IX. r. gy.

³⁾ L. évk. 1847. ápril 5-én III. r. gy.

V. Fejezet.

Az iskola hatása kifelé.

A. Az iskola kiadványai.

A tagok munkálkodása kezdetben saját egyesületök határain belül mozgott, melyről a külvilág folyóiratokban megjelenő fordítási részlet vagy eredeti dolgozat által csak néha nyert tudomást. De azon határokat csakhamar átlépte, midőn a tagok a fönnevezett irodalmi tekintélyek tanácsára a rég táplált eszmét megvalósíták, s a munkálatok kiadása által kifelé hatni kezdenek. Az 1832-ik év febr. 5-én történt határozat folytán¹⁾ az eddigi összes dolgozatokból a legjobbak kiválasztattak és 1833. márc. 31-én Boross Károly jegyző²⁾ lelkes beszédben már azoknak a sajtó alól kiszabadultát közölheté a tagokkal. Az iskola ezen első nyilvános föllépésében egész jövőjének programmja volt letéve. Ezzel a közvéleményre a kedvező légkört előkészíté és arról tanuskodott, hogy tetterejének ezen első nyilvánulása egy tartós, sikerdús szellemi kifejlés csirája lehet.

Ezen munka becsét helyesen csak úgy ítélhetjük meg, ha azt azon kornak, — melyben megjelent, — szempontjá-

¹⁾ „Ezután közakarattal végeztetett, hogy a M. Iskola Tagjai által készítendő munkák a „Pesti Növendék Papság” Magyar Iskolájának czíme alatt bocsáttassanak napfényre.“ évk. 1832. febr. 5-én IX. r. gy.

²⁾ „Boross Károly ur rövid beszéddel jelenté első évi munkálatainknak a sajtó alól kiszabadulta által régi forró óhajításunknak már egyszer beteljesedését.“ 1833. márc. 31-én, XX. r. gy.

ból tekintjük. Ki azt jelen viszonyainkhoz mérve vizsgálná, feltűnő gyarlóságokat fedezhetne fel, melyek dacára is a kor, melyben megjelent, — nem csekély dicséretre méltatá.

Ezen kötettel azonban az iskola nem meríti ki teljesen erejét, sőt ez csak annak volt záloga, hogy a nemes kezdemény új és hasonló alkotásoknak csak elsejét képezi. És valóban, bár a tagok pártolók hiánya miatt csüggedni kezdenek, és iskolájokat, — mint a jegyzőkönyv mondja, — vérző szívvvel minden magasabb segélytől elhagyottan vesztélyben láták, mégis a „nagy lelki pártfogó“, mint Guzmicsot nevezni szokták, kivételt képezett, és az iskolát szellemi és anyagi pártfogásában részesíté. Egyrészt ezen tudós áldásos befolyásának köszönhető, hogy 1835-ben jelent meg a „Munkálatok“ második, és 1836-ban harmadik kötete, melyről Nádasdy Ferenc gróf, váci püspök, kinek ajánlva volt, így szól: „Mídon tehát az ily becses irományokat s azoknak szellemében alkotott egyházi Munkálatokat fejledező honi nyelvünkön közösíteni czélul magatoknak kitűztétek s e szent végből a pesti növendék papság magyar iskolájában nemes szívvvel egyesültetek, nézeteiteket a haza javára és az Isten dicsőségére öszvesítettétek. Ám kiki látja, hogy a magyar papság már bimbóiban is honi nyelvét szereti s a nemzetségi szempontokat maga elül soha el nem veszti!“¹⁾

Az iskola életére kedvező jelenségnak kell tekintenünk, hogy a tudós férfiak elismerő nyilatkozata most már a nyilvánosság terén is hangsúlyozá munkásságának célszerűségét. A „Figyelmező“ egyik irányadó szerkesztője, midőn a hittudományi és vallási literatura élénküléséről értekezik, a pesti növendékpapság magyar iskolájának munkálatait (3. köt.) is méltatva figyelmére, így szól: „Adja az ég, hogy kor haladtával s talán előmenetelével is ezen ifju

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. A. II. sz.

egyesület buzgósága el ne hüljön, s így a vallás literaturája összeállításának ezentúl is igen jeles művelőket köszönjön.“¹⁾)

A nemes főpap lelkes és elismerő nyilatkozata, valamint Guzmies kitartásra serkentő sorai és főleg a tudományos folyóiratnak tapasztalt érdeklődése önbizalomra bátorítja a tagokat s ezentúl évenként Munkálataik egy-egy kötetével lepték meg az olvasó közönséget, érdemesítve önmagukat ennek pártfogására.

Az iskolának ezen kiadványai kivált kezdetben nem voltak a mély tudományosság bizonyosságai, hanem csak szerény „Munkálatok“, (nagyobbrészt fordítások), melyekkel a nemes tagok szent törekvéseiknek, többrehivatottságuknak valamint a különböző akadályok sikeres legyőzésének adák jelét. Guzmies Izidor helyesen fogta fel az iskola helyzetét, s bár tapasztalta, hogy annak nem egy tagja vállalkozó szellemmel ellátva a Munkálatok körlátain átlépni kívánna, mégis dicséri az iskola jelen irányát, mert ez kezdetleges teljesítése ama feladatnak, melyre az iskola hivatva van: „Szorítsa az iskola — így ír ő, — Munkálatait a kiszabott határok közé, meggondolván, hogy ez még nem cél, csak eszköz a majd szabadabban üzhető célra.“²⁾)

Különben az irodalom még akkor (1836.) általában csak két irányban tüntetett fel élénkebb mozgalmakat, 1) fordítások és 2) a journalistika terén; tehát az iskola munkálatainak tartalma megfelelt a kor felfogásának. Sőt az iskolának a fordítás mezején tett kísérleteit már a kívüllág is rokonszenvvel fogadá. „A pesti magy. iskola, — így ír a „Figyelmező“, — föllállítása óta munkálatainak harmadik kötetét adta már. Többnyire fordításokban gyakorolják a tagok magukat, a mi valóban igen célszerű: részint, mert ere-

¹⁾ Visszatekintés literaturánkra 1830—6, írta dr. Schedel F. Figyelmező, 1837. I. félév, 2. sz. 11. l.

²⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLVII. sz.

deti dolgozásokra sem olvasottságuk, sem írói ügyességök, sem üres idejük elegendő nem lehet a még tanulóknak; részint mert kezdőnek legtanácsosabb a fordítás hogy az írói nyelvben nagyobb tökélyre emelkedjék.¹⁾ Hasontartalmu volt az 1837-ben megjelent negyedik kötet. „E kötetnek fölosztása s az osztályoknak egyes részei nyilvánítják, hogy az iskola nem haszontalan, sőt többnyire igen is hasznos, mert a cél- és korszerű munkálatokban fáradozik; az egésznek figyelmetes átnézése pedig annak hiteles tanuja, hogy kitűzött nemes célját, a haladást nem hiú di-csekvé említi előszavában. E kötetben fölvetett tárgyai nagyrészt fontosak és érdekteljesek, és az eredeti dolgozások számosak is, teljesebb s nemesb előadásuak is az előbbieknél.“²⁾ E kötet dicséretére legyen mondva, hogy a többször idézett tudományos folyóirat már tüzetesebb³⁾ ismertetésre méltatá.⁴⁾

Ezen kiadvány méltó helyet foglal az azon időben megjelent szellemi termékek között; kivált ha meggondoljuk, hogy az egyházi irodalom csak ritkán adta életjelét. A világi irodalom is 1837-ben még sok hézagot tüntetett fel. „Szép-literaturánk — így ír dr. Schedel F. — bővülése folyvást nincs még arányban sebesen növekedő szükségünkkel.“ A classicai irodalom egyedüli képviselője volt Kazinczy né-mely fordításával. A hozzáértők meggyőződése szerint leg-élénkebb mozgalom nyilvánult az időszaki sajtó terén. Ezen időben, mint tudjuk, újság s folyóirat összesen 16 jelent meg, de ezek is különböző nyelven szerkesztve.

Ily viszonyok között nem lehetett megvetendő jelen-ség oly kötetek sorozata, melyek habár csekélyebb beltar-

¹⁾ Figyelmező. 1837. I. félév, 19. sz. 153. l.

²⁾ Figyelmező. 1837. II. félév, 15. sz. 225 l.

³⁾ Ezen ismertetés hét hasábra terjed.

⁴⁾ Ugyanott. V. ö. Egy pillanat múlt évi literaturánkra. Figyel-mező 1835. I. félév. 1. sz. 7.

talommal dícselkedhettek, mégis a hazai nyelv művelésének köszönték megjelenésüket.

1838-ban már az ötödik kötet került ki sajtó alól. A közönség ennek megjelenését kedvezően fogadta. Örömmel látja, — ily szavakkal üdvözlék azt, — a buzgó hazafi, hogy éppen ott, hol ezelőtt mintegy húsz évvel keletkező társaság, csirájában elfojtatott, most „magyar iskola“ virágzik sőt gyümölcsözik is.¹⁾ Főlöszleg és az olvasóra nézve untató volna az iskola minden kiadványát tüzetesen tárgyalni és kritikai megjegyzésekkel kísérni. Csak azt akarjuk hangsúlyozni, hogy az szakadatlanul folytatta működését 1848-ig, és a közönséget évenként egy kötetten lepte meg. Ezen kötetek valamint az eddig röviden jellemzettek is, az iskola tagjainak munkálatait tartalmazzák, melyek értékökben a haladó idővel arányosan emelkedtek és a közönség figyelmét állandóan magukra vonván hasonló elismerésben részesültek.²⁾ Végre tekintve a tervező, eljárási modort, mely mindazokat létesíté, be kell látnunk, hogy az csak a jövő munkálkodása szilárd alapjainak megvetését vette célba.

¹⁾ Figyelmező 1838. II. félév. 42. sz. 712. l.

²⁾ Az iskola munkálkodására vonatkozó utalásokból, melyek a folyóiratokban megjelentek, rövidség okáért néhányat csak jelezni fogunk és csak itt emelendünk ki néhány sort: „Hogy a kath. papság sem elegendő ok nélkül himni, sem szénégetői vallást követni, vagy hiveinek hirdetni, nem szokott, eléggé tanúsítják azon tudományos munkálatok, melyek a vallástárgyában s ügyében katolikusoktól külföldön s hazánkban kiadattak; mutatják névszerint a pesti növendékpapság magyar iskolájának jelen, hatodik kötetben közrebozsított munkálatai is. Hazai literatura, vallás, Figyelmező,“ 1840. első félév, 11. sz. 161. l. — Egyházi literaturai lap. Függ. a Religio s Nevelés-bez. 1843. I. félév, 33, 37, 42, 46, sz. Ugyanott 1844 év függ. 24. sz. 99. l. — „Ismét legördült egy év és a pesti növendék papság magyar iskolája, mely szerény működéssel annyi szép hitkalászt plántált már által hon egyházunk irodalmába, mely évről évre jelesb haladtában oly dícséretes bizonyosságait adta a tudományosságban és egyházszellemben való növekedtén s kitartó lelkesedéssel párosult buzgalmának, tizenkettedig évfolyamra terjedő lánolatába ímst gyűrt

Tekintsük most, a magyar iskolának történetét más oldalról; és vizsgáljuk meg mily viszonyban állt az hazánk főpapjaihoz és irodalmi tekintélyeihez.

Az iskola a kedvező alkalmat mindig jól fel tudta használni saját előnyeire. Az iskola részint saját munkálatait minél szélesebb körben megismertetni, részint kezdetleges pénzügyein lendíteni óhajtván ügye előmozdítására az egyházmegyei hivatalok közreműködését már a hatodik évben kérte fel.¹⁾ Az iskola, a mint pénztára csak némileg is jobb karban volt, azonnal küldte munkálatait levél kíséretében minden főpapnak,²⁾ majd tisztelet példányait a tudós társaságnak s érdemdús titoknokának (dr. Schedel Ferencnek³⁾ valamint gr. Teleky Józsefnek s b. Józsika Miklósnak, és ezeken kívül más irodalmi tekintélyeknek.⁴⁾ És pedig az előbbieknél azért, hogy pártfogásukat kiérdemelje; az utóbbiaknak, hogy figyelmüket magára vonja.

Az iskola mindkét célját elérte. Mindjárt kezdetben érkeztek a nemes főpapoknak atyai gondoskodásról tanus-

fűzött.“ Ugyanott, 1845. függ. II. félév, 6. sz. 21. l. — V. ö. ugyanott 7. sz. 25—27. lap. 1846. függ. I. félév, 23. szám, 96. l. — Édesen esik, midőn egyházunknak még csak szép remények fejében ápolt növendékei is szerény, de serény munkássággal sietnek a közanyának javát és dicsőit emelni. Szép mit a pesti központi papnöveldékebelében az azelőtt mintegy tizenöt évvel keletkezett s mindinkább erősbuló, magyar iskola egyházirodalmunk terén tenni buzgólkodott.“ Ugyanott, 1847. függ. I. félév, 18. sz. 60—71. lap. — 1848. függ. I. félév, 4. sz. 9, 13—14. lap.

¹⁾ „Munkálataink ügyében elhatároztatott: hogy ez évben aláírás útján fogjuk kiadni, s ügyünk ez utoni előmozdítására kérettesenek meg a megyebeli hivatalok.“ L. évk. 1837. febr. 19-én XVIII. r. gy.

²⁾ „Megállapítottott, hogy munkálatainkból egy példánnyal Hazánk minden Főpapjai, fővárosunk nevezetesebb írói, felejtetlen Tanítóink és Iskolánk pártfogói megtiszteltessenek; úgy azon érdemes Haza-fiak is, kik előfizetőket szerzenek, egy példánnyal tiszteltessenek meg, melyhez hivatalos levél is járuljon.“ L. évk. 1837. jun. 1-én XXXV. r. gy.

³⁾ L. évk. 1837. jun. 23. án r. kgy.

⁴⁾ L. évk. 1837. jun. 18-án bucsúgyűlés.

kodó buzdító és elismerő levelei, melyek szakadatlan sorban követték egymást 1848-ig.

Igy vonta magára első ízben a magyar tudós társaság figyelmét, melynek nevében **dr. Schedel Ferenc** nem késett elismerő sorokat küldeni az iskolához. „A tegnapi ülésben volt szerencsém, — így ír a nagy férfiú Szabó Imre, az iskola akkori elnökének, — a pesti növendékpapság magyar iskolájának tudományos munkálkodásai becses gyümölcseit az akademiának bemutatni, s ez kedves kötelességemmé tette azokat önnek és megbízóinak megköszönni s egyszersmind pedig ebbeli örömemet kijelenteni, hogy országunk első statusa a tisztelendő urakban egykor lelkes, buzgó, hivatásukat egész kiterjedésében felfogó polgárokkal fog gyarapodni . . . Legyenek a tisztelendő urak meggyőződve arról, hogy az akadémia különösen becsüli hazafiui iparkodásukat.“¹⁾

Vörösmarty Mihály, a magyar költők királya, midőn az iskola munkálatait neki átadta, örült, hogy a nehézségekkel megküzdve a tagok állhatatosak maradtak és most évenként a nyilvánosság terére lépnek egy-egy kötettel.²⁾

Horváth István, a Széch. orsz. könyvtár őre ily sorokkal tisztel meg az iskolát: Haladjatok előre a kedves pályán, férfiúi erőssel; ápolgassátok a mindinkább éledő s emelkedő nemzeti nyelvet; bővítsétek és tágítsátok közötünk a tudomány határát; törekedjétek nyomós eredetiségre, dicsőítsétek a magyar Sion béréit.³⁾

Szépen nyilatkozik még több ízben az iskola munkálatairól, másokon kívül, kik személyesen értekeztek az iskola tagjaival, Széchenyi István gróf is. Midőn Sujánszky Antal, helybeli végzett esztergommegyei növendékpap, mint az iskola rendes tagja s megbízottja a „legnagyobb ma-

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLVI. sz.

²⁾ L. évk. 1836. decemb. 4-én VII. r. gy.

³⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLVIII. sz.

gyarnak“ a munkálatokat átadta, az köszönetét kifejezve ily szavakra fakadt: Ezen kötetet is azon nagy egészhez számítom, mely a haza java és dicsőségére szolgáljon. Ki voltunk eddig a nemzetek sorából törülve, a gyeplő most már kezünkben vagyon, s csak tőlünk függ, hogy oda lépünk. ¹⁾ Egy évvel utóbb így nyilatkozott: Méltán örvendhet a haza is, mely serdülő vallásszolgáiban századunkhoz illő, oly mivelte keresztényekets hűpolgárokat szerencsés birhatni, minőknek a nagyérdemű iskola tagjait, hozzámmintézett soraikban nyilvánított nézeteik s hont ölelő szeretettel teljes érzelmeik bizonyítják. ²⁾ Majd ismét más alkalommal ezeket írja: De hála még inkább önöknek szeretett Hazánk nevében! azon állhatatos buzgalomért, melylyel nemzetiségünk ügyét az ember legmagasabb érdekével kötve össze a sz. vallás és honi nyelvünk kölesönös javára legbiztosabb sikert eszközölhető egyházi körökben ügyekeznek előmozdítani. Isten segítse és virágoztassa ezen honi papságunk diszére való egyesületet. ³⁾ Az Athenaeum és Figyelmező szerkesztői nem vonakodtak az iskoláról állítani, hogy a nyelvbeli gyakorlás szűk köréből — áthatva minden nehézségen — egész a litteraturai érdem koszorújáig emelkedik, s hogy általa ezen nevelő ház honunk, és honunkhoz tartozó minden más hasonintézetek között a haza becsülését és jóvéleményét voná magára. ⁴⁾ Majd a „nagylelkű

¹⁾ L. évk. 1836. decemb. 4-én VII. r. gy.

²⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLIX. sz.

³⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. LI. sz.

⁴⁾ Miután a nevezett két folyóiratnak illető számai, melyekben az idézett utalások találhatók, épen most rendelkezésünkre nem állanak, kénytelenek vagyunk a hetedik év jegyzői előszavára hivatkozni, melyből azokat kivettük. Lásd évk. 1837. jegyzői előszó az első lapon.

pártfogó,“ kinek minden sorát a tagok mély tisztelettel fogadják, így ír a többi között: Hatehát az iskola azon örömet, mely ismét csak engem boldogít leginkább, melylyel az iskolát, nőttön nőtt előmenetelét, munkálatainak esztendőről esztendőre növekedő tökélyesbülését nézem és dicsérem, szereti és tiszteli bennem, alig marad egyéb hátra, mieleven emlékéért érdemelje.¹⁾

Míg az iskola a nagy férfiak érdekltségét önmaga iránt felbreszté és már olvasó közönségre is számíthatott, tekintélyben is növekedett, minek bebizonyítására csak két tényt akarunk felhozni.

Midőn Nagy Ferdinánd 1843-ban Egerben „Hajnalcsillag - Gyermeknevelési lap“ cím alatt egy folyóiratot akart közrebocsátani, többi között az iskolát is munkálkodásra szólítja fel. Ezek elősorolása után — így folytatja levelét — „bátor vagyok Tisztelendő Elnök urat a „Pesti növendékpapság Magyar Iskolája“ tagjai nevében alázattal és barátságos bizalommal megkérni, méltóztasson a Tiszt. tagok előtt Intézetem állítását, szellemét előadni s abba közmegegyezést eszközölni, hogy abbeli kérelmem, miszerént Intézetem gyarapítására az egyesület szellemi pártolását kérem, elfogádtatná, s a helybenhagyás után engem tudósításaikkal megörvendeztetni kegyeskedjenek, hogy a programmba szinte tehetném a többi író társak névsorai közé jeles Egyesületeket.“²⁾

1848-ban a honi izraeliták között magyar nyelvet terjesztő pesti egylet munkásságának első gyümölcsét (első magyar zsidó naptár s évkönyv 1848-ik szökő-évre) mutatá be az iskolának ily sorok kíséretében: „Szabadjon tehát azt tisztelendő Uraságtok böles bírálatának

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. L. sz.

²⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. LII. sz.

előterjeszteni azon jámbor reménnyel, miszerént tisztasándékutórekvésünket ösztönöznie pártfogással gyámolítani méltóztatnak. ¹⁾

Az iskola születése homályából észrevétlenül kiemelkedett és lassankint tárgya lön a közönség érdekeltségének, mely mérsékelt haladását már figyelemmel kísérte.

A nagy férfiak azon elismerő nyilatkozatai, melyek az iskola munkálkodását ²⁾ kísérték, valamint az iskolának minden irányban nyert sikere csak szebb jövőjének biztosítékaul szolgált.

B. Az iskola viszonya hazánk többi papnöveldéi- s hasonlírányu egyleteihez.

Mintán az iskola a szervezkedés munkáját befejezván saját erőit a maga körében érvényesíteni kezdő, alig lépett fel a nyilvánosság terén, már is üdvös mozgalmakat idézett elő hazánk többi növeldéiben és csakhamar ösztönül szolgált azon általános gondolkozásmód ápelására, melynek ő maga létét köszönheté.

Alig ismerteté célját, irányát hazánk papnöveldéivel, az iskola, oly vágyakat ébresztett, melyek idő folytán rendszeresebb alakban és követelőbben irányultak hasonnemű intézmények létesítésére. Az iskola lelkesedése és buzgalma ellenállhatlanul vonzott annyira, hogy már-már teljeseedsbe látzott menni a Magyar-Tudós-Társaság nagy tekintélyű titoknokának s a „Figyelmező“-nek nemes óhaja.

Az előbbi ugyanis 1836-ban az iskolához intézett leveleiben hazafias vágyának a következő szavakban adott kifejezést: vajha példájok lelkesítené honunk egyéb egyházi növendékeit is, hogy ily testületekbe összeállván, ők is érdemeket szereznének magoknak azon nyelv körül, mely a Pázmánoknak és Káldiaknak annyit köszön. ³⁾ A FIGYELMEZŐ pedig 1837-ben az iskola munkálatairól érte-

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. LIV. sz.

²⁾ Melyet az iskola évi kiadványaiban tüntetett föl.

³⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLVI.

kezevén ily szavakra fakad: „Ezóta folyvást áll a magyar iskola, s igen óhajtó, hogy hatása a hon egyéb Seminariumaira is kiterjedjen: mert nines kívánatosabb, minthogy egyházi férfiak fiatal korukban szokjanak rendeltetésöket tárgyazó munkához; a ki ekkor kezd ahhoz, annála a munka szokássá válik. S ha valaha, a mi időnkben, hol sok a félig meddig tanult embereknek számok, fölötte kívánatos egyházi férfiakban, az alapos tudomány által művelt elműség, hogy szentséges religiónkat ne csak tanítani, de a hol kívántatik védelmezni is ügyesen tudják.“¹⁾

Huzamosabban kellene itt tárgyalnunk, mikép teljesedett be az Akademia s a Figyelmező főntebb jellemzett óhaja; de a hely szűke miatt csak néhány hiteles adattal akarjuk bebizonyítani, hogy az iskola példája, buzgalma, serkentése nem egy papnövelde tagjait ragadta hasonirányu egylet alkotására.

A) Az iskolának, megalakulta után, első gondja volt a hazai növeldek rokonszenvét maga iránt felköltetni. Az iskola legkevésbbi sem téveszté célját, sőt azon törekvése, hogy a hazánk különböző részein honoló növendékpapokat saját szellemi munkálkodásának körébe vonja, a levelező tagok intézményének felállítása által fényes sikert aratott.²⁾

Az iskola fölszólalása folytán hazánk növ. papjai örömmel ragadták meg az alkalmat és sűrű számmal jelentkeztek, hogy az iskola szellemi művelődésében részt vehessenek.³⁾

Már 1833-ban Szép Ferenc kalocsai növp. így ír az

¹⁾ Lásd: Figyelmező 1837. 19. sz. 152. lap.

²⁾ V. ö. II. R. II. F. A. 3. 49. l.

³⁾ Ezen fejezetben a számtalan adat közül csak néhányat akarunk fölhozni, melyek eléggé fel fogják deríteni a viszonyt, mely az iskola és hazánk papnöveldei között mindenkor létezett.

iskolának: „Idvezlem a nemes Gy. Iskola minden T. Tagjait közönségesen s egyenként kit, kit, méltassanak kérem kegyes Barátságukra tovább is: és ha csekély tehetséggel legkevesébbé is használhatok a Ns. Iskola mindinkább emelkedő dicsőségének, fogadják ajánlkozásomat a jövő év folytára, hogy mint levelező tagja a Ns. Iskolának, a Magyar anyaszentegyház oltárán mint Hazám hű fia, gyenge tehetségeim szerint áldozhassak.“¹⁾

A Dunán túl sem hangzott el eredménytelenül az iskola szava. Ezt bizonyítja Horváth Károly, szombathelyi növendékpapnak 1847-ben tett nyilatkozata: „Lehet-e hazánkban növendékpap — úgy mond — a szép és nemes által csak némileg is illetékeny kedélyü s hivatala iránt mint pap s mint honpolgár világos öntudatra ébredett, ki szent irányú működéseitől meghatva, leggyengébb indulattal ne hajolna felétek? Én részemről irántatok a legmelegebb sympathiát érzem; s nincs is egyéb célja igénytelen soraimnak, mint a szellemi kapesot, melylyel hozzátok kötve vagyok, való viszonynyá alakítani. Fölkérlek tehát benneteket, széplelkű tagjai a pesti növendékpapság magyar iskolájának, hogy parányiságomat közétek emelni, nevemet vidéki tagjaitok sorozatába igtatni sziveskedjete.“²⁾

Garay Alajos, pécsi növp. 1837-ben, miután helyesen indokolta, mért akarna az iskola munkálkodásában osztozkodni, így ír: „Ezt tekintve bátor vagyok segédül magamat ajánlani, mint reménylem, egy hon üdvére törekvő, ezt látni vágyót körötökből ki nem zárandotok.“³⁾

Lapossy Márton, zágrábmegyei növp. 1847-ben a távolból így örvendezteté meg honfitársait: „Vegyék tisztelt Sorsosaim, baráti rokonkebellet azon forró óhajvásom nyilvánulását, miszerint nemes egyesületük vidéki tagjává fogadni sziveskednének. — Midőn ezt kérem, nem nyújthatok ugyan

¹⁾ Lev. tár. 1833. jun. 28-án. 1. sz.

²⁾ Lev. tár. 1847. febr. 24-én 8. sz.

³⁾ Lev. tár. 1837. 8. sz.

a Nemes Magyar Iskolának egyebet parányi tehetségeimnél, de ezeket nyujtván, olly kebelet nyujtok, melly hön tud dobogni Egyházaért és Hazáért, s melly a kettőért valamint a tisztelt Egyesület javáért mindenével kész áldozni.“ ¹⁾

Az iskola, dacára a nagy számban jelentkező levelező vagyis vidéki tagoknak, ²⁾ buzgalmából semmit sem engedett. Szüntelenül serkentette őket munkálkodásra s ők annak intő szavát mindig tisztelettel fogadták és kötelezettségök készséges teljesítése iránt folyton megújíták ígéreteiket.

Igy 1836-ban Miklosovics Alajos esztergomi növendék az iskola által munkálkodásra szólítva, következőleg válaszol: „Vegyétek nemes Tagok! legszívesebb köszönetemet azért, hogy illy magas érzelmekre engemet képesnek tartottak 's ebbeli bizodalomban további részvételre 's ügyök előmozdítására fölszólítottak, legyenek meggyőződve arról, hogy soha sem fog kifogyni keblemből a legmélyebb érzet iránta 's mindenben a' legnagyobb készséggel fogom egyesíteni erőmet a' N. Tagokkal, mennyire azt a távollét 's egyéb körülmények lehetőségessé teendik.“ ³⁾

Az iskola közreműködésre nemcsak növendékeket szólított föl, hanem áldozárokat is, kik kérelmére örömmel hajoltak. Midőn Farkas Bertalan, szabadkai tanár, 1837-ben az iskolának buzgó, munkás tagja kívánt lenni, így írt: „Légyen bár kevés időm, mellyet szünóráknak nevezhetni, de ha a Mindenható kedvezend egészségemnek, ígírem: hogy a' komor tél' hosszú estéjét haszonnal tölteni teljes akaratom, 's kettős iparral azon leszek, hogy Tiszteletre méltó Tag Társaim várakozásának megfeleljek.“ ⁴⁾

A levelező tagok lélekemelő lelkesedése távolról sem volt szalmatűz, mert szorgalmasan küldtek be minden irányban dolgozatokat. Csak egy-kettőt akarunk megemlíteni.

¹⁾ Lev. tár. 1817. jan. 6-án. 1. sz.

²⁾ Ezek között idővel már felszentelt papokat, lelkészeket, papnőveldei tanárokat is lehetett találni.

³⁾ Lev. tár. 1836. jan. 23-án. 10. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1837. november 21-én. 16. sz.

1837-ben Csajághy Károly életrajzzal kedveskedett az iskolának; ¹⁾ Paulovics Lázár, munkácsi pályavégzett növp. 1838-ban prózai munkákat küldött, ²⁾ ugyanezen évben ismételten küldé be termékeit Kádas Rudolf Jászóról; ³⁾ majd sok másokon kívül Brujmann Soma egri növp. is megörvendezteté 1843-ban az iskolát rendszeres munkálataival; ⁴⁾ a sok munkás levelező tagon kívül kiemeljük még Hiller József esztergomi növendéket is, ki 1846-ban szapora termelésével nem csekély mértékben vonta magára az iskola figyelmét stb. stb. ⁵⁾

Ha pedig a levelező tagok kidolgozásra az iskolához méltó tárgyat nem találtak, tanácsért az iskolához fordultak.

Miklosovics Alajos, esztergomi növendék, 1836-ban hosszúságos tünődés és mentegetés után így folytatja levelét: „De hogy dolgozásaimnak irányt adhassak, legyenek olly szivek a' Nemes Tagok, 's adják tudtomra, mi feszíti most leginkább figyelmüket? valljon mily tárgy' dolgozásába kezdjek? vagy folytatják sz. Ágoston fordításait?“ ⁶⁾ Hasonlóan nyilatkozott 1837-ben Farkas Bertalan szabadkai tanár: „Biztosítom annak (magyar iskolának) Tagjait: hogy iskola által reám bizandó munkálatokat szentül teljesíteni szándokom, 's terhek felosztásában részt vehetni eltökéllett akaratom; csak tárgy' mivoltáról, 's annak határnapjáról tudósítást várok.“ ⁷⁾

Az iskola, a levelezőtágok eme lelkes közremunkálását emelé főleg az által is, hogy azokat időközönként tudósítá belállapota- és haladásáról, mit azok mindig érdeklő fogadtak.

B) Hazánk növendékpapjai így belevonatván az iskola szellemi körébe, alkalmat szerezhettek maguknak annak lényegével tüzetesebben megismerkedni; sőt az idő bennök

¹⁾ Lev. tár. 1837. 19. sz.

²⁾ Lev. tár. 1838. máj. 8-án. 3. sz.

³⁾ Lev. tár. 1838. máj. 15-én 4. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1843. 21. sz.

⁵⁾ Lev. tár. 1846. 8. sz.

⁶⁾ Lev. tár. 1836. december 13-án. 10. sz.

⁷⁾ Lev. tár. 1837. 18. sz.

azon meggyőződést érlette meg, hogy egyházuk és hazájuk iránt táplált kegyeletüket leginkább az által nyilváníthatják, ha az iskola példájára s mintájára hasonirányú önképző köröket alapítanak.

I. Ezen nemes meggyőződésnek legelőbb adtak kifejezést az egri növendékek, kik az iskola megalakulása után, ennek példájára azonnal „O l v a s ó t á r s a s á g o t” alapítottak. Ezt magok vallják be későbben írt levelökben: „Páratlan buzgóságtok, lelkesülésetek, a' gondolkozás — mint korunkat nevezni szoktátok — forradalmában, mire híhat föl inkább bennünket, mint jeles példátok követésére.” ¹⁾

Hasonirányú gondolkodásmódjoknak adtak kifejezést a Pázmán-Intézet magyar iskolájának tagjai 1845-ben. „Örömmel üdvözljük a lelkesedést — így írnak a többi között — melylyel a vallás és nemzetiség iránti meleg részvétől dobogó kebletek' kitűzött nemes célját mindinkább megközelíteni törekesztek. Kedves Barátink! E szent cél tűnt föl előttünk is egész fenségekben; ezt tűztük ki mi is a magyar iskolának; mert habár a' kedves hon' határain túl vagyunk is, szent érdekei határoktól nem korlátolva beblünkben szünet nélkül viszhangzanak.” ²⁾

Ugyanezen érzelemről tanúskodik a székesfejvári növ. papok „egyesületének” 1845-ben küldött levele, melyben e szavak találhatók: „Titeket, kik már is az Egyház oltárához szép sikerrel' s' lő eredménynyel járulátok, mi kik még csak kezdők vagyunk 's kiknek e' pályán a' göröngyök ritkítása még feladatunk, ha gyenge is erőnk, bizonyára részvéttelenséggel barátságos felszólítástokat nem veendjük, sőt mivel dicső példa után megindulni elég dicsőséges, titeket utánozni elhatározott szándékunk.” ³⁾

Hazánk felső vidékein sem marad eredménytelen az iskola hatása. A nyitrai „püsp. papnövelő intézet” növen-

¹⁾ Lev. tár. 1838. decemb. 27-én. 23. sz.

²⁾ Lev. tár. 1845. júl. 4-én. 18. sz. — 1841. 20. sz.

³⁾ Lev. tár. 1845. oktob. 19-én 22. sz.

dékei 1848-ban jan. 22-kén valódi hazafiságot lehelő levéllel kedveskedtek. „Utmutatástok után indulva, — így irnak — egy magyar egyletet alakítottunk, melynek iránya leginkább magunkat valamint a bájos esengésű magyar nyelvben, úgy nem kevésbé más célirányos tárgyakban tökélyesbíteni.“¹⁾

II. Azonban az iskola hatása nemcsak annyiban hatott a hazai növendékpapokra, hogy ezek az ő példájára hasonirányú egyletekbe tömörültek: hanem annyiban is érezhető volt befolyásának hatalma, hogy, miután már folytonos működés folytán, mint alaposan szervezett egylet tűnt föl, a többi növeldei egyletek is mintája szerint szervezkedtek.

Már 1836-ban Kolozsváry József és Köves János veszprémi növendékpapok a következő kérelemmel fordultak az iskolához: „Kérjük T. Elnök urat az első esetben a Magyar Iskola rendszabályainak 's egyéb közlendőknek megküldésére.“²⁾

Ugyanazon kérelmet terjesztette az iskola elé 1833-ban többeken kívül az egri „O l v a s ó t á r s a s á g.“ „Mintán említők — így folytatja a nevezett társaság elnöke és titkoka — t nyolcz kilencz év óta fáradozátok a' magyar iskola mellett csüggedetlen lélekkel és már oly állapotba helyeztitek, hogy állandóságáról nem kell aggódnotok, legyetek tehát oly jók és közöljétek velünk azon biztos alapot, mellyen iskolátok nyugszik; közöljétek velünk iskolátok Alap- és Rendszabályait, hogy mi, azokat körülményeinkhez alkalmazván, czélunkat annál biztosabban elérhessük.“³⁾

III. A hazai növeldek magyar egyletei ezekből érthetőleg az iskola iránt növelt hálájokat minden gondolható módon nyilvánították. Alig keletkeztek, első gondjok volt az iskolát értesíteni megalakulásukról. Így tett jelentést az iskolának megalakulásáról vagy átalakításáról: a Pázmán-Intézet Magyar Nyelv t á r s u l a t a, ⁴⁾ az egri növendékek M a

¹⁾ Lev. tár. 1848. jan. 22-én. 6. sz.

²⁾ Lev. tár. 1836. oktob. 20-án. 6. sz.

³⁾ Lev. tár. 1838. decemb. 27-én. 23. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1841. jan. 6-án. 20. sz.

gyar Iskolája, ¹⁾ a székesfejérvári növendékpapság Egyesülete stb. ²⁾

Továbbá hazánk papnöveldéi vagy az ezekben levő egyletek míg egyrészt az iskola iránt mindenkor elismerésöknek adtak kifejezést: addig másrészt annak javát a lehetőség mértéke szerint előmozdítani iparkodtak. Így fejlődött ki idővel azon testvéri viszony, mely hazánknak papnöveldéiben serdülő egyleteit mindig szorosabban fűzte az iskolához.

Többek közt ki kell emelnünk a szepesi növendékeket, kik midőn 1847-ben Hepp egyháztörténetéből 50 példányt rendeltek, így folytatják levelöket: „Irodalmunk terén fáradoimatok új gyümölesével tűntök föl, s azon fűzéshez, melyet elődeitek nagy szorgalommal fűztenek, mint haladni akaró utódok, új bimbóval járultok, mi ernyeletlen munkásságtokat eléggé tanúsítja, — ezen fáradságtok méltánylatot igényel mindnyájatoktól, kik csak a tudományok mezején zárandokolnak, de minél inkább azoktól, kiknek egy a céljok, ezeknek ily szép művet pártolni majd nem kötelesség.“ ³⁾

Nem kevésbbé nyomatékosak azon sorok, melyeket az egri „Magyar Társulat“ tagjai irtak, midőn Hepp egyháztörténetére ők is 50 előfizetőt jelentettek. „Ime Titeteket — így szólunk ők az iskolához — szeretett Pályatársaink! tetterős búzgóságtokban az elsők között látunk küzdeni a tudatlanság országa ellen. Üdv nektek tőlünk szeretett sorsosaink! kik oly forró szeretettel csüggtök az Egyház 's Hon jövődjén.“ ⁴⁾

Majd a Pázmán-Intézet „Magyar Nyelvtársulata“ sem akar hátra maradni és elismerő nyilatkozatával ő is a többiek közé sorakozik. „Megvagyunk győződve — így hangzik a levél — hogy az arattatok dús és fényes siker, 's elődei-

¹⁾ Lev. tár. 1842. 1. sz.

²⁾ Lev. tár. 1845. októb. 19-én. 22. sz.

³⁾ Lev. tár. 1847. máj. 8-án. 44. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1847. máj. 9-én. 46. sz.

teknek, kiválólág pedig azoknak, kik nemes magyar Iskolá-
tokban nyert kiképeztetésök által a' magyar egyházi iroda-
lomnak jelenleg első bajnokaivá váltak, ragyogó és lelkesítő
példája sokkal mélyebben s élénkebben hatják át kebleteket,
mintsem hogy annak tevékenységre gyulasztása tekintetből
a mi intő, serkentő szavainkra szorulnátok.“¹⁾

Az iskola e nemes viszonyát a testvér-egyletekhez
féltékeny gonddal iparkodott föntartani és növelni; mit leg-
inkább azáltal is vélt elérhetni, hogy azoknak, évi munká-
lataiból, egy-egy tiszteletpéldányt küldött. Az egyletek pedig
az iskola munkálatait határtalan lelkesedéssel fogadták és
nem csekély tiszteletnyilvánítással köszönték meg. Számta-
lanok azon köszönőlevelek, melyeket az iskolának évenként
küldöttek. Azonban kiváló meglelégedéssel, őszinte „testvéri
bizalom- és meghatottsággal“ emlékeztek meg a kapott
tiszteletpéldányokért: a kalocsai növendékek „Olvasó Tár-
sulata“²⁾, a szathmári növendékek „Olvasó Társulata“³⁾,
a nagyszombathi növendékek „Magyar Iskolája“⁴⁾, az egri
„Magyar Társulat“⁵⁾, a váci „Önképző Magyar Egylet“⁶⁾,
a bécsi „Magyar Nyelvtársulat“⁷⁾, a székesfejérvári növen-
dékek „Olvasó Egylete“⁸⁾, a csanádi növendékpapság „Ol-
vasó Egylete“⁹⁾ stb. stb. Viszont az egri növendékpapság
is, mihelyt azon szerencsés helyzetbe jutott, hogy a G y a
k o r l ó I s k o l á példájára szellemi termékeit egy önálló
kötetbe állítva 1842-ben kiadhatta, azonnal sietett az isko-
lát ez örvendetes tényről értesíteni. „Eljött az óra! — így
sóhajtanak fel a buzgó pályatársak — melyben évek előtt

¹⁾ Lev. tár. 1847. novemb. 30-án. 92. sz.

²⁾ Lev. tár. 1844. 15. és 20. sz. — 1845. 16. sz. — 1846. 28. sz.

³⁾ Lev. tár. 1845. 17. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1845. 20. sz.

⁵⁾ Lev. tár. 1845. 27. sz.

⁶⁾ Lev. tár. 1846. 24. sz.

⁷⁾ Lev. tár. 1846. 27. sz.

⁸⁾ Lev. tár. 1846. 31. sz. — 1847. 83. sz.

⁹⁾ Lev. tár. 1847. 56. és 85. sz.

elvetett magvak immár gyümölcsöznek; csekély ugyan a gyümölcs, de hiszszük ti nem csudálkoztok tudván: hogy mi egyedül nyomdokaitokat követni akarjuk, tudván, mennyi nehézségekkel legyen összefűzve egy állandó iskolának alapítása.“¹⁾

Az előrebocsátottakból elégé látható, hogy az érdeklődés, melylyel hazánk többi hasonirányu egyletei az iskola iránt viseltettek, időfolytán bizonyos tisztelettel párosult, mely annak tekintélyét állapítja meg. Az iskola azonban ezen előnyével soha sem élt vissza, sőt szigorú következetességgel törekedett a főnálló testvéri viszonyt ápolni és az egyház s haza javát célzó elvek érvényesülését ez irányban is elősegíteni.

¹⁾ Lev. tár. 1842. 1. sz.

VI. Fejezet.

Az iskola nemzeti jellege.

Az iskola azon mozgalmak között alakult meg, melyek az egész nemzetet tetterre hívták fel, t. i. a nemzeti újjászülés korában. A nemzeti lelkesedés befolyása alatt kezdének az alapítók nemzeti érzelmeiknek tetteleg is kifejezést adni, célul tűzvéni ki a nemzeti nyelvnek elsajátítását. Az ébredező nemzetiség — e szavakkal mutatták be első irodalmi zsengejüket — hevétől melegülve régtől dagadtak már nemes vágytól telt kebelük, forrón óhajtván hazafiúi kötelességünknek előttünk szentségét bebizonyítani; kifakadt t. i. a munkás honszeretet gyenge csirája kebelünkben, és egy szent érzéstől megihletve kezdénk gondolkodni: miként szentelhetnők mi is csekély erőnket szeretett hazánknak¹⁾

A nemzeti lelkesedés a munkálatok minden sorából tükrözik vissza, sőt ez emelkedett fölszínre mindig a magyar gyakorló iskola beléletében és minden intézkedéseiben is. Így midőn 1842. február 24-én az elnök tudósítá az iskolát, hogy Kopácsy József herceg-primás kegyes adományát (100 frt), úgy kívánván azt a körülmények, latin nyelv-

¹⁾ L. évk. A. N. M. Gyak. Isk. eredete. I. lap.

ven irt levélben az iskola nevében megköszönte, a tagok öt¹⁾ ezen tetteért felelősségre vonták, melyet tudtok s akaratok nélkül követett el és melyen a tagok méltán megütköztek; mert ők társulatuk hivatalos nyelvének csak a magyart ismerték el.

Midőn 1847-ben a papnövelde akkori főigazgatója egy már elavult intézményt akart ismét föléleszteni, t. i. az iskola alapítási ünnepélyével politikai vitatásokat összekötni: az iskola a főigazgatónak ezen új ösztönzéseért az elnök és jegyző által háláját fejezván ki, őt arról értesíté, hogy ezen indítványt, mint szellemével meg nem egyezőt, csak azon feltét alatt volna hajlandó elfogadni, ha azon vitatkozások csak magyar nyelven tartathatnának meg.²⁾

Igy őrzé meg az iskola magyar jellegét és így volt méltó azon elnevezésre (magyar iskola), melyet homlokán visel, és így méltán nevezheté ennek tagjait a „legnagyobb” is azokhoz több ízben intézett soraiban³⁾ „honfitársak- és szeretett hazafiak”-nak.

¹⁾ „Mely tudósításra élénk vita lőn, azt vitatván többen, hogy az elnöknek ezen tette, miszerént a levelet anélkül, hogy helybenhagyás- s megegyezésnek megnyerendése végett iskolát vagy biztosságot hitt volna össze, saját hatalmából elküldeni merészkedék, jogbitorlás.” L. évk. 1842. febr. 24-én XVII r. gy.; 27-én XVIII. r. gy.

²⁾ L. évk. 1847. ápr. 5-én III. rk. gy.

³⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLIX. és LI. sz.

VII. Fejezet.

A szellemi művelődésre befolyó tényezők.

Midőn a magy. gyakorló iskola művelődésének állapotait röviden körvonalozzuk, nem lehet mellőznünk azon tényezőket, melyek kulturai kifejlésének emeltyűi voltak, ezt mindig bizonyos mozgásban tartották és a kiképeztetés valódi értékét s menetét meghatározták. Ilyen tényezők:

1. Hazánk főpapjainak érdekeltsége.

A főpapok, kiket a hazafiság és a hazánkban még mindig uralgó szellemi szükséglet érzete egyaránt az iskola ügyeinek felkarolására ösztönzött, az iskola munkálkodására rendkívüli befolyást gyakoroltak;¹⁾ az ő lankadhatatlan áldozatkészségök s atyai gondoskodásuk, valamint a munkálkodás növekvő sikere (mely az általános elismerésben lelt kifejezést), a tagokat elődjeik tetteihez mindig következetes és a haladás jelenségeit feltűntető dolgozatok létesítésére indíták.

¹⁾ Ezt bizonyítják azon hálanyilatkozatok is, melyekkel az évkönyvekben számtalanszor találkozunk. Jellemzők a következő sorok: „Áraszsza az ég áldásának malasztját a kegyes főpapokra, kik méltányolva fáradozásainkat ily atyailag gondoskodnak egyletünk anyagi jólétének főtartásáról s leereszkedő kegyességök által ösztönt adnak törekvéseinknek, hogy folytonosan haladva a kitűzött pályán egykor célzt érjünk.“ Lásd évk. 1844. jan. 21-én XV. r. gy.

A magyar gyakorló iskola ezen következetessége- és haladásának legfényesebb jelét adta két évtizedes fáradozásainak gyümölcseiben, melyeket 19 kötetben a haza oltárára tett le. Továbbá, hogy az iskola ezen nagy állásu és tekintélyes jótévedői iránt tanusítandó hálájának tettelegesen kifejezést adjon, évenként szokásos kiadványait mindig azok egyikének ajánlta. Az 1-ső kötetet ajánlta a már elhunyt Rudnay Sándor, herceg-primás, az iskola alapítója halhatatlan emlékének, kinek, mint az évkönyv mondja, „a h a r c z o t, m e l y e t h a r c z o l u n k, k ö s z ö n j ü k,” a 2-ikat Dercsik János főigazgatónak, kinek az iskola megalapítása körül legnagyobb érdemei vannak s ki az iskola jóléte felett valódi nemtöként öröködött, a 3-ikat Nádasdy Ferenc grófnak, váci püspöknek, a 4-iket báró Szepessy Ignác pécsi püspöknek, az 5-iket Seitovszky János rozsnyói püspöknek, a 6-ikat senkinek sem, a 7-iket ajánlá Pyrker János László egri érseknek, a 8-ikat ócskai Ócskay Antal kassai püspöknek, a 9-iket Kovács Miklós erdélyi püspöknek, a 10-iket Lónovics József csanádi püspöknek, a 11-iket Palugyai Imre nyitrai püspöknek, a 12-iket Szaniszló Ferenc püspöknek, a 13-ikat Bémer László, nagyváradai püspöknek, a 14-iket Zichy Domonkos grófnak, veszprémi püspöknek, a 15-iket Kis-Apponyi Bartakovics Béla rozsnyói püspöknek, Hepp egyháztörténetének kiadását Liphay Endre esztergomi kanonoknak, és Scheffmacher kiadását Fejér Görgy nagyváradai kanonoknak.

2. Az irodalmi tekintélyek érdekeltsége.

A tagok művelődésére leghatalmasabban folyt be a közvetett vagy közvetlen érintkezés az irodalmi tekintélyekkel, kik majd mint Döbrentey Gábor, Guzmics Izidor és másokon kívül a halhatatlan Szécsenyi István gróf és dr. Schedel Ferenc többrendbeli lelkesítő sorokkal tisztelték meg az iskolát: majd mint Garay János, elsőrendő magyar költő, vagy mint Helmezy Mihály, Vörösmarty, akadémiai kitűnőségek, a figyelmet gerjesztett „M u n k á l a t o k” szerzőit, a

csendes falak között szerényen működő tagokat gyakrabban személyesen keresék fel.¹⁾

E nagy férfiak egyedüli célja volt, hogy a nemes ifjakat a pályafutásra serkentsék, kikről hitték, hogy miután testületet képezvén már használtak hazájoknak, későbbben, ha már ott magokat kiképezték, annak még nagyobb hasznára leendenek.

3. A tudományos folyóiratok kritikai megjegyzései,

melyekre az iskolának évenként megjelent munkálatai méltóknak találtattak, hatalmasan előmozdították a tagok öntökeleytesedését. A nyilvánosságra bocsátott kritikák nem egyszer mutatták ki a dolgozatok árnyoldalait is; mi nevezetes ösztönül szolgált a tagok buzgalmának fölbresztésére. Ők az üdvös tanácsokat elfogadván, helyes körülménnyel iparkodtak a hibáktól szabadulni, hogy a nyilvánosság előtt megállhassák a sarat.²⁾

4. Pályadíjak.

Egy futólagos pillantás a magyar gyakorló iskola működésére meggyőződést nyújthat arról is, hogy a lelkesedés lángja, mely az iskolának létet adott, a változó körülmények összehatásánál fogva ápolásnak nem mindig egyenlő mértékben örvendett; sőt voltak idők, midőn a buzgalom háttérbe szorúlni látszott, és a tagok csüggedni kezdettek.

A szunnyadozó érzület s tettvágy felébresztésére, úgyszintén a művelődésre nem csekély befolyást gyakoroltak az időközönként kitűzött pályadíjak.

¹⁾ Ezen állításunk megerősítésére írott emlékeket nem idézhünk; az egyedüli forrás, melyből azt merítettük: a szóbeli hagyomány. A korban előrehaladt tekintélyes állású férfiak, kik egykor az iskola tagjai voltak, még élénken emlékeznek azon élvezetes beszélgetésekre, melyek a növendékek és a nevezett tekintélyek közt folytak le. Horovics budapesti óságarus még most is emlegeti Garay vőzna alakját, kivel az intézetben nem ritkán találkozott. Érdekesen szokta előadni, mint kereste a szerencsétlen költő bágyadt fényű szemével a növendékeket, kik a házi kertben csoportokra oszoltak stb. stb.

²⁾ V. ö. II. R. V. Fej. A. 95. l.

Szalay Imre nemes szándéka, melynél fogva azon tag-nak, ki az általa mint akkori dékán által 1827-ben az iskolai év kezdetén, az erkölcsi nevelésről az egyetemen latin nyelven modott beszédét legjobban magyarra fordítaná, jutalmul két aranyat ajánlott, az ifjakat már az első évben tette serkenté, és a jutalmat a bemutatott pályamunkák szerzői közül Nagy és Bossnyák nyerték el.¹⁾

Majd ismét maga az iskola tűzött ki pályadíjat Kopácsy József herceg-primás beiktatására vonatkozó alkalmi örömversezetre; azonban a műzsák gyermekei kevesen lévén, csak két csekély költőiességgel dicsekvő pályamunka jelent meg.²⁾

Több kisebb-nagyobb pályadíj kitűzése után 1848-ban jun. 6-án, miután azok célszerűknek bizonyultak be, azon indítványnyal léptek fel, hogy a tagok havonként két garast fizessenek, mely összesen a legjobb eredeti értekezés szerzőjének jutalmul valami becses könyv volna veendő.³⁾ Ezen indítvány három gyűlésnek tárgya volt.⁴⁾ Miután azonban az iskola úgy is az utolsó években oly buzgalmat fejtett ki, melyet nem szükség folytonos díjazás által serkenteni, azt elvileg elfogadták, de a jelen körülmények között gyakorlatilag a felmerülő nehézségeket tekintetbe véve, kivihetetlennek tartották. Kubinszky Mihály, hogy a megbukott indítvány nehézségeit gyakorlatban szemlélhessék, az iskolának becses könyvet adott át, melyet akarata szerint annak kell odaitélni, ki a kitűzendő pályakérdést legsikeresebben megoldja⁵⁾. Nemes szándéka azonban csak az iskola fennebb hangsúlyozott véleményét erősíté meg.

¹⁾ L. évk. 1831. decemb. 8-án III. r. gy.

²⁾ L. évk. 1839. ápr. 7-én XXIII. r. gy.

³⁾ L. évk. 1848 jan. 6-án XIII. r. gy.

⁴⁾ Ugyanott. XIV, XV és XVI. r. gy.

⁵⁾ „Végre t. Kubinszky, hogy a mult gyűlésen megbukott indítvány nehézségeit gyakorlatban láthassuk, s így le- vagy nem győzhetőségük világosabban kitűnjék: a Cath. Raus czimű könyvet adja át a magyar Iskolának, annak ítélendőt, ki a főladandó pályakérdésre legjele-

5. A szépirodalmi és tudományos folyóiratok.

Az iskola a tudományos vívmányokat mindig kész lévén elfogadni, figyelmét az időközönként megjelenő hasznos irányu folyóiratokra is kiterjesztette. Így 1831-ben decemb. 8-án megrendelő Guzmics Izidor egyházi folyóírását, felső-magyarországi Minervát, valamint az utóbb megjelenő nevezetesebb és igényeit kielégítő tudományos folyóiratokat is járatta.

6. A könyvtár,

mely az idő gyors folyásával értékben és a kötetek számában egyaránt arányosan emelkedett, a növendékek tudvágyának kielégítésére szolgálván, a tehetségek kifejlését, az önképzést nem csekély mértékben segíté elő.¹⁾

sebben megfelelően; bírálókul az Elnököt s Jegyzőt ajánlá, a harmadikat szavazat útján gondolja megválaszthatni; a kérdés kitűzését a bírálóknak engedi át. Ezen Iskolánk ügyei iránti buzgóságot tanúsító indítvány egy pár ellenvetés után elfogadtatott; t Elnökünk ajánlatára 3-ik bírálólul t. Kubinszky választatott“ L. évk. 1848 febr. 2-án XVIII. r. gy.

¹⁾ A könyvtárról alább tüzetesebben szólunk. V. ö. II. R. IX. Fej.

VIII. Fejezet.

Pénztár.

1. Alapítása.

Valamint minden egyesület: úgy az iskola sem állhatott fenn kiadások nélkül. Az ügyek elintézése, valamint sajátos viszonyai szükségessé tették egy pénztár létét, melylyel az elkerülhetlen költségek fedezése lehetséges lennè.

Ennek megalapítását kezdetben a tagok azon szerény áldozatokkal eszközözlök vala, melyeket az iskola javára önszántokból ajánlának fel. Miután azonban ezen pénzforrás csak a jóakarat kifolyása volt: az iskola nem rendelkezett biztos jövedelemmel, melyet a kiadásokban zsinórmértékül lehetett volna elfogadni. Ezen szempontból indulva ki az iskola 1831-ben decemb. 4-én Nagy János előlő indítványa¹⁾ folytán elhatározta, hogy minden rendes tag tegyen le az alaptőkére egy forintot váltóban és még ezenkívül kötelezze magát havonként öt garas fizetésére (az iskola könyvtárának gyarapítása és egyéb szükségleteinek kielégítése céljából),²⁾ kivévén, ha állapota ezt nem engedné. Ennek folytán a pénztárba bizonyos összeg folyt be, melyhez a nem-tagok évi fizetése (1 p. f. 40 kr.) a könyvtár használásáért járult. Kezdetben ezek voltak az iskolának egyedüli pénzforrásai, minden jövedelme.

¹⁾ „Melyet is a tagok közegyeletével elfogadtak.“ L. évk. 1831. decemb. 4-én II. r. gy.

²⁾ Ugyanott.

2. Gyarapodása.

Nagyobbodott a szerény jövedelem azon időtől fogva, midőn az iskola „Munkálataival“ nyilvánosságra lépve ezen oldalról is számíthatott pénzsegélyre.¹⁾ Így 1833-ban ápr. 21-én Ócskay Antal, nagyváradi kanonok, első válaszulván az iskola által neki küldött tiszteletpéldányra, 10 p. frtal gyarapította a pénztárt²⁾; valamint Szaniszló Ferencz, egyetemi hitszónok 5 p. frtal³⁾, és így 1833-ban, leszámítván a kiadásokat, már 38 p. frt. volt a pénztárban.⁴⁾

A következő három évben mind a kiadások, mind a a bevételek már jelentékenyen emelkedtek: így pl. 1833—1834. a bevétel 144 frt., és a kiadás 103 frt. volt.⁵⁾ Az iskola kivált azon időtől fogva, hogy báró Szepessy Ignác, pécsi püspök, 1837-ben a munkálatoknak neki ajánlott 4-ik kötete kinyomatására a megkivántató költségeket fedezte (200 p. frt)⁶⁾ és utána Lajcsák J., nagyváradi püspök, a munka neki ajánlását el nem fogadván, 50 p. frtot küldött, már meglehetősen összeg birtokába jutott. Továbbá azon körülmény, hogy az iskola saját munkálatait, melyeket eddig Beimel- és Trattner Károlynak adott el, maga, előfizetés útján, bocsátotta közre⁷⁾, anyagi emelkedésre a jótékony pártolók és a rendes tagok kötelezettségén kívül ismét új tőnyezőt biztosított; és bár az ezen oldalról befolyó jövedelem eleinte csekély volt, mégis a nehéz anyagi körülmények enyhítésére szolgált.

Idővel a pénztár oly kedvezően emelkedett, hogy az

¹⁾ Az első években kiadványait nem pénzért, hanem bizonyos számú példányokért adta el az iskola. „Beimel József könyvnyomató ur első évi munkálatainkból kilenczvennégy példányt nyújtott be a Nemes Magyar Gyakorló Iskolának.“ L. évk. 1833. márc. 31-én XXII. r. gy. a) j. alatt

²⁾ L. évk. 1833. ápr. 21-én XXIV. r. gy.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ Lásd a pénztárnoki könyvet a 30-as évekből.

⁵⁾ Ugyanott.

⁶⁾ L. évk. 1837. márc. 8-án rk. gy. és 28-án XXII. r. gy.

⁷⁾ L. évk. 1837. febr. 19-én XVIII. r. gy.

iskola 1838-ban azon évi munkálatainak tiszta jövedelmét az árvizkárosultak javára szentelvén,¹⁾ Lónyay Jánosnak 428 p. frtot adott át, ki is a szerencsétlenek nevében megköszönvén a magyar iskola tagjainak példás szorgoskodását és az emberiség iránt való szeretetét, megígérte, hogy erről a nádort is tudósítandja²⁾. Azonban az 1839-ben nagyobb vállalat folytán (a terjedelmesebb VI. kötet kiadása által) a pénztár oly állapotba jutott, hogy az eddig VI. kötetben megjelent arcképek kiadását meg kellett szüntetni³⁾. Az ilyen képen kimerült pénztár ismét emelkedett értékében a főpapok adakozásai folytán, kik közül kiemelendők: Klobusicky, kalocsai érsek (20 p. frt.), Kopácsy József, esztergomi érsek (100 frt), Szaniszló Ferenc, a növelde főigazgatója (50 p. frt.) Kovács Miklós, erdélyi püspök (100 frt 1840-ben) stb. stb.

A pénztár ügye ezek folytán annyira javult, hogy már nem is látszók szükségesnek az öt garasnyi havi fizetés, mit 1841-ben megis szüntettek⁴⁾, de a könyvtárból olvasni akaró nem-tagok ezentúl is rendesen fizették havi járandóságukat.⁵⁾ Ezen intézkedést megváltoztatá Csepy Zsigmond

¹⁾ „A jegyző azon indítványa, hogy az említett V-ik kötet az árviz által károsult szerencsétlenek javára adassék ki oly módon, hogy lehuzva a bevételből a rendes költségeket, a fölösleg a károsultaká legyen, közhelybenhagyással elfogadtatott.“ L. évk. ápr. 26-án XIX. r. gy.

²⁾ Mit valóban teljesített is, mint ez kitetszik T. Krájnik a Királyi Biztosság egyik szerkesztőjének Elnökünkhöz írt soraiból. L. évk. 1838. novemb. 4-én III r. gy. 3. pont. —

³⁾ Ezt különben a tagok szívesen tették, mert a nagy férfiak arcképeinek hű és sikerült metszésére művészi tehetség volt kívánatos, melynek — mint az évkönyv mondja — nagyon is hiányában vagyunk. Megjegyzendő, hogy az eddig megjelent arcképek néhányát Majer István ekkor esztergommegyei növendékpap szívességből metszé, kinek ügyes vésőjéről a m. gyak. iskola pecsétje is (fejlő rózsabimbó), melyet az iskola mostanig megőrzött, tanuskodik. Az iskola nem egy ízben adott írásban kifejezést Majernak tanusított szívességeért, mire ő a többi között így felelt: „Tehetségeim ügyis Isten- és hazánké, s mindegy, bármuzslai, bár pesti oltáron áldottassanak föl.“ Lev. tár. 1837. 7. sz.

⁴⁾ L. évk. 1841. febr. 14-én XVI. r. gy.

⁵⁾ L. évk. 1841. márc. 7-én XIX. r. gy.

indítványa 1841-ben¹⁾ és a rendes tagok újra köteleztettek a mult iskolai évben eltörült havi pénznek (5 garas) fizetésére; nem mintha az iskola kétes helyzete úgy kívánná, hanem hogy biztosítva legyen bizonyos előre nem látható eshetőségek ellenében. Azok közül, kik az adakozások sorát ezen időben folytatták, kiemelendő Kopácsy József hercegprimás (100 p. frt.) stb. stb.

Mig az egyes kötetek a jótévőknek elküldetvén a pénztár ez oldalról mindinkább gyarapodott: addig Szabó János pénztárnok a Munkálatok X-ik kötetének el nem kelt példányait az iskola hasznára akarván fordítani, Emich könyvkereskedővel egyezkedett, ki eladás végett 100 példányt át is vett.²⁾ Ez is a pénztár némi hasznára szolgált. Azonban mig az iskola jövedelme szemlátomást nagyobbodott, addig a pénztár célszerűtlen s helytelen kezelése (miről alább szó leend) nagy hátrányokat okozott.³⁾ Egyrészt a pénztár rendezése, másrészt a kifogyhatlan jótévőknek, kik között már ekkor hazánk főpapjainak legnagyobb része volt, adakozásai lassankint kedvezőbb fordulatot idéztek elő az iskola pénzügyeiben.

Az iskola anyagi jólétét közvetve emelék még azon különböző állásu és nemes szándéku férfiak, kik hazánk különböző vidékein tartózkodván, nem csekély meglepéssel szemlélték a „magyar gyakorló iskola“ működését, és munkálatait terjeszteti iparkodtak. Ezek az iskola iránt való vonzalmok s érdekeltségök határozott bizonyosságát az által nyújták, hogy mintegy gyűjlői szerepre vállalkozván számosabb példányokat rendeltek.

Az iskola pénzügyeinek előnyére szolgált továbbá az is, hogy 1837-ben a már az előbbi évben Trattner Károly által megpendített eszmét valósítá, és Munkálatait aláírás útján határozá kiadni. Igaz, kezdetben csak győren jelentkeztek az előfizetők; de miután az iskola Trattner Károly sürge-

¹⁾ L. évk. 1841. novemb. 21-én III. r. gy.

²⁾ L. évk. 1843. októb. 29-én II. r. gy.

³⁾ L. évk. 1843. novemb. 12-én IV. r. gy.

tésére¹⁾ ügyének előmozdítására felkérte a megyebeli hivatalokat is, a kibocsátott előfizetésre való felhívások, kivált a fennevezett férfiü közremunkálása folytán, meglepő sikert arattak. A munkálatokat ez évben 800 példányban kellett nyomtatni, és ezen szám csak néha csekély mértékben csökkenve megmaradt 1848-ig.

Az anyagi helyzet jobbra fordultával az iskola munkálatait nagy mértékben kezdé szétküldeni; azokat hazánk valamennyi főpapjainak ajánlta föl, s a mely megyében püspök nem volt, azokkal annak ideiglenes kormányzóját tisztelte meg. Megküldte továbbá azokat az egyetemi hittani kar tanárainak,²⁾ a magyar tudós társaságnak, az Athenaeum és Figyelmező szerkesztőjének, valamint a Jelenkor, Hirnök hazai s külföldi Tudósítások kiadó tulajdonosainak; valamint Csató Pál-, Széchenyi István gróf-, Wesselényi Miklós bárónak és sok másnak.

Mig az iskola irodalmi zsengéit a nagy állású férfiakkal és irodalmi tekintélyekkel így megismertette: hírnevében és anyagilag annyira erősödött, hogy nagyobb vállalatokba is kaphatott. Így a számtalan előfizeték jelentkezése folytán Hepp „Egyház-történet“ első kiadása 1500 példányban teljesen elfogyván, a második 3000 példányban rendeztetett (1847-ben); sőt még ezeken kívül is ért néhány kiadást.

3. A pénztár rendezése és kezelése.

A főpapok regényes nagylelkűségéről tanuskodó adományozásokon kívül a pénztár jólétének biztosítása még pénzügyeinek gondos vezetésétől volt feltételezve, mit azonban csak folytonos vajúadások után lehetett elérni.

Az iskola jövedelmei kezdetben a tárnokra voltak bízva, kinek kötelessége volt az iskolának a bevételek s kiadások-

¹⁾ „Igen szívesen vennők — így ír Trattner, — ha méltóztatnának a „munkálatokat“ az egyházi megyékben ajánlani; mert még eddig tizenegy példánynál többet nem tudtunk eladni — noha sok ízben hirdettük.“ Lev. tár. 1836. novemb. 27-én 7. sz.

²⁾ E szokás fönmaradt napjainkig.

ról havonként jelentést tenni. De ezen intézkedés nem volt elégséges a tárnok működésének ellenőrzésére. A tárnok nem csekély könnyelműségéről tanuskodik az iskolának eljárása 1836-ban, midőn a közvetlen előző évi tárnokot levélben szólítá fel a hiányzó 14 frtnyi összegnek lefizetésére;¹⁾ valamint az is, hogy a viszonyok sajátságos alakulása folytán ugyanazon évben a tár (pénz- és könyvtár) megvizsgálására a következő tagok küldettek ki: Rudnyánszky János, Horváth László, Kamenár János és Steib Móric.²⁾

A bajon segíteni kellett. A növekvő pénzsegélyek, valamint az egyre szaporodó kötetek a tárnok hivatalát nagyban nehezítették; azért a pénztár kezelésében felmerülő nehézség elhárítása végett az iskola 1836. ápr. 3-án a könyvtárnokságtól elkülöníté és ehhez ellenőrül a jelentőt rendelé.³⁾ Még ezen intézkedés sem bizonyult be teljesen célszerűnek; sőt 1838-ban nem csekély visszaélés vette igénybe az iskola figyelmét.⁴⁾ Ez és hasonló esetek adtak okot az iskola azon határozatára, hogy mind a pénztárnok, mind ellenőre rendes jegyzőkönyvet vezessen, melyben külön-külön írják be körülményesen a kiadásokat és bevételeket; a tárnok ellenőre tudta nélkül pénzt el ne fogadjon, hogy így a számadás alkalmával az ellenőr jegyzőkönyve a pénztárnokéval pontosan megegyezzek.

Azonban a pénzügyek ezen rendezése, bár az elnök feladata volt a hivatalnokok eljárását figyelemmel kísérni, mégsem idézett elő kedvezőbb fordulatot; sőt eddig nem ta-

¹⁾ „A jegyzőre bízott egy levélnek írása N. T.-hez, hogy azon 14 fr. és 19 krt, melylyel tavali Tárnokságáról tartozik a tárba, minden további késedelem nélkül megtérítse.“ L. évk. ápr. 24-én XXIII. r. gy.

²⁾ L. évk. 1837. márc. 19-én XXI. r. gy.

³⁾ L. évk. 1837. ápr. 3-án rk. gy.

⁴⁾ Kérdésben forgott harminc forint, melyekről így szól a jegyzőkönyv: „Nem marad föl egyéb, mint azok becsületérzéséhez folyamodni, kik a pénzt felvették, azok t. i. vissza is adják, mert ennyit egyszerre főképp ilyen körülmények között az iskolának veszteni nem lehet.“ L. évk. 1838. jun. 16-án biz. gy. és VI. rk. gy.

pasztalt visszásságok folytán a pénztár nagyon kétes helyzetbe jutott. Hogy e szomorító bajon legalább némileg segítve legyen, az akkori főigazgató böles tanácsára az iskola törvényt hozott, hogy ezentúl senki se segedelmeztessék a társulat pénztárából.¹⁾ Az iskola e tekintetben teljesen biztosította pénztárát az, által, hogy a nagyobb összegeket a főigazgató engedelmével a takarékpénztárba tette le, csak oly összeget hagyván a házi pénztárban, mely elégséges volt a kisebb költségek fedezésére. Így tett le az iskola a takarékpénztárba 1844-ben 120 frt²⁾, majd 1845-ben 630 frt;³⁾ sőt 1847-ben októb. 31-én Kunszt László pénztárnok már azon meglepő örömet jelenthette a tagoknak, hogy az iskola 3726 frt. összeggel bír, ebből a takarékpénztárban van 2500 frt, mely kamatozó tőkéhez az itthon levő 1226 frtból újólág 400 frt határozott csatolni.

Az iskola a főnebb jelzett előzmények után figyelemmel kísérte pénzügyeit és erélyes szigorral örködött ezek rendszeres kezelése felett, mert átlátta, hogy pénztárának alapját csakis így szilárdíthatja meg. És bár előfordultak ezentúl is néha rendetlenségek⁴⁾ mindig célszerűbb intézke-

¹⁾ L. évk. 1843. novemb. 12-én IV. r. gy.

²⁾ L. évk. 1844. ápr. 30-án VI. rk. gy.

³⁾ L. évk. 1845. máj. 25-én alap. ünnep.

⁴⁾ A többi között 1844-ben 23 frt és néhány krajcár pengőben „Alumnis Seminarii“ felirat alatt küldetett az intézetbe. Egy tag ezen összeget magának tartá fen és vonakodott elismerni, hogy az általa felvett pénz az iskoláé és nem sajátja. Bár nem szabad felednünk, hogy a pénzküldővel bizonyos, általunk nem ismert viszonyban lehetett, mi őt a tett elkövetésére feljogosíthatá és miről az összefüggés nélkül szerkesztett jegyzőkönyv hallgat; az iskola mégis az általa felhozott okokat légből kapottaknak ítélte és saját érdekeit tartván szem előtt, a pénzösszeg megtérítését követelte. Végre az illető véget óhajtván vetni a veszélyesebb mérvet öltő vitáknak, a pénz visszafizetésére kötelezte magát stb. L. évk. 1843. decemb. 10-én VIII. r. gy. 1844. márc. 24-én XXV. és XXVI. r. gy.

dések által törekedett a pénztár kezelésében a teljes rendszert megalkotni.¹⁾

Míg az iskola anyagi jólétének ezen rohamos emelkedése mellett a szakadatlan jótéteményekben s pártolásban részesült, nem feledkezett meg viszonyaihoz mérten a jótettekről sem. Így 1838-ban a vízkárosultak javára letett összegben (428 p. fr.) kívül 1842-ben a jeruzsálemi katolikusokat²⁾ majd 1844-ben az éhhalállal küzdő szerencsétlen árvamegyeieket nem csekély összeggel segítélyezé.³⁾

Az iskola ezen, a lehetőség mértéke szerint gyakorlott, jótéteményeken kívül pénzügyi előnyeit céljainak valószínűsítésére lelkiismeretesen használta fel; ezt bizonyítja a pénztárnak oly karba állítása, hogy az iskola mindenkor biztosítva volt kiadványait illetőleg; ezt bizonyítja továbbá a legjelesebb művek megszerzése a tagok szellemi szükségleteinek kielégítése végett, szóval könyvtárának állandó, lelkiismeretes felkarolása, miről a következő fejezetben szólunk.

¹⁾ Ezt bizonyítja a pénztárnok és ellenőr hatáskörének pontosabb körvonalozása is, melynél fogva a pénztárnok bármily összeget csak az ellenőr jelenlétében vehet át. L. évk. 1847. decemb. 2-án II. biz. gy.

²⁾ L. évk. 1842. ápr. 4-én biz. gy.

³⁾ L. évk. 1845. febr. 23-án XV. r. gy.

IX. Fejezet.

Könyvtár.

1. Alapítása.

A könyvtárt az egyes rendes tagoknak — kik közül különösen Czukovics Vince, Ambrus Sándor s Bossnyák Imre említendők — nemes följánlása alapítá. Az így adományozott csekély számú kötetek (20) gyarapodására szolgált kezdetben azon összeg, mely a tagok adakozásaiból, majd pedig az öt garasnyi havi fizetésből¹⁾ a pénztárba folyt. Ezen csekély jövedelem által szerzett könyvek száma azonban alig volt még figyelemre méltó, míg azt az egyre szaporodó jötevők adakozásai nem emelték. Az első könyvnek (Virág poetikája) adományozása után, — melylyel Juhász, a városi kórház Rókus kápolnájának gondviselője, tisztelte meg az iskolát²⁾ — már oly számban küldettek a kötetek, hogy a tagok sokaknak jótékony megemlékezéseért hálás kifejezésekre fakadtak; különösen jegyzőkönyvileg kiemelték Deresik János főigazgatót, Szalay Imrét, Hevánszky Lipótot és Szabó Jánost.³⁾

2. Gyarapodása.

A már néhány kötetre menő könyvtár — ha ez elnevezést megérdemli — feléleszté az ifjak nemes vágyait,

¹⁾ L. évk. 1831. decemb. 4-én, II, r. gy.

²⁾ L. évk. 1831. máj. 22-én III. lap.

³⁾ L. évk. 1831. novemb. 27-én, I. r. gy.

melyek a jelesebb művek megszerzésében és ezek tanulmányozásában találhattak kielégítést. A mint a tárnok a bevett összeget bejelentette, azonnal 20 váltó forintot szenteltek könyvek vételére (Guzmics Izidor Egyházi folyóirása, Aurora stb.)¹⁾ Így szerezték meg Révay minden munkáját, majd Széchenyi Magyar Játékszin című művét, melyhez Szalay adománya (Kisfaludy Károly minden munkáinak gyűjteménye) és a Hevanszky Lipót által továbbra is biztosított „Felső-Magyarországi Minerva“ járult.²⁾ Az adományozók sorához csatlakozott továbbá egy levél kíséretében becses kötetével Döbrentey Gábor. A pesti növendékpapság — így ír a többi között — a magyar nyelvben való magagyakorlása végett Társaságot alkotván, e céljához, a mint örömmel hallám, magyar könyvtárt is gyűjt. Adja be abba t. úr Macbethnek ilyenmő fordítását nevemben! Meg fogom küldeni Leart és Hamletet, mihelyt azok elkészülnek.³⁾ Még inkább szaporodott a könyvtár az iskola Munkálatai három első kötetének eladása által, melyeket a vevő könyvtárosok (Trattner, Beimel) rendesen a nálok megjelent művekkel fizettek meg.

Ha a három éven át gyűjtött és itt a helyszűke miatt elhallgatott könyvek megszerzésének módját tekintjük, különösen kettő ötlük szemünkbe: a) az iskola akkor még nem volt tekintettel valamely tudományos szakmába vágó művek megszerzésére, hanem részint oly könyvekre tett szert, melyek a kezdetleges állapotban céljának legjobban megfeleltek és szükségleteit kielégítették (Révay Grammat.); részint olyanokra fordítá pénzét, melyek szerzői amaz időben irodalmi tekintélyek voltak, vagy melyek megjelenése az értők helyeslésével találkozván feltűnést okozott, és az iskola szellemének megfeleltek; b) a könyvek vétele és a pénztár jó állapotának emelkedése között bizonyos arány észlelhető.

¹⁾ Lásd évk. 1831. decemb. 8-án, III. r. gy.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLV. sz.

Miután az iskola pénztárát különösen Nádasdy Ferenc gróf váci püspök és Szepesy Ignác báró, pécsi püspök a nekik ajánlott munkálatokért bőkezű pártolásukkal hatalmasan emelték, a könyvtár is oly jelentékenyen szaporodott, hogy már 1838-ban Hopf János könyvtárnok még az azon évben ajándékba kapott vagy megvett könyveknek hosszú sorozatát¹⁾ bemutathatta az iskolának; sőt már 1839-ben a könyvtárban 241 munka volt 842 kötetben.²⁾

A következő években már bizonyos irány észlelhető a könyvek szerzésében. A könyvtár ezen időkből túlnyomólag szépirodalmi művekkel gyarapodott; így vétettek meg p. Jósika regényeinek még hiányos kötetei, valamint más ilyenü művek, melyek azonban az iskola szellemének kevésbbé feleltek meg. 1841-ben a könyvtár egy kiválóan becses munkával gazdagodott. Somogyi Károly esztergommegyei áldozár, az iskola érdemdús alapító tagja „A törvények iránti engedelmisségről“ írt, j u t a l m a z o t t pályamunkáját küldte meg. Így bírhatta az iskola annak irodalmi zsenijét, ki társai által első tétetett a társulat élére.³⁾ E munkát a könyvtár egyik legszebb kincsének tekintették. Valóban — mondja az évkönyv — büszké lehetünk, hogy több oly egyed lépett körünkbe a világi pályára, kiknek művei a magyar egyházra fényt árasztanak.⁴⁾

A könyvtárt nevezetesen elő mozdítá azon körülmény, hogy Emich Gusztáv kiadó és könyvárus Hirscher „Erörterung“ című értekezésének magyarátsáért az iskolának fáradsága díjául az ígért 100 frt értékű könyveket 1846-ban átadta.

Az iskolának könyvszerzési módjára irányadólag folyt

¹⁾ Lásd évk. 1838. febr. 11-én XV. r. gy.

²⁾ Lásd: Munk. VI. k. 342 lap.

³⁾ Ihász a szervező bizottságban volt előülő és így Somogyi Károly tekintendő első rendes előülőnek. L. Függ. II. Fej. B.

⁴⁾ L. évk. 1841. jan. 24-én, XIII. r. gy.

be az előljáróság intézkedése is. Már 1837-ben Gyarmathy János tanulmányi felügyelő a házzsabályokhoz ragaszkodván követelék, hogy a veendő könyvek címét nála előlegesen bejelentsék¹⁾. Egy évtized múlva, midőn az iskola ismét szépirodalmi műveket, nevezetesen Jósika legújabb s Eötvös b. Magyarország 1514-ben című regényét akarta megszerezni, az előljáróság az intézet szabályai szigorú megtartásának szempontjából azok megvételtét eltiltotta.²⁾ Erre Békesy József indítványára az elnök és jegyző az előljárósághoz küldettek, hogy megtudják, vajjon csak a ferde és veszélyes irányú szépirodalmi művek megszerzése tilalmaztatik-e, vagy ide értetnek-e a nemes irányuak is.³⁾ Az iskola megbízottjai az előljáróságtól igenlő választ hoztak és egyzsersmind kénytelenek voltak tagtársaikat azon rendeletről tudósítani, hogy a könyvtárban levő regények olvasása a legszigorúabban tiltatik.⁴⁾

Az előljáróság ezen intézkedése folytán a szépirodalmi művek pártolása az iskola részéről teljesen megszűnt, és ez figyelmét főleg a tudományos művekre fordítván, ismét ezekkel kezdé gazdagítani könyvtárát, melyet ugyanakkor a növelde aligazgatója 300 vegyes tartalmú irattal ajándékozott meg.

3. A könyvtár kezelése és rendezése.

Midőn kezdetben az egyes tagoknak az iskola könyvtárának gyarapítására kívánt havi fizetése, későbben (1832.) az ezek buzgalma- s szabad akaratára bizott segélyezés,⁵⁾ majd a fokozatos arányban szaporodó jötevek adományozásai folytán az iskola annyi kötettel rendelkezett, hogy a tagoknak olvasásra szükségleteikhez képest már elég anyagot nyujthatott: a könyvtár a közérdek tárgya lett.

¹⁾ Lásd évk. 1837. októb. 1-én, I. rk. gy. 2 pont.

²⁾ Lásd évk. 1847. decemb. 19-én X. r. gy.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ Ugyanott XI. r. gy.

⁵⁾ Lásd évk. 1832. novemb. 11-én, II. r. gy.

Hogy pedig ezt minden tag egyaránt célszerűen használhassa, némely intézkedések tétettek.

Valamint a tárnok kötelessége volt a rend fentartása végett az egyesek által kivett köteteket könyvében feljegyezni: úgy az iskolának 1834-ik évi határozata folytán minden tag a tárnoktól átvett könyvet használása után annak személyesen volt köteles átadni.¹⁾

A könyvtár már néhány száz kötetből állván, ezek célirányos tartása és rendszeres elhelyezése végett 1835-ben egy arra alkalmas szekrény készíttetéséről szóló indítványt fogadtak el.²⁾

Mig az iskola így buzgott a könyvtár jókarba hozása körül, addig másrésről sajátságos visszasság kezdett lábra kapni. Némelyek a kivett könyveket anélkül, hogy használták volna huzamosabb ideig magoknál tartották, miáltal egyesek, kiknek ugyanazon művekre szükségük volt volna, azok ideiglenes nélkülözése miatt hátrányt szenvedtek. Ennek elhárítása végett az iskola 1837-ban kimondá, hogy a tagok a könyvtárból könyvet csak 14 napra vehetnek ki; tovább csak azon feltétel alatt tarthatják magoknál, ha azt senki sem keresné, és ezt a tárnoknak bejelentették.³⁾

A könyvtár kötetei egyre szaporodván, miután a pénzügyek vezetése is mindig több munkát s időt vett igénybe, a tárnok, ki eddig mindezeket maga teljesítette, annyira meg lett terhelve, miszerint attól lehetett tartani, hogy idővel feladatának pontosan s lelkiismeretesen megfelelni, képtelen leend. A tárnok ezen nagymérvű elfoglaltságán könnyített az iskola 1837-ben, midőn a könyvtárnokságtól a pénztárnokságot elkülönítette és ahhoz ellenőrül a jelentőt rendelte.⁴⁾ Ezen körülménynél fogva a könyvtár rendezése pontosabban vala eszközölhető.

¹⁾ Lásd évk. 1834. novemb. 2-án, II. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1835. decemb. 6-án, VIII. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1837. ápril 3-án, rk. gy. 2. p. a.

⁴⁾ Ugyanott 2. pont c.

Ugyanazon évben a könyvtár rendezésére kiküldött bizottság közhelyesséssel fogadott javaslatát mutatta be az iskolának,¹⁾ mely szerint a könyvek osztályonként valának sorozandók. Ennek keresztülvitelét azonban nagyon hátráltatta az, hogy a könyvtár kötetei, még a papnövelde-n kívül is használtatván nem csekély visszaélések merültek fel. Ezek megszüntetése végett Gyarmathy János tanfelügyelő 1837-ben az iskola beleegyezésével kijelentette, hogy ezentúl a könyveknek az iskola tőrából a világiaknak olvasás végett való kiadása tilos,²⁾ mit az iskola későbbben ismét megerősített.³⁾ A minden rendetlenség elhárítása végett kiküldött bizottság nevében Hopf János 1837. évben az olvasás módjára vonatkozó szabályokat már az iskola által tett módosítások értelmében olvasta fel.⁴⁾ Ezen olvasási szabályok megőrzése mellett a tagok kényelmesen s cölszerűen használhatták a könyvtárt, mely már ezen időben meglehetősen rendben volt; sőt 1839-ben már 6 osztályra volt osztva és pedig úgy, hogy 1) a theologiai osztály 41 munkát számlált 175 kötetben, 2) a bölcészeti osztály 80 munkát 111 kötetben, 3) a történelmi osztály 24 munkát 53 kötetben, 4) a föld- s útleirási osztály 23 munkát 38 kötetben, 5) az encyklopaediai osztály 10 munkát 222 kötetben és végre 6) a szépirodalmi osztály 80 munkát 243 kötetben; összesen 241 munkát 842 kötetben.⁵⁾

Amint látható legjelentékenyebben gyarapodott a hét év alatt szerzett könyvekben a szépirodalmi osztály, melyre az iskola ezentúl még az eddigi ráfordított összegnél (428 frt kötet és egyéb kiadásokat nem számítva) nagyobbát szentelt.

Bár a magyar gyakorló iskolának utóbbi éveiben szer-

¹⁾ Lásd év. 1837. ápril 30-án, XXVIII. r. gy. 6. pont, és máj. 4-én, XXIX. r. gy. 2. pont.

²⁾ Lásd évk. 1837. október 8-án, I. rk. gy. 1. pont.

³⁾ Lásd évk. 1838. február 18-án, XVI. r. gy. 6. pont.

⁴⁾ Lásd évk. 1837. decemb. 31-én, IX. r. gy. 3. pont.

⁵⁾ Lásd: Munk. VI. k. 312. lap.

zett könyvek korrendi feljegyzését nem birjuk; mégis nagyon valószínű, hogy az előjárásának 1847-ben kiadott rendeletére,¹⁾ melylyel a szépirodalmi könyvek megvételel eltiltá, azon körülmény is adott okot, hogy az iskola pénzeje túlnyomólag a szépirodalmi osztály gazdagítása által volt igénybe véve. A könyvtár, bár pontos statisztikai kimutatással nem szolgálhatunk, ezen időben már több, mint 1000 kötetből állt.

A nagy számban szerzett könyvekről az 1842. évtől fogva²⁾ a könyvtárnok havonként tudósítani tartozott az iskolát. Ennek eredménye az volt, hogy, miután az iskola látta azon helyes eljárást, mely a becses könyvek megvásárlásában nyilvánult, határozatot mondott ki,³⁾ melynek értelmében a könyvek megvétele a biztossági gyűlés jóváhagyása is elégséges (erre azelőtt az iskola helybenhagyása volt szükséges).

A könyvtár kezelése körül üdvös intézkedés történt 1846-ben, midőn az iskola törvényt alkotott, melynek értelmében a könyvtárnoki ellenőrnek is könyvbe kellett jegyeznie a megszerzett könyveket, és annak idején, mint a könyvtárnoknak, számot adnia.⁴⁾ Ez által egyrészt a könyvtári ügyek vezetése körül nagyobb pontosságot lehetett reményleni, másrészt korlátozva volt a könyvtárnok némely önkényes eljárása, hogy az t. i. mint a közvetlenül előző évben történt, az iskola számára rendelt könyveket saját nevében ne járathassa. Miután pedig az iskola még ugyanazon évben a könyvtárnok által bemutatott törvényeket a könyvek olvasására vonatkozólag véglegesen elfogadta,⁵⁾ a könyvtár rendezésének kérdése ilykép sikerteljes megoldást nyert. Ezek után az iskola kizárólagosan a tudományos könyvek gyarapítására fordítá figyelmét.

¹⁾ Lásd. évk. 1847, decemb. 19-én, X. r. gy.

²⁾ Lásd. évk. 1842. novemb. 27-én. III. r. gy.

³⁾ Lásd évk. 1843. decemb. 7-én, VII. r. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1846. novemb. 22-én, V. r. gy.

⁵⁾ Lásd évk. 1846. novemb. 17-én I. rk. gy.

Kezdetben a könyvtár hiánya a haladás feltételeit meg nem tagadta ugyan; de nagymérvben nehezítette. Mindenekelőtt a haladásra szükséges feltételeket kellett biztosítani, és az iskolának ezen tervét ép úgy saját szervezésében, mint a pénz- és könyvtár gyarapításában bizonyos logikai egymásutánban, ha nem is mindig egyenlő kiterjedésben, kivíve észleljük; sőt a sajátságos viszonyok és főleg a nagyférfiak adakozásai folytán a könyvtár oly állapotba jutott, hogy az iskola tagjait a tudományos kiképeztetésben jelentékenyen elősegíthette.

Mig azonban az iskola könyvtárának létét főleg a jótekonny adományozásoknak köszönheté: maga is, hol alkalma nyílt, egy-egy kötetten sietett az égető szükség némi enyhítésére. Hogy többet ne említsünk, midőn 1848-ban Bugát Pálnak a „szerzőkhöz“ intézett azon felszólítása folytán, „hogy moldvai rokonink számára könyveik fölőlségéből adjanak valamit,“ az iskola mind vallási, mind honfiai szempontból minden eddig megjelent kiadványából számos példányt szentelt e nemes célra;¹⁾ és így adta jelét az iskola annak, hogy előnyeit bármily irányban célszerűen tudja felhasználni.

¹⁾ Lásd évk. 1848. febr. 13-án, XX. r. gy.

X. F e j e z e t.

Az iskola kebeléből kikerült tagok.

A tagok, miután lelkök legszentebb hevével törekedtek az iskola szellemi és anyagi emelése és felvirágzására, midőn az életbe kiléptek, ott sem tudtak megfedkezni arról, mi szivöknek mindig gyönyört nyujta, szellemi igényeiket kielégíté, és őket több éven át boldogítá. Az iskola iránt megőrzött szeretetök úgy volt, mint a nap, mely minél távolabb esik a földtől, annál forróbban veti rá sugarait; a mértföldek száma szeretetök lángját csak növelé. Bár eltávoztak is, számtalan izben tértek vissza a szellem szárnyain, hogy a távolban levő rokonlelkek híven ölelkezessenek.

Az iskoláról kimondhatatlan lelkesedéssel fogadták a hireket, mindig emelkedő érdekléssel és figyelemmel kísérték annak mozgalmait, szóval-tettel befolytak jóléte biztosítására. Édes gyönyörrel tekinthetni a szeretet azon sokszoros nyilvánulásaira, melyekről itt megállapított tervünkhöz híven csak rövideden szólhatunk.

Midőn a tagok az iskolát, melynek szellemi képzettségök nem csekély részét köszönhatték, testileg elhagyták, nyugtalanul várták óhajuk teljesülését, hogy a megkezdett munka jelentékenyebb eredményeit szemlélhessék. Azért kérték és követelték is az iskolától, hogy őket — amennyire lehet — állapotáról mindig tudósítsa. Fényes példa rá Csa-

j'ghy Sándor aggodalma, ki Bécsben az iskoláról szomorú hírt hallván következő bűtelt levelet intézett hozzá Pestre: „Adná Isten, hogy csalódjam gyanuimban. De a hír is már — a' Pázmáneumban — a' pesti Magyar Iskola dugába dőlő félbeni helyzetéről beszéll!? — Méltasson tehát Érdemes Elnök Úr egy pár soraira, hogy busító aggodalmaimat szétoszlassák — vagy talán? — épen földhöz sujtsanak!“¹⁾

Csajághy Sándor, ki az iskola alapításában felejthetetlen érdemeket szerzett, féltékeny szeretettel csüggött az iskola jólétén. Az iskola pedig viszont azon tiszteletének és hálájának, melylyel a tiszta jellemű férfiú iránt viseltetett, mindenkor kifejezést adott akár hozzá intézett leveleiben, akár a tagok összességének tekintélye által hitelesített évkönyveiben. Azért az ő szavai, melyek nemés szívének, az ő tettei, melyek kifogástalan jellemének kifolyásai voltak, eredmény nélkül sohasem maradhattak. Ezen igazság fényesen bizonyult be ez alkalommal is. Alig kapta meg az iskola a megható sorokat, azonnal válaszolt, hogy azok íróját lehetőleg megnyugtassa.

Még érdekesebb azon kölcsönös szeretetnyilvánítás, melyről az 1836-ból fönmaradt emlékek tanuskodnak. Ugyanis azon időben a belviszonyok rendezése vette igénybe az iskola figyelmét,²⁾ s így a levelező tagok iránt elvállalt kötelezettségének egy ideig meg nem felelhetvén, a honi tudósításokat elhalasztotta, mit az iskola életét érdekel kisérő vidéki tagok közönnyel nem nézhettek. Egymást érték a sürgető levelek, melyek e látszólagos hanyagságról fölvilágosítást sürgettek. Azonban legkevésbbé tudta neheztelését elrejteni Csajághy Sándor, kit, miután az iskoláról Baján tartózkodván soká semmi hírt sem vett, féltékeny szeretete következő, keserű szemrehányásra indított: „Ha nem lett volna semmi részem a' nemes Iskola alapításában, talán el tudtam volna felejtetni, — valamint én felejtettem; de sokkal érdekesebb

¹⁾ Lev. tár. 1834. márc. 16-an. 1. sz.

²⁾ V. ö. II. R. III. Fej. 3. p. Mozgalmak. 67. 1.

előttem, hogysen valaha arról emlékezni 's pedig szóval tettel emlékezni megszünhetnék. Bizonyára ha tudná az Elő-ülő Úr, mennyire fáj nekem ezen elmellőztetésem; n é k e m, ki — d i c s e k v é s n é l k ü l l e g y e n m o n d v a — e g y i k e v o l t a m a j é g t ö r ö k n e k; megkiméllett volna ezen mélyen érzett fájdalomtól.“¹⁾

Az iskola volt tagjai azon köteléket, mely őket ahhoz csatolta, mindig hiven megőrzék és szívesen emlékeztek vissza azon felejthetetlen percekre, melyeket az önművelődés csendes falai között édes gyönyörrel töltöttek. Érezték ők is, mily hatása van oly intézménynek, mely az egyház s haza javára az élet mezején alkalmazandó erők kifejlését előmozdítja, az ifjú szellemét vallásos eszmékkel gazdagítja és minden magasztosért dobogó szívét lélekemelő érzelmekkel tölti el. Ott künn az életben győződtek meg arról, hogy az iskolának, mely egykor őket is tagjai közé számítá, célja, iránya s hatása valóban áldásos és valódi gyümölseit még csak az élet iskolájában termi meg. E meggyőződésüket a tapasztalás megszentésítette; azért bűn vagy legalább indokolatlan eljárás volt volna a jelen percei között a kegyeletet sürgető multról megfeledkezni.

De szálljunk le ismét a levéltár poros csomagai közé s idézzük fel a mult emlékeinek némelyikét, melyek a volt tagoknak még mindig lángoló szeretetét legbiztosabban világitják meg.

Szabó Imre, az iskolával folytonos levelezésben állván, Békásról küldött levelében ily szavakra fakadt: „Ti mindnyájan nemes Tagok! kik soraim hallatára kedvezőleg ítéltetek, emlékeztek — szinte gyermekded, de oly leirhatlan édes örömet jelentő társatoktól üdvöz legyetek, 's higyétek, hogy a' távolban él bennem egy testvéretek, ki rátok 's azon bájló koszorúra, melynek bimbaji vagytok — áldást kér az ártatlan bárány oltáránál, — kinek nincs egyéb kívá-

¹⁾ Lev. tár. 1836. máj. 12-én 2. sz.

nata, örömének nincs egyéb hiánya, mint meggyőződhetni arról, hogy mindnyájan úgy szeretitek (t, mint ő titeket.“¹⁾

Ezen szeretetnek fényes jelét adták akkor is, midőn részvétteljes szellemi közreműködésre fölszólítva az iskola ügyét lehetőleg felkarolni egy percet sem kóstek. Midőn p. az iskola Zsihovics Ferenchez azon kérelemmel fordult, hogy ismét az iskola tagjai közé lépjen, a nevezett e bizalomért köszönetét kifejezván, a kívátnak készséggel hódolt. „Igaz, így folytatja sorait, hazafiúi érzésből eredt fölszólításnak engedni annál illőbbnek érzem, sőt kötelességemnek tartom, mentől inkább tapasztaltam a Magyar Iskolának üdvös hatását szellemi művelődésemre, hazafiúi érzelmeim fölélesztésére s kiképzésére.“²⁾

Ezen nemes gondolkodásuknak és érzelmeiknek iparkodtak tetteleg is érvényt kölcsönözni. Számtalanok azon munkálatok, melyeket az iskola volt tagjai időközönként megbírálás végett vagy más célból beküldtek. Továbbá szellemileg és anyagilag is emelték az iskola jólétét. Előfizeteket gyűjtöttek, az iskola hírét terjesztették, sőt minden gondolható módon törekedtek azt bebizonyítani, hogy érdekeit még mindig szeretettel karolják fel. Így Danielik János, midőn az iskola Andrássy Antal b. püspök életrajzának megírását tervelé, fontos utasításokkal kedveskedett az iskolának.³⁾ Majd Nagy János szombathelyi tanár az iskola fölszólalása folytán Somogyi báró megírandó életrajzát illetőleg egyenes utasításokat nem ad ugyan, de alapos nyomozás után a meglevő forrásokra és helyekre utal, hol azok feltalálhatók.⁴⁾

Azonban szűk a tér, kénytelenek vagyunk figyelmünket más tárgyra fordítani.

¹⁾ Lev. tár. 1837. máj. 12-én 24. sz.

²⁾ Lev. tár. 1837. jan. 9-én 49. sz.

³⁾ Lev. tár. 1843. febr. 22-én 2. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1845. febr. 9-én 2. sz.

Az itt felhozott emlékek eléggé bizonyítják, hogy az iskola volt tagjai azt tisztelik és szeretik a távolban is, miből két ténnyt állapíthatunk meg, t. i. : a) hogy az iskolát, mert szeretetükre méltatták, valóban továbbra is nemes és célszerű intézménynek tartották; b) hogy az iskola rendszer tagjainak buzgalma- és munkavágyára hathatósan befolytak.

III. RÉSZ.

A magyar egyházirodalmi iskola 1850—1874.

I. Fejezet.

A l a p í t á s a.

Míg a magyar gyakorló iskola munkálkodását 1848-ig javában folytatta és az eszmék tisztázásában térül szolgált az elmék kiművelésének, az akarat szilárdításának, míg a munkára kész tehetségek alkotásai a multnál is szebb jövőt ígérő jelenben arányosan emelkedő méltánylatra s elismerésre találtak: azon nagymérvű politikai átalakulások, melyek a társadalmat Európaszerte romlással fenyegetik vala, s a nemzeti irodalmakban a hanyatlás vagy legalább szünetelés korszakát idézik elő, az iskola életére is áldástalan befolyással voltak.

A párisi forradalom híre bejárta Európát, s birodalmunkat kétséges viszonyaiban nem kis zavarba hozta. A Bécsben létrejött mozgalmak mintegy folytatásukat érték hazánkban. A pozsonyi országgyűlés törekvései hevítették a főváros ifjúságát is, és az általa március 15-én itt megindított mozgalom nemsokára az egész országban uralgó érzelmek és vágyak kifejezése volt. A forradalmi szellem lassankint mindenütt érvényre emelkedett. Az ellenhatási törekvések időközönként gyengültek, majd ismét hatályosabban nyilvánultak.

Fővárosunkban teljesen megváltozott a helyzet. Az izgatás napjai következtek be.

Kitört a baljóslatú zivatar, nemzetünk szabadságharcának előjele, melynek zajában a „magyar gyakorló iskola“ is kénytelen volt tevékenysége teréről lelépni. A hazai nyelv emeléseért hevülő nemes buzgalom tespedő nyugalomra lett kárhóztatva és már jogosultnak látszott a szétoszló ¹⁾ tagok azon hús sejtelve, hogy a bekövetkezett zilált viszonyok közt az iskola vagy soha, vagy nagyon későn fog ismét életre kelni. ²⁾

„A legnagyobb magyar,“ hazánk lángeszű államférfia, ki oly határozott bizonyossággal merte nemzete jövőendő nagyságát megjósolni, a kétségbeesés fájdalmában kételkedő bizonytalansággal merengett el a jövő komor képein és nem bírt szabadulni az elpusztulás rettentő gondolatától. Széchenyi villanyozó működése elveszté varázserejét; emészté őt a gondolat, hogy nemzete végkép lemondva a tények mérlegeléséről, az izgalmas napok csodált hőséneke hódol, ki szónoklata hatalmával magához ragadta a szíveket. Az akkora elérhetlen nemzeti aspirációk ápolásának leghatalmasabb tényezője, Kossuth, alkotta a közvéleményt és türelmetlen szenvedélyvel hódította meg a néperőt, mely kezében eszközzé lőn, de melynek ügyes vezetését, irányzását a gondviselés megtagadta tőle.

A nemzet pedig már ekkor legnépszerűbb költője (Vö-

¹⁾ L. évk. 1848. máj. 12-én rk. gy.

²⁾ A forradalom a papnövelde is hagyott némi emléknymot maga után „A növeldevel — így ír egy folyóirat — közvetlen érintkezésben levő egyetemi templom országos tanácskozásházzá vala átalakítandó; mi végett a remek s gazdagon aranyozott szószék, orgona, oltárok részint elhordattak, részint bedeszkháztattak; helyöket a tribun és a karzat vala elfoglalandó; a régi karzaton az ékes faragványu korlát több helyütt átfűrészeltetett, hogy e réseken a hallgatóság nyiltabb kilátást nyerjen; az intézetnek a templommal határos első emeleti folyosója fákkal záratott el többi részétől, szinte a hallgatóság számára, mi úgy is maradt.“ Religio 1853. Első félév, 124. lap.

rösmarty) iránt meghidegült és Petőfihez fordult, ki felzaklatott érzelmeinek tüztét lázas nyugtalanságával éleszté.

Petőfi szabadszellemű dalaival mint vészmadár hirdette a nagy események bekövetkezését; mert ő nemzete megnyugtató nagyságát csak a romboló viharban vélte feltalálhatni. A forradalmi költő féktelen szabadságvágytól ösztönöztetve szórta villámait, melyeket vakmerőségig emelkedő lelkülete megteremtett. Önfeláldozó lelkesedéssel karolt fel mindent, mi szilaj eszményét megközelítette; azért dicsőítette ő alig érthető izgatottsággal Kossuthot, a forrongó időszak bámult alakját. Kossuth lángszelleme határozá meg a nemzet ellenhatási törekvéseinek irányát; a nemzet pedig — Petőfi lázas dalai által lelkesítve — vért ontott egy szebb jövő elnyerhetéseért.

A nagy szabadságharcban Petőfi örökre elnémult; Kossuth látva a haza omladozó romjait, s hallva a nép fájdalomnyögését, — az üldöző hatalom elől kibujdosott, hogy nagyratörő lelke gyötrő kínok között lássa csillagzatának lassu hanyatlását s hogy hosszú életén át elhamarkodottsága miatt ezrek szenvedései emészték őt.

Hazánk iszonyú drámája véget ért.

Lesimultak a tenger háborgó hullámai — mert így akarta a gondviselés-, és a romboló vihart mély nyomasztó csend váltá fel.

A csalódásaiból kiábrándult nemzet a nagy veszteségek pótlásának gondolatával kezdett foglalkozni.

Fővárosunkban az emelkedni nem akaró hangulatban csak itt-ott mutatkoztak a még teljesen el nem nyomott élet jelei.

A központi papnővelde tagjai hazánk különböző vidékeiről ismét összegyűltek és a „magyar gyakorló iskola“ tizennyolc havi hallgatás után levette régi leplét „egy ház-irodalmi iskola“ néven új életre ébredt.

*

*

*

Az irodalom terén észlelhető változás eme nagy vihart követő időszakban nem volt valamely pillanatnyi erő szüle-

ménye; évtizedek ferde irányba szolgált annak előkészítőül. A vallásos érzelem egyrészt az évtizedeken át folytatott kárhóztatos törekvések és rendszeres támadások által vesélyeztetve, másrészt pedig az arra. élesztő befolyást gyakorló tényezőktől észrevehetőleg elvonatva: lassankint veszni kezdett. Ezen körülménynek tulajdoníthatók a mindenütt fölmerülő szomorú jelenségek is.

Míg nyugaton a társadalmi lét még mindig ingadozott a socialismus és realismus között; míg a déli tartományokat a titkos társulatok vajúdása jellemezte; míg északon a ferde irány tanítói teljes elhatározottsággal terjesztették téves rendszereiket; míg mindezen körülmények összehatásában az erkölcsi érzelem megmértelyeztetett: ezen betegségek fényes lepelben hazánkba is át kezdtek szivárogni; a tudományokkal visszaélő álboleselkedők, kik győzelmeiket csak az egyház hátrányára arathatták, nálunk is kezdtek szerepelni; szóval új eszmék és érzelmek léptek a régiek helyébe, melyek, mintha egy hosszú kornak fékező bilincseiből szabadultak volna ki, oly erőszakosan tolakodtak előtérbe; sőt a sajtó hatalmával szövetkezve már általános érvényre kezdtek emelkedni. Ezen viszonyok között új szükség merült föl, mely ama törekvések ellensúlyozását sürgeté.

Míg egyrészt a tudományok csarnokába kárhóztató elemek lopództak be, és az áldástalan törekvések hatása nagyobb mérvben kezdett terjedni; az isteni gondviselés ama égető szükség kielégítésére meghozá az ébredező egyházi szellem hajnalát is. Az egyház ellen törő elemek ellenében Europa nemzetei közt a nagy férfiak hosszú sora lépett előtérbe, kik vallásos emelkedettséggel frigyesült tudományuk által oly hatást eredményeztek, melynek sikere a felébresztett egyházi szellem jótékony ápolásában és hatalmas terjesztésében állott.

A sajtó lázas tevékenységet fejtett ki az ellenséges elemek tusájában. A győzelem csak az erők egyesülésének föltétele alatt vala bizton elérhető; minélfogva szokatlan tüneeményt idéztek elő a külföldön egyre szaporodó tudományos

és irodalmi egyletek megalakulásai, melyek erőinek összecsoportosítása jelentékenyen folyt be a sajtó általános jellemére.

Míg a külföldi nemzetek az egyház bajnokaival, Lacordaire-, Möhler-, Hurterrel, Wisemanok- és másokkal dicsekedhettek, kik a tudomány hatalmával a legszentebb érdek védelmére kelvén áldásos mozgalmakat indítottak meg, melyek az egyház irodalom jelentékeny emelését eredményezték; addig nemzetünket ily nagy egyének birtokának reményével csak egy késő jövő bízatta. Míg külföldön az egyházirodalomban ezen kedvező fordulat már jóval előbb következett be; addig hazánkban az még mindig ki nem elégített szükség volt. Ezen körülmény idézte elő az iskola azon korszakát, melyről már az előbbi fejezetben említést tettünk.

A „magyar gyakorló iskola“, bár az erkölesség terjesztését és szilárdítását már akkor előzta, midőn munkálataival először ébresztett figyelmet és a közönséget rendszeres következetességgel évenként meglepte egy-egy kötettel; keletkezésének és szilárdításának még sem ez képezte főcélját; ez csak mellékcél volt a főcél, vagyis a hazai nyelv kiművelésének eszközzésére. E tekintetben most változásnak kellett beállania.

Valamint minden egyes embernek, szintűgy minden társulatnak van rendeltetése, vagyis eszméje, mely végett alakult, s melynek kivitelére törekszik. Míg a társulat ezen alapeszméjének megfelelőleg munkálkodik, addig biztos alapon áll; ha pedig vagy az eszme avúl el, vagy a társulat hűtlen lesz hozzá, fönmaradnia nem lehet; mert miután az egyesítő erő, mely tagjait összetartá, működni megszűnt, alapja nem biztos többé, szét kell oszolnia; ha csak más alap-, s irányeszmét nem vesz föl, mely után induljon. A magyar iskola e forduló ponton állt.

Midőn a magyar iskola 18 év előtt néhány lelkesnek ernyedetlen buzgalma folytán létesült, a nemzetiség szilárdításának, a magyar nyelv művelésének nagy ügye foglalta el

minden valódi hazafinak keblét; s ezen hazafiui érzet, az anyai nyelv fölvirágoztatásának s terjesztésének hő kívánata volt az eszme, melyért az iskola alapítói egyesültek; ez volt a rendeltetés, melyet az általok alakított társulatnak kitűztek. Ezen eszme azóta elavúlt, nem mintha akkor már a hazai nyelv körül buzgólkodni dícséretes nem volt volna, és művelésének szüksége nem forgott volna fön; hanem, mert a helyzetek egészen megváltoztak, más viszonyok következtek be.

Midőn a nemzeti érzület ébredező korában ellenállhatatlan lelkesedés hatotta át az egész nemzetet és a gondviselésszerűleg előtérbe lépett férfiak a nyelvmívelés nagy munkáját megkezdik vala, idővel az irodalom terén szerzett előnyök annak létét biztosíták, sőt rohamos kifejlését előidézik: a nemzet íróinak, s legyen szabad mondanunk, a magyar iskolának is már nem kellett aggódnia a nemzetiség állapota fölött. Elmultak az idők, midőn „a nyelvnek tulajdon hazájában kóbor életet kellett élnie“ (Katona J.). Nemzetünk oly soká felhők mögé rejtett csillaga fényével ismét előtört, s hazánk minden művelt fia már a hazai nyelvet beszélte. Főleg egyházunk, „mely mindenkor legtevékenyebb emeltyűje volt hazánk boldogításának, kitűnő erélylyel karolta föl az ügyet, s a magyar Sionnak ifju sarjadéka már senki előtt sem vallott szégyent.“

Az eszme tehát, mely eddig a „magyar iskolá“-nak életét képezte, nem bírt többé oly erővel, mely a társulat virágzását föntartani, vagy öregbíteni képes lett volna.

Ezen állítás igazsága szoros következtetés nyomán azon meggyőződésre vezetett, hogy az iskola jövőjének biztosítása csak úgy lehetséges, ha annak új, a viszonyokkal összhangzó rendeltetést tűznek ki. Milyen legyen ezen új rendeltetés, ezen új eszme, kimondá nehány év előtt a magyar gyakorló iskolának egyik feddhetlen elnöke, midőn sikerdús hivatalkodása után — a társulattól, melyet erélyes igazgatása által a felmerülő visszaállások elfojtása után jelentékenyen emelt — e szavakkal bucsúzott el: „Hármat aján-

lok a magyar iskolának: először az egyház szerelmét, másodsor az egyház szerelmét, harmadszor az egyház szerelmét.“¹⁾

Miután pedig a magyar iskola mindenkor életrevalóságra és korszerűsége törekedett, az idő lefolyásában előforduló szellemi mozgalmak és változások az étellel mindig vonatkozásban álló iskolának is korhoz illő irányt jelelték ki.

A kor szelleme mindig bír befolyással a hazafiui magasztos kötelem teljesítésének módjára, habár a tettek kiindulási pontja mindig a honszeretet marad. Az iskola kezdetleges állapotában hazafias kötelemét teljesítő a nyelv művelése által; mert akkor hazánkban ez volt a kor főkövetelménye. Azóta a kor megváltozott és más követelmények léptek előtérbe, melyek az iskolára új feladatot róttak, t. i. az irodalom pártolását egyházi szellemben, vagyis az egyházi irodalom művelését.

Régi igazság, hogy ha a szellem egyik oldalról kivívta célját: a munkát más oldalról kezdi meg. A hazai nyelv birtokát már sajátjának vallhatá az iskola, és így nagyobbra kellett törnie. És Schreiber László elnök 1847-ben bizonyosságot tett arról, hogy idejében a magyar gyakorló iskola már közelgett azon stadiumhoz, melyen csak az egyház szeretetének melege fog a társulatlak tartós életet kölcsönözni.

Ha futólagosan áttekintjük az iskola évkönyveit köny-

¹⁾ Ezen elnöki beszédnek címlapja hiányzik; de tekintve az eseményeket és viszonyokat, melyről értekezik, az Schreiber Lászlónak tulajdonítandó. Állításunk megerősítésére szolgál az évkönyv ezen nyilatkozata: „végre kívánatát fejezé ki (Schreiber László) t. i. hogy a Magyar Iskola törhetlen lélekszilárdsággal haladjon az Egyházi szeplőtelen szert szerelmétől lelkesítve az egyháziasság boldogító pályáján.“ Ezután — folytatja az évkönyv — Kubinszky válaszolt: „Az iskolai év elejétől legnagyobb figyelemmel kísértem t. Elnökünket, s örömemre azon szomorú tünemény, melly eleinte aggasztott: pártoskodás szerencsésen letűnt az ő erélyes, részrehajlatlan, komoly, törvényszerű eljárása által.“ V. ö. évk. 1848. máj. 12-én rk. gy.

nyen meggyőződhetünk arról, hogy, míg a tagok a hazai nyelv csinosítása körül buzgólkodtak és papi hivatásukhoz méltóan a sz. atyák felséges műveihez fordultak, hogy kedvesebb olvasmányokat nyujtsanak a közönségnek, mintsem eredeti dolgozatok által ezt tenni képesek volnának; addig az ezekből teljes tisztaságában b.szítt egyházi szellem, a nemzeti nyelv gondosan nevelt virágai mellett erős gyökeket kezdett verni a magyar gyakorló iskolának talajában, mely lassankint egyházirodalmivá lön. „Ámbár munkálatainkban csak a tapasztalatlan fiatal elme dolgozik — mondják a hatodik kötet előszavában — azokban mégis valami jó és hasznos foglaltatik, mely annyival kihatóbb lesz, hogy sok más, ki egyébként soha theologikus könyvet kezébe nem fogott volna, — már azon viszketegegségből is, mit irhattak volna ezen fiatalok, a kötetet megforgatja és megolvashatja.“ ¹⁾ „Tudván azt, — mondják másutt — hogy a honinyelvtudására nagyobb szükségeknek sincs, mint a hit őrei és hirdetőinek, társulatot alapítánk, melyben mindenközpapnevelő házba küldött növendékek a magyar nyelvet alaposabban ismerhessék meg, abban könnyűséget szerezzenek s úgy képesekké tétessenek arra, hogy a hitágozatokat világosan, érthetően s összefüggve birják honosaik elébe terjeszteni“ ²⁾ Majd ismét így nyilatkoznak: „Mivel pedig minden igaz boldogságnak alapja erény, ennek pedig nélkülözhetlen feltétele „vallás:“ annál mélyebben, annál édes-örömeztebb üdvözljük nagyjainkat, mennél inkább látjuk őket a vallás szent érzetétől átmelegülve . . . De midőn nemzetünk jövőjét olyatén színben sze-

¹⁾ L. Munk. VI. k. elősz.

²⁾ L. Munk. VII. k. 10. l. 1840.

retjük lelkünk elé varázsolni, nem titkolhatjuk elegerszermind abbeli e pesztő aggodalmunkat, melyet gerjeszt a valástalanságnak naponta komolyabb feltünözése, s mindennek, a mi szent megvetése.“¹⁾ „Az erényességnek legfőbb példányait akkor nemzé a katholicismus, midőn elvei, tanítmányai legvidorobb életnek örvendettek; s midőn a hitélet gyöngébb lőn, az erényesség is süllyedett.“²⁾ Fölösleges volna az idézett mondatokat kitoldanunk, eléggé megvilágítják ezek azon okokat, melyek a „magyar gyakorló iskola“ tagjait a sz. atyák s emelkedettebb szellemű katolikus írók műveihez vonzották; csak annyit mondunk, hogy mindezen körülmények a közp. papnövelde falai közt éltető befolyást gyakoroltak a szoros értelemben vett egyházirodalom gyöngé növényére.

Hazánk sebei is feltűnő mérvben terjedtek el, melyekre jótékony irt hinteni szükségge és a kor legfontosabb kérdésévé vált.

Ily viszonyok között az iskola lassankint felismeré álláspontjának fontosságát és megkezdett barátkozni az új irányeszmével, mely fenállásának elengedhetlen feltételét képezé. Az iskola lassankint az egyház szeretetét tevétörekvéseinek, minden munkálkodásának központjává. De lássuk ezen történeti igazság valósulását.

Az 1848-iki zivatar után azon korszak, melyről Schreiber László elnöki beszédében néhány évvel azelőtt értekezett, valóban bekövetkezett. Az 1848-ik év az iskola történetében is epochalis eseményt alkotott; nem azért, mert a harc zajában egyidőre elnémult, hanem, mert az ennek — ha úgy lehet mondanunk — új korszakát idézte elő. A ma-

¹⁾ L. Munk. XI. k. 8. l. 1844.

²⁾ L. Munk. XV. k. előszó 1848.

gyar iskola tagjai másfél évi távollét után ismét összejöttek. A néma hallgatás megszakított. Azonban a mostoha körülmények és belzavarok után az iskola ujonnan való föllállításának ügyében tett kísérleteknek csak az előjáróság hatalmas pártolása biztosította a sikert.

A növelde tagjai a múlt példáját követve ismét Magyarország herceg-primásához (Sezítovszky Jánoshoz 1850-ben) folyamodtak. Az iskola birt annyi varázserővel, hogy hazánk akkori áldornagyanak figyelmét magára vonja és érdekeltségét maga iránt felő reszsze. A herceg-primás, ki féltékeny gonddal iparkodott a kor szükségeinek megfelelni, méltánylólag tekintett a pesti központi papnöveldeben fenállt iskolának múltjára és elhagyatott ügyét készséggel fel is karolta.

Ő ugyanis a „magyar gyakorló iskola“ név alatt létezett társulat új felállítását engedélyezé, hanem csak bizonyos módosítványok tekintetbe vételével, melyek közül főleg azt emelte ki, hogy az iskola egy szebb, nemesebb célra törekedjék. t. i., hogy az egyház és kereszténység szeretetének élesztése a kiadandó Munkálatokban annál inkább szem előtt tartassék.

A herceg-primás továbbá megegyezőleg Csajághy Sándor ama nyilatkozatával, melynélfogva ő az iskolát a közéletre való jelentékeny hatása- és a haza szellemi újjászületése nagy munkájának elősegítésére irányzott törekvéseért „Magyar egyházi szellemi iskolá“-nak szeretné neveztetni, sürgette: hogy az eddigi „Magyar gyakorló iskola“ elnevezés inkább egyházas címmel váltassék fel, miért is azt „egyházirodalmi“ jelzővel rendelte felcseréltetni. Főméltóságú Herceg-Primásunk, hazánk főáldora — így szólnak az ifjak — belátván szentakarattól edzett keblünk óhajának tisztaságát, a volt pesti „magyar iskolát“ „egyházirodalmi iskola“ név alatt hamvaiból föltámasztá. Midőn

e kegyelmes atyai s főpásztori szózat társulatunknak új életet adott, mit törekvéseinket azonnal az életcélok ama legszentebbekére irányzó, melynek kivívása vagy megdöntése körül az emberiség üdvkérdése forog; mi is Krisztus egyházának szent érdekében lelkesülve ifjú erőink képzésére, a magyar egyházi irodalom virágzására s anyaszentegyházunk drága kincsének megőrzésére szentelők ügyekezeteinket.¹⁾

Az iskola ujjászületési kora, ama zavart viszonyok rendezése után (1851) enyhádó örömeivel bekövetkezett ugyan, de nem menten minden gyarlóságtól.

Midőn az iskola „egyházi irodalmi iskola“ nevezet alatt ismét új életre serdült, az eszme, mely az ifjakat lelkesíté, meg volt ugyan, de valósítása első pillanatban kifogástalanul nem sikerült. Azon valósítási törekvések tökéletlenséget tüntettek föl; mert ellenkeztek az iskola alaptörvényével, mely csak a magyar nyelv jogosultságát ismerte el.

Azon alaptörvény, nem tudni, mily indokok befolyása alatt az előjáróság akarata folytán, módosításnak volt alávetve. Az iskola azon, különben nemes szempontból indult ki, hogy „egyházi irodalmi iskola“ nevezettel lép életbe, ezzel kijelöltnek hívén az alapot, melyen épül, és kizárótnak minden nyelvkülönbséget vagy nemzeti érdeket — törvényt hozott, hogy a nyelv, melyen a tagok dolgozataikat végzendik, vagy „magyar“ lesz, vagy „latin“; a tanácskozási nyelv magyar lesz, mint a növendékség többségének nyelve, úgy azonban, hogy a ki jobban bírná a latint, ezen is szólhat közbe, jelesen a latin dolgozatok fölötti bírálatoknál.²⁾

¹⁾ L. Munk. XVI. k. 10. l.

²⁾ A pesti közp. papnövelde 1850-ben alakult egyházi irodalmi iskolájának alaptörvényei. 5. Fej.

Ezen intézkedést a történeti igazság szempontjából, fogyatkozásnak kell kijelentenünk; de az iskolának ahhoz való rövid alkalmazkodása csak arról tanuskodik, hogy az akkor számot vetvén saját szerű helyzetével egyidőre eltekin-
tett az alaptörvényekből folyó jogelvtől. Az iskolában még mindig azon szellem élt, mely neki létet adott, hogy azon-
ban az egyházirodalmi iskola megalapítása kezdetében nem nyert az elődökhöz méltó kifejezést, a viszonyok mostoha alakulásának tulajdonítandó. Azonban az iskola meg nem tagadhatta magát, és az új idegen lepelt, melyet a latin nyelvnek a magyarral ideiglenesen megosztott uralma rá vetett, csakhamar lerázta. Az övkönyvek csak egyszer emlékeznek meg a latin nyelv alkalmazásáról, midőn Hidassy Kornél, az egyházirodalmi iskolának első elnöke 1850-ben latin nyelven mondott beszédet. Az iskola nemzeti jellegét biztosítani óhajtván, már a hatodik rendes gyűlésen elhatáro-
zta, hogy a „Munkálatokat“ magyar egyházirodalmi iskola cím alatt fogja kibocsátani.

Így vezették vissza ismét az iskolát eredeti alapjára, és így ismerték el újra a magyar nyelv feltétlen jogosultságát az iskolában, melynek hivatalos nyelve azóta a magyar.

Ezekből láthatni, hogy az intézet előjáróságának azon intézkedése, melynél fogva az iskolában a latin nyelvnek is jutott szereplése, csak kezdetben volt tűrhető; sőt ez nem-sokára célszerűtlennek bizonyulván, az előjáróság hallgatóg beleegyezésével érvényét veszttette.

A „magyar egyházirodalmi iskola“ alaptörvényei még több oly cikkelyt is tartalmaztak, melyeknek csak addig lehetett megfelelni, míg az iskola szellemével megegyeztek, vagy általában míg célszerűtlennek nem bizonyultak be. Ezen eredeti törvények tekintélye csak is papíron volt elismerve, mert a folytonos gyakorlat, a szokás ¹⁾ azokat másokkal

¹⁾ Gyakran volt szó arról, hogy miért nem nyer alkalmazást gyakorlatban is ez vagy azon törvény? Ilyenkor rendesen a szokásra kellett hivatkozni, mely már törvény erejével bírt azon elv szerint: *usus facit*

pótolta. Innen van, hogy az iskola 1857-ben ¹⁾ új törvénykönyvet szerkesztett, melyben az 1851-ben alkotott, de már elévült törvényeket mellőzte, és csak azon, vagy már meg-

legem. Legyen szabad legalább egy adattal szolgálnunk. Pöhl Ferenc 1870-ben felszólította az elnököt, Szeidl Antalt, volt-e tudomása Szmida Viktor bírálatáról, s ha volt, mért engedte azt felolvasni, miután nem egyéb gunyba öltöztetett személyeskedésnél. Elnök úgy hiszi — folytatja az évkönyv — hogy férfiakkal van dolga, s ha igen, úgy elvileg nem fogadhatja el ama feltevést, hogy az elnök gyermekies módon járjon el a bíráló után: nem akar-e valamit közölni bírálatában, mivel mást megsérthetne. Arra vonatkozólag pedig — miért engedte felolvasni, oda utalja t. interpellálót, hogy van ugyan egy cikk az iskola törvényei között, melyben az elnöknek kötelességeül tétetik a gyengébb tagoknak kijelölni a dolgozatokat, de ezen cikk más, egyéb pontokkal uszuson kívül áll; így van ez a jelen esetben is. I. évk. 1870. ápril 3-án. XIX. r. gy.

¹⁾ Az 1857-ben szerkesztett törvénykönyv (1857. III. r. gy.), melyet 1858-ban a tisztí kar és a rendes tagok hitelesítettek (1858. XXXII. r. gy.), áll két részből. Az első, vagy „általános rész,” mely négy fejezetre oszlik, vázlatosan ismerteti az iskola eredetét, nevét és célját (I. Fej.); közli Rudnay Sándor bibornok alapító levelét (II. Fej.); megalapítja az iskola viszonyát fővédnökéhez, (ki mindig Magyarország hercegprímása), az intézet igazgatójához, kinek közvetlen tekintélye alatt áll, végre az idősb tanulmányi főügyelőhöz, kinek jogában áll az iskola önállóságának föntartása mellett annak nevezetesebb eseményeiről tudomást szerezni (III. Fej.), végre szabályozza és meghatározza az iskola munkásságának hatáskörét. (IV. Fej.).

A II. Rész, vagyis a „részletes osztály” — szól a m. e. i. iskola személyzetéről (V. Fej.) és tisztviselő karáról (VI. Fej.); meghatározza az iskolának (VII—XI-ik Fej.), az elnöknek (XII—XX. Fej.), a jegyzőnek (XXI—XXIII. Fej.), a könyvtárnoknak (XXIV—XXV. Fej.), a pénztárnoknak (XXVI—XXVII. Fej.), az aljegyzőnek (XXVIII-ik Fej.), az okmány- és levéltárnoknak (XXIX—XXXI. Fej.), az alpénztárnoknak (XXII-ik Fej.), az alkönyvtárnoknak (XXXIII. Fej.) és a bizottságnak tisztét (XXXIV.—XXXVII. Fej.); továbbá megalapítja az iskola tagjainak jogait és kötelmeit (XXXVIII—XXXIX. Fej.). Ezeket követik a könyvtár könyveinek használatára vonatkozó utasítások (IV. pont). E törvénykönyvet hitelesítés végett bezárják azon év — melyben azt szerkesztették — tisztí karának és rendes tagjainak sajátkező aláírásai. Végre a hozzá csatolt függelék az ítészeti szabályokat tárgyalja; ezután az időközönkiut alkotott póttörvények következnek.

levő, vagy a viszonyok szüksége által követelt törvényeket iktatta be, melyek a Rudnay bibornok által 1831-ben küldött alapító okmány szellemével összeegyeztethetők valának. Idővel a viszonyok szüksége szerint ezen új törvénykönyvnek is változás alá kellett esnie. Ezen szükséges változtatásokat azonban nem lehetett a törvénykönyv cikkelyei közé szurni, hanem azok „póttörvények“ címe alatt a törvénykönyvhöz függelékül csatoltattak. ¹⁾ Azonban megjegyzendő, hogy mindezen törvények alakja új ugyan, de azok jogalapja is az 1831-ki törvényekben van megvetve.

Ezen kis eltérés után térjünk beszédünk tárgyára.

Az eddig mondottakból megismerkedhettünk „az egyházirodalmi iskola“ megalakulásával, mely még csak bizonyos időköz után lett „magyar egyházirodalmi iskolává“, mely elnevezés is már eléggé utal a célra, melyet magának kitűzött, s mely nem egyéb, mint „a magyar egyházirodalom virágzása, s anyaszentegyházunk drága kincsének megőrzése.“ Csak ezen cél állhatott legtisztább öszhangzásban az „Istenünk-, és hazánkért“ jeligével, csak ily cél édesgethette ellenállhatatlanul magához az ifjú kebleket.

A lelkesedés fönsége ismét meghatá a kedélyeket, reményteljes élénkség nyilvánult az iskolában, melynek tagjai ismét munkához fogtak; mert a haladás vágya, hogy a megpihent erők ismét gyümölesözzenek, hatalmas ösztön volt. Folyt a munka az elődök által lerakott alapok körül, melyeken egy fényesebb épület vala emelendő.

¹⁾ Ezen póttörvények az elnökök mulasztása folytán sokszor nem irattak a törvénykönyvbe, s némelyek nyomára csak a jegyzőkönyvekben akadunk

II. Fejezet.

S z e r v e z e t e.

A. A tagok.

A magyar egyházirodalmi iskolában vannak:

1. Rendes tagok.

Miután a rendes tagok kötelmei és jogai, melyek még a magyar gyakorló iskola kezdetén s idő folytán tüzetesen meghatározottak, az egyházirodalmi iskolában is általánosan érvényben maradtak; ez időszakban időközönként hozott egyes határozatok s intézkedések által csak az iskolához való viszonyuk állapított meg, hogy annak jóléte e tekintetben se szenvedjen semmi hiányt. Így azon tag, ki kétszeres elnöki megintés után is a rend fentartását veszélyeztetné, alkalmat nyújt az iskolának, hogy ez saját jogát gyakorolhassa és őt titkos szavazás mellett az előjáróság jóváhagyásával (újabb időben az iskola ezen jogát is az előjáróság befolyásától függetlenül gyakorolja) az egyletből kirekeszsze. ¹⁾

Az első éveseknek a rendes tagok közé való felvétele 1850. óta csak egyszer képezte az iskola tanácskozásának

¹⁾ Az évkönyvnek ezen határozatra vonatkozó része már hiányzik. Erre vonatkozólag csak az „elnöki utasításokban“ találhatunk felvilágosítást, mely szerint az iskola ezen határozata 1832. dec 31-ére esik.

tárgyát. 1862-ben Grézló Károly emelt szót érdekekben, ki a testvéri szeretet, méltányosság és jog szempontjából kieszközölte, hogy mindazon első éves növendékek belépésének a választások előtt a rendes tagok sorába, kik jövő évre is tagok kívánnak maradni, és hogy a jövő évi tisztikarnak választásánál szavazati joggal birjanak. ¹⁾ Azóta az első éveseket egy általok kiszemelt szónok a Szent Alajos-ünnepély után közvetlenül megtartatni szokott gyűlésen mutatja be az iskolának, mely őket az elnök rövid beszéde után rendes tagoknak elismeri. ²⁾

Ugyanakkor tett lépéseket az iskola ismét az előljáróságnál, hogy az első éveseknek a rendes tagok közé való belépéseket mindjárt a papnöveldebe való érkezések alkalmával megengedje; azonban az előljárók azon nyilatkozata óta, hogy nem annyira saját akaratukból, mint más külső — az egyetem hittani karának részéről támasztott és még eddig le nem döntött gát miatt nem hajlandók az első évesek esztendőn át való tagságát megengedni, ³⁾ azon ügy már csak az iskola határain kívül szolgál beszéd tárgyául.

Mióta az iskola önálló nagyobb mérvű műveket fordít, a rendes tagok közül azok, kik a fordítandó műnek nyelvét birják, kötelesek az elnök által nekik kiszemelt részletet magyaráítani; továbbá minden tag tartozik a már lefordított és rá eső részletet az elnök által meghatározott rend szerint és megállapított határidőig átjavítani.

Az iskola idővel egy „album“ szerkesztését határozta el, melyben a rendes tagok nevei külön feljegyeztessenek. ⁴⁾

¹⁾ Lásd évk. 1862. jun. 11-én V. rk. gy.

²⁾ E szép szokást kivételesen meg nem tartották 1873-ban Köhler Ferenc elnöklété alatt; mert a papnöveldeben levő öt első éves növendékpap közül csak ketten léptek a rendes tagok közé. E szokás valószínűleg végképen el fog maradni főleg azért, mert a rendes tagok közhangulata is ellene van.

³⁾ Lásd évk. 1862. jun. 15-én XXV. r. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1853. okt. 16-án II. r. gy.

Az album elkészült ¹⁾ és azóta az elnökök feladata az évenként belépő rendes tagokat beiktatni. ²⁾ Ugyanazon „albumba“ iratik a rendes tagok elhunytának napja is. ³⁾

A rendes és dolgozatot beadó tagnak neve az iskola kiadványaiban kinyomatik, az elhunyt: csillaggal jelöltetik, az évközben eltávozó pedig kimarad ⁴⁾ még azon esetre is, ha munkáját be is adta. ⁵⁾

2. Részvényes tagok.

Ezekkel Szauter Antal 1851-ben ⁶⁾ tett indítványa, majd 1851. évben Hidassy Kornél írásban tett meleg ajánlása folytán ⁷⁾ először találkozunk az évkönyvekben.

A részvényes tagságra vonatkozó eszme eredetileg Szauteré, az iskola volt lelkes tagjé. Ő a jövőbe tekintvén belátta, hogy az iskola határozott elvek szerint irányzandó működését megnyugtató sikerrel csak azon esetre intézheti, ha mindenekelőtt létokait biztosítja. E szempontból kiindulva és az iskola érdekeit lélekemelő szeretettel fölkarolva terjesztette elő nagy horderejű indítványát. Nagy horderejűnek tartjuk indítványát; mert két évtized lefolyása után már meg tudjuk ítélni, hogy Szauter eszmájének megvalósulása az iskola egész jövőjére kihatással bírt. A mily arányban növekedett a részvényesek száma, úgy emelkedett az iskola jóléte. Míg a részvényesek évi tagságuk lerovása által az iskola pénzügyi viszonyait észrevehetőleg javították, addig másrészt épen ez által közvetve annak szellemi hatáskörét is szélesbítették; mert kétséget nem szenved, hogy a szellemi emelkedettségnek az anyagi jólét is szolgál egyik

¹⁾ Még 1853-ban jegyezték be minden rendes tagnak nevét.

²⁾ Jelenleg már 631 rendes tagnak neve van beírva.

³⁾ Lásd évk. 1854. nov. 5-én IV. r. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1858. jun. 6-án XXX. r. gy.

⁵⁾ Lásd évk. 1860. jun. 26-án V. bizottm. gy.

⁶⁾ Lásd évk. 1851. jun. 19-én III. rk. gy.

⁷⁾ Lásd évk. 1851. okt. 19-én II. r. gy.

alapjául. Azonban tekintsük a részvényesek viszonyát az iskolához.

Miután az iskola Szauter Antal elvét — hogy a tetekben nyilvánuló jóakarát nagyobb vagy kisebb mennyiségben áldozatot kíván — elfogadta; ugyanennek ajánlata folytán a részvényesek évenként 2 frtot fizetnek. A részvényeseknek lelkismereti kötelemévé tette továbbá, hogy évi járandóságukat még a kiadványoknak — melyeket az iskola a részvényesek lakhelyére bérmentve szállíttat ¹⁾ — átvétele előtt megküldjék; ²⁾ különben az iskola őket hátraláruk kiegyenlítésére jogosan szólítja föl. ³⁾ A részvényes tag bármikor visszaléphet; de erről az iskolát tudósítani köteles. Ugyanazon év jan. 18-án az iskola Tóth Imre részvényes levelében kifejezett kérelmére elhatározta, hogy a részvényesek az iskola állásáról minden évben tudósíttassanak. ⁴⁾ Ezen tudósítás 1860. ⁵⁾ óta kinyomatik. Neveik 1853-tól fogva ⁶⁾ a Munkálatokban kinyomatnak; majd ugyanazon évben azon törvény hozatott, hogy az iskola minden munkálatából, akár maga adja ki azokat, akár nem, szintén mint a rendes tagok tiszteletpéldányt kapnak. ⁷⁾

¹⁾ A részvényesek nem egyike ajánlta már az iskolának, hogy a munkálatokat postai utánvét mellett küldje. Így Alvinczi Ferenc csongrádi plébános 1858-ban a kérdést intézte az iskolához: „nem lenne-e jobb mind az iskolára, mind a részvényesekre az, hogy a Munkálatok megküldése mindig postai utánvét (2 frt) mellett történnék.“ De az iskola a részvényesek iránt való tiszteletből ily eljárást csak azok iránt követ, kik erre személyesen szólítják fel.

²⁾ A két utóbbi évtizedben a részvényesek tagsági díjakat közvetlenül a munka átvétele után szokták megküldeni.

³⁾ Az iskola ezen jogával mult évben is élt, midőn a négy egymásra következő éven át tartozásukat le nem rótt részvényeseket az ezen célra nyomtatott számlákkal illedelmesen felkereste. Ezenkívül 1. évk. 1860. dec. 23. X. és XI. r. gy.

⁴⁾ L. évk. 1851. jan. 18-án XIV. r. gy.

⁵⁾ L. évk. 1860. június 17-én XXIII. r. gy.

⁶⁾ L. évk. 1853. máj. 22-én XXV. r. gy.

⁷⁾ L. évk. 1853. dec. 4-én VIII. r. gy.

Jelen évben, miután az iskola rendes évi munkálatain kívül még egy rendkívüli kiadvány létesítésére vállalkozván, költségeit fölötte szaporította, több tag a pénztár előnyeit szem előtt tartván, oly törvény megalkotását sürgette, mely a részvényeseknek a rendkívüli kiadványokból járó ingyen példányt megtagadná. Azonban az iskola a részvényesek iránt táplált hálából, tiszteletből és méltányból önmagához következetes óhajtott maradni, és a régi törvénynek érvényét inkább megerősítette. ¹⁾

Részvényesnek kezdetben csak az iskolának minden pályavégzett tagja ismertetett el; azonban ismét Szauter meleg ajánlata folytán ²⁾ fölvetetnek közéjük olyanok is, kik az iskolának soha sem voltak munkás tagjai. Így lettek idővel részvényes tagokká az első éves növendékek is. ³⁾

1862. óta minden belépő részvényes tag nyomtatott tudósítványt kap, melynek egyik oldalán meghatározott schema szerint tudtára adatik, hogy a részvényesek sorába be van iktatva; hátlapján pedig a részvényeseknek az iskolához,

¹⁾ Az iskola ezen határozata által tetleg helyeslé Hoffer József elnöknek már 1862-ben hasonló ügyben hangsúlyozó szavait: „Megküldjük-e a részvényeseknek a szóban levő munkát vagy no? Ha „igen“-t mondunk, tán veszünk valamit anyagilag, szellemileg semmit; ellenkező esetben veszünk mind anyagilag, mind szellemileg, sőt ellenkezésbe jövünk az iskola 1853-ban VIII. r. gyűlésén hozott törvényével, mely kötelemünké teszi részvényeseinknek minden tekintetbeni kielégíttetését.“ L. évk. 1862. okt. 26-én II. r. gy.

²⁾ L. évk. 1851. dec. 14-én IX. r. gy.

³⁾ Ezek a bevett szokás szerint az elnök által számukra kijelölt fogalmazványokat, vagy a már átjavított fordítási részleteket (a kiadandó munkából) gondosan tisztázzák; ha pedig ezek a munkát nem győznék, — hogy tanulmányaikban legkisebb hátrányt se szenvedjenek — az elnök ezen kötelezettséget saját józan belátása szerint a rendes tagokra is róhatja. Az első éveseken kívül szoktak részvényesek lenni (az iskola rendes tagjainak kivételével) az intézet többi növendékei közül is. Mindnyájan a könyvtárt használhatják és a gyűlések menetét figyelemmel kísérhetik.

és ennek azokhoz való viszonya nyolc pontban van megállapítva. ¹⁾

A részvényesek száma eleinte csekély volt, idővel azonban felette növekedett; így 1857. évben csak tizenkét részvényes tag volt, kikhez a következő évben öt járult; legújabbán már a 300-at is meghaladják. A részvényes tagok évenként való szaporodása tetteleg mutatja, hogy az iskola iránt napról-napra növekszik a részvét. Sőt találkoznak olyanok is, kik magukat lekötelezték egész életükön át több példányra előfizetni. ²⁾

A részvényes tagok anyagi tekintetben az iskola egyik fontos tényezőjét képezik. Ők elvállalt kötelezettségöknél fogva oly jövedelmet biztosítanak, melyre az mindenkor számíthat. Így 1858-ban már oly jelentékeny összeg folyt be a részvénydíjakból, hogy annak egy részét valamely beces imakönyv kiadása végett kamatra tették le; sőt újabb időben a részvényesek a nagyobb vállalatok által okozott költségek fedezését nem csekély mértékben segítik elő.

Az iskola pedig kiváló tisztelettel és hálával viseltetik irántok, mit azáltal is bizonyít, hogy érettök a szeplőtelen Szűz hetében sz. misét mondat. ³⁾ Az iskola ezen hálájának még más irányban is adott kifejezést. A részvényesek nem egyike kiváló buzgalommal karolta fel az iskola ügyét, olyanmire, hogy még a sajtó alá került kiadványok átjavítására ⁴⁾ is vállalkoztak. Az iskola ezeket érdemei némi elis-

¹⁾ L. évk. 1862. okt. 26-án II. r. gy., nov 2-án III. r. gy.; I. bizott. gy.; IV. r. gy.

²⁾ Így Talabér Gy. már 1863-ban minden előleges jelentés nélkül az iskola munkálatainak 10 példányára fizetett elő, azon kikötéssel, hogy azok évenként a veszprémi növendékpapságnak küldessenek. L. évk. 1863. június 7-én XXIV. r. gy.

³⁾ L. évk. 1855. október 14-én I. r. gy.

⁴⁾ Midőn Bartakovics Béla egri érsek sz. Erzsébet kinyomatását teljesen magára vállalta, Ihász Gábor, kinek szerepléséről s fáradozásairól már az első részben szoltunk, Egerben tartózkodván, a sajtójavítást egyedül végezte el.

meréseül a részvényilletékek fizetésétől egyszer-mindenkorra felmenté. ¹⁾

Igy ment teljesezésbe azon forró óhajítás, mely az évkönyvben még most is meg van örökítve: „Adja az ég! hogy a nemes indítvány ²⁾ az illetők részéről termékeny szívre találva, sikerdús eredményyel koronázza az áldozatokat, s az iskola disze- s jólétének növekedése legyen örökös szüleménye a fáradságot nem kimélő szorgalmas iparkodásnak.“ ³⁾

3. Pártoló tagok.

1856. évben ⁴⁾ Klezsó tanulmányi felügyelő tanácsa folytán keletkeztek és azon nemes férfiak voltak, kik az egyházi és irodalmi pályán érdemben és korban előhaladottan figyelemben részesítik az együletet. Kötelmök, mi a részvényeseké; csak a név más, melyet az érdem, kor és tekintély biztosított egy ideig számukra. Újabb időben már azok neveit is a részvényesek között találjuk; ámbár ezek önmagukat majd részvényes, majd pártoló tagoknak nevezik.

4. A tiszteletbeli tagságot, ⁵⁾

miután a pártfogó tagok mellett jelentőséggel nem bír, már 1860-ban megszűntnek tekintették. ⁶⁾

¹⁾ L. évk. 1865. okt. 22-én III. r. gy.

²⁾ T. i. Szauder Antalé.

³⁾ 1851. év jun. 19-én III. rk. gy.

⁴⁾ L. évk. 1856. okt. 19-én II. r. gy.

⁵⁾ V. ö. II. R. II. Fej. A. 2. p. 48. l.

⁶⁾ „Fölvastatott nt. Lechniczky úr levele, melyben részvénydíját küldi meg és alkalmat adva azon határozatra, hogy a tiszteletbeli tagság, mint a melynek a pártfogók mellett nem sok értelme van, a talán még a címre igényt tartók elmúltával teljesen megszűntnek tekintessék.“ L. évk. 1861. ápril 17-én XXI. r. gy. Az iskola tiszteletbeli és levelező tagjai összesen 149-en voltak.

5. Gyűjtők.

Ezen néven még csak 1853. évben fordulnak elő az évkönyvekben; ¹⁾ különben már a harmincas években léteztek, mint: Nagy János szombathelyi tanfelügyelő, Mészáros Imre nagyszombathi, és Magyar Alajos temesvári tanár, Danielik János Rozsnyón, Hoványi Ferenc Nagyváradon titoknok stb. stb., kik több éven át számos példányt rendeltek meg az iskola kiadványaiból. Azonban azok fontossága még csak újabb időben tűnt fel egész valódiságában. A gyűjtők az iskola iránt való szeretetből annak kiadványait terjeszteni és így hírnevét emelni, szóval célját elősegíteni iparkodnak. Az iskola viszont mindig kiváló tisztelettel viseltetvén irántok, évenként külön levélben folyamodik azok jószívúságához, ²⁾ melyben egyszersmind tanúsított áldozatkészségökért és a közérdek iránt folyton növekvő lelkesülésekért hálás köszönetének ad kifejezést. Az iskola gyűjtőinek tiz megrendelt példány után egy tiszteletpéldánnyal kedveskedik. ³⁾

B. Tisztikar.

A magyar egyháziroldalmi iskolának tisztikarát képezik az elnök, jegyző, aljegyző, könyvtárnok, pénztárnok, levéltárnok, alkönyvtárnok, alpénztárnok és három bizottmányi tag.

1. Az elnök.

Az egyháziroldalmi iskola megalakulása alkalmával a „magyar gyakorló iskola“ rendszabásaihoz, vagyis törvényeihez bizonyos módosítványok csatoltattak, melyeknek egyike abban állott, hogy ezentúl az iskola két főhivatalno-

¹⁾ L. évk. 1853. június 5-én XXVII. r. gy.

²⁾ Rendesen még a karácsonyi ünnepek előtt.

³⁾ Az ötvenes években csak 20 megrendelt példány után kaptak egy-egy tiszteletpéldányt a gyűjtők; sőt ha 80 példányt rendeltek is meg, négy tiszteletpéldánynál többet még sem kaptak. L. évk. 1853. június 5-én XXVII. r. gy.

kát, az elnököt és jegyzőt böles belátása szerint¹⁾ a minden igényt szemügyre s a szükséges kellékeket tekintetbe veendő előljárátság fogja kinevezni. S valóban az előljárátság mindjárt kezdetben (1850-ben) Hidassy Kornélt nevezte ki elnöknek. Később az iskola jogát ismét visszanyerte és 1853-ban elnöknek Salgó Jánost, jegyzőnek pedig Szabó Jánost szavazattöbbséggel megválasztván, ezeket az előljárásnak megerősítés végett előterjeszté.²⁾ Az iskola idővel már erre sem volt kötelezve és 1856. óta a tisztikar választásának jogával már az előljárástól függetlenül élhet.

Az 1848-iki háborgások lecsillapodása után, midőn az iskola megalakulását a zilált viszonyok között csak az előljárátság böles, tapintatos eljárási modora tette lehetségessé, célszerű intézkedésnek kellett tekinteni azt, hogy a főtisztviselők kinevezését magának fentartotta. Az iskola azonban saját szervezetét mindinkább tökéletesíti; ennek tudatával birt az intézet előljárása is; azért elégedett meg idővel az iskola által választott tisztviselők egyszerű megerősítésével; sőt miután az iskola már azon meggyőződést, hogy önkormányzatra képes, általános érvényre emelte: az előljárátság egészen fölöslegesnek tartá a tisztviselők választásába avatkozni, mert érezé, hogy az iskola mindinkább nagyobb kifejlésnek örvendvén, férfikorát már elérte, s hogy rá a gyermekkor törvényei célszerűen nem alkalmazhatók.

Az iskola az elnökválasztásra — főleg az utóbbi évtizedben — kiváló figyelmet fordít, és megkívánja, hogy minden tagja saját keble sugalmára hagyatva s hallgatva határozza meg, ki érdemes és képes a rá ruházandó kötelek lelkiismeretes, hű teljesítésére; elvárja, hogy kiki az érdemek s képesség mérve szerint ítélve adja szavazatát.³⁾

Különösen annak megfontolása, hogy az elnökválasztás

¹⁾ Lásd évk. 1850. június 19. rk. gy.

²⁾ Lásd évk. 1853. június 12. XXVIII. r. gy.

³⁾ L. a m. e. i. isk. törv. 12. Fej.

az iskolára nézve mindig életbe vágó kérdés, ¹⁾ sokszor sajátságos helyzetet szült. Gyakrabban volt eset, hogy az elnök különféle okoknál fogva az elnöki székről le akart lépni; de miután az iskola az igényeit kielégítő tulajdonokat hamarjában egy személyben egyesítve nem találta, lemondását el nem fogadta. ²⁾ Ezen körülmény is eléggé megmagyarázhatja annak okát, miért sürgeti az iskola annyira, hogy az elnökválasztásnál a lelkiismeretnek legyen legnagyobb befolyása. ³⁾

Miután az elnök kötelmei és jogai, (melyeket az 50—52. lapon előadtunk), az egyházirodalmi iskola részéről is általában elismertettek, azokat itt mellőzzük; hanem szólunk a szavak egyszerűségében azon módosítványokról, melyek időközönként az elnöki hivatal körül történtek.

Midőn az iskola idővel nem egyes dolgozatokat, hanem terjedelmes kötetekben önálló műveket kezdett kiadni, az elnök köteleességévé lett akár saját irodalmi ismeretei, akár tudós férfiak tanácsa folytán az iskolának fordítás végett bizonyos korszerű, az iskola szellemével megegyező és igényeinek megfelelő külföldi, többnyire a német irodalomból vett nevezetes művet ajánlani. ⁴⁾ Ezen kötelmének mindjárt székfoglalója után kell eleget tennie, hogy, mielőtt a tagok a próbatételek befejeztével eltávoznának, mindegyiknek, — ki az idegen nyelvet, (melyen a lefordítandó mű szerkesztve van), birja, lefordítás végett a részletet átadhassa. Ha pedig a lefordítandó műnek szerzője a fordítás jogát magának fentartotta volna, az elnök a fordítási engedélyt az iskola ne-

¹⁾ Midőn Sebők László elnök le akart mondani, Krenedics Imre felszólalván, kifejté: hogy e lépés, mely egyletünket kimondhatlan veszélyekbe sodorhatná, meg nem történhetik. Majd az iskola nevében kérte az elnököt, hogy a szándékáról mondjon le, mit az iskola általános kívánságának hangos nyilvánítása követett. I. évk. 1861. november 11. II. r. gy.

²⁾ I. évk. 1862. március 16. V. r. gy.

³⁾ I. a m. e. i. isk. törv. XII. Fej.

⁴⁾ V. ö. III. R. II. F. B. 10.

vében levél útján tartozik kieszközölni. A jövő évben a lefordított részleteket ismét két-két tagnak átadja kijavítás végett, melyeket az eredetivel összehasonlítva, ¹⁾ véglegesen átvizsgál, hogy azokban helyes magyarságot és egyöntetűséget hozzon létre. Sajtó alá kerülven a mű, az egyes ivék sajtóhibáinak kijavítását saját belátása szerint egyesekre bizza. Az ilykép kijavított iveket ismét ő maga nézi át; mert az iskola elnökétől a mű kiállításának hibátlanságát minden tekintetben elvárja.

Az elnöki utasításokat, nevezetesen az iskola törvényeit, jegyzőkönyvi kivonatát és helyesírási szabályait tartalmazó könyv tájékoztatás végett ²⁾ mindig az elnöknel marad, hogy mindazok létesülését eszközölhesse, mik a tesztület céljainak előmozdítására az időszerénti viszonyokat tekintve szükségesek vagy hasznosak. A lelépő elnök utódjának a szükséges utasításokat megadja és őt a jegyzővel együtt a papnöveldei igazgatónak, valamint az első tanulmányi felügyelőnek bemutatja.

Az elnök intézi el az iskola bel- és külügyeit. ³⁾ Irányt ad a gyűlések lefolyásának, és jogában áll bármely tagot vagy hivatalnokot hallgatásra kényszeríteni, ha neki előre be nem jelentett indítványokkal vagy egyéb dolgokkal felakarna lépni. ⁴⁾ Eszközli az iskola ünnepélyeire kiszemelendő szónokok megválasztását. ⁵⁾ A december hóban tartandó gyűlések egyikén a kiadandó munkálatokra a megrendelés-

¹⁾ Legújabbán érvényre kezd emelkedni azon nézet, hogy e terhes feladatot inkább néhány tagból álló bizottságra kellene bízni, mint a negyvenes években, midőn még írásjobbitók voltak. Ezen nézetet teljesen indokolja azon körülmény, hogy az elnök úgy is eléggé el van foglalva az egyöntetűség létesítésével.

²⁾ L. évk. 1863. március 18-án XVI. r. gy.

³⁾ L. a m. e. i. isk. törv. XVI. Fej.

⁴⁾ „Eközben t. jegyző a vita csomóját kétté akarván vágni, feláll székeről, valamit fel akar olvasni, mit azonban t. elnök, mert előre nem volt jelentve, nem engedett meg.“ L. évk. 1865. november 12-én VI. r. gy.

⁵⁾ L. a m. e. i. isk. törv. XVI. Fej.

vagy előfizetésre való felhívást elkészítteti s a tagok előtt fölolvastatja, hogy még e hóban mindenhová elküldet-
hessék. ¹⁾ Minden tagnak, kitől nem reményli, hogy sajátlag
választott eredeti dolgozattal öngyakorlás végett föl fog
lépni, adjon kidolgozás- vagy fordításra oly tárgyat, melyre
őt képesnek tartja, kinek, ha ezt az év végeig készen be
nem adja, helye a tagok sorában nincs. ²⁾ Az akár eredeti,
akár fordított dolgozatokat bírálatra adja ki. Kinek-kinek
pedig lelkiismeretén feküdjék, minden művet, melyet az is-
kola sajátjának elismer, bírálata által oly tökélyessé tenni,
mennyire ereje azt megengedi. ³⁾

Akinek a tagok vagy tisztviselők közül valamire szük-
sége van, az elnöknek köteles azt bejelenteni, s ő teljesíti
vagy megtagadja a kívánságot, amint jónak vagy rosznak
látja. Ő nála van a papir, melyet a tagoknak tisztázásra
kioszt, a jegyzőnél csak annyi lévén, mennyi a levelek-
s egyéb fogalmazásokra megkívántató. Ő rendeli meg s
fizeti ki a szükséges vagy általa a könyvtár számára kisse-
melt könyveket; szóval ő elégít ki minden egyéb szükség-
letet, de a kiadásokat árjegyzékekkel igazolja, mert csak
ily módon teljesítheti valóban kötelmeit, így felelhet meg
igazán hivatásának, valamint ekkép vigyázhat föl kellőleg a
könyv- s pénztár pontos kezelésére. ⁴⁾ A pénztári könyvek
vizsgálásánál tartozik az adósok könyvét is áttekinteni. ⁵⁾
Kötelessége továbbá hivatala letételekor az iskola szellemi és
anyagi állapotáról részletesen értekezni. ⁶⁾

¹⁾ U. o. Az előfizetésre való felhívást eddig részint az elnökök,
részint a jegyzők készítették. De 1874-ben az iskola Horváth István
nézetét fogadta el, ki annak szerkesztését a jegyző kötelmeihez sorolta.
L. évk. 1874. február 22-én V. rk. gy.

²⁾ L. a m. e. isk. törv. XVII. Fej.

³⁾ U. o. XVIII. Fej.

⁴⁾ L. a m. e. i. isk. törv. XIV. Fej.

⁵⁾ L. évk. 1863. március 18-án XVI. r. gy.

⁶⁾ Erről újabb időben teljesen megfeledeztek az elnökök. Kü-
lönben l. évk. 1866. jan. 14-én XII. r. gy.

Az elnök kötelme az iskolának tizenegy nyilvánosan vezetett könyvről vonatkozólag, melyek a hivatalok különfelesége szerint oszlanak föl, s az illető hivatalnokok által kezeltetnek, a felügyeleti jogot gyakorolni.¹⁾

A külügyeket illetőleg minden, az iskolát érdeklő tárgyban az előljárástól kieszközölt engedély mellett a jegyző, vagy ennek elfoglaltsága esetén a könyvtárnok (vagy rendkívüli esetben, újabban az iskola, vagy ennek tudtával az előljárástól különösen megbízottak, (l. évk. 1873. dec. 30-án III. rk. gy.) kíséretében jár el. Így ő viszi a jegyző kíséretében a tiszteletpéldányokat az illető egyéneknek, kiket az iskola megtisztelni szándékozik.²⁾ Ő köti meg az illető nyomdatulajdonosokkal a bizottság előleges helybenhagyása mellett az iskola bármely kiadványára vonatkozó szerződéseket. Köteleességévé lett az árjegyzékek pontos lefizetése, úgyszintén az iskola elvállalt pénzbeli kötelezettségeinek évenként való törlesztése, nehogy az adósságok későbbben oly összeget vegyenek igénybe, melynek kiadása az iskola jólétére talán káros is lehetne.³⁾

Mint hogy 1857. évben az elnök leköszönése folytán az iskola ügyei fenakadtak, ezek vezetését az év végeig a jegyzőre bízák.⁴⁾ A jegyző ezen előmozdítása azonban a jegyzői hivatal hátrányára történt. E bajon segítettők, többen léptek fel indítványokkal, melyek azonban az iskola igényeinek legkevésbé sem látszának megfelelni. 1861-ben Ocsovszky Kázmér melegen ajánlá egy alelnök választását, ki — midőn a tényleges elnököt illető ügyekről van szó (mi már több ízben előfordult) — ezek fölött a határozatokat formulázná. Indítványát különösen avval támogatá, hogy az elnök távollétében a jegyző előmozdítását nem lehet előnyösnek mondani, mert míg az iskola gondoskodik az elnök

¹⁾ L. évk. 1864. nov. 13-án V. r. gy.

²⁾ L. a m. e. i. isk. törv. XVI. Fej.

³⁾ L. évk. 1866. jan. 14-én XII. r. gy.

⁴⁾ L. évk. 1857. május 29-én rk. gy.

ügyeinek teljesítéséről: addig a jegyző ügyes tapintatot igénylő hivatalának való megfelelés nincs teljesen biztosítva. ¹⁾ Ugyanezen szempontból pártolták az alelnökség föllállítását különösen Frankl (most Fraknói) Vilmos és Kiss József; azonban a nagy mérvben kifejtett vita folytán céljokat el nem érheték. Ezen törekvés még több ízben nyert kifejezést, s bár az alelnökség felállítását még eddig sem eredményezé, ²⁾ bizonyosságot tesz az iskolának azon állandó meggyőződéséről, hogy intézményének helyes és üdvös vezetésére az elnöknek — vagyis az igazgató egyénnek — nem közönséges minősítvénye szükséges, és kinek helyettesítése mindig fontos kérdés volt.

Ezen igazságról az évkönyvek számos lapja tanuságot tesz. Ha az iskola beléletének kivált két utóbbi évtizedes mozgalmaira tekintünk: meggyőződhetünk arról is, hogy az elnökök szereplése sokszor döntő befolyást gyakorolt a káros viszonyok megszüntetésére vagy élesztésére, amint saját tekintélyöket helyesen vagy helytelenül érvényesíték. Az elnökök számtalan ízben indították a tagokat az ügy, a helyzet felismerésére, kölcsönös szeretet- és közös teherviselésre, mint az iskola fennmaradása legfőbb tényezőinek felkarolására. Az elnököknek ezen dicsérendő kötelemteljesítése mellett azonban nem ritkán akadunk oly tévedésekre, melyek nagymérvű zavarokat, sőt bajokat okoztak és évekre kihatással

¹⁾ Az indítványozó az elnöki hivatalnak a jegyzőre való átruházását nem tartá külön dolognak, mint „midőn valaki reverendája leszakadt gombjának helyére a mellette levő lemetszettet varrja.“ L. évk. 1861. június 16-án XXIX. r. gy.

²⁾ Az alelnöki hivatal alapítása véleményünk szerint csak az idő kérdése; mert újabb időben az elnök minden irányban kiterjedő elfoglaltsága már oly nagy, hogy kötelemait csakis legnagyobb erőmegfeszítéssel képes lelkiismeretesen teljesíteni. Épen ezért nagyon célszerű lenne az alelnöki szék felállítása. Ezzel kettős cél volna elérve: 1) az elnök ügyén segítve lenne, mert az alelnök, ki rangra nézve második lehetne, mindenben segíthetné az elnököt és 2) a jegyző, ki rangra nézve harmadik hivatalnok lenne, szorosan csak jegyzői teendőinek teljesítésére volna utalva.

voltak. Ezen körülmény megfontolása eléggé bizonyítja azt, mért ragaszkodott az iskola annyira conservatív elveihez, valahányszor az elnök helyettesítése került szóba, mért képezte ez mindig a legfontosabb kérdések egyikét.

2. Jegyző.

Ennek választása az 1848-iki zavarok után ugyanazon változásokon ment át, mint az elnöké, csak mióta az iskola a rendes kerékvágásba jött, választatik titkos szavazás útján.

A jegyző előbbi kötelmei és jogai némely módosításokon kívül ugyanazok maradtak. A főpapok, irodalmi tekintélyek s gyűjtökhöz küldendő levelek, a részvényeseknek járandó évi tudósítások, valamint más, az iskola érdekét nagyobb mértékben érintő ügyekben ¹⁾ (például más egyesületekkel), közlendő iratoknak, 1874-től fogva pedig az előfizetésre való felhívásoknak is, ²⁾ és az 1857 óta a sz. Alajos ünnepélyén olvasandó jegyzői jelentésnek szerkesztése ő rá van bízva. Az általa szerkesztett leveleket, mielőtt azokat az elnök letisztáztatná, okvetlenül vagy a bizottság, vagy az iskola előtt felolvassa, hogy így az iskola a külvilág előtt becsületet valljon, s azokban semmi, mi tekintélyét csökkentené, ne maradjon. ³⁾ Mint levélíró a pecsétnyomót tartja felügyelete alatt ⁴⁾ Továbbá a 2-ik r. gyűlésen felolvasandó jegyzői előszavát rendszeres értekezés alakjában szerkeszti, melyre tárgyat a körülmények állása szerint köteles választani. ⁵⁾

¹⁾ A magánlevelezéseket már régi idő óta az elnök viszi. L. elnöki utasítások XXII. Fej. jegyzet.

²⁾ Lásd évk. 1874. február 22-én V. rk. gy.

³⁾ Lásd a m. e. i. iskola törv. XXII. Fej. c) pont.

⁴⁾ Lásd ugyanott d) pont.

⁵⁾ Lásd évk. 1865. november 5-én V. r. gy. A jegyző előszavát az első években, majd az elnök (I. évk. 1851. november 2-án IV. r. gy.), majd az iskola által megbízott más egyén (I. évk. 1865. november 5-én V. r. gy.), újabb időben pedig az iskola által kiküldött három tagú bizottság szokta bírálni. E bizottság feladata megítélni, vajjon a kérdésben forgó jegyzői előszó érdemes-e arra, hogy az egy évi jegyzőkönyv homlokát díszítse.

Ezen időkben a jegyzőkönyv szerkesztésének módja gyakrabban képezte a gyűléseken lefolyt tanácskozások tárgyát. Az iskola kiindulva azon elvből, hogy a jegyzőkönyv az iskola történetét tartalmazza, idő folytán elismerte, hogy a jegyzőnek nemcsak öröklött, hanem természetes joga is van a történet illető adatait okadatolva, vagyis az utókor-nak híven átadni. Sőt 1856-ban az iskola Tóth Miklósnak a jegyzőkönyv szerkesztése körül tett indítványát elfogad-ván, elhatározá, hogy a jegyzőkönyv oly alak- és modorban irassék ezentúl is, mint eddig, kivéve, hogy a gyűléseken előforduló tárgyak bővebben s kimerítőbben, kiterjeszkedve a kisebbszerű mozzanatokra is (úgy mint egyes fontosabb észrevételekre, ellenvetésekre, óvásokra) adassanak elő, ezen-kivül minden felolvasott munkának rövid vázlatát is tár-gyalja.¹⁾ Ezért a jegyzőkönyvek jelleme az ötvenes évek vége felé sokkal kielegítőbb az iskola múlt tényeinek és állapotainak felismerésére; s ennek tulajdonítható azon előny is, hogy a jegyzőkönyv érdekesebb előadása mel-lett most már az okok és ezek eredményei, melyeket az előző évek jegyzőkönyveiben majd hiányosan, majd homályosan találunk feljegyezve, eléggé tüzetesen vannak megörökítve. A jegyzőkönyvnek becsét idővel emelte m'g azon körülmény, hogy, míg az évkönyvekben huzamos időn át a jegyző alanyiséga lépett előtérbe, és gyakrabban az okok elősorolása mellett az eredmények, vagy ezek megemlítése mellett az okok vannak elhallgatva; addig már a hatvanas években és főleg legújabb időben azok szerkesztése a tör-vény iránt tanúsítandó tiszteletet, mely minden egyéni meg-jegyzésektől, bírálatoktól és kitérésektől szigorú óvakodást parancsol, a tényeknek szabatos, rendszeres és úgyszólván pragmatikai előadását, valamint a tárgyilagosság felé szem-beötülő hajlamot tüntet fel.

A jegyzőkönyv eme változó jellemét tekintetbe véve, jogosult az állítás, hogy, míg az évkönyvek tanulmányozása

¹⁾ Lásd évk. 1856. december 14-én IX. r. gy.

a majdnem három évtizeden át észlelhető hiányok miatt föltötte nagy akadályok leküzdésétől volt feltételezve: addig az utóbbi évekből fenmaradt jegyzőkönyvek már sok tekintetben kielégítő adatokat szolgáltatnak.

Azelőtt a felolvasott levelekben tartalmazott előfizetők száma, neve s az illető pénzösszeg is beiratott a jegyzőkönyvekbe, de ezek 1873. évtől fogva Horváth Kal. József indítványa folytán — mintán úgysis a pénztárnoki könyvekben feljegyeztetnek, — kimaradtak. A tárgyilagosság szorosabb megtartására vonatkozólag szólt még 1869-ben Rithammer; ő nem helyesli a művek tartalmának széles mérvben való részletezését s különösen a költemények tartalmának bejegyzésekor elkövetni szokott hibákat emeli ki; e nézet mellett szól Platz is. ¹⁾ Épen azért a jegyző csak a gyűlések tárgyalásainak történeti leírására szorítkozik. Különben az évkönyvek általában a leghitelesebb források az iskola multjának felismerésére; mert a tagok előtt felolvasott és általuk hitelesített jegyzőköny többé másításnak nem volt alávetve. Gyakrabban tettek egyesek indítványokat, hogy az iskola a gyűlések jegyzőkönyvi szövegén maga iránt való tekintetből módosítson, mert azok emléke az utódokra kellemetlen benyomást gyakorolhatna; de az iskola mindig következetes maradt önmagához és azon volt, hogy a tények igaz, hű előadása az utókornak biztosítva legyen. ²⁾

A jegyző kötelme egyszersmind az általa szerkesztett s már hitelesített fogalmazványokból a gyűlések rövid kivonatát készíteni, mely az évkönyv szegélyére irandó az olvasó utókor kényelmesebb tájékozhatása végett. ³⁾ Fájdalommal kell megemlítenünk, hogy a jegyzők már évek óta ezen kötelemökről teljesen megfeledkeztek. ⁴⁾

¹⁾ Lásd évk. 1869. január 31-én XIV. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1861. június 23-án XXX. r. gy.

³⁾ Lásd a m. e. i. iskola törv. XXII. Fej.

⁴⁾ A jegyzők általában célszerűtlen alakban írták le fogalmazványaikat. Innen magyarázható az, hogy a másolók számtalan esetben tulszigorúan ragaszkodva az eredetihez, egy-egy gyűlés történetét egy-

3. Könyvtárnok.

Ennek kötelmei idővel tüzetesebben körülvonaloztattak. A könyvjegyzékbe minden megvásárlott könyvet a rovatok követelményei szerint beír; és pedig a) hogy helyesebb átnézetet lehessen szerezni, vajjon a könyvtár mely évben, mily s mennyi könyvvel szaporodott; b) hogy a részvényeseknek küldendő évi tudósítás elkészítése ilyképen megkönnyíttessék. ¹⁾ Szorgosan köteles felírni, a füzetekint megjelenő műveknek hány számát bírja már a könyvtár. ²⁾

A havi vagy hetilapokat illetőleg, valamint bármily más könyvet csak úgy ad ki olvasásra, (és pedig kétszer hetenkint, t. i. szerdán és szombaton délután, midőn a könyvtár a tagok rendelkezésére nyitva áll), hogy könyvtárnoki könyvébe annak címét, kötetének számát, az azt átvőnök nevét, a hó s napszámmal együtt beírván, őt azon esetre, ha a könyvtári törvények ellen azt másoknak a házon kívül kölcsönözte volna, kérdőre vonhassa; s a netalán előforduló esetben, ha elveszne, annak megtérítésére kötelezhesse. ³⁾ Minden hiányos könyvet följegyez, hogy az elnök az elvesztett vagy még meg nem jelent köteteket kellő időben megrendelhesse. Minden, vagy pártfogótól, vagy rendes tagtól ajándéku kapott könyvnek címlapjára az ajándékozó nevét, rangját és az évet írja. ⁴⁾ Az iskolának évenként kiadatni szokott munkálatait az aláírási iven nyomán szétküldi (a püspöki kar- s másoknak járandó diszpéldányokat, valamint a részvényesek tagilletményeit is ideértve) és erre vonatkozólag rendszeres számadást vezet. ⁵⁾

egy fejezetbe szorították kikezdések nélkül, mi fölötte nehezíti az évkönyvek áttekintését. A hatvanas évek óta az évkönyvekben már gyakrabban a kikezdések és kisebb-nagyobb felosztások, sőt a tulajdonnevek is feltűnően nagyobb betűkkel iratnak és a sorok kivételesen aláhúzatnak. Ez pedig az adatok gyűjtését nagyon könnyíti.

¹⁾ L. a m. e. i. isk. törv. XXV. Fej. c) pont.

²⁾ Ugyanott b) pont.

³⁾ Ugyanott c) p.

⁴⁾ Ugyanott e) p.

⁵⁾ Ugyanott f) p.

4. Pénztárnok.

Kötelességei ugyanazok, melyek voltak „a magyar gyakorló iskola“ időtartama alatt. Az 1848-ig több ízben inkább könnyelműségnek, mint roszakaratnak tulajdonítandó tévedések miatt, melyek az iskola pénzügyeit néha zavarták, az iskola a pénztárnoki hivatal betöltésekor kizárólagosan azon egyénekre fordítja figyelmét, kiknek pontossága pénztárának helyes és kifogástalan kezelését biztosítja. ¹⁾

Kötelessége a bármily cím alatt bejövő pénzt az elnöktől átvenni, s a pénztárba téve pontosan följegyezni. ²⁾ A bevételeket s kiadásokat pontosan följegyzni, hogy minden hó végével a gyűlésen az iskola előtt számot adhasson. Az idő takarékos felhasználása végett csak általános számadást nyújt; mindannyiszor azonban az elnök (azelőtt a jegyzővel együtt, újabban csak egyedül) könyvét különösen átvizsgálja, valamint az ellenőret is, s a helyesnek talált számadásokat aláírják. ³⁾ Az elnök ugyanazon alkalommal tartozik átvizsgálni az adósok könyvét is. ⁴⁾ Ezt még 1862. előtt a könyvtárnok vezette; azóta pedig annak kezelése a pénztárnokra van bízva. ⁵⁾ A pénztárnok pénzt az iskola sajátjából bármily csekély időre s bárkinek bármi biztossági letétemény mellett sem kölcsönözhet. ⁶⁾ A pénztár egyik kulcsát magánál tartja. Újabb időben hozatott azon törvény, hogy, mihelyt 100 frtnyi összeggel rendelkezik az iskola, azonnal takarékpénztárba teendő. ⁷⁾

¹⁾ Ugyanott XXVI. Fej.

²⁾ Ugyanott XXVII. Fej. a) pont.

³⁾ Ugyanott b) pont.

⁴⁾ „Zavarok elkerülése végett továbbá azt indítványozza (Péller Pál), tenné az iskola az elnök kötelemévé, miszerént a pénztárnoki könyvek havi vizsgálatánál tekintené meg egyszersmind az adóságok jegyzékét is.“ L. évk. 1863. márc. 18-án XVI. r. gy.

⁵⁾ L. évk. 1862. nov. 2-án III. r. gy.

⁶⁾ L. a m. e. i. isk. törv. XXVII. Fej. c) pont.

⁷⁾ U. o. XXV. Fej. d) pont

5. Aljegyző.

A két hivatal, t. i. aljegyzőség és levéltárnokság, melyet az aljegyző egy személyben viselt, a felmerült szükség-nél fogva 1856-ban ¹⁾ elkülönítettett és az aljegyző ezen időtől fogva csak mint ilyen teljesíté kötelmeit, melyek változásnak nem voltak alávetve.

E tisztség betöltésekor az iskola tekintetbe szokta venni azon egyéneket, kiket mind írásminőség, mind képesség ajánlanak. Kötelme a gyűléseknek a jegyző által készített s rendesen a következő gyűlésen fölolvastott s hitelesített jegyzői fogalmazványokat nyelvtanilag helyesen letisztázni, miért is a jövő nemzedék iránt való elismerés követeli, hogy szép, olvasható írással legyen hagyományozva az utókornak, mi már magában is némikép vonzza az embert olvasásra. ²⁾

A jegyző távollétében ő fogalmazza s olvassa föl a gyűlések történetét. Az iskola részéről irandó levelek és válaszok készítése szintén ő rá hármlik, mint a jegyzőnek mindenben képviselőjére, minélfogva szükséges mindenestre az aljegyző választásában a képességet is szem előtt tartani. ³⁾

Az aljegyzők kivételes években legkevésbbé sem feleltek meg az iskola várakozásának. A jegyzői fogalmazványoknak, melyeket az iskola már hitelesített, letisztázását vagy az év végeig halasztották, vagy teljesen elhanyagolták. Az elnök elégedetlensége és sürgető szava, vagy a tagok neheztelése legkevésbbé sem eredményezték a sükért. Kivált az utolsó három évben már szokásba ment ezen visszasság. Az új elnök elfoglalta székét, az iskolai év végére járt; de az iskola lefolyt egy évi története az évkönyvbe nem volt írva. Az új elnök ilyenkor kényszerhelyzetbe jutván, kénytelennek érezte magát az iskola legnagyobb kincsét (az évkönyvet) szünidők alatt a volt aljegyzőnek rendelkezésére bocsátani, ki rende-

¹⁾ L. évk. 1856. dec. 14-én IX. r. gy.

²⁾ L. a m. e. i. isk. törv. XXVIII. Fej. a. pont.

³⁾ U. o. b. pont.

sen becsületszóval kötelezte magát, hogy az évkönyvet értelmes írással letisztázza, a jövő iskolai év elején az elnöknek meg fogja küldeni.

Az aljegyzők még e tekintetben sem teljesíték pontosan kötelezettségüket; példa rá a közvetlenül lefolyt év, midőn Köhler Ferenc elnök az intézetből már eltávozott, volt aljegyzőtől az évkönyvet sokszoros felszólítások s fenyegetések mellett még csak az iskolai év hatodik havában birta megkapni.

Hogy ezentúl ilyenmő kellemetlenségek ne legyenek az iskola hátrányára, az iskola 1873. dec. 7-én az elnök indítványa folytán póttörvényt alkotott, melynek értelmében ezentúl az elnök egyrészt az évkönyveket csakis a tagok tényleges beleegyezése mellett bocsáthatja mások rendelkezésére a papnövelde falain kívül; másrészt pedig szigorú kötelmévé tétetik az ügy oly elintézése, hogy az aljegyző a hitelesített jegyzői jelentéseket (fogalmazványokat) az évkönyvbe időközönként letisztázza és az általános átadás alkalmával a lelépő elnök az iskola egy évi történetét teljesen letisztázza utódjának átszolgáltassa.

6. Levéltárnok.

E hivatal 1866-ban ¹⁾ alakult, midőn az aljegyzőségtől a levéltárnokság, — miután az iskolának már nagymérvő levelezései voltak, — elválasztatott. A négy főhivatalnok után az aljegyzővel egy rangban áll. ²⁾ Részint hogy az iskola történetére vonatkozó adatok megőriztessenek, részint, hogy némely előforduló visszaélések meggátoltassanak, a levéltárnok kötelme minden, az iskola által menesztett levelet az arra készített levéltári könyvben lemásolni, ³⁾ mivel az iskola elve semmi levelet sem ismerni magáénak, mely könyvében nincs lemásolva. A kapott leveleket kellőleg össze-

¹⁾ I. évk. 1856. dec. 14-én IX. r. gy.

²⁾ L. a m. e. i. isk. törv. XXIX. Fej.

³⁾ U. o. XXXI. Fej. a. pont.

hajtva évek szerint csomagokba rakja, miután külön minden levél külsejére az író nevét, a levél elhelyezési számát s végre mely gyűlésben történt fölolvadását följegyezte. Továbbá minden levél rövid tartalmát, szerzőjét, korrendben följegyzí könyvében, hogy így a levéltárnak mintegy áttekintését nyújtsa és annak használása könnyíttessék. ¹⁾

Kötelme a levelek felett, mivel ezek az iskolának megbecsülhetlen kincseit képezik, lelkiismeretesen örködni, miért is azokat használás végett csak annak adhatja át, ki erre az elnök beleegyezését már előlegesen kikérte. Választatik titkos szavazás útján, az elnökkel együtt.

Valamint az aljegyzők, úgy a levéltárnokok sem fogták fel hivataluk fontosságát. Ők a már rendezett levélesomagokat hivatlan kezekre is bízák, melyek a levélgyűjteményt össze-vissza kuszálták. Nem hallgathatjuk itt el Horváth József, kalocsai növendékpap nevét, ki, mig az intézet tagja volt, a levelek rendszerezésére vállalkozván, néhány évet teljesen rendbe hozott; és ezzel nem csekély fáradságtól menté meg az iskola történetének íróját, ki különben a többi rendezetlen okmányhalmazt csak nagy idővesztegetés- és munkával volt kénytelen áttanulmányozni. Az ideí levéltárnok nevezett elődjének példájára ismét megkezdé a terhes munkát és jelentékeny buzgalma reménylünk engedi, hogy a levéltár még ez iskolai évben kellő rendbe lesz hozva.

7. Alkönyvtárnok.

Ennek teendője megegyezik az egykori jelentőével. A gyűlések tartásának idejét bejelenti, a gyűlőhelyet rendezí. A könyvtárnokot mindenben segítí, kivált a munkálatok szétküldése vagy a könyvtár rendezése alkalmával. ²⁾ Rendes könyvet kezel, melyben az iskolában minden fölolvadott

¹⁾ U. o. b. d. e. pont.

²⁾ U. o. XXXIII. Fej. a. b. c. d. pont.

dolgozatot és ennek birálatát nyolc vagy — ha nagyobb a dolgozat — tizennégy nap után köteles a szerzőtől elkérni és azok címét, szerzőjét és az átadás napját feljegyezni, azokat csomagokba kötni és külsejökre az évszámot fölírni.

8. Alpénztárnok.

Azelőtt pénztárnoki ellenőr, a pénztárnok működését figyelemmel kíséri a fenzelzett módon,¹⁾ külön könyvet vezet, melyet az elnök most már a bevett szokás szerint egyedül vizsgál meg. A pénztár egyik kulcsa reá van bízva.

9. A bizottmány

vagy választmány, mint a negyvenes években,²⁾ úgy az egyházirodalmi iskolában is a társulat képviselője, és áll a rendes tiszti személyzetén kívül más három választandó tagból. Jog- és hatásköre nem csökkent és az iskola, — miután az egylet legjelesebb tagjai egyszersmind annak tagjai is — föltevén, hogy mindig érett tanácskozás útján határoz, határozataiba belenyugszik; azonban az elnök belátására bizza azt meghatározni, vajjon a bizottmány valamely ügy elintézésében illetékes-e, vagy fontossága követeli-e az iskola előleges beleegyezését³⁾

10. A könyvválasztó bizottság.

Miután az iskola a művelődés oly fokára jutott, hogy már figyelmét a külföldi irodalom nagybecsű tudományos termékeire fordíthatta, a viszonyok sajátos alakulása a nevezett bizottmány létesítését mindig hangosabban sürgette. Ugyanis, az elnök kötelmeiről szólva, említettük, hogy a lelépő elnöknek, midőn az iskola ügyeit utódja kezébe adta, egyik legterhesebb feladata volt, még a tagoknak az inté-

¹⁾ V. ö. 57. lap, 9. pont.

²⁾ V. ö. 58. lap. 10. pont.

³⁾ V. ö. 185. l.

zetből való távozásuk előtt a világirodalomból valamely kitűnő s az iskola igényeinek megfelelő művet kiszemelni és azt az iskolának fordítás tárgyául ajánlani. Az elnök ezen rárótt terhes feladatnál fogva többévi tapasztalás szerint gyakran szorult helyzetbe jutott; a meghatározott időköz alatt ugyanis korszerű, tudományos és az iskola igényeinek megfelelő műre szert nem tehetett.

Az elnököket ezen kényes helyzetökből többször az általok fölkért tudományos férfiak segítették ki. Azonban néha az elnöknek több tekintélyhez intézett kérelme eredménytelen maradt, és saját kutatásai folytán ily rövid idő alatt¹⁾ az iskola méltóságával arányos művet találni képes nem volt. Az iskola ilyenkor oly műveket volt kénytelen fölkarolni, melyeket akár az iskola bármely tagja, akár valamely az iránt érdeklődő egyén ajánlott. Továbbá nem szabad szem elől tévesztetni azon körülményt sem, hogy az iskolának, midőn valamely munka kiadására vállalkozik, a pénztár állapotára, a tagok számára, vagyis a munkaerő nagyságára is tekintettel kell lennie; ezen szempontokat azonban az iskola (midőn nem rendelkezett annyi idővel, hogy az elnök által ajánlott munkának tartalmát kellőleg megismerhesse s hosszas habozás után csak a helyzet kényszerűségének engedve,²⁾ eszközölte a választást), nem mindig tarthatta irányadóknak. Bár sikerültnek bizonyult be eddig a könyvválasztás ily esetben is, mégis több sikert lehetett volna várni a huzamosb megfontolás- és a külföldi termékek tanulmányozásától.

¹⁾ Legfőlebb három heti, sokszor pedig még rövidebb időköz alatt: mert az új elnök június 21-én szokott megválasztatni, a vizsgálatok pedig az egyetemen már a következő hó elejére esnek.

²⁾ „Elnök felkéri az iskolát: nyilatkozzék, vajjon elfogadja-e Balmesnek általa ajánlott művét? Az iskola, minthogy még nem ismerkedett meg jól a munkával, nem nyilatkozott, mire az elnök a gyűlést feloszlátá.“ I. évk. 1864. okt. 18-án I. r. gy. — „Balmes sokszor említett műve nagy szavazattöbbséggel elfogadtatik.“ Ugyanott október 20-án II. rk. gy.

Ilyen s hasonló eshetőségek meggátolásának és az iskola érdekeinek szempontjából alakult az elnök indítványára folyó év jan. 11-én a könyvválasztó bizottmány.

A bizottmánynak, — mely rendszeresen a megnyitó gyűlés után választatik, legfőlebb hat tagból áll s az állandóság jellegével bir — feladata: a világ- s különösen a német irodalomban megjelenő tudományos műveket figyelemmel kísérni, az iskola követelményeinek megfelelőket kiszemelni, azokat a lehetőség mértéke szerint vagy a rendes gyűléseken vagy az új elnök előtt kritikai észrevételekkel ismertetni és fordítás végett ennek figyelmébe ajánlani. Ezzel kapcsolatban az elnök feladata a bizottmány által óhajtott művek mielőbbi megrendelése; hogy így nemcsak a bizottmány, hanem az iskola minden tagja is a művek tartalmával még idejekorán megismerkedhetvén, a jövő év kiadványa végett hirdetett gyűlésen mindenkor saját ismereteire támaszkodva adhassa szavazatát.¹⁾

Az ilykép alakult és meghatározott hatáskörében mozgó bizottmányhoz²⁾ a legszebb reményeket köti az iskola.

C. A tagok összesége.

Mig az iskola állandóan belserveszetének rendezésére, az egyes hivatalok jogviszonyainak megállapítására fordította figyelmét; mig az iskola alkotott törvényeinek pontos megtartását követelte; mig az iskola soha sem tekintette lényeges dolognak, mely egyének töltik be a hivatalokat, hanem mily mérvben felelnek meg azok követelményeinek: ezalatt növekedett tekintélye is.

Mint az előző években (a magy. gyak. iskolában), úgy az egyházirodalmi iskolában is a tagok összesége ismertetik el első „forum-nak.“ A tagok összesége vagyis maga az iskola azon hatalom, mely az eddig elősorolt hivatalok

¹⁾ Vessd ö. évk. 1874. jan. 4-én rk. gy. és jan. 11-én VIII. r. gy.

²⁾ Ennek első tagjai az elnök indítványa folytán: Tvrdy János, Paluba János, Zongor József, Spuller Gyula és Láng Mihály.

felett áll s mely föltétlenül követeli, hogy minden egyéni törekvés és befolyás neki alávetve legyen. Ez azon elv, melyet az idők folyamában felmerülő helyzetek megfontolása eredményezett, és hosszú évek tapasztalása szentesített.

Hogy ez elv az egyházirodalmi iskola két évtizednél hosszabb életében gyakorlati érvényben volt, azon mozgalmak figyelmes vizsgálatából világos, melyeket többé-kevésbbé az iskola tekintélyének intő szelleme indított meg s melyek helyes megértése az iskola belsőletére vonatkozó s amazokkal kapcsolatban levő egyes jelenségek szemmel tartása mellett nem is nehéz feladat.

Az iskola valahányszor a törvények szellemétől kevésbbé áthatott hivatalnokok befolyását a viszonyok alakulására veszélyesnek tartá, azt mindig ellensúlyozta; mert a nemes ösztönök s a tiszta kötelességérzet mellett az elbizakodottságot legkevésbbé sem tűrte meg. De ezen eljárási módor szükséges is volt, mert ha az iskola tekintélyét az egyéni túlkapások ellen nem érvényesíti, a közjó rovására könnyen selejtes elemek felszínre kerekedése lehet vala a természetes következmény. Csak ily eljárástól lehetett várni a rend megszilárdulását, mi mellett legjobban eszközölhető az önművelődés munkája, az értelmi gyarapodás. Innen magyarázható azon körülmény, hogy az iskola midőn az egyes hivatalnokok önkényes intézkedéseiben az eszély és mérséklet hiányát tapasztalá, tekintélyét gyakorlatilag is fogatosítá, akár azok elmozdításával, akár bizalmatlansága kifejezésével sürgetvén a visszaállások megszüntetését.

Az iskola tekintélyét nem kevésbbé nevelte azon magaviselete is, melyből mindenki meggyőződhetett, hogy az az igazság szempontjából indulva szokott ítéletet mondani, az egyesek által megtámadott ügybuzgó tagok védelmére kelni és az érdemekre elismeréssel tekinteni. Épen ezen meggyőzés eredményeül kell tekintenünk azon jelenséget is, hogy a hivatalnokok, bármily intézkedéseiknek hatályt óhajtván kölcsönözni, az iskola helybenhagyását sürgeték s bármily bajok megszüntetésére az iskola határozatát elégségesnek

tartották. Az iskola saját körében maga lévén a törvényhozó hatalom, a hivatalnokok pedig a végrehajtók: hason magatartást, tanusított minden egyéb intézkedéseiben.

Mindezek erősítésére az évkönyvek számos bizonyossága áll rendelkezésünkre, de az idézetektől részint a helyszűke, részint a másutt előforduló utalások miatt tartózkodunk.

III. F e j e z e t.

Belélet.

Az 1848 után bekövetkezett viszonyoknál fogva az iskola is válságos helyzetbe jutván, új életre keltésének művében az első érdem az iskola fényes multját szem előtt tartó előljáróságé, mely őszinte szeretet- s buzgalommal működött közre a lelkes ifjak nemes céljának elérésére. Az egyházirodalmi iskola alakulási korszakában, midőn a tetemes akadályok nagy erőfeszítés által már legyőzve valának, és a tagok a belszervezés munkáját folytaták, tanul-ták becsülni azon üdvös befolyást, melyet az előljáróság jó akarata az iskola ügyeinek rendezésére gyakorolt. A tagoknak a tényekből merített meggyőződése a tanusított jó-téteménynek visszonzásául a hála ősszinte nyilvánulásait követelte, melyekkel az évkönyvek számos lapján találkozunk. Miután pedig a tagok lelkesedése és az előljáróság közre-működése folytán kieszközölt legmagasabb helybenhagyás értelmében az egyházirodalmi iskola megalakítottnak tekintetett, a két év előtt megszüntetett gyűlések folyama újra megkezdődött.

Igaz ugyan, hogy a kivívott új viszonyok iránt sokan idegenkedést tápláltak, mert azok nem minden tekintetben feleltek meg az iskola természetének; de ezek előnyös meg-változtatása nem lehetett a jelen feladata. Ezen időben az

iskola minden tevékenysége az élet, a fenmaradás biztosítása körül forgott, miről legfényesebb tanuságot tesznek a

1. Gyűlések.

a) *Előkészületi gyűlések.* Az iskola új korszakának küszöbén a szellemi munkálkodás még nem emelkedhetett érvényre, mert az említett zavarok tartama alatt elhanyagolt ügyeinek rendezése, a módosítványoknak — melyek az iskola létének föltételeit képezék — alkalmazása szervezetében, valamint az új irány szabatos kijelölése foglalkodtatták a tagok figyelmét. Mindezek elintézése végett még eddig ismeretlen, úgynevezett előkészületi gyűlések tartattak, melyek aug. 7-én (bizott. gy.) értek befejezést.¹⁾

b) *Rendes gyűlések.* A mint az iskola kedvező helyzetbe jutott, megkezdé ismét rendes gyűléseit. Mint-hogy ezek az iskola beléletének legnagyobb tényezőit képezik, ezekre nagy gond fordított.

A rendes gyűléseknek ugyanazon célja volt ugyan, mint a gyakorló iskola életében, t. i., hogy a tagok munkásságuk eredményeit előmutatván közösen oktassák és lelkesítsék egymást; azonban most a fő figyelem oda irányult, hogy az időt minél célszerűbben használják fel, és az önművelődésre legfontosabb rendes gyűlésekből mindent száműzenek, mi azon céllal kevésbbé egyeznék meg.²⁾

Régebben szokásban volt, hogy a tagok munkáiknak

¹⁾ L. évk. 1850. októb. 27-én I. r. gy.

²⁾ „Először t. Elnök úr figyelmezteté a tagokat, kik a gyűlés alatt hirlapokat vagy mást olvasnak, sziveskedjenek az iskola ügyei iránt kissé több részvétet tanúsítani.“ L. évk. 1851. novemb. 9-én V. r. gy. „Ezután pedig t. elnök Folkusházy Sándor indítványára a minden értéket vesztett „éljen“-eket eltöröltetni határozzák.“ 1860. febr. 2-án III. rk. gy. „Mialatt többen eltávoznak a tagok közül; ez a fölolvás végén elnöknek (Bencze István) arra ad alkalmat, hogy az illetőket figyelmeztesse, miszerint ezen eljárás nemcsak az iskola törvényeibe ütközik, hanem mint kevésbbé illetékes dolog, sérti mind a fölolvás buzgalmát, mint a szivesebb hallgatók figyelmét.“ L. évk. 1851. ápr. 17-én XXI. r. gy.

csak egyes részeit olvasták föl, mely szokás most megszüntetett; mert a töredékekből sem a mű iránya, sem a gondolatok észteni összefüggése nem derül ki. Hogy tehát a tagok tanuljanak, a művek egész terjedelmökben olvastatnak föl a rendes gyűléseken, mely körülmény képesíti a tagokat azok szellemének, valamint fény- és árnyoldalainak felismerésére.

Ezenkívül még nagyobb gondot fordítottak a törvények felolvasására. A vezérfonál, mely az iskola haladásában a cél biztosabb kivitele — és minden egyes egyén kötelmei pontos teljesítésében segélyül szolgál, a törvény. Ezen eszme lebegett az elődök szemei előtt, midőn az igényeknek megfelelő törvényeket alkottak; ezen eszme ösztönző a tagokat, hogy az iskola törvényeit, melyek ismerete a közös haladás fő feltétele, évenként nyilvánossá tegyék; azért a jegyző kötelme volt minden év első rendes gyűlésein azokat felolvasni. Ujabb időben már csak egyes pontok olvastatnak fel, melyeket az elnök saját belátása szerint szemel ki.

Az iskola, mely a mérsékelt haladás törvényei szerint haladván, nem tudta magát beleélni a letűnt évek idegen helyzeteinek szövedékeibe, szervezetének rendszeresítését és tökélyesítését szüntelen szem előtt tartotta; és ezen törekvés folytonos nyilvánulásai főleg a rendes gyűlések menetében észlelhetők. Különben a rendes gyűlések tárgya és menete ugyanaz, mi volt a gyakorló iskola idejében.

c) *Rendkívüli gyűlések.* Ezek célja és hatásköre ugyanaz maradt,¹⁾ mi volt a magyar gyak. iskola alatt.²⁾ Ujabb időbben, miután az iskola sokkal tágabb körű, gyakorlabb tartatnak mint az előző években.

d) *Bizottmángi gyűlések.* Ezek hivatása ugyanaz ma-

¹⁾ „Rendes tennivalónk igen megsokasodván, kénytelenek valánk a rendkívüli gyűlést tartani, melynek főtárgyát bírálatok tevék.“ L. évk. 1860. febr. 2-án III. rk. gy.

²⁾ V. ö. II. R. III. Fej. 1. b. rk. gy. 64. l.

radt, mi volt 1848 előtt.¹⁾ Gyakrabban merült föl azon kérdés, vajjon a bizottmányi gyűlés mindig illetékes-e azon ügy eldöntésében, mely végett az elnök azt összehívja? Erre vonatkozólag csak egy esetet akarunk fölhozni. Mult évben Majer István esztergomi kanonok az iskolát levéllel tisztelte meg, melyben — mivel a főmegye papságának irodalmi működése a világtárlat alkalmával bibliographiailag lesz lajstromozva és nyomtatásban is kiadva — azon kérelemnek ad kifejezést, hogy az iskola keletkezése és fenállása „kis történeti vázlatát,” és kiadott könyveinek „lajstromát” megküldeni sziveskedjék. Köhler Ferenc elnök ezen levél alapján 1873. év jan. 25-én bizottmányi gyűlést hívott össze, hogy a felhatalmazást e kérelem teljesítésére kieszközölhesse; egyuttal egy félivre terjedő vázlatot olvasott föl, melyet Esztergomba szándékozott küldeni. A bizottmányi gyűlés az elnök kívánatának eleget tesz Horváth Kal. József kivételével, kit Paluba János és Zongor József pártolnak. Az előbbi ugyanis nem helyeselte az elnök indítványát, mert az iskola már egyszer elhatározta, hogy történetét az egyetem útján fogja a világtárlatra küldeni, és azért az iskolára hivatkozván, a bizottmányi gyűlést ez ügyben nem is tartotta illetékesnek. A más napon tartott rendes gyűlésen főlebbezett az iskolához. Hosszas vita után Horváth István jegyző kijelenté, hogy azt meghatározni, mi tartozik a bizottsági gyűlés elé, mi nem, a törvények alapján egyedül az elnököt illeti, mert különben azon anomalia állana be, hogy minden bizottsági gyűlés összehívása előtt az iskola lenne megkérdezendő, vajjon a tárgyat a bizottsághoz tartozónak véli-e, vagy nem? Végre SEDA ERNŐ felszólalása folytán az iskola tekintélyes többsége a bizottság eljárását jogos- és törvényesnek tekintette.

Ebből látszik, hogy a bizottsági gyűlés összehívása jogosultságának megítélése egyedül az elnöknek van fentartva, és a bizottmány hatásköre, kivált újabb időben oly nagy,

¹⁾ V. ö. c. pont. 64. l.

hogy a legfontosabb ügyekben is jogosan határozhat; csakis a törvények alkotása és ehhez hasonló, szóval az iskola életébe vágó kérdések terjesztetnek az összes tagok elé.

e) *Zár- vagy bucsúgyűlés.* Erről csak annyit jegyzünk meg, hogy újabban a tisztválasztásokat követő vasárnapon szokott megtartatni.¹⁾

f) *Átmeneti gyűlés.* Ezek a lefordítandó munka megválasztásának ügyében mindig megtartattak ugyan, de jegyzőkönyveinkben azokról még csak a múlt évben tétetik említés. A jegyzőkönyv ezen hiányának oka abban keresendő, hogy a jegyző a zárgyűlés jegyzőkönyvével bevégezé ténykedését; az új jegyző pedig csakis a megnyitó gyűlés jegyzőkönyvével kezdi hivatalát, és így az úgynevezett átmeneti korszak tényei, melyek már az új elnök s új jegyző alatt intéztettek el, jegyzőkönyvbe nem vezettettek. E régi szokást két évvel ezelőtt Szimida Viktor elnök az iskola története hű megírásának szempontjából megszünteté, és most már a múlt évfolyam jegyzőkönyvének végén „Függelék” cím alatt adja az új jegyző az átmeneti időszakba eső gyűlések történetét.

2. Ünnepek.

a) *Alapítási vagy örömmünnepély.* Az egyháziredalmi iskolának ez legdiszesebb ünnepe, mely védszentje,²⁾ sz.

¹⁾ Különben erről bővebben szoltunk a 64 lapon.

²⁾ Az iskola 1852-ben védszentekül fogadta az ifjuságnak különben is védnökeit, az egylet tagjaihoz hasonló növendékpapokat: sz. Alajost és sz. Szaniszlót. Az iskola ugyanekkor egy új pecsétnyomó metszését rendelte el. Az ügyes és sikerült tervezett pecsétnyomó azóta hivatalos használatban van. Legyen szabad e pecsétnyomó rövid leírását közölnünk. A kör alakú pecsétnyomó átmérője 1" $2\frac{3}{4}$ " ; balról (heraldice) két körvonal közt jobbra futó kétsorú körirata a következő: (külső) + A PESTI NÖV. PAPSÁG MAGYAR EGYHÁZ-IRODALMI ISOLAJA (belső) SZ. ALAJOS ÉS SZANISZLÓ VÉDNÖKSÉGE ALATT + a mező felső részén felhők közepett a Bold. Szűz mellképe, koronás feje dicsőkörényvel, baljában jogart tartva, jobbjaival pedig a dicsőfényvel övezett kised Jézust szorítva magához; a mező főtérét az

Alajos napján tartatik.¹⁾ Az iskola ez ünnepélyt többnyire nyilvánosan tartja s ilyenkor mindent elkövet, hogy az minél fényesebben sikerüljön. Alkalmi fölolvasásokon kívül köteles az elnök egy beszédet, a jegyző pedig az iskola egy évi történetét fölolvasni. Ujabb időben az elnök beszéde tárgyául rendszeren az iskola multjának valamely eseményét vagy mozzanatát választja. Az ünnepély fényének emelésére szolgál az ugyanekkor működő papneveldei dalárda, és még inkább a diszes vendégkesztorú, nevezetesen magasrangú pártfogók és irodalmi tekintélyek. Régebben ez ünnepély — mint láttuk — Sz. Györgynap után való vasárnap, mint az iskola évforduló napján, tartatott, mivel pedig Sz. Alajos napján az egyetemi előadások szünetelnek, az ünnepély át-tétetett e napra, melyen először 1839-ben tartatott meg.²⁾

b) A második a g y á s z ü n n e p é l y. Minden társulat, mely egyes tagjait becsülni tudja, saját életrevalóságának adja jelét, mert egyéneiben önmagát becsüli. Már e szempontból is, hogy hirnevét fentartsa, köteleztetnők az iskola elhunytjainak gyászos hamvai felett egy-egy könyeseppet hullatni. És valóban már régebben gondoskodott, hogy egykori tagjai iránt, kik a sirházában nyugszanak, kegyeletét minden évben érzékenyen nyilvánítsa, bár a halot-

iskola jelszavára emlékeztető meglehetősen kinyílt rózsaszál osztja két egyenlő részre, mely a földből nő ki; ettől jobbra (heraldice) sz. Alajos áll karingben oldalt-helyzetben, feje szent körénynyel díszítve, jobbjában lilomot, baljában feszületet tartva, lábainál a vánkosra helyezett grófi korona; a mező belső részén sz. Szaniszló áll szerzete öltönyében, fején szent körénynyel, kiterjesztett jobbjában rózsafüzért, baljában pedig gazdag lombozatú lilomot tartva.

¹⁾ A szabadságharc után 1852. jun. 30-án tartatott meg. Az ünnepély 1853-ban sz. Alajos napját megelőző vasárnapra tétetett át. (L. évk. 1853. máj. 1-én XXIII. r. gy.); de már 1858-óta Sz. Alajos napján tartatik. (L. évk. 1858. máj. 30-án XXIX. r. gy.) Mindeddig azonban az iskola csak magába vonulva ülte meg alapításának ünnepét; nyilvánosan azt csak 1859. óta ünnepli. (L. évk. 1859. jun. 20-án XXXI. r. gy.)

²⁾ Lásd az évkönyvet.

tak iránt táplált tisztelet még azelőtt nem nyert oly ünnepélyes kifejezést, mint 1855. év óta. Azelőtt csak egyszerűen emlékezének meg az örök honba távozottakról,¹⁾ míg most már külön gyászünnepély rendeztetik azok emlékére.

Mintán a megható gyászdal elzengett, az elnök megnyitó beszédét mondja, melyben felhívja a tagokat, hogy a tiszta testvéri szeretet követelményeinek tegyenek eleget és az emlékezet meggyújtott szövétnekénél az elhunytak emlékére koszorút fűzzenek. Majd fölébreszti a tagok öntudatát; mert ők sok jeles előd utódjai, mert ők folytatásán, dolgoznak egy dicső kezdetnek. Azután a szónok lép elő hogy a fájdalmas érzést, melylyel az iskola kedveseire gondol, tolmácsolja és a halottjainak emelt oszlopot új koszorúval díszítse. A költő sem marad el, előszólítja a mult szellemeit és a földöntúl való találkozás, az Isten kegyelméből epedve várt boldogság előérzetében néhány percet töltve körükben, emeli az ünnepély komolyságát.

Végül ismét az elnök emel szót, bátorítja a tagokat, nemes önérzettel fejtven ki, hogy valamint az egyház nem ismer kétségbeesést, úgy az egylet is élni fog minden lát-szólagos veszteségei mellett is; mert hiszen az elvrokonok sem hagyának el; ők csak közbenjáróikul szálltak az ég csillagai közé. Ez ünnepély rendesen november hó első felében szokott megtartatni.

Továbbá szem előtt tartván sz. vallásunk ama magas-tos tanát, hogy kiket e földön a szeretet láncza fűz össze, a halál után is összeforrva maradnak, az iskola ugyanazon hó második hetében²⁾ átszenderült tagjairól emlékezik meg, őket a szeretet áldozatában részesítvén.³⁾ A szeplőtelen Szűz

¹⁾ L. évk. 1854. márc. 26. XIX. r. gy.

²⁾ Kivételes esetben azt más időre is szokták halasztani. Mult évben az iskola tagjairól való megemlékezés jan. 22-ére, a jelen évben pedig szinte jan. hóra esett.

³⁾ L. évk. 1854. novemb. 5-én IV. r. gy.

nyolcada alatt részvényes és többi tagjaiért, sz. Alajos ünnepe nyolcada alatt pedig az iskola állandó gyarapodásáért mondat misét.

c) A harmadik Jézus névünnepe, mely tanuságot tesz azon vallásos szellemről, mely az iskola minden rétegét áthatja. Ez ünnepélyen az elnök által fölszólított tag dicsbeszédet olvas föl Jézus sz. nevééről, melyet a költő dicsőítése követ. Ez ünnepély állandó szokássá lett 1867-ben.¹⁾

Az iskola ezen rendes ünnepélyein kívül tartott még rendkívülieket is; ugymint:

d) *Mária szeplőtlen fogantatásának emlékére.* Midőn az egész magyar egyház igyekezett a szeplőtelenül fogantatott sz. Szűz iránt való tiszteletét s hódolatát nyilvánítani, az iskola sem mulasztott el semmit, hogy e napot lehető legszebben megülje. Az ünnepély minden várakozáson felül sikerült. A gyűlésterem a sz. Szűz képével, virágok- és koszorúkkal volt feldisztve. Lassú Lajos és Sarkady István önkészített költeményeiket szavalták; Pongrácz Ferenc szép beszéddel lépett fel, melyben a magyaroknak Mária iránt táplált hódolatát hangsúlyozá, mit az intézett dalárdájának közreműködése követett.²⁾

e) *Széchenyi István gróf és Vörösmarty Mihály mellszobrainak leplezési ünnepélye.* Ugyanis 1858-ban jun. 22-én a nagy hazafi- és a költők királyának a gyűlésteremben már előbb elhelyezett mellszobrait leplezték le. Ez ünnepély az előbbihez hasonló sikerrel tartatott, melyek között csak az a különbség, hogy az első határozottan vallási, a második pedig tisztán nemzeti jelleggel birt.

f) *Gyászünnepély Széchenyi István gróf emlékére.* 1860. jun. 3-ika volt azon nagyjelentőségű nap, midőn az iskola a nemzet nagy fájdalmában — melyet a „legnagyobb magyar“ halála okozott — részt vett. Valóban ily ünnepélyességtől megatott arcokat — így szól az évkönyv —

¹⁾ L. évk. 1867. jan. 20-án IX r. gy.

²⁾ L. évk. 1855. máj. 6-kán.

még eddig soha sem láttunk e teremben; de nem is fordult még meg ily nagyérdekű tárgy benne.¹⁾ Megzendült a dalárdának megható éneke „Könnyet könnyet a magyarnak!“ Ezután az elnök (Folkusházy) emelt szót Széchenyi dicsőítésére, kit Nagy József akkori jegyző emlékbeszédével váltott fel; majd Sebők László lantja festé a fájdalom és veszteség nagyságát.²⁾

Igy törekedett érzelmeinek kifejezést adni az iskola külsőleg is, hogy bebizonyítsa, mily szép összhangzatba hozta a vallásszabta kötelmeket a hazafiui érzelmekkel.

g) *Gyászünnepeley Márkfy Samu emlékére.* — Ez volt azon nagyszerű óra, midőn az iskola tagjai, kik egyszersmind a boldogultnak tanítványai voltak, a kegyelet elérzékenyítő hangján emlékeztek meg a tanár-, honpolgár- és papról, kinek még sulyos végküzdelsei sem birtak panaszt csalni ajkaira, szóval, ki életével tanuskodott, „hogy a keresztény néven túl semmi sincs, mely főlebb emelhetné a halandót.“ Krenedies Imre, a szónok, erőteljes színekkel festé a nagy halott érdemeit, melyeket az egyetem és az ifjúság irodalmi kiképeztetése körül szerzett³⁾ Végre a kegyeletnek méltó emléket akarván emelni, ezen indítványával zárta be beszédét: „Alkosson az iskola törvényt az elnöki kötelmek cikkezetébe, melynek erejénél fogva az iskola jelen tagjaitól fölhatalmaztatik s meghagyatik megváltozhatlan érvénnyel utódainkra nézve is, hogy míg az egylet főnáll, — mit az ég Ura nyujtson hosszúra! — köteles Márkfy sirjának jó karban tartásáról az egylet költségén a jegyző ellenörködése mellett gondoskodni, köteles időnkint vagy ha a szükség úgy kívánná, minden második évben fölhantoltatni . . . gyöppel szegélyeztetni a sírt, melynek hantjai alatt e kedves tetemek nyugszanak.“⁴⁾ Az iskola ez indít-

¹⁾ L. évk. 1860. jun. 3. II. Gyászünnepeley.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ Az évkönyvek számos lapja tesz tanúságot Márkfy kifogyhatlan szeretetéről, melylyel az iskola iránt viseltetett.

⁴⁾ L. évk. 1862. jun. 3-án II. Gyászünnepeley.

ványt azon módosítással, hogy a boldogultnak sírkeresztjére évenként halottak napján koszorút is teend,¹⁾ egyhangulag elfogadta.

3. Mozgalmak.

A legjelentékenyebb mozgalmak az iskola beléletében saját szervezetének tökélyesítésében nyilvánulnak. Az e tekintetben kifejlődött viták nem egy ízben anélkül, hogy az eszméket tisztázták volna, célt tévesztettek. Bár a viták kezdetben a törvények kiszabta korlátok között mérsékelt, komoly hangulatban folytak; későbben mégis némely tag szem elől tévesztvén a törvények sérthetetlen tekintélyét, indulattal, s szenvedélylyel vegyíté véleményei megerősítésére szolgáló védokait. Igen, voltak idők, midőn az egyéni indulat leküzdése és az érzelem hatalmától ment fontolgatás száműzetett. Voltak idők, midőn az iskolában lüktetőbb volt az élet; s valamint vérmes alkatú egyénben a szervezet rendes állapotának időközönként való megzavarása elmaradhatlan, úgy történt itt is, hogy a sulyegyen a haladás és maradás között az észszerű önelhatározás hiánya miatt meg lőn zavarva.

A szellemi művelődés esendes falai között meglepő visszasság kapott lábra; s azon általános nézet folytán, hogy az önművelődés megmentése végett ennek ideiglenes félbenszakításával a rendzavarást előidéző okok eltávolításán kell fáradozni, bekövetkeztek az elvi eltérések, s azután a forrongó mozgalmak, melyeknek rugója már idővel az önérték volt és a védelmezett eszmék egészen más térre vezetvén a kérdéseket, az események itt is a pártérték jelmezébe öltöztek. Huzamosabban időzhetnénk e tárgynál, tüzetesebben tárgyalhatnók az érintett eseményeket, de részint az iskola kebeléből kikerült tagok iránt való méltányunk, részint azon sejtetem, hogy ezen kérdés körülményesebb

¹⁾ L. évk. jun. 15-én XXV. r. gy.

szellőztetése a legtöbb olvasóra érdektelen lehetne, az adatok elősorolását mellőzzük. Csak annyit említünk, hogy a tévesztett viták — melyek indokait már érintők — nem egyszer eredményezték a rendes tagok csoportos kilépését és így a szellemi művelődés folyamának megzavarását. Azonban ezen ideiglenes visszásságot még sem szabad könnyelműen elitélnünk, mert bár eredményeiből ítélve legkevésbé sem egyeztethető össze az iskola céljával, még is tekintve a forrást, melyből származott, nem lehet végkép elkárhoztatni.

Ha kutatjuk az ilyképen létesült események okait, ha a holt betűtől eltekintve a mult kérge alá vetjük tekintetünket, meggyőződést szerzünk magunknak, hogy a lelkes ifjakat egyéni nézeteik érvényesítésére a sz. ügy iránt való lelkesezés vezérlé, s miután azok különbözők voltak, az elvi eltérés és ezzel kapcsolatban a vitatkozások hevesebb folyama el nem maradhatott. De másrészt e viták még ezen árnyoldaluk mellett sem maradtak az utókorra nézve teljesen haszon nélkül, mert tanúságot nyújtottak arról, hogy valaminth iskolánknak az összhangzó érzelmek áradozó heve és egyesített erő adtak létet; e két tényező jótékony befolyása alatt nyert első ápolást és az ifjú keblek reménydús szülötte ezek megőrzése mellett serdült fel: úgy ezektől függ további léte is. Különbön a viták menetére, melyeknek tárgyát többnyire az iskola szervezetére és viszonyaira nézve fontos dolgok képezék, legközvetlenebb befolyásukat gyakorolhatták az elnökök. Ezek tapintatos elnöklete alatt a viták helyes kimenetele meghatározá, hol van az egészséges, positiv eszme, a termékenyítő gondolat, és kijelölé vala az egyes hivatalok jog- és hatáskörét, valamint az iskola jövőjét biztosító intézkedéseket eszközlé.

IV. Fejezet.

Működése.

1. Próza.

A magyar egyházirodalmi iskolának első éveiben oly pezsgő életet észlelünk, hogy ehhez hasonlót az iskola előbbi története fel nem tüntet. Ez a viszonyok természetes következménye vala. Kezdetben a hazai nyelv felkarolásának eszméje a munkálkodás bizonyos körét határozá meg a tettevágyó ifjaknak. Műveljük a nyelvet, — így szólt már 1839-ben az iskola akkori elnöke — mert, kiművelvén nyelvünket, eszközt, adandunk utódaink kezébe, a műveltség nagyobb fokára való juthatásra. Könnyebben fejezhetendik ki ugyanis gondolataikat, könnyebben foghatandják föl a művelt idegenek által terjesztett eszméket. Ha ez nem lesz, küzdeniök kellend oly akadályokkal, mint nekünk, helyes szók alkotásán fáradozniök, midőn ellenkezőleg már a szó világosítandja föl a gondolatot, melynek tolmácsa s jegye az.¹⁾ Ezen eszme volt a mozgató erő, mely az önképzésnek egyszersmind irányt jelölt ki. Idő folytán azonban az iskola következetes törekvései által ezen körét betöltve, többrehivatottságának öntudatával mun-

¹⁾ L. Dánielik János 1839. oktob. 13-án mondott elnöki megnyitó beszédét. VII. p.

kalkodásának szűk határait tágítá; majd az egyházi irodalmi iskolának megalakulása az egyházi irodalom eszméjének felkarolása által ama kört oly mérvben szélesbíté ki, hogy abban az önképzést célzó törekvések az idő haladásával arányos előmenetelt eszközölhetnek, és oly tért jelölt ki, melyen a megállapodás mindig jogosulatlan maradna.

Az egyházi irodalmi iskola munkálkodását, híven az előző években követett irányhoz, megkezdve és ezen irányban haladva megmutatá, hogy még többre van hivatva.

A nemzeti közművelődés ez időben a kor igénye szerint már a tudományos irány felé hajolt. Míg azelőtt, az utolsó éveket kivéve, a nyelv ügyes kezelése csak egyesek birtoka volt: addig a nyelv bírása most már az egyházi irodalmi iskolában a kor vívmányaival szemben feltételnek tekintett. Középtanodáink rendszerének kifejlése azt eredményezé, hogy az egyházi irodalmi iskola tagjai ekkor már azon képzettségre tehetek ott szert, melyet még évek előtt csak a magyar gyakorló iskolában sajátíthattak el. A magyar egyházi irodalmi iskola tagjai már mentve voltak azon akadályozó körülménytől, hogy a hazai nyelv nehézségeivel megküzdjenek.

A fenjelzett viszonyoknál fogva a nyelv birtokában lévén „körülnézhetek, hova fordítsák szerzett kincsöket;“ és, a mi a negyvenes években az iskola körében csak egyesek érdeme volt, azt ők már egyetemben gyakorolhatták. Figyelmüket a külföldi irodalom feltűnést ébresztő és korszerű termékeire fordítván főleg ezek magyarításával adták helyes körültekintésük jelét; azért a magyar egyházi irodalmi iskolának első éveiben ezek vették igénybe az ifjak tevékenységét. A működés iránya kiterjedt az életre, és így a tudományos szükségletek kielégítését a korszerűség és hasznosság szempontjából eszközölték.

Ezen időben találjuk a sokoldalú és belbecsre nézve jelentékeny értekezések magyarítását, melyeket szerencsés választás és szabatos nyelvezet egyaránt jellemeznek. A számos fordítás közül csak néhányat említünk; és pedig német-

ből: A papság föladata a 19-ik században, Az egyház külhatása az ital- és sajtóvészre nézve, A falusi lelkész könyvtára, melyek a Munkálatok 16-ik kötetében láttak napvilágot; továbbá: Egyházzónoklattani töredékek, megjelent a Munkálatok 18-ik kötetében, stb.

Nem csekélyebb sikerrel magyarítá az iskola a francia irodalmi termékeket, melyek közül csak néhányat akarunk kiemelni: A sz. gyónás és oltári szentség, Nicolas után, található a Munkálatok 17-ik kötetében; A kath. vallás ellen intézett ellenvetések, Martin után; A papi nőtlenség, De Maistre után, mindkettő a Munkálatok 18-dik kötetében jelent meg. Hasonló szerencsével fordítottak angol és olasz műveket: főleg Wiseman és Cellari Mór után stb.

Mig az iskola tagjai körülbelül 1863-ig a külföldi és főleg a német és francia irodalom tanulmányozása által tágiták ismeretkörüket: addig ugyanazon időközben az eredeti dolgozatok létesítésében is jelentékenyebb eredményeket idéztek elő. A számos rendszeres értekezés és más irányú, tartalommal és belbecsesel egyaránt dicsekvő dolgozat közül csak néhányat említünk: A világ csalódásai, Sárnbek Jánostól (1850.); Az öröklét boldogreménye, Mendlik Ágostontól (1851.); A hitetlenség okai, Tóth Imrétől (1851.); A teremtés hat korszaka, Salgó Jánostól (1852.); Jézustársaság különös tekintettel honunkra, Fábián Jánostól (1853.); A sz. képek tisztelete, Bodnár Antaltól (1854.); Véres Kálászok, Lassú Lajostól (1855.); A lélek halhatatlansága, Sarkady Istvántól (1855.); A protestantismus okozta sebek hazánkban, Inglükkhoffer Károlytól (1856.); A magyar Lengyelországban, Jandrisics Jánostól, (1857.); A lyoni hitterjesztő intézetről, Janecsek Ferencről (1857.); A sz. atyák tanulmányozásának befolyása jelen korunkban, Schaub Jánostól (1858.); Göröghon szellemi műveltsége,

Kiss Józseftől (1859.); Csajághy Sándor életrajza, Csiky Gergelytől (1861.), megjelent a Munkálatok 26-ik évfolyamában.¹⁾

A magyar egyházirodalmi iskolának munkálkodása meglepő fordulatot vett a hatvanas évek elején. Míg a közvetlenül előző időszakban a tagok már meglehetősen sikerrel dicsekvő eredeti dolgozatokat létesítettek, de munkálkodásuk súlypontját még mindig, a külföldi irodalmak tanulmányozásának biztos jeleül, azok nevezetesebb termékeinek magyarártása képezte: most már a tanulmányozás által szerzett ismeretekkel inkább az eredeti dolgozatokban képezték tehetségeiket. Azon időtől fogva napjainkig szapora termelés foly, mely főleg a tudományos próza sikerteljes műveléséről tanúskodik. Azóta az iskola, a tudomány különböző szakaira való tekintettel, alaposabb és tartalomdúsabb prózai termékeket mutat fel.

Fontossággal bírna azon jelenségek tüzetesebb előadása, melyeken a tudományos próza művelése az egyházirodalmi iskolában átment, míg oly jelentőségre emelkedett, hogy jogosultnak bizonyult be azon remény, melyet nem egy műszerzőjének ifjúkori készültsége kelt, hogy az egyházirodalomnak hasznára leend; de mi csak némi áttekintést nyújtandók a próza legujabb fejlődésének menetéről, nehányat emelünk ki azon nagyszámú dolgozatok közül, melyek az utóbbi évtized folytán az iskolában készültek. Így:

a) *A hittudományi, vallás- és erkölcsi* téren irodalmi becsesel dicsekszenek: A ker. hitszellem hatása, Csipék Sándortól (1861.); Párvonal a hit és a hitetlen között, Hrabovszky Istvántól (1861.); A vallásos

¹⁾ „Horváth indítványt tesz valamelyik püspök életrajzának Munkálatainkban való kiadására, s ilyenül ajánlja boldogult Hám János szathmári, vagy Csajághy Sándor, csanádi püspököt, ki iskolánk alapítása és emelése körül meghaladhatlanul sokat fáradozott. Az iskola ez indítványt Csajághyra nézve magáévá teszi, s t. Csiky készséges ajánlatát, hogy az életrajz megírását magára vállalja, lelkes „éljen“-nel viszonozza.“ L. évk. 1862. jan. 26-án. XI. r. gy.

nevelés alapja a boldogságnak (1863.); A lélek halhatatlansága az atheusnak is bebizonyítható, Seidel Páltól; A teremtés történetéhez a genesis első fejezetét illetőleg, Csathó Ferenctől; A vallásközönyre vezető rendszerek, Szmda Viktortól (1870.); Rabszolgaság és Egyház, Fapsó Istvántól (1872.); Az erkölcsi főelv, Horváth Istvántól (1873.).

b) *A jog- és államtudomány* terén is találkozunk többrendű kísérletekkel, ugymint: Állam és forradalom, Feketeházy Károlytól (1863.); A pápa felsőbbbségének bebizonyítása a közzsinat fölött, Roszivaltól; Az egyház törvényhozói hatalmáról, Hanzel Endrétől (1872.).

c) *A történetírás* művelői, kik a jelesebb történészek műveinek tanulmányozásából merített ismereteiket, a gondosan gyűjtött anyagot tudományos rendszerbe iparkodtak önteni, több rendbeli, belértékileg jelentékenyebb dolgozatokat mutatnak fel. Igy: Izabella királyné, Biró Bélától; Tomory, történelmi rajz, Rózsahegyi Gyulától (1864.); Gizella, történeti értekezés, Udvardy Ferenctől; Róma első századai, történelmi tanulmány Ernyey Kálmántól; A pápák befolyásának története a középkorban különös tekintettel Magyarországra, Csippék Sándortól; Visszapillantás, Szmracsányi Páltól (1867.); A múlt század második felében Franciaországban lábrakapott vallástalanság és királygyűlölet okai, Fapsó Istvántól (1871.); A nemzeti szellem hanyatlása a 18-ik században, Hanzel Endrétől (1872.); II. József és a josephinismus Tvrdy Jánostól (1873.).

d) A nagyszámú *bölcsészeti* dolgozatok közül, melyek szerzőik olvasottságáról, alapos tanulmányozásáról tanúskodnak és a logikai irány kifejezőinek tekinthetők: Az ember, Roskoványi Jenőtől (1862.); A vallásközönyre vezető rendszerről, Ruzsicska Kálmántól; Foga-

lom és eszme a bölcészetben, Barna Miksától (1869.); Az okviszony hatálya, Horváth Kal. Józseftől; Az ember, Horváth Istvántól (1872.); Az ember a lények sorában, Pozsgay Józseftől (1873.).

e) A tudományok ezen különböző ágainak pártolása mellett az iskola a *szépészeti* művelés egyes szerencsésebb képviselőivel is dicsekedhetik. Így: A műbecslés köre a költészet terén, Roskoványi Jenőtől (1861.); A nevetségesről Szluha Lászlótól; A fenségesről, ugyanettől (1866.); A zeneművészet története, Ruzsicska Kálmántól (1867.); Rajzok a magyar regényirodalomból, ugyanettől; Nemzeti eposz, Platz Bonifáctól; Aesthetikai tanulmányok, Ruzsicska Kálmántól; Vén cigány Platz Bonifáctól; Vallásköltészeti tanulmányok, Szmda Viktortól (szépirod. közlemény); Képek legújabb vallásköltészetünkben, ugyanettől (1869.); Hymnus- és ódaköltőink hatása 1830-tól napjainkig, Huiher Jánostól (1871.); Vallás és művészet, Némethy Gyulától (1872.); A költészet lényege, Séda Ernőtől (1874.) stb. stb.

f) A *szépirodalom* terén is több dolgozat létesült, melyeket főleg a classicusok tanulmányozása és a művészi irányra való törekvés jellemeznek. Így: A bizalmatlanság véráldozata, Pelkó Pétertől (1860.); Kárhozat és üdv, beszély Papp Lőrinctől (1863.); Erdei siremlék, Hahnenkamp Sándortól (1869.); A fiui szeretet jutalma, beszély Czobor Bélától (1872.); A bűn megboszulja magát, történeti elbeszélés Gebe Demetertől (1874.) stb. stb.

g) Kiemelhetők még itt bővebb részletességüknél fogva a *jellem- és korrajzi gyűjtemények*: X. Leo, Plaveckitől (1865.); Nehány vonás Pázmány életéből, Szeitltől (1867.); Ritka fényű csillagok a tudomány egén, Hahnenkamp Sándortól; Bössuet, Szmda Viktortól (1871.); IX. Pius, Bergmann Józseftől (1871.); Pe-

ricles állama és Phidias istenei Tvrdy Jánostól (1872.) stb. stb.

h) *A nevelészeti tudomány* terén több sikerült kíséreltetel találkozunk, mint: A görög és római nevelés összehasonlítva, Gornály Józseftől, Közoktatásügyi kalauz című terjedelmes mű, Hanzel Endrétől (1873.) stb. stb.

i) Nem feledkezhetünk meg itt az *irodalomtörténeti* munkákról sem, minők: Pázmány Péter egyházirodalmi működése, Gödér Istvántól (1871.); A classicusok; Horác és kora, Köhler Ferentől (1872.) stb. stb.

k) Az iskola kevés tagja közül, kik eddig a régészettel foglalkoztak, csak Paluba János vonta magára az iskola figyelmét *Az ókeresztény bazilikai műépítészet hazánkban* (1871.) című, alapos tanulmányozásról tanúszkodó értekezésével, melyet méltán új irány megindításának lehet tekintenünk.

l) Még megemlítenők itt a bővebb olvasottságról tanúszkodó *tanulmányok*, mint: *Tanulmányok társadalmi viszonyainkról*, Vajda Ferentől (1871.); *Pauperismus*, Zongor Józseftől (1873.) stb. stb.

m) Nem csekély feltűnést okoztak az iskolában a meg lehetős nyelvsinnal és szépészeti érzékkel kidolgozott *emlékbeszéd*ek, mint: Györy Dezső felett, Rédey Gyulától (1870.); Vajda Ferenc felett, Köhler Ferentől (1873.) stb. stb.

Dacára ezen nevezetes haladásnak, melyet az e. i. iskola a próza terén feltüntet, nem lehet elhallgatnunk azt, hogy voltak időpontok, midőn a jelesebb munkáknak, — melyeket új irány megindításának lehetett tekinteni, — szerzői elhallgattak, midőn az ezek által ébresztett vágyak és remények mindaddig kielégítetlenül maradtak. E körülmény valóban hátrányos iskolánk szellemi művelődésére; mert mihelyt megszűnék a jobb erők működése, melynek szellemi tulajdonából fény szokott kisugárzani az iskolára,

lassankint háttérbe szorulnak a nemesítő példák, lankadás váltja fel a tetterőt és az észményített érzelem elveszti vonzerejét. Ha pedig az erők csak azért működtek, mert tagsági kötelességöknek akartak eleget tenni: az iskola életén áldást nem hozhattak. Habár egyesek nemesítő hatása némileg soha sem maradt el: ezek még sem pótolhatták azon hiányokat, melyek betöltése ismét más egyedekre vár; mert az iskola értékülését nem a részletekben, hanem az egészben, nem az esetékekben, hanem a lényegben kell keresnünk.

Ha a művelődés hanyatlásának ezen nemét szigorúabban vizsgáljuk és viszonyba hozzuk a hanyatlás más jelenségeivel: azt tapasztaljuk, hogy az rendesen akkor lép előtérbe, midőn az iskola belélete háborog. Így következett be az iskolába időközönként bizonyos pangás, midőn akár az egyéni nézetek elejtése, akár a kritika túlszigora sérté a kedélyeket. Ha forrong a kedélyvilág, nem működhetik helyes irányban az értelem; de hála az Égnek, az ily állapot mindig csak rövid életű volt, és az iskola ismét természetes ösvényére térvén, a munkálkodó tagok egyesültében mutatta ki életrevalóságának legszebb tanujeleit. Ezen irányban halad az iskola legujabban is; sőt általában el lehet mondani, hogy az iskola utolsó évtizedén át folyó munkálkodásának főjellemé a nyelvnek széptani irányban való kiművelése, a classicai irodalom tanulmányozása és a tudományos, szerencsés önképzés az egyházirodalom terén; és épen ezért, — tekintetbe véve még ama körülményt, hogy az iskola már többrendű önálló fejlesztőkkel dicsekedhetik, — a legujabb időt — ha lehet mondanunk — az iskola virágzási időszakának méltán tekinthetjük.

Rövid áttekintés. A magyar egyházirodalmi iskola működésének súlypontja, valamint a gyakorló iskoláé, a próza terére esik. A magyar e. i. iskola első időszakában (a hatvanas évekig) a tagok még mindig a fordítás önképző munkájával foglalkoztak. De itt nem szabad azon szembetűnő jelenséget elhallgatnunk, hogy ekkor már nem volt a tagok

közvetlen célja, a hazai nyelv elsajátítása s művelése, mint azelőtt, mert ez időtájtan a hazai nyelvben már jártasak voltak; hanem a tudományos buvárkodás és önképzés. A tagok most már a világirodalom célirányos fölkarolására törekedtek; mert meggyőződésök volt, hogy lehetnek azért honfiak, ha a világirodalomban tett buvárlatok eredményeit is, saját szellemi javukra kamatosítják. Így létesültek azon számos, korszerű, tudományos és vallásos tartalmu munkák magyaráításai, melyek az iskola haladásának tanújeleiül szolgálnak.

Ugyanczen időszakban nem szorult háttérbe a gondolati erő működése sem; a fogalmakkal való megismerkedés, — vagyis az értelmi gondolkodásnak is nem csekély szerep jutott. Az egymást követő eredeti dolgozatok most már alaposaságról tanuskodnak; majd a helyes részletezés izlésével dicsekednek. Ezen időben már gyakrabban lehet észlelni, mint gyarapodhatik az erő, ha az emberi értelem a tudományokból merített ismereteket helyesen felhasználja, s mikép alkot a törekvő lélek új ösvényt, melyen haladva buvárlatai nyomán már bizonyos belbecsesel dicsekvő és eredetiséggel párosuló szellemi termékeket is létesíthet.

Az áldásos fordulat azonban még a hatvanas években történt. A fordítási kísérletek azóta már gyérebben jelentkeznek és a tagok újabb időben szokatlan munkásságot fejtettek ki az eredeti dolgozatok létesítésében, melyekben az önálló, egyéni gondolkodás érvényesülhetése feltűnően emelkedett fölszinre. És, habár szellemi művelődésünk még az utóbbi években is érintkezik némi árnyoldallal, az iskola mégis bír annyi szellemi erővel, hogy érdekeit nemes, sikert jósó buzgalommal felkarolja.

A szellemi művelődés legúj bban lemondva az általános tudományos képzettség kiváltságáról, leginkább a szaktudományt tűzte ki célul. Az iskolában, melyet a szeretet és méltánylat szelleme folytonos munkásságra hevített, az önképzés önérzettel és magasultsággal párosult; minek következtében SEDA ERNŐ elnök méltán fakadt ily szavakra: „Fel-

fogásom szerint az iskola már oly felsőbbrendű intézmény, hol hatványozott szorgalom árán a tüzetesebb szakképzettséget, melyet az életben elfoglalt állásunk követel tőlünk az egyházirodalom terén már gyakorlatilag érvényesítenünk kell.“ Ezen állítást erősíti az iskola multjának tanulságos felfogása, jelenének helyes méltánylása és a jövőjére vonatkozó indokolt hit.

2. Költészet.

Az első években a költői termékek, bár akadtak egyes művelők, mégis csekély eszmeiséggel dicsekszenek, és ezen tartalom hiányhoz járult még a művelők tökéletlensége. A költészet művelésének ezen hátrányai általában véve még az ötvenes és hatvanas években sincsenek teljesen elhárítva de, bár a költészet eddig nem tarthatott arányt a próza emelkedetével: mégis a magyar egyházirodalmi iskola e tekintetben is nagyobb szerencsével működött.

Az iskola új megalakulása után Alvinczy Ferenc lépett fel költői kísérleteivel, ki az anyagot többé-kevésbbé sikeresen saját egyéniségéből meríté. Isten léte, A világ hiúsága, Egy titkos szenvedőnek, és egyéb verseit (1851), melyeket nem annyira művészi tehetség, mint határozott akarat és szorgalom létesített, a mulandóság felett borongó érzelmek lengik át és már szerencsés tárgyválasztásról tanuskodnak. Az oktató elem és művészi tapintat kedvező kifejezést nyert Hatala Péter költői termékeiben (1852.), melyek közül a nemes tartalom és kedves alak kelékeit magában foglaló Védsszenteinkhez írt költeménye jelentékenyebb belbecsű.

Az alak és tartalom között még bensőbb összefüggés észlelhető Fábián János költeményeiben, ki eredeti kísérletein kívül külföldi classicusok magyaráztásával is nemesbítő izlését. Kiválóan helyes izléssel és hiven fordította Petrarchának „Szűz Máriához“ című költeményét (1852.)

A lanthoz ezután többen nyultak; azonban termékeik nem annyira szellemök sugalmából folytak, mint inkább kevésbé helyes felfogás, hiányos átgondoltságból. Ezen termékekben, melyeket tiszta vallásos érzelem leng át, és melyek tartalmát főleg az erkölcsi oktatások, néha pedig bölcseلمي eszmélődések képezik: észlelhető ugyan némi figyelem a külalakítás tökélyesítésére, de kevésbé a belalakra, melynek amazzal lényegileg kellene össze olvadnia. Azért ezek belbecsét tekintve be kell vallanunk, hogy szerzőik még mindig osztják az iskola előbbi költői művelésének fogyatkozásait. Kiemelhető itt a szabályos verselés, de el nem hallgatható a sokszavú áradozásra való hajlam. Azonban néhány sikerültebb költői kísérlettel léptek fel Csecsinovics Ferenc, Lassú Lajos, kinek Mária bűnösök menedéke című versezetét köztetszéssel fogadták az iskola tagjai (1854.). Ezek mellett nem csekély tevékenységet fejtett ki Sarkady István, kinek legszebb költeménye: A költő fohásza Máriához méltán ébresztett figyelmet a tagok között (1855.). Általában véve ezen időszak költői termékei kiválólag a lyrai körben mozognak, főleg a nemzeti gondolkodás és érzés nyilvánulásainak tekinthetők és a külalak ügyesebb kezelésében haladást tüntetnek föl.

Ezután körülbelül két évnyi időközben csak gyéren jelentkeztek a költői kísérletek, melyek között legszerencsebbek Garay Alajoséi, kinek nemes érzelmeiről és finom izléséről eléggé tanúskodhatik Falusi élet című, vonzó előadással bíró költeménye (1856.).

A következő évben Pelkó Péter egyedül művelte a tért, ki feltűnő termékenységeért nem egy ízben érdemelte ki az iskola elismerését. Rövid időközökben mutatta be tagtársainak Kertemben, A koldus álma után, Busongásom, Nagy halott stb. című versezeteit (1857.). Hasonló figyelmet ébresztett Egy ifjú teteme és Ábrándom a Dunaparton címűekkel. Pelkó különösen a forma változatossága, valamint szabatos és választékos kifejezései által tűnt ki.

Ezen időszak költői tevékenységét jóval túlhaladja az utánna következő. Figyelemre méltóbb szereplők voltak ekkor: Sebők László (Irány gondolat, Őszkor, Fohász); Horváth János (Mária fogantatása, Karácsony); továbbá Csiki Gerő (Patak mellett) (1862.). Ezeken kívül a költői hivatás szerencsésebb kifejezőjének tekinthető: Rajnis Gyula, ki a vallásköltészet terén nem egy kedves kísérlettel lépett fel (Álom Jézus nevenapján, Ébredés, Sz. Alajoshoz, Imádkozásom, A tavasz virágaihoz stb. 1864—65.).

A költészetnek eddig bemutatott művelői közül kiválóan kitűnik Győry Dezső, ki valódi költői tehetségén kívül, főleg a formák ügyes és szabályos kezelése-, valamint nemes izlésével ajánlá magát az iskola figyelmébe; azonban megrongált testi állapotának helyrehozása végett távozni kényszerülván szépreményű tehetségeit az iskolában soká nem érvényesítheté. Néhány költői műve közül, melyeken általában sok kellem ömlik el, és melyek kivált aesthetikai szempontból eddig az iskolában úgyszólván páratlanok, különösen kiválnak: Üdvözlétül, Napjainkból, Börtöndal, Elkésett gratulatio (1866.) stb.

A költészet jelentékenyebb fejlődését különösen az utóbbi években látjuk, midőn szembetűnőbb buzgalom és sikerrel kezdik e tért művelni Rithammer (most Radnay) Farkas és Rédey Gyula, kiknek szerzeményei már ez újabb kor színvonalán állanak. Az ifjú költők lantot ragadtak és hurjain előmleszték Isten, egyház és a haza iránt lelkesülő érzelmeiket. A számos költemény közül, melyekkel mindketten az iskolát gazdagították, csak néhányat említünk. Rithammer költeményeiből: A szent család, Boldogságom, Jégvirágok, Egy ifjú halála, Az agglegény stb. Rédey költeményeiből: Viszontlátáskor, Karácson éji álom, T. M. emlékezetére, Hűs csendes est van, Egy éji látogató, Gondolatok a kereszt alatt stb.

Azonban Rédey és Rithammer költészete feltűnően

különbözik egymástól. Amaz műköltő, megteremti az eszmét, de nem bírja a képzelet bűvös mezébe burkolni; ez lelke mélyéből merít és emelkedettségét gazdag képzelő tehetséggel egyesíti; az az eposz terén mozog; ez minden termékében határozott lyrikusul jelentkezik, sőt néha érdekesen élcel. Rédey áradozásra hajlandó, s azért többször ki nem kerülheti az alak pongyola alkotását és a kifejezések homályát; Rithammer alkotásaiban a lélektani hűség s az érzelmek hevesebb vagy csillapultabb hullámszásának mindig megfelelő ékes nyelvezet mellett nem küzd sem az eszme, sem az alakkal.

Rithammer termékei, mint Győry Dezsőéi, a classicusok alapos tanulmányozása, nyelvesin, forma és tartalom tekintetében az iskola eddig ismert összes kísérleteit tul-szárnyalják; szóval költői hivatásának legbiztosabb jele az alakító tehetséggel párosuló szerencsés képzelem és teremítő erő.

A költészet csak addig művészet, míg eszméket terem; ha ez megszűnik, a legfelségesebb művészet silány mesterséggé fajul. Azért a következő (1871.) évben lefolyt költői művelést érintvén, a csekélyebb szerencsével dicsekvő költői műveket mellőzve, áttérünk Szmda Viktor termékeire, ki meg lehetős szorgalommal művelte e tért.

Szmda költészetében (A távozó után, Gyónás után, számos fordítás, stb.) ki kell emelni a helyes nyelvkezelést, mely teljesen hatalmában van. Ő kiváló gondot fordít a bűvös erőre, mely a szavak és kifejezésekben rejlik, de emellett a versalak, mérték, rim nem egy kifogás alá esik; és épen ezen fogyatkozásnak tulajdonítható, hogy több költeménye a szép nyelvezet és helyes beltartalom dacára is veszt érdekéből. Szmda sikerültebb költeményei inkább gyönyörködtetők s vonzók, mint meglepők; hogy pedig nem minden költeménye sikerült, annak kell tulajdonítani, hogy ő lyrikus akart lenni, és mégis gyakran nem méltatta figyelemre az élet sokoldalú benyomásait.

Ez évben (1871/2) általános elismerést vívott ki Ulrich István, ki minl járt első költeményével (Ő s z s z e l) nem cse-

kély figyelmet keltett, Ezen költői munka a szerző költői tehetségéről tanuskodik ugyan, de hátrányára szolgál az érzelgősségre való hajlam, mely már a Szenvedő-ben álpathosba ment át. Későbbi termékei általában az elmének több elevenségével dicsekesznek és magasabb gondolatokat tartalmaznak. Sőt ha őt párhuzamba állítjuk az eddig bemutatott költői tehetségekkel, bátran mondhatjuk, hogy Győry és Rithammer között foglal helyet. Csekélyebb eredeti képzelődéssel és szépészeti tapintattal bír ugyan az előbbinél, de nagyobb emelkedettséggel az utóbbinál; költészetében nagyobb a költői hév, mint az előbbinél, de nem érezhető annyira a classikai irodalom tisztító és nemesítő befolyása, mint az utóbbinál. Szóval Győry Dezső költészetét, mely valószínűleg még soká utólérhetetlen marad az iskolában, leginkább a teremő erő és nemes izlés, Rithammerét pedig a tiszteletgerjesztő egyszerűség és az alak kifogástalan alkalmazása jellemzik; végre Ulrich István költészetében saját egyénisége és vérmérsékének legtermészetesebb kifolyásául a gondolatgazdagság, kifogyhatatlan lelkesedés, a gyors termelés (minek azonban az alak változó fogyatkozásait is tulajdoníthatjuk) egyaránt megemlítenők.

A lehetőség mértéke szerint az iskola három költőjét állítottuk párhuzamba, mert hosszas tanulmányozásunk azon meggyőződést kelté bennünk, hogy ők e téren az iskola figyelemreméltóbb alakjai.

Bár rövid szavakba foglaltuk kritikánkat, ez véleményünk szerint eléggé megvilágosíthatja költészetök valódi értékét

Köhler Ferenc elnöksége alatt a költészet művelői ismét megfogytak. Czobor Béla volt úgyszólván az egyedüli művelő, ki az iskola érdekeltségét maga iránt fel tudta kelteni. Bár benne a költői ér nem oly gazdag, mint a közvetlenül előtte említettekben, mégsem lehet tőle elvitatni a tehetséget. Egymást szaporán követő termékeiben (Viszonzlátás, Szívem minden dobbanása, A Hópehely, A halotti koszorú, Báthori Erzsébet stb.)

feltűnő a külalakra fordított gond, de ennek nem egyszer feláldozva a beltartalmat.

Czobor mostanig hű maradt lantjához, a jelenben is bemutatja termékeit az iskolának; s miután társul szegődött hozzá Hajnal József is, a költészet ismét nagyobb pártolásnak örvend. Az előbbinek versezeteit (D o l o g r a, G y ó n á s e l ő t t stb.) időközönként felváltják az utóbbinak termékei (R ó z s a á g a k , G y á s z h a n g o k , H a i n t a b u c s ú stb.)

A költészet jelen művelő képviselőinek mindegyike külön-külön téren mozog. Czobor különös előszeretettel viselkedik az életképek, történeti események iránt, melyeket sikerrel szokott eszményíteni; Hajnal kedélyvilágába vonul s inkább az érzelmeket ragadja meg, mint az eszméket. Innen van az is, hogy az elsőnek szelleme szemléli a lefolyó jelenségeket, s tanulmányozván a multat csak azon tárgyakhoz fordul, melyhez saját természete vonzza; hogy továbbá az utóbbi kedélyállapota könnyebben enged a külső benyomásoknak és szívesen zeng mindenről, mi az érzelmet felkeltheti, miért lelkesülni lehet. Mindkettőjök tanúságot tett saját egyénisége és költői hajlama ezen jelleméről, midőn az iskola a Simor János herceg-primás bibornokká való kineveztetése alkalmából készíttendő ódák szerkesztésére mind a kettőt felszólítja. ¹⁾

Czobor csak hosszas rábeszélésnek engedve hajolt meg a tagok kívánata előtt; mert érezte, hogy az ilyenmű megbízások folytán készített költeményeket többnyire az iskolásdiság bélyegzi. E sejtélem nem volt alaptalan. A néhány nap mulva bemutatott ódák egyike sem felelt meg a bíráló bizottság igényeinek. Czobor szellemének, mely semmihez sem szereti magát lekötni, az említett alkalom nem adta meg a megfelelő tárgyat; Hajnal iparkodott ugyan az akadályokat, — melyeket az alkalmi költemények okozni szoktak, — leküzdeni és a viszonyok követelménye szerint a

¹⁾ 1873. decemb. 16-án rk. gy. .

tárgyhoz simulni, terméke mégis tetemes fogyatkozások miatt csak a bíráló bizottság alapos kijavítása, valamint szerző új átdolgozása után jelenhetett meg nyomtatásban.¹⁾

Bár rövideden, de a tárgy kényes természetéhez mértén jellemeztük a költészet terén kiemelkedő egyéneket. Befejezésül még általában akarunk a m. e. i. iskola költészeti működéséről szólni.

Az iskola sohasem fokozta igényeit oly nagyra, hogy csendes falai között jeles és minden tekintetben kifogástalan költeményeket kívánujon hallani. Jeles szellemi termékek sehol sem találhatók oly ritkán, mint épen a költészet terén. Az iskola mindig meg volt nyugtatva, ha a lant hurjainak egyszerű rezgését hallhatá is. Azonban eltekintve az iskola ezen szerény kívánataitól, voltak kebelében olyanok is, kikben megvolt a lehetőség, hogy művészekké váljanak, sőt ha ezek tehetségüket alapos tanulmányozással fejlesztik, a hozzájuk kötött remények nem egyike teljesedésbe is mehet.

Ezen rövid áttekintésen kívül kiemelendőnek véljük azt, hogy az iskolában valamint mindenkor, ugy újabb időben is bizton állíthatjuk, hogy annak főtényezőjét a folytonos hitbuzgalom képezi.

3. Nyelvészet.

Mivel az egyházirodatlmi iskolának a nyelv nehézségeivel nem kellett küzdenie, mint az előbbi évtizedekben, a tagok főleg a külföldi irodalmak tanulmányozására fordítván figyelmüket, a hazai nyelv állandó művelése mellett egyszersmind az idegen nyelvekben való kiképeztetést tartották előnyösnek. Ezen cél elérésére már 1853-ban elfo-

¹⁾ Itt nem mulaszthatjuk el köszönetünk nyilvánítását Róder Alajos a papnövelde jelenlegi igazgatója iránt, ki az ódának 100 példányban való kinyomatását, valamint az Ő Eminenciájának átnyújtandó példány díszes és költséges kiállítását magára vállalta. Ezen érdemdús férfiú volt egyszersmind az, ki azt az intézet előljárósága, a növendékpapság és a magyar iskola küldöttjei élén hazánk bíboros főpapjának latin nyelven mondott lelkes bevezető beszéd után átnyújtotta.

gadták Salgó János elnök indítványát¹⁾, hogy az iskola tanszéket állítson föl a francia, német, angol és olasz nyelvre és válasszon alkalmas egyéneket, kiknek előadásait a tanulni akarók hallgathassák. Ezen indítvány értelmében szólítottak fel Répássy József a francia, Fábíán János az olasz, Vágner József az angol, Inglickhoffer a német nyelv előadására.²⁾ Mivel pedig az iskola a hazai nyelv körül szerzett vívmányokat mindig magáévá akarta tenni, szükségesnek találta ugyanezen időben a magyar nyelv tanszékét is felállítani, melynek betöltésére Csecsinovics Ferencet szemelte ki.³⁾ E tanszékek soká nem állottak fen ugyan,⁴⁾ de jelentékenyen segítették elő általában a nyelvekben s kiválólág a hazai nyelvben való tökélyesbülést, mit a tagok későbbben azon tanszékek megszűntével magán szorgalomból törekedtek eszközölni.⁵⁾

Ezen időben a hazai nyelv tudományos kiművelésére irányozták a tagok figyelmüket. 1857-ben Hemmen Ferenc elnök eleveníté föl az elődök elmaradt szokását és megkezdé tudományos alapra fektetni nyelvészeti értekezéseit.⁶⁾ Ugyan-

¹⁾ L. évk. 1853. oktob. 16-án II. r. gy.

²⁾ Ugyanott oktob. 26-án III. r. gy.

³⁾ Ugyanott.

⁴⁾ A nyelv tanítás ezen hasznos, de idővel elavult intézménye némileg az előjáróság azon nemes intézkedése által helyettesítettett, hogy a növendékek előbb az egyetemi francia nyelv tanárt, újabb időben pedig a papnöveldében a francia nyelv magántanárának előadásait hallgatták.

⁵⁾ Ujabb időben felkarolá ez eszmét Röder Alajos, az intézet főigazgatója, ki a magyar nyelv tanítására az iskola elnökét, a német nyelv előadására pedig Paluba János, szepesmegyei növendékpapot rendelé (1873. oktob. 21-én). A magyar nyelvet hallgatják jelenleg hatan; két horvát és négy román növendékpap; a németet pedig tizenhatan vegyes nemzetségűek.

⁶⁾ „Elődeinknek már régenten e téren tett üdvös működésök példájával buzdította (Hemmen Ferenc elnök) a tagokat, mint a kik mind kritikai szabályokat szerkesztettek, mind pedig nyelvészeti értekezleteket tartottak, sőt saját használatára a m. iskolának grammatikát is készítenek. Hason buzgóság kifejtésére inté a tagokat, s azért

ennek ajánlata folytán tartattak nyelvészeti felolvasások is.¹⁾ Ennek példájára csakhamar felléptek Bencze István a Révay előtti nyelvrendszer, majd Nagy József Az and- enddel képződő jövő című és szép készültségről tanuskodó nyelvészeti értekezésekkel. A hazai nyelv-kiművelése iránt felébredt érdeklődés üdvös mozgalmakat idézett elő, minek bebizonyítására elégséges felhozni a nyelvészeti vitákat; ²⁾ Hoffer Józsefnek A magyar iskola menyekzője című nyelvészeti értekezését, melyben kifejti, vajjon e szó *g-* vagy *k-*val irandó-e (1861); valamint az an-en rag a sarkszámnevekben címűt Prantner-től stb.

Ugyanekkor égető szükséggé vált a helyesírás körül fölmerült eltérő nézetek kiegyenlítése. Az iskola az ügyet azonnal felkarolta; 1862-ben a helyesírás megállapítására bizottmányt ³⁾ küldött ki, mely a munkálatokban követendő helyesírási szabályokra vonatkozó terjedelmes javaslatát ugyanazon év márc. 2-án az iskolának bemutatta. De vizsgáljuk, mi volt e javaslat célja.

Az iskolának helyesírása kezdet óta a nemzet köziradalmával haladt s ezzel ingadozott. A nyelv azóta fejlődött, de nem minden árnyoldal nélkül. A nyelv ösztönszerű fejlődése időközönként medrét elhagyta, riáltal tágas út nyílt a különböző irányú helytelen eltéréseknek, melyeket a Tudós

is ő maga kezdé a magyar nyelv feletti jeles értekezletét, melynek folytatását örömmel óhajtjuk.“ L. évk. 1857. jan. 4-én XII. r. gy. és jan. 11-én XIII. r. gy.

¹⁾ Végre az elnök folytatá felolvasását, a nyelvészet fölött, azt hozván ki az egészről, hogy az i-kolának szüksége van nyelvészeti felolvasásokra, mik, hogy minden gyűlésen, vagy egy negyed óráig tartasanak, indítványozta, s indítványát az iskola bolygatlanul elfogadta.“ Ugyanott jan. 11-én XIII. r. gy.

²⁾ L. évk. 1857. ápril 26-án XXII. XXIII. XXIV. XXV. és XXVII. r. gy.

³⁾ Ennek tagjai voltak: Sebők László elnök, Hoffer József jegyző, Greszló Károly és Szely Lajos.

Társaság 1856-iki szabályai sem igen birtak korlátok közé szorítani. E divatba jövő ferdeségek az iskolában is nyilvánultak. Az egyes tagok különféle elvekhez ragaszkodva dolgozataikban más szabályokat követtek. A legnagyobb változatosság pedig a helyesírásban volt észlelhető, mit épen az említett oknálfogva a kiadott munkálatokban sem lehetett kikerülni.

Még az ötvenes években, tudnillik az írás és sajtójavítás egyszerre több kezét vett ig'nybe, és ezek is évenként változtak,¹⁾ minél fogva a munkálatokban a nyelvezet következetes egyenlőségét kivihetetlen dolognak kellett tekinteni; sőt ennek kell tulajdonítanunk azon habozást, mely a munkálatok évenként változó, sőt többnyire ugyanegy kötetben is ingadozó helyesírásában mutatkozott.

E bajnak orvoslása volt tehát az 1862-ben kiküldött bizottmány feladata és célja. A bizottmány az ált'ános várakozásnak megfelelni óhajtván, oly bőven dolgozta ki javaslatát, hogy figyelmét még oly esetekre is kiterjeszté, melyek nemcsak a helyesírástán körébe, hanem a nyelvészet más szakába is vágnak. Így, ha valamely szó az irodalom közterén két vagy több alakban fordult elő, a bizottmány azon alakot választá, mely a Tudós Társaság szabályai és az iskola eddigi gyakorlata nyomán igazolhatóbbnak látszott; és csak néhány oly alaknál engedte meg a szabályválasztást, hol ez nem ingadozás- és állhatatlanságról, hanem a szép hangzat iránt fogékony érzékről tett tanuságot.

A bizottmány tehát hosszas és alapos tanulmányozás után megállapítá az iskolában alkalmazandó főelveket, a helyesírás és nyelvészet körül.

A bizottmány javaslatának óhajtott eredménye el nem maradt; mert ennek köszönhetjük azon előnyt, hogy az iskola munkálatainak helyesírásában és nyelvezetében most már

¹⁾ Az iskola tagjai közül ugyanis évenként többen bevégezván az egyetemen tanfolyamukat, megyéjökbe visszatérnek és helyökbe ismét mások küldetnek.

teljes egyöntetűség van. Az iskola ugyanis azon elvből kiindulva, hogy oly műveknél, melyeknél egy szerző vagy szerkesztő keze hagyja végső nyomait, jóban vagy roszban megvan a következetes egyöntetűség, a bizottmány javaslatát az elnöki utasítások ¹⁾ közé iktatta, mit minden elnöknek szorgalmasan át kell tanulmányoznia, hogy a sajtó alá kerülendő munkálatokban az egyöntetűséget az iskola által elfogadott elvek szerint létesíthesse.²⁾

Ha pedig az iskolában a nyelvészeti ügyben meg nem oldható nehézségek fordultak elő, a tagok tudományos tekintélyekhez fordultak tanácsért. Így, midőn 1867-ben De Maistre művét fordították, érdekes, de megállapodásra nem vezető viták fejlődtek ki azon kérdés fölött, vajjon mikép magyaríttassék szorosán annak címe (Du pape). Ez ügy elintézése végett Mátyás Florián m. akad. tagot kérte fel az iskola, ki, „miután a feltett kérdést, — mint levelében megírta, — nem illik hatalom-szóval eldöntenünk, s az ember természete okszerű meggyőződést követel, hosszas bizonyítás után a Du pape-ot szó szerint vagyis „A pápáról“ ajánlám fordíttatni.“ ³⁾

Újabb időben azonban a nyelvészeti értekezések már elmaradtak, mert a tagoknak a nyelv széptani és tudományos kiművelésére irányzott buzgó törekvése azokat nem sűrgetik. Az iskola most már azon stadiumba lépett, hol a nyelvet tudományos szempontból felfogva öntudatosan kezelheti. A nyelv mesterséges és öntudatos kezelése leginkább az iskola által kiszemelt külföldi tudományos művek fordításában nyilvánul; mert bár gondoskodásmódja a külföldi

¹⁾ Ugyanis az elnöknel van letéve azon könyv, melyben az egyes hivatalnokok jogai és kötelességei körülvonalozva, valamint egyéb utasítások és figyelmeztetések feljegyezve, melyek szerint intézkedni tartozik.

²⁾ Azóta az elnök kötelessége a kijavított fordítási részleteket az eredetivel összehasonlítani és az egész munkában nyelvészeti egyöntetűséget eszközölni.

³⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. LIX. sz.

művek tanulmányozása folytán sok új eszmével gazdagodik, mindamellett a fordítást lehetőleg a magyar észjárás szerint és mégis hiven intézi.¹⁾

4. Kritika.

Azon szempontból kiindulva, hogy az iskola a tehetségek kiművelését legelőnyösebben segítheti elő a kritika tanítása által, az egyházirodalmi iskola tagjai az elődök példájára hasonló fontosságot tulajdonítottak a bírálati rendszer tökélyesbítésének.

Az előkészületi gyűlések folyama alatt (1850.) Hidassy Kornél, akkori elnök ²⁾ a bírálat kérdésének sikeres megoldására vállalkozván, az alakuló viszonyok szükségéhez mért reform-indítványával lépett fel, mely az eredeti dolgozatra terjedt ki, és a mennyiben az a tagok gondolkodásmódjának megfelelt, elfogadtott. Ennek értelmében az eredeti dolgozatok megbírálására két egyént választottak, kiknek egyike a nyelvtani és szókötési, másika a gondolkodástan ellen tett hibák kimutatására volt kötelezve. A bírálóknak azonban ezen feladatuk teljesítésében kerülniök kellett az „epéskedő túlszigorúságot“; minélfogva a bírálati szabályok alkalmazásában példányul az egyházi literaturai lapokban követett bírálati modor állítatott föl.

Ennek dacára is az ellenbírálatok gyakori felolvasása azt okozta, hogy az eltérő nézetek védői véget nem érő polemikákba bocsátkoztak, mi az idő célszerű felhasználását nehezíté. Ez szolgált indokul az iskola új intézkedésére.

¹⁾ Itt meg kell jegyeznünk, hogy az iskola a fordítási hűséget úgy érti, mint azt Ponori Thewrewk Emil fogta föl: „A szigorú hűség nem abban áll, hogy a szót fordítsuk, hanem a mondatot, annak sem külső formáját, hanem értelembeli tartalmát. Ezen elv félreismerése szülte és szüli azt a tömérdek germanismust, latinismust, szóval barbarismust, mely még mai irodalmi nyelvünkben is nyüzsgő. E nyelvrontás rendszerént onnan ered, hogy fordítóink beleszoktak az idegen nemzet nyelvjárázába és mivel a magyar nyelv sajátos életét nem igen vizsgálták, az idegen nyelv mintájára szabják mondataikat.“ A helyes Magyarság elvei Budapest, 1873. 88. l.

²⁾ L. évk. 1850. dec. 22-én, VIII. r. gy.

Midőn Fábíán János 1854-ben az általa kidolgozott életrajz bírálatára válaszolt, Szabó János elnök azon tekintetből, hogy a bírálatok egész terjedelmökben a gyűlések alkalmával nem tárgyalhatók, egy bírálóbizottság ¹⁾ választatására birta a tagokat. ²⁾ E bizottság, — melynek főadata volt a nyelvtani hibákra ügyelni, ³⁾ — az idővel szaporodó munkahalmaz miatt nem működhetett teljes sikerrel. Az iskola, hogy az ítéseti hiányokon segítsen, s a bírálatlan fordítások a kiadandó munkálatokat ne hátráltassák, Hemmen Ferenc elnök indítványa folytán 1856. évben a Fábíán János által megkísérlett bírálati osztályokat léptette életbe. ⁴⁾ Így három osztály alakult. ⁵⁾ Ezen osztályzás elméletben helyesnek tartatott, de gyakorlatban csakhamar nagy hiányokat tüntetett fel, melyeket mennél előbb el kellett távolítani. A bírálatok feltűnő mértékben tértek le a tárgylagosságot teréről. Mig tehát egyrészt ezen körülménynél fogva azokban az alanyiség lépett előtérbe; addig másrészt a helyes bírálati rendszer hiánya miatt azok még mindig több fogyatkozásban szenvedtek. E bajon segíteni óhajtott Dessewffy Sándor, midőn 1856-ban azon elvből kiindulva, hogy kritikának kell lenni, hanem abban egyszersmind a rosztat el kell távolítani, meleg szavakkal ajánlá az iskolának, hogy egy bizottmány neveztesse ki a bírálati rendszer kidolgozására. Minélfogva, mig az eddigi kritikai modor ideiglenesen érvényben maradt, addig a bírálati rendszernek alapos megalkotása nevezetes mozgalmakat okozott.

A kiküldött hattagú bizottmány, ⁶⁾ valamint ezen kívül

¹⁾ A bizottság tagjai voltak: Hatala Péter, Répászky József, Lechner János (1854. márc. 26-án).

²⁾ L. évk. 1854. márc. 26-án, XIX. r. gy.

³⁾ L. évk. 1854. novemb. 12-én, V. r. gy.

⁴⁾ L. évk. 1856. dec. 7-én, VIII. r. gy.

⁵⁾ Az első osztályt képezék: Pokorny Frigyes, Prokop László, Sarkady István; a másodikat: Hemmen Ferenc, Mohl György Berger Ignác; a harmadikat: Krajnik Mihály, Peintler József és Lauchs Lőrinc.

⁶⁾ Hemmen Ferenc, Lassú Lajos, Dessewffy Sándor, Pokorny Frigyes, Lauchs Lőrinc és Wunsch József. L. évk. 1856. X. r. gy.

minden egyes tag, ki magában ítészeti tehetséget érzett, közreműködhetett az új ítészeti elvek megállapításánál. A bizottság az ítészeti szabályok szerkesztésében főleg Berzsenyi kritikai észrevételeit, Kölcsey bírálatait és a kritikáról irt értekezéseit, az Új Magyar Múzeumban megjelenő akadémiai felolvasásokat, a napi sajtók útján közrebocsátott bírálatok tanulmányozását és az azok feletti elmélkedést tartotta szem előtt.

Ezen ítészeti rendszeralkotásban fontos mozzanatot képez Kittendorfer Adolf értekezése, melyben kifejté annak szükségét, hogy az iskola célja szigorú következetességgel belebb vezetni a tagokat az irodalomba.

Az iskola hivatásának ilyen magasabb szempontból való felfogása oly érdekeltséget keltett a tagokban, hogy 1857-ben különösen Hemmen Ferenc nemes példájára¹⁾ a tagok lankadhatatlan buzgalommal olvasták fel a kritika helyes irányának kijelölését célzó értekezéseiket.

Míg ezen nemes törekvések folytak, előre nem látott eshetőségek bekövetkezte miatt²⁾ azonnal megállapodást nem eredményezhettek.

A kritikai rendszer megalkotása mintegy két éven át vajúdott; ³⁾ de az ügy iránt való érdeklődés által támasztott mozgalmak áldásos hatása végre is el nem maradhatott.⁴⁾ 1859-ben Lauchsz Lőrinc elnök, midőn az első félévi munkálkodásra visszatekintett, az iskola szellemi állapotait

¹⁾ Ezen ítészeti mozgalmakat legsikerültebben jellemzik Hemmen Ferenc alapos készultséggel szerkesztett ítészeti értekezései, melyek az iskola dolgozatai között találhatók fel.

²⁾ Lásd az iskolának ez évi tisztikarában tett változások okait.

³⁾ A bírálati könyvek előleges megállapítása főleg Hemmennek köszönhető. Ugyanis a jegyzőkönyv ezeket mondja: „Közakaratilag elfogadtatott az indítvány, miszerint N. T. Hemmen Ferenc, — volt tisztelt elnökünkhez, ki magának a törvények rendbeszedése valóban terhes vállalata által szép emléksobrot emelt az iskola szívében, egy szép megköszönő levél intéztessék.” L. évk. 1857. novemb. 1-én, IV. r. gy.

⁴⁾ L. évk. 1857. novemb. 29-én VIII. r. gy. 1859. február 20-án, XX. r. gy. márc. 24-én, II. rk. gy. és a XXIII. r. gy.

híven visszatükröző zárbeszédében már következőleg nyilatkozott: „midőn az iskola előtérjében tartott bírálatok sorát most röviden emlékeztetemben újlag visszaidézem, vigaszt talállok azokban a multra, buzdítást a jelenre s reményt a jövőre nézve. Örömmel mondok köszönetet a munkálkodóknak azon fáradozásokért, melyektől önművelődésünk és egyesületünk már kivívott becsületének föntartása tekintetében vissza nem rettentek.“ Mindamellett a kritika teljes megállapodásra még sem juthatott. Kivált a magánbírálatokban, — mint ezt a történetek vizsgálata kimutatja, — szembetűnő azon szokatlan elem, mely időközönként abba vegyülvén az iskolát hullámzásba hozta.

A kritika ügyén lendítettek egyes kiváló ítészeti tehetségek. 1860-ban Frankl (most Fraknói) Vilmos a kritikai szigort kezdé alkalmazni s bár éles késével néhol belebb metszett, mint talán azt a beteg test megérdemelte volna, e mellett egész eljárása kivált alapos megkülönböztetéseit tekintetbe véve helyeslést és elismerést érdemel.¹⁾

Idővel a bírálatok és ellenbírálatok által egyesek közt felmerülő viták szenvedélylyel folytatattván, Szmracsányi Pál elnök ezek megszüntetésének céljából a 12 tagu állandó bírálóbizottság intézményét hozta be, ²⁾ melynek tiszte volt az iskolában felolvasott művekről és ezek bírálatairól ítéletet hozni; valamint a pályázatok alkalmával a pályázó munkák legsikerültébbikének a jutalmat oda ítélni.

Az állandó bíráló bizottmány működésében azonban időközönként hézagok és hibák valának észlelhetők, melyek

¹⁾ L. évk. 1860. jan. 29-én XIV. r. gy.

²⁾ L. Szmracsányi Pál 1868-ban mondott elnöki megnyitó beszédét. — Az állandó bírálóbizottság első tagjai voltak: Győry Dezső, Szmracsányi Pál, Hele János, Karsch Lollion, Szeidl Antal, Prantner Ferenc, Ruzicska Kálmán, Beleznay Menyhért, Gallubich Dénes, Golda János, Rithammer Farkas; Városh Gyula és Ródey Gyula között megoszlottak a szavazatok. Új választást intéztek, de ennek eredményéről az évkönyv nem emlékezik. L. évk. 1868. oktob. 26-án, II. bizottm. gy.; novemb. 1-én IV. r. gy. és decemb. 13-án VIII. r. gy.

javitása legújabb időkig nagy mértékben foglalkoztatá az iskolát. Miután e bírálóbizottság eredeti minőségében hét éven át létezett, Rithammer Farkas elnök 1870-ben megnyitóbeszédében hangsúlyozá, hogy tagjainak száma lehetőleg leszállíttassék; mert a tapasztalás bizonyítja, hogy a terheket csak egyesek szokták viselni. Az ilykép ujonnan alakított kilenc tagból álló bizottság időfolytán ismét feltüntette szervezetének hiányait, és, mint Szmda Viktor elnök megnyitó beszédében (1871.) kifejezte: „sokszor igen kényes helyzetet szült, másrészt pedig akkor, ha nem forgott pályázati ügy kérdésben, vagy nem kellett valamely bírálati s egyuttal ellenbírálati ügyet elintéznie, munkája legalább is fölöslegesnek bizonyult be.“ Ezen állítását különösen azzal támogatá, hogy a bírálóbizottság nem egy esetben, midőn a bizottság valamely tagjának művéről kénytelen végleges ítéletet hozni, érdekelve és saját ügyében volt bíró. Az iskola azért a bíráló bizottság ezen helytelen voltát megszüntetendő, megfosztá azt állandósági jellegétől, és ezen időtől fogva, valahányszor valamely vitás bírálati vagy eldöntendő pályázati kérdés merült fel, az iskola az illető ügyben nem érdeklett fogokból álló bizottságot választ, melynek számát a körülmények szüksége szerint szokta megállapítani.

A kritika ezen rendszerének megalkotása mellett még sem szünt meg azon titkos vélemény, melyet az iskolában az egyes bírálatok homályos, tartózkodó, határozatlan kifejezésekkel már több év óta felébresztettek. E titkos vélemény arra célzott, hogy a tagok általában eredetiség nélkül dolgoztak. Nem tudni ugyan, vajjon e titkon lappangó vélemény bir-e alappal; de annyi bizonyos, hogy az egyéni bírálatoknak túlnyomólag egyéni indokai voltak és csak néha-néha vegyült az iskola falain kívül folytatott magántársalgásba egy-egy indulatos megjegyzés; egy-egy homályos célzás a munkálkodás önállósága-, és eredetiségének hiányára. És e sejtelem, hogy az eredetiség hátrányára dolgoznak, általában erőt kezdett venni a kedélyeken; sőt volt idő,

midőn általános gyanakodás is uralgott. Ha valamely sikerültebb termék került szőnyegre, az emberi gyarlóság már eleve is úgy tekintett rá, mint, melyben túlnyomóbb az idegen elem. És senki sem találtatott, ki ezen kétes állapotot megszüntette, intő szövegét felemelte s a szellemi erőket fékező árnyoldalt kimutatta volna. Ez nagyon természetes; mert vádoljunk valakit nyilván bármily bűnről, idővel megbocsát nekünk; de bizonyítsuk be az írónak, hogy bármily tekintetben plágiumot követett el: engesztelhetetlen marad.

Ily állapotban nem lehetett megmaradni, s a titkos véleményt vagy napfényre kellett hozni, vagy megcáfolni. Bár az utóbbi években türték is az elnökök e sajátságos helyzetet, a legutóbbi elnök mégis kénytelennek érezte magát erről is szólni.¹⁾ Szerencsésnek vallom magamat, — így szól, — hogy általánosságban szólva, távol minden utalástól valamely munka- vagy személyre, előadhatom az iskola ezen titkos gondolkodásmódját. Majd folytatólagosan hangsúlyozza, hogy nem ismer az iskolában egyént, ki ezen árnyoldal tényleges pártolására szorúlna; s ha ez meg is történt volna, e tettnek indoka csak is írói könnyelműség; de legkevésbé sem szűkkeblűség vagy szellemi korlátozottság; hogy továbbá ezen kétes helyzetnek azonnal meg kell szűnnie, mihelyt bebizonyúl, hogy annak tűrése a gondolkodásmódot csökkenti. E nyilatkozat megerősíti azon meggyőződést, hogy az idegen elemek gondatlan elsajátítása könnyen sodorhat bennünket az utánzás veszélyébe, mi nem egyéb, mint a genius ihletétől megfosztott tulajdonság.

Mindezekből csak az látható, hogy a kritika még ekkor sem volt a rendes kerékvágásban, sőt ezt bizonyítja az iskola egyetemes érzülete is.

Horváth István jegyzői előszavában (1872.) a birálati rendszernek nem egy árnyoldalát emelte ki, nem egy módot, eszközt ajánlott azok eltávolítására; de a folytonos vajúdá-

¹⁾ L. az 1873. évi oktob. 26-án mondott megnyitó, elnöki beszédet. I. r. gy.

sok között célszerű megállapodást nem lehetett várni. A panaszszerű általános volt, de a kritika kirívó egyéniségéből még sem vetkezett ki. Egy tagtárs (1873. év február havában) hangsúlyozá, hogy ő három éven át nem hallott kedve szerént való bírálatot.

Nem sokára azután olvasá bírálatát Gödér István, — rozsnyói növendékpap,¹⁾ és a köztetszés, melylyel az találkozott, eléggé bizonyítá, hogy hosszú időközön át nemében egy lehetett.

De hasonlítsuk össze Gödér és a közvetlenül megelőző évben előforduló bírálatok hatását az iskola gondolkodásmódjára, tevékenységre való hajlamára s irodalmi érzületére, és nagyjelentőségűnek kell tartanunk a kettő között felmerülő különbséget. Az utolsó években a bírálatok rendesen visszahatást szültek s az iskola minden rétegén vágódott az elégtelenség; ellenben Gödér jótékony hatása a múlt évben, mint hajnali szellő a habok mélyedéseit, úgy egyenlítő ki az elvi eltéréseket. Ezen bírálat a tagoknak mintául szolgálhatott. Abban ki van fejtve a bíráló feladata, ki az igazság pajzsa alatt kimutatni tartozik határozottságát szépirodalmi és lélektani elvekből levont, de minden esetre őt magát is kötelező törvények értelmében, valamint tanulmányai-ból merített önálló gondolkodását, szóval rendszerességét s komoly voltát, hogy ne legyen az erkölcsi alap híjával és ne legyen szellemi szegénység tanúbizonysága.

Csak is így lehet némileg biztosítani a kritika helyesebb irányát az iskolában, hol a bírálók most már a szerző lelkebe tekinthetnek és a részrehajlástól lehetőleg menten viszonyba állíthatják a dolgozatot szerzőjéhez, kijelölhetik annak tévedéseit és megítélhetik belértékét.

Az iskola történetében észlelhető kritikai mozgalmak ezen rövid vázlata eléggé bizonyítja, mikép fejlődött ki a jelenlegi kritika rendszere, mint történelmi következménye egy aránylag vége késő, de üdvös kifejlésnek.

¹⁾ Múlt évben az iskolában felolvasott összes költemények bírálatát mutatta be.

5. Szónoklat.

Legújabbán ismét Spett Gyula ajánlá az iskolának, hogy működésének jelen irányával kapcsolja össze a szónoklatok gyakorlatát is.¹⁾ Az iskola hosszas vita után elismerte ugyan az indítvány magasztosságát, de különösen Köhler Ferenc terjedelmesebb indokolását magának vallván, azt az iskola „időhiány, illetékes kritika, úgy saját célja szempontjából is mellőzendőnek, illetőleg elejtendőnek határozta.“²⁾ Azóta ez ügy még szóba sem került.

¹⁾ L. évk. 1872. decemb. 21-én V. r. gy.

²⁾ L. Ugyanott 1873. január 12-én VII. r. gy.

V. Fejezet.

Az iskola hatása kifelé.

A. Az iskola kiadványai.

A magyar gyakorló iskola által közrebocsátott kötete-
ket négy éven át új kiadvány nem követte. Az egyháziro-
dalmi iskola alapításakor a belviszonyok rendezése annyira
igénybe vette a tagok figyelmét, hogy azok egyelőre kény-
telenek voltak lemondani nemes tervökről, mely szerént a
közönséget új irodalmi zsongéval akarták meglepni. De alig
erősült meg az iskola csak némileg is szervezetében; alig
határozta meg az új irányt, melyben ezentúl haladni akar:
szép multja azonnal arra serkenté, hogy új életének jelét
adja. És valóban már 1852-ben a 16-ik évfolyammal lépett
a nyilvánosság elé.¹⁾

Négy zajos év tűnt le, — ezeket írják a tagok az
előszóban, — életünk egéről azóta, hogy a pesti központi
papnövelde körében létezett „magyar iskola“ munkálatainak
utolsó évfolyamát közrebocsátá. Azóta sokat éltünk s ez
életünknek szomorú emlékei fölött maiglan is vékonyeket

¹⁾ „Iskolai tanulmányain kívül a magyar egyházi irodalomban is
műveli magát a növendékpapság, s a mult évben ismét tovább szövé,
munkálatainak a forradalom alatt megszakadt fonalát, még pedig oly
eredménynyel, hogy a szokott számmal nyomtatott munkálatokból minden
előfizetőt ki sem elégíthet; eddigi nevét „Magyar egyházirodalmi is-
kolá“-vá változtatá.“ V. ö. Egyházi tudósítások. Religio, 1853. első félév,
125. lap.

hullatunk. Miként a városokat pusztító vészáradat után nagy munkával jár a régi fényt visszaállítani: úgy a legközelebbi elzajlott borús évek után is csak törhetlen buzgalom és csüggedetlen kitűréssel orvosolhatni a sebeket, melyek szellemi életünkön ejtettek.¹⁾

Az 1852-ben megjelent kötetnek kell némi becsét tulajdonítanunk; kivált ha tekintetbe vesszük, hogy ugyanakkor nagyon gyéren jelentkeztek az irodalmi termékek, és hogy közvetlenül azon idő után látott napvilágot, melyben, mint a nemzet nagy írója mondja: az irodalom, tudomány és művészet terén az ébredő életnek némi jelenségei észrevehetők voltak már; de a legjobb erők az akkori időt megelőzőtt események következtén némi bódulás által elfogva munkátlanul heverték, mindnyájunk, írók és olvasók, tájékozás nélkül egymástól vártuk a megindulást, s kiket a kötelesség inkább s némi homályos ösztönszerű érzés a régi foglalkodáshoz visszavont, tartózkodva, sa siker bizonytalanságától félenken nyultunk ismét a tollhoz.²⁾ Az egyházirodalmi iskolának ezen első kiadványa, mely a tagok jobb munkálatai szemelvényeinek tekinthető, jelét adá egyzersmind az iskola azon törekvéseinek, melyek az életcélok ama legszentebbekére irányozvák, melynek kivívása vagy megdöntése körül az emberiség üdvkérdése forog. Mi is Krisztus egyházáért, — mondják a lelkes ifjak ugyanazon kötet előszavában, — lelkesülve ifjú erőink képzésére a magyar egyházirodalom virágzására s anyaszentegyháza drága kincsének megőrzésére szentelők ügyekezeteinket.³⁾

Ezután az iskola ismét rendszeresen bocsátá sajtó alá kiadványait; mert, míg az iskola állandó pártolóinak száma nagyobbodott, addig a tagok emelkedő buzgósa mind nagyobb tevékenységet fejtett ki. Hisz a rúgó, mely az ifjak elméjét és szívét, kezét és mindenét, — mi csak erre megki-

¹⁾ L. Munk. XVI. k. előszó.

²⁾ Új Magyar Muzcum 1854. I. k. 5. lap.

³⁾ L. Munk. XVI. k. előszó.

vántatik, — munkára készteté, nem hiú, nem anyagi érdek, hanem erők gyakorlása, a beteg kor szüksége, minden fölött pedig a katholika egyház iránt való tiszta szerelmök s rendíthetlen hűségök vala, és az, hogy ez által némikép róják le a honnak is azt, a mivel egyelőre tartoznak.¹⁾

Az iskola néhány éven át folytatván korszerű munkálatainak évenként való kiadását, 1855-ben első ízben kapott nagy vállalatba. Azon évben lépett fel az iskola Ruinart Theodorik „Hiteles vértanui emlékiratok“ című terjedelmes művének magyarításával, mely 1857-ben a harmadik kötetben nyert befejezést. E mű megjelenése jogosult volt kivált hazánkban, hol már azon időben a századokon át kifejlődött hitetlenség gyorsan kezdett terjedni. Az önhittség érzete, a kevélység áldástalan szereplései már szembetünők és gyakoriak voltak és az elme szüleményeit magasztalók a műveltség, haladás pályáján függetleníteni óhajtván magokat, tagadák a katholika vallásnak Istentől való természetfölötti származását. A vértanúság kora, — így szólnak a tagok, — tehát méltán neveztetik az egyház legdicsőbb korának, mely örökre letörölhetlen vérbetűkkel bizonyítja be a keresztény tan isteni eredetét. De ez egvszersmind azon tükör, mely a legrendületlenebb hit, legbiztosabb remény, természet fölötti szeretet s önmegtagadás égi erényeit sugározza vissza a késő utókornak.²⁾

Az iskola ezen világhírű mű magyarítása által nem csekély mértékben gazdagította egyházi irodalmunkat, melynek állása kivált a művelt külföldiekhez képest, melyek mintegy nemes versenyben törekesznek irodalmokat nemcsak eredeti művekkel, hanem a jelesebb idegenek fordításait is emelni, szembetünően hátramaradt. A közelismerés, mely ezen mű megjelenését koronázta, hasonló vállalatokra serkenté az iskolát.

1859-ben Sz. Ágostonnak Isten városáról irt

¹⁾ L. Munk. XVII. k. előszó.

²⁾ L. Munk. XIX. k. előszó.

XXII. könyvét tette át az iskola nyelvünkre. Az iskola e műben magyar egyházirodalmunkat oly művel vélte gazdagítani, mely, — jóllehet fölötte már századok haladtak el, — mégis a legújabb, legkorszerűbb eszméket foglalja magában azon tévtanok ellenében, melyekkel isteni egyházunkat illették tizenhét századdal ezelőtt és illetik jelenleg is. Igen, e műben soha el nem évülő tanokkal találkozunk az olvasó, melyek nem bizonyos kor ephemer irányeszméi, hanem mindig korszerűek, mint korszerű az egyház, melynek érdekében létrejöttek.¹⁾ Az iskola leginkább ezen kiadványa által emelkedett hírnév- és értékben, miről eléggé tanúskodik a mély tudományú főpap nyilatkozata: Kik a szent atyák Isten ihlette seregétől terjesztett, megvédett, tudományosan megalapított hitnek hirdetésére hivatvák, azokat a szent atyák tudomány s bölcseségdús műveivel oly szorgalmasan foglalkozva látni, mint ezt a pesti kitűnő növendék-ház lelkes tagjai ez évben is tették, vajmi öröndetes dolog.²⁾

Mintán az iskola a latin művek sikerteljes magyarításával kivívta a tekintélyek elismerését, a francia irodalomra is kiterjeszté figyelmét, és ennek egyik legszebb kincsét, Montalembert grófnak „Magyar szent Erzsébet, thüringiai hercegnő története” című művét ismer-teté meg a hazai közönséggel. Ez által az iskola nemcsak világhírű író művével, hanem egyszersmind magyar sz. Erzsébet életrajzával is gazdagítja az irodalmat.³⁾

Érdekes mozzanatot képez az iskola történetében az 1863. évi kiadvány. Mint fentebb említők, az iskola mindig vonatkozással volt az életre, és ezen körülménynek tulajdonítható, hogy Hahn-Hahn Ida grófnő⁴⁾ Mária Regina

¹⁾ L. Munk. XXV. k. elősz.

²⁾ Haynald Lajos erdélyi püspök lev. Lev. tár 1859. 2. sz.

³⁾ Érdekes és emelkedettséggel dicsekvő levelet írt a hirneves tudós a neki küldött disz példányért. V. ö. Füg. I. Fej. B. LVI. sz.

⁴⁾ A szerzőnő két levelet küldött az iskolának. Es ist immer beglückend, — így ír a többi között — für einen Autor wenn sein Werk, von andern mit Theilnahme aufgenommen wird. Kommt diese Theilnahme

című regénye is található annak kiadványai között. Ily mű becse kimondhatatlan, kivált oly korban, midőn a józan, higgadt, beható gondolkodás fölé emelkedik az indokolatlan felületesség; midőn a gyarlóságoknak hódoló tömeg közönnnyel mellőzi az erkölcs-nemesítő ismeretek szerzését és az érzék- s képzeletet túlszigázó regényekben leli gyönyörét, melyekben az anyagiság kárhozatos elveinek és az erkölcstelenségnek mérge rejlik. Hogy ezen méreg kártékony hatása ellensúlyoztassék, ellenmérget kell alkalmazni, melyet legbiztosabban a vallásos irányú regényekben találhatni fel, melyekben nem az erkölcstelenségnek, hanem az erkölcsösségnek van biztosítva az előny, és nem a gonoszság, hanem az erényesség vivja ki a győzelmet. Különben oly pont ez, mely, ezen előadás keretébe nem tartozván, itt csak röviden érinthető. Mindamellett legyen szabad a tudós férfiaknak az iskola ezen fordítmányára vonatkozó elismerő nyilatkozatai közül csak egyet felhozni. Megaggodt napjaim nyugodt csöndét, — így ír az iskolához a mély tudománya és hazaszeretete által egyaránt híres férfiú, — igen kellembesen szakítá félbe a ti rólam való kegyeletes megemlékezések, melyet becses küldeménytek által tanusítottatok, a melyből a legnagyobb örömmel győződtem meg, miszerint ti azon lelkesek táborába sorakoztatok, kik mindannyiszor szóval és tettel készek védeni a katholicismus ügyét, valahányszor az áskálódó ellen fölemeli ellene agyarkodásokba mártott fegyverét.¹⁾

De, míg az iskola azon igazságot méltatva, hogy a rossz irodalom egyetlen gyógyszer a jó irodalom, a téves irány ellensúlyozására bármi csekély mértékben is erejéhez

aus fremdem Land, von fremdem Volk: so ist sie noch erfreulicher, weil unerwartet. Aber noch eine höhere Freude war es für mich, dass meine Maria Regina von Priestern Jünglingen genug geschätzt wird um von ihnen in ihre Muttersprache übersetzt zu werden. Lev. tár. 1862. aug. 9-én. 40. sz.

¹⁾ Deáky Zsigmond püspök levele. Lev. tár. 1863. 42. sz.

képest évenkénti kiadványaival befolyt; újabb időben inkább komoly tudományos munkák átültetése által felelt meg hivatásának.

A bölcsészet terén felléptette a mélytudományú Balmest és világhírű művének magyarítása által emelé egyházi-irodalmunk érdekét. Ezen állításunk megerősítésére legyen szabad több nevezetes egyén nyilatkozatainak egyikét felhozunk: Midőn egyházirodalmunk újabb korszakának egyik legnagyobb bölcsét, a majdnem utólérhetlen Balmest látom a pesti növendékpapság által magyar egyházirodalmunkba átültetve: magasztaló szavak helyett a hála imaszerű szavai jönnek ajakamra; s boldogít a gondolat: hogy sz. vallásunk ifjú apostolai a legnehezebb idők közepett ily csodaszerűen eltalálták azt, a mi után hitfeleink sovár kebele leginkább epedett.¹⁾

Mi pedig a fordítás becsét illeti, eléggé jellemzé azt egy tudós főpap következő sorokban: Átlapoztam a munkát s különös örömemre szolgáltatnúságot tehetnem, hogy a jelen művet szabatosan, szépen s azon élénkséggel adták vissza, mely annak eredeti szövegét jellemzi. Legalább én ugyanazon élvezettel forgattam ezen magyar lapokat, melylyel egykor eredetijökben gyönyörködtem.²⁾ Bármennyire szeretnénk is e tárgynál még időzni, a hely szűke miatt mellőzve hazánk főpapjainak és tudós férfainak elismeréseit, még csak azt jegyezzük meg, hogy az iskola hasonló sikert aratott, midőn fordítmányaiban a történelmi jog terén de Maistre-et, a kinyilatkoztatással összhangzó tudomány kitűnő képviselőjét Wisemant, majd Németországnak nagytudományú és akkor még az egyháznak hű fiát, Döllingert, a természettudományok mezején Reuschot, majd a kereszténység legszentebb alapigazságainak védelmére dr. Lükent, legújabbban pedig a történelem kath. bölcsészetének körében Leroyt

¹⁾ Simon Vince, premontrei prépost levele. Lev. tár. 1866. év. 2. szám.

²⁾ Danielik János c. püspök levele. V. ö. Füg. I. Fej. A. 21. sz.

mutatta be. E műveket, minthogy csak legújabb időben hagyták el a sajtót, elég volt megemlíteni.¹⁾

Az iskola ezen műveinek előállításában, melyeket főnállásának második évétől minden évben munkálkodásának bizonyosságaiul bocsát közre, a legnagyobb gonddal szokott eljárni, minthogy erről itélik meg életrealóságát és haladását. Mídonn vegyes tartalmú művet ad ki az iskola, a felolvasott jelesebb művek szemeltetnek ki; ha pedig valamely önálló mű lefordítását határozza el, (mint már több év óta rendszeren történik), akkor, ha van kéznél valamely jelesebb mű, mely külföldön figyelmet ébresztett, vagy egyházirodalmunkra hasznos lehetne, még a szünidő előtt, mindjárt a választások után, az új elnök ajánlja lefordításra. Ha az iskola elfogadja, a fordítási részletek kiosztatnak a tagok között; lefordíttatván (előbbi években többnyire fölolvastattak a gyűléseken, mi most már nincs szokásban), azokat kettős és hármas csoportokból álló bizottságok iparkodnak hibátlanokká tenni, (ezt régebben, mint láttuk, egy tiz tagu állandó bizottság végezte:)²⁾ ha pedig már ez is elkészült, mielőtt sajtó alá bocsáttatnék a mű, az elnök kötelessége az egészet egyöntetűség végett még egyszer átnézni. Az elnök decemb. hóban elkészítteti az előfizetési felhívást, melynek szétküldése után nemsokára, azaz legfölebb márc. végén már nyomtatás alatt kell lennie a műnek, hogy máj. végére elkészüljön, és az iskola sz. Alajos ünnepélyén a vendégkoszorúnak azt bemutathassa. Minden nyomott iv hármas sajtó-javításon megy keresztül; hogy pedig a mű, mennyire lehetséges, egyöntetű legyen, az iskola 1862-ben egy bizottságot választott a helyesírás megállapítása céljából, mely időtől fogva az elnök feladata azon bizottság által megállapított szabályokhoz a nyelv körül tett újabb vívmá-

¹⁾ V. ö. Függ. III. Fej. B.

²⁾ E bizottság új megalakulását már a tagok nem csekély része sürgeti.

nyokat csatolni és az iskola kiadványában azokat gyakorlatilag is alkalmazni.

Az iskola ezen következetes munkálkodása által egyrészt a nagyok elismerését érdemlé ki, másrészt életerejének is fényes jelét adta. Csak annak tulajdonítható, hogy már 1850-ben Fogarassy püspök fölhívta az iskolában jelentkező erőket a „Jó és olcsó könyvkiadó társulat”-tal való közreműködésre;¹⁾ valamint az is, hogy Hatala Péter 1867-ben az „Egyházi Lapok”-at megindítani óhajtván, programját az iskolának is megküldé azon fölszólítással, hogy dolgozataival a jó ügynek hasznos szolgálatot tegyen.²⁾

Midőn Vajdits József a „Zala-Somogyi Közlöny” szerkesztését vette át, következőleg irt az iskolának: „Mély tisztelettel és udvariasan bátorkodom felkérni a t. növendékpapságot: szíveskedjenek lapunkat becses közremunkálásukkal támogatni és annak becsét jeles dolgozataikkal emelni.”³⁾

Azonban az iskola azon szempontból indulva ki, hogy a tagoknak nem szoros feladatuk, miszerént egyenkint megkísérelve erejüket a nyilvánosság terére lépjenek, kiválólág csak saját körén belül mozdította elő érdekeit. Ennek kell tulajdonítani, hogy az iskola az említett felfogásoknak csak részben felelt meg.

Azonban az iskola a tökélynek mennél magasabb fokára törekedvén, és a kor újabb követelményeinek megfele-

¹⁾ „Ezután mltsgos. Fogarassy püspöknek, a jó és olcsó könyvkiadó társulat nevében ngos Rector urhoz küldött levelét ő nagysága a tagokkal közölni kegyes lévén, az felolvastatott, melyben is az említett társulat felkéri ő nagyságát, hogy azon irodalmi erőket, melyek a középponti nevelében mutatkoznak, fölszóllítani méltóztatnék, miszerint magokat csatolnák már most is az említett társulathoz; hogy lenne központosulva azon egyházzellemi munkásság, melynek ezentúl nagyobb mértékben ki kell fejlődnie. Mire is az elnök az iskolát nyilatkozatra felszóllítván, az ügynek elvbeni elfogadása egyakarattal pártoltatott.” L. évk. 1851. nov. 17-én. IV. r. gy.

²⁾ Hatala Péter egyetemi tanár levele. Lev. tár. 1867. 7. sz.

³⁾ Vajdits József a „Zala-Somogyi Közlöny” felelős szerkesztőjének levele. Lev. tár. 1866. febr. 2-án 2. sz.

lenni óhajtván ismét új irány elfogadására készíti magát elő. Az iskola már azon érett korba jutott, midőn a fordítás teréről lelépven, az önállóság mezején kísérélheti meg erejét. Érdekes mozgalmak támadtak legújabbban ezen ügyben; de az eszme, mely már elméletileg el lőn fogadva, még előreláthatólag soká fog vajudni, míg gyakorlati alkalmazásnak örvendhetne. Ezen eszmének előbb ki kell fejlődnie, ami csakis idővel lehetséges. Az iskolának előbb meg kell ismerkednie azon új helyzetekkel, melyeket munkálkodásának jövő iránya fog szülni. Az iskolának előbb meg kell győződnie saját munkaképességéről is, hogy megítélhesse, mily vállalatokra adhatja magát.¹⁾ Az iskola működésének új irányára hatalmas tényezőül fog befolyjni a jövőbe vetett helyes pillantás is, hogy az egyházirodalom teréről soha nem távozván áldásos hatást gyakorolhasson ezentúl is mindvégig.

Az iskola most rendezi sajtó alá Munkálatainak harminchetedik évfolyamát;²⁾ kiadott pedig eddig összesen 49 kötetet és ezekben 179 kisebb-nagyobb fordított művet latin, francia, angol, olasz, német, görög, orosz, syr-arab nyelvekből; továbbá 146 eredeti művet, (ide nem értve természetesen azokat, melyek más lapok- vagy folyóiratokban láttak napvilágot). E 49 kötetben van ezenkívül mintegy 14 önálló mű, s ami figyelemre méltó: köztök olyan is, mely négy kiadásban is megjelent. (Érdekes itt megjegyezni, hogy Hepp egyháztörténelmének első kiadása 1500 példányban, második kiadása 3000 példányban kelt el, s azonkívül még két kiadást ért.) Hasonlóan minden évi kiadvány 800 példányban szokott kinyomatni.

¹⁾ Mert oly eredeti munkálatokkal, mint a milyenekkel első években lépett a nyilvánosság terére, nem nyujtana meggyőződést arról, hogy valóban a haladás ösvényén jár. Az olvasó közönségnek az iskolával szemben már nagyobb igényei vannak.

²⁾ „A Kath. Egyház és keresztény állam vonatkozásal a jelenkor legfontosabb kérdéseire,“

Mindezekből látható, hogy az iskola már eddig is oly tevékenységet fejtett ki, mely már méltán a közfigyelem tárgya is lehet.

B. Az iskola viszonya hazánk papnöveldéi- s hason- irányú egyleteihez.

A szabadságharc után lassan-lassan eltűnedezték a vészes felhők. A Kárpátoktól a Drávaig mély csend uralkodott; minden nyugodt volt, mint a tenger a romboló vihar után. Csak itt-ott mutatkozott életjel; mert sok honfiai szív vérzett a még be nem hegedt sebekben. A szellemi téren általában pangott a munkálkodás, hiszen a megsíratott közel-múlt s a reménytelen jövő egyaránt zsibbaszták az erőket.

A szellemi ébredés kora hazánk papnöveldéire csak lassan következett be, de idővel már arányosan emelkedő munkásságot látunk ezekben kifejleni. Ezek közül a földirati helyzeténél fogva is kedvezőbb viszonyokra jogosított központi papnöveldé lépett először a cselekvés terére. Az itt összesereglett növendékek a szünetelő iskolának új szervezésébe azonnal hozzá fogtak; hazánk többi papnöveldéi pedig kíváncsian lesték a pesti iskola munkálkodásának nyilvánulásait.

Az iskola fölfogta hivatásának nagyságát s azért, mihelyt csak némileg is szervezkedett, a vidéki papnöveldékkel, melyekben az előbb fenálló egyletek még mindig szüneteltek, haladéktalanul érintkezésbe lépett.

A vidéki növendékpapok kiváló előzőkenység- s érdekeltséggel fogadták az iskola ajánlatait s szívesen engedtek azon befolyásnak, melyet gondolkodásmódjokra s érzületökre gyakorolt, mindamellett a szünetelő egyletek időközben csak később állítottak fel, újak pedig még csak a legutóbbi években alakultak.

Ily körülmények között a pesti iskola, mint az előző években, ismét egyedül tűnt fel, s így nagyon természetes a

Religiónak ezen nyilatkozata: „a pesti középponti növelde, miként sok másban, a mint illik, első helyen áll.“¹⁾

Érezték ezt hazánk többi papnöveldei is; s csakis ennek tulajdonítható, hogy a vidékről mindig nagyobb számban jelentkeztek a tiszteletbeli vagy részvényes tagok; „nem alakíthatván külön társulatot, — így ír Gabriely János több pázmánita nevében — a körülmények mostohasága miatt akként vélünk egyházi irodalmunknak a legegyszerűbben használhatni, ha csekély tehetségünket az újabb időkben különös tevékenységet tanusító és közbecsülést kivívott magyar-egyházirodalmi iskola előmozdítására és gyarapítására fordítjuk. Ennélfogva szeretnénk az iskola ügyeiben tevékeny részt venni tiszteletbeli tagok címe alatt,“²⁾ mit az iskola, hogy a hiányt, melyben a többi papnöveldek szenvedtek, pótolja, mindenkor szívesen vett.

Alig jelent meg a pesti iskola kiadványainak XVIII-ik évfolyama, élénk mozgalmak támadtak a vidéki papnöveldekben. Ezek mint azelőtt a „magyar gyakorló iskola“-t, úgy most a „magyar egyházirodalmi iskola“-t hatása alatt állottak, s midőn tapasztalák, hogy az régi fényét mindinkább emelve, folytonos elismerésekre s pártolásokra méltónak találhatik, munkálkodásában utánzásra érdemes példát láttak. „Érdemetek kétszeres, — így írnak a többi között Pannonhaluzáról, — mert hálás fiai vagytok nemcsak az egyháznak, hanem édes magyar hazánknak is, úgymint kik a már virágzásnak indult (hála a magyarok nagy Istenének) magyar irodalmat egy, mint erősen hiszszük, tartalomdús s a tudományok különféle aknáiból gondosan összegyűjtött kincsteljes munkával ez évben ismét gazdagítani iparkodtok.“³⁾

Az iskola a hazai növendékpapság ezen érdekeltségét

¹⁾ Religio 1854. második félév 568. lap.

²⁾ Lev. tár. 1352. októb. 23-án 30. sz. — 1854 decemb. 20-án. 40. sz. stb.

³⁾ Lev. tár. 1853. márc. 4-én 9. sz.

felhasználni óhajtván, lankadhatatlan következetességgel buzdította azt az irodalmi önképzésre. „Áldjuk a percet, melyben szülemlett az eszme, — írják az unghvári növendékek -- hogy minket ily szent ügy elősegélyésére fölhívtok. Köszönet, mély köszönet, hogy most ez egyszer nem került ki intézetünk figyelmeteket.“¹⁾ Az iskola e törekvését idővel megnyugtató sikerrel, koszorúzták a vidéki papnöveldék előjáróságai, midőn méltányolták a Religio következő nyilatkozatát: „Azokat, kik a növendékpapság körében egyházirodalmi iskolákat alapítanak, azokat ápolják, tanácsaikkal vezérlik, előmozdítják; azokat az egyház jótévői gyanánt szokjuk tisztelni, mert buzgóságuk messze kiható, a mag, melyet elvetnek, bizonyos gyümölcsöt hoz, s a gyümölcs az egyházra szintoly jótékony, mint a hivekre nézve.“²⁾

A hazai papnöveldék előjáróságainak hatályos közreműködése a pesti iskola vonzó példájára idők folytán számos irodalmi körnek alakulását vonta maga után. Legyen szabad e tény felderítése végett csak néhány adattal szolgálnunk.

„Mennyire hordozzátok, — így hangzik az esztergami önképző-kör levele, — sziveteken az egyház, és mindnyájunk által forrón szeretett anya jólétének előmozdítását: tettleg megmutattátok azon alkalommal, midőn bennünket, kik szép példátokat követendők csak imént alakulánk egy önképző társulattá, munkálataitok több füzetével megajándékozni sziveskedtetek.“³⁾

„Mi bennetek régóta megszoktuk, — így nyilatkoznak a szombathelyi növendékek, miután egy évvel előbb önképző körüket megalapították, — hogy az írás szavaival éljünk „a hegy fölé helyezett várost szemlélni és reátok mindig, mint fényeskedő példányképre tekinteni, melyet

¹⁾ Lev. tár. 1858. jan. 25-én 19. sz.

²⁾ Religio 1854. másod. félv. 568. lap.

³⁾ Lev. tár. 1859. novemb. 26-án. 6. sz.

legalább megközelíteni erős szándékunk és elhatározott törekvésünk.“¹⁾

A győri növendékpapság 1860-ban így irt iskolánkhoz a többi között: „Minthogy e nehéz s akadályteli, de dicső pályára Ti már, kedves Testvérek! évek előtt léptetek föl s így nekünk e téren utódaitoknak tanácsaitokkal segélyünkre lehettek, testvéri bizalommal Hozzátok fordulunk s tisztelettel fölkérünk a jeles növeldekben „szépen virágzó magyar egyházirodalmi iskola“ alapszabályainak szeretettel való megküldésére, nemkülönben mindazok rövidedeni megírására, melyeket, a föntisztelt társulat belszervezetét illetőleg velünk tudatni hasznosnak és tanácsosnak véltek.“²⁾ — „Lelkes öröm vezérli tollunkat, — ily szavakra fakadnak a pécsi növendékek, — midőn veletek T. Testvérek a hírt közölni szerencsénk van, hogy sz. Pálról nevezett egyházirodalmi Társulatunk újonnan megszilárdulva, kegyes püspökünk Ő méltósága által megerősítettet. Őrszemcink részvétel kísérték lépteiteket, s lankadni nem tudó buzgalmatok hidegen nem hagyott bennünket, sőt az ellenünk gördülő akadályok legyőzésére újabb lelkesülést és erőt nyújtott számunkra.“³⁾ Hasonló nyilatkozatokat tartalmaz a levéltár a kassai,⁴⁾ kalocsai,⁵⁾ szathmári⁶⁾ és más papnöveldek részéről, melyeket azonban már mellőzünk.

Midőn az egyházirodalmi egyletek megalakulván, a pesti iskola példájára irodalmi zseggel is akartak fellépni, ennek anyagi támogatását iparkodtak magok számára biztosítani. „Mi nem kételkedünk, — mondják az esztergomi növendékpapság egyh. irod. iskola tagjai, — hogy az általunk ápolt csemete, m. e. i. iskolánk, felvirágzását figyelembe és szívetekre véve, hozzátok vezető, bennetek helyezett

¹⁾ Lev. tár. 1862. júl. 21-én 31. sz.

²⁾ Lev. tár. 1860. októb. 22-én. 11. sz.

³⁾ Lev. tár. 1865. márc. 5-én. 11. sz. — 1872. máj. 7-én. 34. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1868. nov. 30-án.

⁵⁾ Lev. tár. 1867. nov. 5-én. 22. sz.

⁶⁾ Lev. tár. 1862. júl. 8-án. 35. sz.

bizalmunknak, az említett fordítmány pártolása által, megfelelni ügyekvendetek.“¹⁾ „Azon buzgalom, — így írnak a szombathelyi sz. Ágoston-egylet tagjai, — melyet Egyházunk irodalma körül valóban férfias erélylyel kifejtettetek, valamint tiszta szívbeli vallásos örömtökök, melyre ébredtetek minden oly irodalmi mű megjelenésekor, mely édes magyar nyelvünkön szent hitünk titkát megvilágítja és értelmezi, vagy Egyházunk dicsőségét emeli, nemkülönben irántunk mindenkor tanúsított barátságos érzelmeitek remélni engedék, hogy szerény fáradozásaink gyümölcsét, melyre előfizetni benneteket felhívni szerencsések vagyunk, vallásos buzgósággal fogjátok felkarolni.“²⁾ „Ismét jönnek, — így kezdi levelét a veszprémi növendékpapság, — kopogtatnak, mondja Petőfi, és a nagy költő ezen mondása most az egyszer teljesen reánk illik, kik előfizetési felhívást tartva kezünkben Hozzátok is bekopogtatunk és bizalommal felkérünk, hogy minél számosabb aláírással örvendeztessetek meg bennünket.“³⁾

Még több oldalról világíthatnók meg az iskolának a többi hasonirányú egyházirodalmi iskolákhoz való viszonyát; de itt a hely takarékoságának szempontjából még csak egy dolgot érintünk. Mig az iskola egyrészt az egyházi szellem terjesztését azon egyletekkel való érintkezésében vette kiválóan célba, addig másrészt a nemzeti érületnek hathatós eszközlője volt, mit eléggé bizonyít a kassai növendékpapság mentegetődzése, melyet Micskey János könyvtárnok következő szavakban fejezett ki: „Saját magunkat nem dicsérem, mert beszélnek a tettek, dacára annak, hogy sokan — de sokan oly halvéleménynyel vannak a kassai papnöveldéről, mintha itt Szvatopluk és szelleme uralkodnék. De sapienti pauca stb.“⁴⁾

Az eddig mondottakból eléggé világos, hogy a magyar

¹⁾ Lev. tár. 1861. novemb. 2-án 11. sz.

²⁾ Lev. tár. 1869. márc. 21-én 18. sz.

³⁾ Lev. tár. 1870. máj. 7-én 33. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1866. febr. 20-án 15. sz.

egyházirodalmi iskola a hasonirányú hazai egyletek között első helyen áll. Eltekintve attól, hogy irodalmi munkálkodását azok egyike sem közelíté meg, legrégibb időtől fogva áll fen, s folytonosan gyarapodik mind belső szervezetében, mind szellemi erőiben. Ezen állításunkat megerősítik egy irodalmi tekintélyünk következő szavai is: „Én az egri papnöveldére mindig a legérzékenyebb hálával gondolok, s ez érzelmemet bátran kiterjeszthetem a legtöbb magyar papnöveldére már csak azon oknál fogva is, mert a hivatásszerű tanulmányok s a fegyelem szigora mellett, az előjárók gondos bölcsesége majd mindenütt tért enged a növendékség önálló működésének is, mely a vezérszerepre méltán hivatott s régóta tekintélylyel bíró pesti növendékpapság magyar egyháziropalmi iskolájától kezdve, az Egerben, Esztergamban, Győrött, Kalocsán, Pécsen, Szombathelyen, Veszprémben, Jászáron s több más papnöveldében különféle nevezet alatt létező magyar nyelvgyakorló iskolák által nyilatkozik, s a szerény falak között a növendékség fogékony kebelében elvetett mag szép eredményét utóbb sokszor fényesen igazolja irodalmunkban.“¹⁾

Az iskola ezen előnyét a többi egyletek tényleg is elismerik, midőn részint tanácsért folyamodnak hozzá, részint elismerő sorokkal tisztelik meg. Az iskola pedig ezen elsőbbségével legkevésbé sem él vissza; bizonyítja ezt azon állandó magatartása, mely az irodalmi önképzés terén a példaadásban s az azokkal való testvéri érintkezésben nyilvánul. Az iskola jelenleg hazánk huszonöt papnöveldéjével szoros testvéri viszonyban áll, az azokban levő irodalmi körökkel gyakori levelezést folytat, azokat többnyire kiadványainak cserepéldányaival megtiszteli és ez által azok emelkedését s tökélyesedését elősegíti.²⁾

¹⁾ Tárkányi Bélának, mint a Kisfaludy-Társaság megválasztott tagjának, 1868. marc. 18-án mondott székfoglalója.

²⁾ Azon papnöveldék vagy irodalmi egyletek, melyekkel az iskola jelenleg a baráti viszonyt ápolja, vagy velők érintkezik, a követke-

A vidéki papnöveldék egylete tehát azon meggyőződéstől vezérelve, hogy a pesti iskola haladt leginkább előre, jogosítottnak hitték a lépést, melylyel egy nagyszerű eszme gyakorlati kivitelére annak irányadása-, rendszere-, támogatásáért folyamodtak. Ez eszme üdvös dolognak állítá a hazai papnöveldékben levő erők öszpontosítását, mert ez feltűnően nevezetesebb eredmények létesítését helyzi kilátásba. Ez ügyben először 1846-ban szólalt föl „Rokon-szi v ü“ álnév alatt egy veszprémi lelkes növendék.¹⁾ Ő az iskolához írt levelében ezeket sürgette: A közp. iskola az összes magyar növendékpapságot szólítsa föl közremunkálásra, a jelentkezőket fogadja kebelébe, ezeket ruházza föl a rendes tagsági jogokkal. A különböző megyékből beküldendő dolgozatokat, melyek közül a jobbak az iskola rendes munkálataiban lássanak napvilágot, bírálja az iskola választmánya. Az indítványozó ezen tervét sok érveléssel támogatta; de az iskola azt egyrészt nem tartá céljával megegyezőnek, másrészt kivihetetlennek ítélte.

Az egyidőre elhallgatott eszme újabban ismét feléledt, csak hogy más alakban. A „Magyar Állam“-ban 1871-ben három cikk jelent meg, mely a hazai egyházirodlmi iskolák által szerkesztendő, kiválóan szépirodlmi lap föllállítását ajánlotta. Az említett cikkek írói azonban a központi iskola véleményadását sürgették, sőt ettől tételezték föl az eszme valósulását is. Az iskola nem késett tagadó válaszával, melyet nevében Szmda Viktor (akkori jegyző) ugyanazon

zók: Magyar egyházirodlmi iskola Esztergamban, Magyar irodlmi iskola Egerben, Sz. Ágoston-egylet Kalocsán, Sz. Imre-egylet Győrött, Kis-Jézus-egylet Győrött, Sz.-Pál-Társulat Pécsen, Magyar gyakorló iskola Temesvárott, Pázmány-kör Veszprém-ben, Pázmány-egylet Vácott, Sz.-Ágoston-egylet Szombathelyen, Borromei sz. Károlyról nevezett Egyházirodlmi-társulat Nagyváradon, Sz.-Alajos-egylet Szathmárott, Aranyszájú sz. Jánosról címzett magyar egyházirodlmi iskola Kassán, a zirci, győr-sz.-mártoni, csornai, jászói, szepesi, nyitrai, rozsnói, székesfehérvári, ungvári papnöveldék stb.

¹⁾ Lev. tár. 1846. októb- 20-án. 28. sz.

lapban indokolt. Az iskola az eszme gyakorlati kivitelét kettős szempontból tartotta lehetetlennek: 1) mert a tervezett lap fenállása **anyagilag** alig volna biztosítható; 2) mert szellemileg (minthogy ez csakis mellékes foglalkozás lehetne s elütne az iskola céljától, mely a tagoknak úgyis korlátolt idejét lapszerkesztésre fordítani nem engedi,) sem számíthatna jövőre.¹⁾

Az eszme nem valósult. Lehetséges, hogy idővel ismét meg fog pendíttetni, mert a lelkes ifjak vérmes vágyai nem fognak nyugodni; de kevés reményt köthetni az ilynemű törekvésekhez; mert, hogy ezek az óhajtott eredményt létesíthessék, legelsőbbben is oly helyzetet kell teremteni, melyben az eszme valósulhat. Különben ezek megemléztését csak azért tartottuk szükségesnek, hogy ebből is érvet következtethessünk le a központi iskolának azon előnyére, melyről szólunk s annak viszonyát a többi egyházirodelmi iskolákhoz ez oldalról is földerítsük.

¹⁾ I. évk. 1871. ápril 20-án. III. rk. gy. és ápril 26-án. VI. biz. gy.

VI. Fejezet.

A m. e. i. iskola nemzeti jellege.

A magyar egyházirodalmi iskola érzés- és gondolkozásmódjában úgy, valamint ténykedéseiben mindig kettőt tartott szem előtt, az egyházat és a hazát. Míg az elsőhöz való ragaszkodásáról alapításának célja, két évtizeden át folyó munkálkodása, a közvélemény és kiadványainak minden sora elégséges tanuságot tesznek: addig a második iránt való szeretetének is számtalan nyilvánulását szemlélhetjük mindenben.

Az iskola nemzeti jellegét teszi a nemzeti fölfogás dolgozataiban a nemzeti elem fölkarolása és általában a nemzeti érzület gondos ápolása.

A nemzeti szellem ébredező korában született és a nemzeti nyelv vajúdásaiban kifejlődött iskola nemzetiségét, mint az elődökről rája szállt természetes örökséget, még virágzásának korszakában is meg akarta tartani, bár a kis csorbát, melyet rajta az idők mostohasága ejtett, egyelőre hordani kénytelen volt is.

Amint ugyanis a magyar iskola az ötvenes évek elején ismét a cselekvés terére lépett, a papnövelde falain kívül kétes viszhangra talált.

A magyar jellege azon időben, midőn az idegen elemek háttérbe szorították a nemzeti érdekeket, minden gyanút ki nem kerülhetett: a censura titkos

pillantásai kísérték az iskola életének mozzanatait is. Ebből magyarázható, hogy míg az iskola saját körén belül a hazafias érzelmeknek szabad folyást engedett, addig kifelé csak óvakodva hatott. Ezen körülménynek tulajdonítandó Scitovszky herceg-primásnak, — ki nemes ösztönök- és az igazságért való sovárgással egyesített óvakodó és békülékeny szelleménél fogva a tiltott föltűnés veszélyeit el akarta távolítani, — 1852-iki rendelete is, melynek értelmében az iskola, midőn a főpapokhoz bármily ügyben fordult, nem magyar, hanem az egyház (latin) nyelvén tartozott irni.¹⁾ E rendelet soká, nagyon soká érvényben maradt. De végre is elérkezett az idő, (1860.) midőn a nagy író szerint: a nemzetiség geniushát a királyi elismerés koszorúzta;²⁾ midőn a nemzet nemsokára az alkotások nagy munkáját kezdé meg.

A nemzetiség a közéletben, intézményeinkben mindenütt szabadon és határozottan nyilatkozott; ily körülmények közt a magyar egyházirodalmi iskola is az akart lenni, aminek nevezte magát. Ezen elhatározottságnak egyik szép nyilvánulása volt az is, hogy megjöttek vélte az időt, midőn hazánk főpapjai iránt táplált hálájának magyar nyelven adhat kifejezést. Az iskola 1861-ben a herceg-primáshoz is magyar nyelven irt levelet menesztett³⁾ és ezen idő óta csakis a hazai nyelv feltétlen érvénye áll fen.

Az iskola szereti a magyar nyelvet, mely — miként Toldy Ferenc oly szépen mondá — „mindenkit azon hazához, azon haza érdekeihez kapcsol, melyben az ő ajka, hangjai zengenek és e szeretettől áthatva lankadhatlan buz-

¹⁾ Pro futura autem directione serviat vobis in litteris per vos ad antistites, in quibuscunque demum negotiis dirigendis; linguam Ecclesiae, cuius filii et ministri estis futur; adhibendam esse. V. ö Függ. I. Fej. A. 7. sz.

²⁾ Lásd Toldy Ferenc megnyitó beszédét a Kisfaludy-társ. XXV. évi közgyűlésén 1874. febr. 7-én.

³⁾ Lásd évk. 1861. ápril 27-én XIX. r. gy.

galommal törekedett azt művelni. Hogy mily sikerrel, azt már a külvilág is megítélheti.

Az iskola szereti a magyar hazát és e szeretettől ösztönöztetve adta számtalan ízben jelét annak, hogy azon nagyszerű feladatot, melyet az iskola alkotóinak vallásos érzülete és hazaszeretete célul kitűzött, utódaik valamint a vallási eszmék iránt való lelkesedésökkal, úgy hazaszeretők kristálytiszta szándékával lankadhatatlan erélylyel teljesítik; szóval az iskola minden ténykedése, mozzanata arról tanúskodik, hogy a tagok a tudomány szeretetét a vallási és hazafias kötelességek érzetébe tudják olvasztani. Következtessük le erre érveinket az iskola beléletéből.

Az iskola hazafiasságát bizonyítja számtalan tényen kívül — Széchenyi István és Vörösmarty Mihály mellszobrának 1858. jun. 22-én tartott leleplezési ünnepélye. A legnagyobb magyar és a magyar költők királyának szelleme iránt tanúsított ezen tisztelet-nyilvánítás az iskolában valódi nemzeti jellegű ünnepély volt. Ama nap hazánk e két nagy fia nevének diesőítésére volt szentelve, kiknek hatása nemzetiségünk fejlődésére oly áldásos volt és kiknek emlékei oly lelkesedést öntöttek a tagokba.

Ezt bizonyítja továbbá az elköltözött Széchenyi István gróf emlékére rendezett gyászünnepély, melynek minden mozzanata arról tett tanuságot, hogy a nemzet legbuzgóbb apostola a magyar nép ujjá teremtője, a legtisztább jellemű honatya iránt érzett fájdalmat a honfűi kötelesség érzete, a minden áron nyilvánuló kegyelet és rokonszenv kelté.¹⁾

Nemzeti lelkesedésének azonkívül még számtalan esetben adta jelét. Midőn 1851-ben Rottenbiller Lipót főpolgármester által a növendékpapsághoz intézett felszólítás

¹⁾ L. évk. 1860. jun. 3-án ? gyászünnepély.

folytán az akadémiai palota előtt fölállítandó Széchenyi-szobor létesítéséhez az iskola is kívánt valamivel járulni; néhány lelkes tag azonnal vállalkozott Segur főntebb említett röpiratának gyors lefordítására, hogy a jövedelmet arra szentelje. Azonban az akkori viszonyok kényszere folytán az iskola ezen nemes terve nem valósulhatott.

Az iskola hazafiui érületének tanuságául szolgálnak még azon édes visszaemlékezések is, melyek sok gyűlésen át kifejezést nyervén hazánk egyik ünnepelt fiának vélt csekély, de az iskola által nagyra becsült emléknak megőrzésére és föntartására irányultak. Ugyanis 1873-ban Czobor Béla a következő indítvánnyal lépett föl: merényletet követnénk el — úgymond — bármily honfitársunk hazafisága ellen, ha róla föltennők, hogy Czuczor Gergely emléke iránt kegyelettel nem viseltetik. Nagyobb e merénylet, ha e hangsúlyozott kegyeletérzetet növeldénk egyik tagja s háromszorosan nagyobb, ha a nemes iskola tagadná meg. Fölhíjja azért az iskola figyelmét az intézet házi kertjének alsó részében négy fa árnyában levő termés köre, melyen a hagyomány szerint Czuczor néhány hazafias dalát irta volna.¹⁾ Fölszólalásának súlypontját a következőkre fekteti: miután a kert azon része, hol a kő áll, legközelebb a m. k. tudomány-egyetem építkezéseire használtatik föl: az iskola kötelessége e kő föntartása és így benne Czuczor emlékének tisztelete. Ha Petőfi házifövegét, jelesebb költőink elhasznált tollait féltve őrzi a nemzeti hazafiság: iskolánknak is ki kell mutatnia növeldénk egykori tagja, irodalmi iskolánk előhírnöke, büszkeségünk iránti kegyeletét. Ezen indokolás után szóló felkéri az iskolát, hogy válaszszon kebeléből két tagból álló bizottságot, mely kérdést intézzzen Róder Alajos, a papnövelde igazgatójához és

¹⁾ Már évek óta beszélgették a növelde tagjai, hogy Czuczor üres idejét a négy fa árnyában töltötte és ott verselt a kövön, melyet már újabb időben csak Czuczor kövének neveztek.

Zsihovics Ferenc aligazgatóhoz, — kik mint az iskola régi tagjai ez ügyben legjobb fölvilágosítást nyújthatnának, — vajjon e köhöz volt-e már az ő idejökben is Czuczor emléke fűzve? Ha ezen hagyomány már akkor létezett, a szóló azt indítványozza, hogy a kő a papnövelde további birtokában is maradandó kertben elhelyeztessék és rá vésetvén e két szó: „Czuczor köve,” az egész esemény jegyzőkönyvileg megörökíttessék.¹⁾

Az iskola ezen indítványt hatványozott lelkesedéssel fogadta és a kéttagú bizottságba Köhler Ferenc elnököt és Czobor Béla indítványozót azonnal megválasztá. A tagok nyughatatlan kíváncsiság és feszült kebellet várták a hiteles tudósítást. Az elnök már ápril 20-án azon váratlan jelentést tette, hogy e körül mint Czuczor kövéről sem a 30-as évek, sem a közelmúlt emberei nem tudnak semmit. Így az indítvány csak egyszerűen tudomásul vétetett.²⁾

De a nemzeti érzület nem nyugodott meg. A kéttagú bizottság még azon kérelemmel is fordult a növelde hazafias igazgatójához, engedné meg az iskolának, hogy az Czuczor emléket azon teremben (infirmaria), hol augsburgi ütközetét megírta, egy szépen faragott márvány lappal megörökíthesse a következő -folirattal: **ITT IRTA CZUCZOR AUGSBURGI ÜTKÖZETÉT.** Róder Alajos, ki hazája és nemzete iránt táplált hő szerelmének számtalan ízben adott kifejezést, meghatottsággal karolta fel az ügyet. Az engedélyt atyai készséggel megadván csak arra kérte az iskolát, hogy hazafias szándékát a jövő évre halaszssa; mert az illető terem a megkezdett építkezések folytán át fog alakíttatni.³⁾

Az iskola így iparkodott még a legesekélyebb dolog-

¹⁾ V. ö. évk. 1873. márc. 23-án XIII. r. gy.

²⁾ V. ö. évk. 1873. ápril 20-án XV. r. gy.

³⁾ Már történtek intézkedések, hogy az infirmaria föltünőbb helyén föllüggesztendő márványlap kifogástalan izléssel elkészíttessék.

ban is folyton hevülő nemzeti érzületének jelét adni, mert büszkeségének tartotta bebizonyítani azt, hogy, míg egyháza iránt táplált szerelme saját lényébe átforrt: addig az egyház dicsőségére keblében emelt oltáron legméltóbb dolognak tartotta saját hazája és nemzete iránt lángra gyúlt szerelmének mécsét nyilván lobogtatni.

VII. Fejezet.

A szellemi művelődésre befolyó tényezők.

Az iskola minden tényezőt felkarolt, hogy a rendes képzettség színvonalára emelkedhessék; a szellemi gyarapodást elősegítő tényezők közül pedig különösen kiemelendők a következők:

1. Hazánk főpapjainak érdekeltsege.

Míg az iskola a harmincas években, midőn még hazánkban az irodalmi termékek nem jelentek meg oly szaporán, nem csekély feltűnést okozott, és az irodalmi tekintélyek gyakrabban adták iránta való érdeklődésöknek jelét szóval vagy írásban; addig újabb időben, miután az iskola kifejlésének magaslatára jutott, de már letűnt a kor, midőn a sajtó bölcsőjében szendergett, a nagy számú irodalmi termékek szakadatlan sorában évi kiadványai oly föltűnést nem okozhatnak, mint évek előtt (bár ezek azok között most is méltó helyet foglalnak el): az iskolát a szellemi önképzés munkájának folytatására főleg a nagy áldozatkészségű főpapok bátorítják elismerő nyilatkozataikkal. Az iskola pedig nekik, valamint más nagy állású maecénásoknak irántok táplált őszinte hálájának jeléül az előző évtizedek példájához hiven évenként bemutatja munkálkodásának gyümölcsét, melynek homlokán azok dicső neve egyikének ragyog.

Igy volt ajálva a 16-ik évfolyam Nagykárolyi Károlyi István grófnak; a 17-ik Kunszt József kalocsai érseknek; a 18-ik Ranolder János veszprémi püspöknek; a 19-ik Csajághy Sándor esanádi püspöknek; a 20-ik Farkas Imre fejérvári püspöknek; a 21-ik Szaniszló Ferenc nagyváradai püspöknek; a 22-ik Haynald Lajos erdélyi püspöknek; a 23-ik Rimely Mihály pannonhalmi főapátnak; a 24-ik Fábry Ignác kassai püspöknek; a 25-ik Kelláresik István rozsnyói püspöknek; magyarországi sz. Erzsébet (külön kiadvány)¹⁾ Bartakovics Béla egri érseknek; a 26-ik Popovics Vazul munkácsi püspöknek; Mária Regina (külön kiadvány két kötetben) Cziráky Jánosné, szül. Dezass Luiza grófnőnek; a 27-ik évfolyam Girk György pécsi püspöknek; a 28-ik Szezeny Ferenc szombathelyi püspöknek; a 29-ik Simor János győri püspöknek; a 30-ik Lonovics József kalocsai érsek emlékének; a 31-ik Kruesz Krysostom pannonhalmi főapátnak; a 32-ik Haynald Lajos kalocsai érseknek; a 33-ik Kaczvinszky Viktor jászói főapátnak; a 34-ik Bonnaz Sándor esanádi püspöknek; a 35-ik Kovács Zsigmond pécsi püspöknek; a 36-ik ugyanennek. Ezen körülmény, hogy e nagy férfiak fényes nevei díszítik az iskola kiadványainak címlapjait, fölébreszti a tagokban annak öntudatát, hogy működésök a tudományos közvéleményt már bizonyos mértékben képes kielégíteni, és hogy hivatásuk az iskola hírnevét következetes munkálkodásukkal föntartani és emelni. Más pártfogók iránt való háláját pedig azzal rója le az iskola, hogy, valamint az összes püspöki karnak, úgy más nevezetes egyéneknek is megküldi munkálatainak egy-egy dísz- vagy tiszteletpéldányát.²⁾

2. A pályadíjak.

Valamint az előző években, úgy újabb időben is hathatósan élénkíti a tudományos törekvéseket időközönként az

¹⁾ Ezen kiadványt a halhatatlan emlékü érsek Egerben saját költségén nyomatta ki.

²⁾ Így kapnak díszpéldányokat egyéb egyházi tekintélyek, az iskola védnöke (a papnövelde igazgatója) és az egyetem hittani karának tanárai stb.

egyes nagy férfiak által¹⁾ kitűzött pályadíjak.²⁾ A tagok között a nemes versenyt e tekintetben főleg Ipolyi Arnold, a papnövelde volt igazgatója ápolta, ki böles szellemi támogatásán kívül pályadíjak kitűzése által is elősegítette azok művelődését. Újabb időben pedig az iskola átlátván az ébresztett versengések eredményeinek fontosságát, maga is szokott évenként több, a legjobb pályamunkáknak ítélendő aranyat kitűzni.³⁾

3. A tudományos és szépirodalmi folyóiratok.

Hogy a tagok mindig a jelenkor tudományos képzettségének színvonalára emelkedhessenek és a nevezetesebb új irodalmi mozgalmakkal megismerkedhessenek, az iskola nemes irányú, hasznos és igényeinek megfelelő szépirodalmi és tudományos folyóiratokat járat. Évek előtt a politikai és más tudományos s szépirodalmi folyóiratokon kívül járatta az iskola a következőket: Katholik-, Magyarország és

¹⁾ „A növendékeknek az egyh. irodalombani művelődésére fölötté buzditólag hatnak, rendszeren a szünnapokra kitűzetni szokott pályakérdések; a legjobb dolgozatok részint az e célra tett alapítványokból 20–24 p. ftig (ennek nyomát másutt nem találtuk), részint a ngs. intézeti igazgató úr által, saját erszényéből, nagylelkűen jutalmaztatnak, a jobbak megdicsértetnek s a jutalmazottakkal együtt emlékül az intézeti jegyzőkönyvbe igtattatnak.“ Religió. 1853. első félév 125. lap.

²⁾ Másokon kívül Mayer István a pestvárosi reál iskolák igazgatója már 1852-ben a boldogult Kluch József, nyitrai püspök életrajzát legjobban feltűntető munkának jutalmazására 12 kötetnyi tudományos munkát tűzött ki stb. Lev. tár. 1852. 19. sz.

³⁾ A legjobb prózai műre három, a legsikerültebb költeményre egy aranyat. Pályáz pedig minden az iskolában hűsvétig felolvasott vagy csak részben felolvasott, de kéziratban teljesen kidolgozva átnyújtott dolgozat. A pályamunkák az elnök által egyenkint kiosztatnak megbírálás végett; az így megbíráltakat pedig az iskola által választott három tagú bizottság tekinti át, mely a pályadíjat a legjobb munka szerzőjének oda is ítéli. A pályadíjak kérdése nem egyszer jelentékeny mozgalmakat idézett elő. L. évk. 1858. novemb. 7-én V. r. gy. — nov. 21-én VII. r. gy. — nov. 28-án VIII. r. gy. — 1859. jun. 29-én VI. rk. gy. 1862. jan. 26-án XI. r. gy. — 1863. októb. 11-én I. r. gy.

nagy világ-, Hazánk s a külföld-, Tudományos értekező-, Szép-irodalmi figyelő, Budapesti szemlét; jelenleg pedig, hogy csak néhányat említsünk: Religiót, Katholikusvilágot, Jelenkort, Siont, Budapesti szemlét, Archaeologiai értesítőt, Figyelőt, Nyelvört, Athenaeumot, Századokat, Litteralischer Handweisert stb.

4. A könyvtár.

Azonban a tudományos kiképzés leghatalmasabb tényezője a minden tudományszakot magába ölelő könyvtár, melyről alább tüzetesebben fogunk szólni.

VIII. Fejezet.

Pénztár.

1. Állapota 1848. után.

Az egyházirodlmi iskola szervezése alkalmával 1850. év jun. 22-én a bizottmány összegyűlvén, Novakovics aligazgatónak, ki a zavarteljes idők alatt az iskola pénzügyeit szigorú pontossággal kezelte, számadása és az 1848-iki ápril hava óta történt bevételek kimutatása képezte a tanácskozás tárgyát. Az összeg (182 p. f.) az adott iratokkal együtt nagyobb biztosság végett Grusz Sándor, tanulmányi felügyelőnél tétetett le.¹⁾ Ugyanezen időben az iskola részéről a takarékpénztárban 1300 p. f. volt, miután a magyar bankjegyek krízise miatt nem vesztett az iskola többet, mint 6 f. 40 krt p. p.

Midőn az iskola pénzállapotait rövid vizsgálat tárgyává tettük, szükségképen, habár csak futólagosan is, kell azon kérdéssel foglalkoznunk, mily tényezők folytak be azok emelésére. Az iskola ezen tőkéjét, mely, miután a másfél éven át tartó zavarok miatt a kültagok tartozásai nem folyhattak be, jelentékenyen kisebbedett, ismét a főpapok regényes áldozatkészsége, más pártfogók adományai és az egyre szaporodó részvényes tagok évi fizetései szaporíták. Itt azonban el nem hallgathatjuk azon számosak némely

¹⁾ L. évk. 1850. aug. 7-én biz. gy.

neveit, kik leghathatósabban mozdíták elő az iskola anyagi jólétét. Így: Szaniszló Ferenc nagyváradai püspök 1857-ben 200 ftal segíté az iskolát, Haynald Lajos erdélyi püspök 80 ftal, majd 1860-ban Kolláresik rozsnyói püspök 50 ftal; hasonló bőkezűséggel gyarapíták a pénztárt sok másen kívül Répássy jászói prépost, Fogarassy Mihály püspök, Zabviszky László szepesi püspök (1861.). Ily körülmények között az iskolának 1862-ben a takarékpénztárban letett tőkéje már 2250 frtra emelkedett. A pénztár még jobb karba jutott az újabb időben tapasztalt pártfogások folytán. Így kötelezték hálára az iskolát: Bartakovics Béla egri érsek, ki 1862-ben a terjedelmes külön kiadvány összes költségeinek fődözését vállalta magára; Girk György pécsi püspök, ki 1863-ban 300 frtot áldozott az iskola ügyének előmozdítására; Simor János győri püspök, ki 1866-ban 500 frtot ajánlott föl az iskola javára; ¹⁾ Lonovics József kalocsai érsek, ki 1867-ben 100 frttal csatlakozott az előbbi nagy pártfogókhoz. Továbbá Kruesz Chrysostom pannonthalmi főapát (1868-ban), Haynald Lajos kalocsai érsek (1869-ben), Kaczvinszky Viktor jászói főapát (1870-ben), Bonnaz Sándor esanádi püspök (1870-ben), kik több száz forinttal adták az iskola iránt elismerésük jelét; majd legújabbán 1872-ben Kovács Zsigmond pécsi püspök, ki a neki ajánlott kiadvány védnökségét elfogadván 300 frtot küldött a költségek fedezésére.²⁾ Ennek példáját követték Kaczvinszky Viktor jászói prépost 40 frttal (1873.), Samassa József egri érsek (30 frttal) ³⁾, Zalka János győri püspök (4 arany), Olteanu János nagyváradig. sz. püspök (20 frttal), Schlauch Lőrinc szathmári püspök (25 frttal).

Az iskola pénzügyei ily jelentékeny adományozások és a

¹⁾ V. ö. Füg. I. Fej. A. XX. sz.

²⁾ U. o. A. XXXVI. sz.

³⁾ U. o. A. XL. sz.

nagyszámú részvényesek ¹⁾ évi járulékai folytán időközönként oly kedvező fordulatot vettek, hogy, míg egyrészt az iskola alaptőkéje már állandóan 2000 frt körül változik, másrészt már újabb időben arra is képesítve van, hogy szélesebb mérvű vállalatokkal gazdagítsa irodalmunkat. Főleg ez évben az iskola két munkának ²⁾ kiadására vállalkozván, ezen kísérlete által véleményünk szerint a jelent még föltünőbb ellentétbe fogja állítani múltjával. Lehetséges, hogy a jelen év az iskola pénztárát előre nem látott mértékben fogja igénybe venni; de az iskola kész áldozatokra is, ha meg van győződve arról, hogy azzal a közjónak hasznára van.

2. Kezelése és rendezése.

Miután az iskola pénztára értékében szembetűnően emelkedett, a tőke hű kezelése és egyéb pénzügyek rendezése nem csekély fontosságú dolognak látszott. Az iskola kiadásaiban a szigorú takarékoság elvéből indulván ki, Lipthay, a papnővelde igazgatójának 1852-ediki ajánlatát, mely szerint ő az iskola tőkepénztét teljes jótállás mellett nagyobb kamatra szeretné kiadni, fölötte előnyösnek találta.³⁾ Így tétetett az iskola pénze a takarékpénztárból az esztergomi káptalan pénztárába.⁴⁾ Idővel azonban, midőn a buzgó főpap távolléte miatt az iskola érdekeit állandóan fel nem karolhatta, a tőkepénz ismét az előbbi helyre tétetett le.

Az iskola egyik célszerű és hasznos intézkedésének tekinthető az is, hogy 1858-ban a pénztárban megőrizett arany és ezüst pénzeket beváltatta; ⁵⁾ mert nem akart holt

¹⁾ U. o. II. Fej. E.

²⁾ Az egyik jelen munkánk, a másik Dr. Hergenröther „A kath. egyház és keresztény állam“ című, 32 nagy ivre terjedő műve, melyre a megrendelési ívet még 1873-ban (december 14-én) bocsátotta ki az iskola.

³⁾ L. évk. 1852. novemb. 14-én V. r. gy.

⁴⁾ L. évk. 1853. máj. 1-én XXIV. r. gy.

⁵⁾ A magyar és más emlékpénzek kivételével. L. évk. 1853. máj. 9-én XXVI. r. gy.

tőkét gyűjteni, mely hasznot nem hajt; hanem annak emelése által segédeszközeit gyarapítani, vagy más hasznos célokat ¹⁾ előmozdítani, mint ezt már az elődök mondták: „Ha maradt is valami fölösleg, azt mi soha sem néztük úgy, mint minmagunk, de mindenkor, mint az egész haza tulajdonát, s azért ezt sohasem fordítottuk egyes magános, de mindenkor közös és olyan célokra, melyek utódainkra is hason jótékony befolyással lehetnek.“ ²⁾

Az adósok és részvényesek ügyeit 1862-ig a könyvtárnok vezette; ezen időtől fogva a pénztárnokra lőnek bízva.³⁾ Ez fölötté célszerű intézkedés volt; mert így létesülhetett, bár sok fáradsággal, az „Adósok könyve“, mely az adósságok annyi bajjal járó behajtását könnyítette.⁴⁾ Ugyanezen időtől fogva az elnök kötelme a pénztárnoki könyvek havi átvizsgálásánál egyszersmind az adósok jegyzékét is áttekinteni.

Az adósok könyve az adósok neveit és tartozásuk összegét tartalmazza, melynek rendszeres behajtására az iskola azóta számlákat szokott nyomtatni, melyek azoknak küldetnek, kik vagy négy egymásra következő éven át nem róják le tartozásukat, vagy ez ügyben nem adnak az iskolának elégséges felvilágosítást.

Ezen időtől fogva a pénztár állapota valamivel kedvezőbb lett, mint az előző években, mit a szigorú takarékosság rendszerén, a pénz óvatos kezelésén és a mérsékelt kiadásos-

¹⁾ 1855-ben a gyűlterem ki lőn festve. Majd 1860-ban Frankl (Fraknói) Vilmos fölszólalása iolytán már az előző évben elfogadott indítvány értelmében újlag jó ízléssel berendezve. Új elnöki és jegyzői székek vették és a fehér padok befestettek. I. évk. 1860. decemb. 9-én biz. gy.

²⁾ L. Munk. VI. k. előszó.

³⁾ I. évk. 1862. novemb. 2-án III. r. gy.

⁴⁾ Ugyanekkor kimutatta már a pénztárnok azt is, hogy a megrendelt munkákért be nem jött összeg 763 ft., a részvényesek részéről elmaradt illeték 5—600 frtra rúg. I. évk. 1863. márc. 18-án XVI. r. gy.

kon kívül a folyton növekedő költségekkel szemben csak azon körülmény volt képes létesíteni, hogy a részvényesek az iskola a fennevezett intézkedésének fontosságát átlátván, tartozásaiknak pontosan eleget tettek. Ezt érezzük főleg újabb időben, midőn azok tekintélyes része a tagsági kötelelemnek csak indokolatlan késedelmezéssel felel meg. Az iskola különösen ez évben kénytelen a részvényesek biztos segédkezésére számítani; mert az idei kiadások a fentebb érintett vállalatoknál fogva minden előző év költségeit fölmulván, rendkívülig igénybe fogják venni pénztárát.

Az iskola azon biztos reménnyel kecsegteti magát, hogy a közvélemény, tekintve nemes törekvését, a most hangsúlyozott sorokat méltányolni fogja.

Hogy az iskola pénzét célszerűen felhasználta, bizonyítja az is, hogy tagja több jótékony és egyéb egyletnek, úgy mint: A Szent-István Társulatnak (1866 óta), A magyar törénelmi társulatnak (1868 óta) stb. Az iskola azelőtt még több egylet- s társulatnak volt tagja úgy mint: A Kisfaludy-társasáságnak (1868. jul. 21-ig), A jogász-segélyező egyletnek ¹⁾ (1866. jun. 9-ig), A orvos-segélyező egyletnek (1866. jun. 9-ig) stb. Ezen egyletek tagja megszűnt lenni azon egyszerű oknál fogva, mert a kiadások évről évre jobban veszik igénybe a pénztárt.

Azonkívül jótékony célokra is erejéhez képest, — de mind a mellett évenként nem megvetendő összeget áldoz. Legyen szabad csak néhány adattal szolgálnunk: 1855-ben „a szeretet gyöngyei”-ből bejött tiszta haszon a szürke nénéknek adatott át, és pedig oly feltétellel, hogy az ösz-

¹⁾ „A pesti növendékpapság magyar iskolájának egyletünk iránt tanusított ezen rokonszenve tanubizonyossága annak, hogy valamint a magyar kath. papság egyáltalában, úgy e pályának pesti növendékei is minden szép és nemes hazai intézményt tőle kitelhető módon védelme és pártfogása alá vevén, azt célja elérésében gyámolítani buzgón iparkodik.” Szilágyi Dezső segélyegyleti elnök lev. Az iskola levéltárában 1862. év, 228. sz.

szeg, azon magyar leány fölvételére fordíttassék, ki a szürke nénék közé kívánna fölvétetni, de nem rendelkezik annyival, hogy a szükségelt 200 frtot letehesse. 1862-ben a vízkárosultak javára 20 frttal járult az iskola, majd 1863-ban „Mi az egyház“ című kiadványából bevett tiszta jövedelmét, mely 100 frtra emelkedett, a Pápa ő szentségének javára a Religio szerkesztőjének küldte; majd ugyanazon évben az inség sujtotta alföldiek javára 2 db. aranyat szentelt; ezen kívül péterfillérekre évenként két aranyat szentel.¹⁾

1866-ban, midőn nemzetünknek visszaadatott alkotmánya, midőn a lelkes kath. szellemek egy az „Idők tanu ja“, és „Pesti hírnők“ helyébe lépendő nagy kath. pártlap létesítése körül sűrögtek, a pesti növendékek is felkarolták az ügyet és 40 növendékpap 130 frtot adott össze ezen nemes eszme valóításának céljából. De ezen eszmének mely még akkor meg nem ért, tettlegesítése bizonytalan időkre elhalasztatott. A 130 frtnyi összeg a pénztárba tétetett, mely egy ideig az iskola gondnoksága alatt volt. Mivel azonban azóta ez eszmét még meg sem pendítették, és hogy az iskola a gondnoki szereptől szabaduljon, legújabbán Szmda Viktor elnök indítványa folytán ²⁾ az iskola a „Magyar állam“ hasábjain ³⁾ az összeget az illető adományozók rendelkezésére bocsátotta; de ezek nagyobb része illetményét az iskola javára szentelte, vagy tartozásainak törlesztésére fordította.

¹⁾ L. évk. 1872. ápr. 28-án XX. r. gy.

²⁾ L. évk. 1871. dec. 22-én II. rk. gy.

³⁾ E levél 1872. január 12-én küldetett át az illető szerkesztőségnek.

IX. Fejezet.

A. A k ö n y v t á r.

1. Gyarapodása.

Már fentebb említettük, hogy az előjáróság intézkedése irányadólag folyt be a könyvek megszerzésére; mert az a szépirodalmi művek megvételét az iskola céljával csak bizonyos határok között tartotta megegyeztethetőnek. Miután pedig a már meglevő szépirodalmi művek (ezek között valószínűleg olyanok is voltak, melyeket azon vallási eszmék, melyekért lelkesülni az egyházirodalmi iskolának hivatása volt, kevésbé hatottak át,) a különben tudományos művelődésre hajló ifjak munkavágyát nagy mértékben elnyelék;¹⁾ az intézet előjárósága nemes megilletődéssel kezdé sejteni ezen körülménynek káros voltát. Azon szempontból kiindulva, hogy az iskola a könyvtár talán ferde irányú regényei- és beszélyeinek túlnyomó pártolása által eredeti sajtószérűségét veszthetné, az 1852-ik iskolai év kezdetén az iskolára erkölcsi befolyását annyiban akarta gyakorolni, hogy a nevezett könyveket más komolyabb s tudományos irányú könyvekért kieserélje. A tagok azonban egyrészt tisztelván az egyeseknek azon kötetek között található adományait,

¹⁾ Ha a könyvtárnoki jegyzőkönyvet (melyben a tagok által kivett könyvek címe van följegyezve,) vizsgáljuk, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy a tagok ezen időközben leginkább a regényolvasásban gyönyörködtek.

másrészt azon műveket az irodalom terén évenként tett haladás kútfoínak tekintvén és a könyvtár díszére megtartani óhajtván, az előljáróság fölszólításának engedni késedelmeztek.¹⁾ Így tehát egyéb nyomós okoknál fogva is, melyekről az évkönyvek mélyen hallgatnak, a szépirodalmi osztály megtizedeltetett.²⁾ A könyvtár mennyiségre nézve ugyan ideiglenes veszteséget szenvedett, de idővel éppen ezért mennyiség- és minőségben is egyaránt gyarapodott.

A könyvtár ezen időtől fogva kizárólagosan tudományos és kifogástalan tartalommal dicsekvő művekben feltűnően kezdett szaporodni; és pedig részint az iskola által megszavazott összegek, részint mások adományozásai folytán, kik közül főleg kiemelendők az előljáróság és a Sz. István-Társulat. A könyvtár virágzását továbbá nem csekély mértékben emeli Somogyi Károlynak a Religió szerkesztőjének, ki már annyi kedvezményben részesíté az iskolát, nagybecsű adománya.³⁾ Ez ugyanis 1860. június 22-én oly tetemes és hozzá jeles könyvmennyiséget ajándékozott az iskolának, hogy ezen páratlan ténye által még az utódokat is hálára kötelezé maga iránt. Az 57 kötetből álló 24 válogatott munkának becsét még főleg az is emeli, hogy azokat a könyvtár még addig nélkülözte.

A könyvtár ily előzmények után 1863-ban már 2048 kötetet számlált, melyek száma 1867-ben 2500-re, és legújabb időkben, nemeslelkű férfiak ajándékai⁴⁾ s kivált az iskola saját áldozatkészsége folytán 3165-re emelkedett, és pedig oly tartalommal, hogy a tagok kiképeztetésére jelenleg már minden irányban szolgálhat művekkel. Így teljesedett be az elődök jóslata: „Mit minden megye

¹⁾ Lásd évk. 1852. október 24-én II. r. gy.

²⁾ U. o. november 14-én V. r. gy.

³⁾ Levéltár 1860. 18. szám.

⁴⁾ Itt nem hallgathatjuk el Huber János nádasdi esperes megemlékezését, ki az iskolának a „Religió“ című folyóirat hiányos évfolyamait ajánlá föl. Lev. tár. 1874. febr. 17-én 18. sz.

munkálatainkért adott, azt jövődöben ugyanannak növendéke könyvtárunkban s egyéb intézményeikben föltalálандja.“¹⁾

2. Rendezése.

Alig alakult meg az egyházirodalmi iskola, első gondja volt a másfél éven át magára hagyatott könyvtárt rendezni. Még 1850-ben küldetett ki ezen célból egy hat tagból álló bizottság,²⁾ melynek működése mellett főérdeme volt Zeley János könyvtárnoknak, kinek jegyzőkönyvileg is köszönet mondatott.³⁾ Ugyanezen időben minden kötet számjegyeztetett és a rossz állapotban levő könyvek beköttettek. Alig volt a könyvtár némileg is rendezve, az előljáróság a megszaporodott könyvtár célszerűbb elhelyezhetésére új termet ajánlott föl.⁴⁾ Az 1854-ben áthelyezett könyvtár új rendezése végett a könyvtárnok mellé ismét három tag⁵⁾ küldetett ki. A könyvtár ilyképen meglehetősen karba jutván 1860-ban a könyvtárnoknak meghagyatott, hogy a megszerzett teljes művek-, az egész kötetté kinőtt folyóiratok- és lapoknak bekötéséről gondoskodják. Ugyanezen évben Bencze István elnök indítványára a rendezett könyvtárhoz föltétlenül megkívántató és a szerzők neveit tartalmazó btűsor és a szakok szerint beosztott könyvek címeit tartalmazó lajstrom készítése határoztatott el. A könyvtár rendezése szakok szerint végre 1862. novemb. 2-án nyert befejezést és 1863. márc. 22-én Marschall Lajos könyvtárnok a könyvtár helyes rendezettségének bizonyosságául megnyugtató statisztikai rajzot mutathatott be az iskolának.⁶⁾

¹⁾ L. munk. V. k. előszó.

²⁾ Bárány János, Odrobenyák János, Szmétán Péter, Balogh János Párvy Alajos és Begovcsevics László.

³⁾ Lásd évk. 1850. aug. 7-én biz. gy.

⁴⁾ Lásd évk. 1852. december 5-én VIII. r. gy.

⁵⁾ Makáry István, Lassu Lajos és Prokop László. L. évk. 1854. oktob. 29-én III. r. gy.

⁶⁾ Ezen statisztikai kimutatást alább közöljük.

Azóta a könyvtár köteteinek száma évről évre feltűnően emelkedett. Miután pedig a kötetek annyira megszáporodtak, hogy a kis terem azok befogadására már nem volt elégséges, és a könyvek halmazban a földön heverték: a könyvtár használata a mindinkább nagyobbodó rendetlenség miatt sok bajjal járt és nehezíté az önképzést. Sokszor a könyvtárnokon kívül senki sem tudta az általa szükségelt könyvet megtalálni. Általános szükséggé vált már egy tágasabb terem, melyben a célszerűen rendszeresítendő könyvtár elhelyeztetnék. E bajon 1873 év október 14-én segített Róder Alajos, az intézet igazgatójának atyai gondossága.¹⁾ A nevezett nagylelkű férfiú ugyanis oly tágas termet biztosított az iskola számára, hogy annak három fala körül arányos beosztással nemcsak a könyvekre rendelt és kettővel megszáporított állványok állíttattak föl, hanem a negyedik fal hosszában a padok is helyet foglalhattak. Ugyanazon teremben jutott még hely a levél- és pénztárnak; ezenkívül a közszemlére kitett érem- és ereklyegyűjteménynek is. Ha pedig megfontoljuk, hogy a falakat az iskola védszentjei s egyéb szent életű férfiaknak, majd a tudomány s irodalom terén hazai tekintélyeknek szépen kiállított arczképei,²⁾ Szé-

¹⁾ Az iskolának azelőtt két terme volt; az egyikben (ezt az iskola 1854-ben kapta; v. ö. évk. 1854. III. r. gy.) a könyvtár volt elhelyezve, a másikban a gyűlések tartattak. Mindkettő a már fentebb jelzett minőségben 1873. év június 12-ig maradt meg. Az ezen évben folytatott építkezések folytán mindkét terem a szomszédságban levő infirmariához csatoltatott. Ez az iskola elnökének kedvező alkalmat szolgáltatott arra, hogy kérelmével Róder Alajoshoz, a papnövelde köztisztelőben álló főigazgatójához forduljon, és az iskola céljainak inkább megfelelő termék elnyerését kieszközölje. A nagylelkű főpap, ki az iskola ügyeit mindenkor szívében hordozá, most is annak javára intézkedett; és az iskola az ő kegyessége folytán oly terem birtokába jutott, mely az előbbi kettőt mind nagyságra, mind fényre nézve jelentékenyen fölülmulja. Adja az Ég, hogy az iskola szeretett védnöke iránt táplált hálájának ezentúl is azon nemes ügyekezetben adjon kifejezést, mely neki mindig örömére szolgált.

²⁾ Az iskola termében díszlenek a többi közt: Rudnay hercegprimásnak, Csajághy csanádi püspöknek, Somogyi esztergomi és Nogáll

chenyi, Vörösmarty és Petőfi mellszobrai diszítik, jogosultnak fogjuk tartani azon egyházi és világi nagyok véleményét, kik már ez évben becses látogatásukkal tisztelték meg az iskolát, kiváló megelégedés- és elismeréssel nyilatkoztak az izléses berendezésről.

A könyvtár az új terembe való áthelyezés alkalmával nagy változáson ment át. A szakosztályok, melyek 1863-ban már meg voltak, megtartattak ugyan, de egymástól elválasztattak és külön-külön állványokban helyeztettek el.¹⁾ Miután pedig azelőtt a hely szűke miatt a különböző szakosztályba tartozó művek összevegyültek, ezek a könyvtár legújabb áthordozásakor elkülönítették, miáltal nagyszámú kötetek oly rendbe hozattak, hogy most már bárki a legnagyobb könnyűséggel áttekintést szerezhet magának. A könyvtárnak ezen új és célszerű rendszeresítése körül különösen Zongor József könyvtárnok fáradozott.²⁾

A könyvtár jelen állapotának hű feltüntetésére legyen szabad itt rövid statisztikai kimutatással szolgálnunk: ide csatoljuk egyszersmind az 1863-ban megállapított statisztikai rajzot, hogy ezt az előbbivel párhuzamba állítván láthassuk, mennyire gyarapodott egy évtized lefolyása alatt a könyvtár.

nagyvárad kanonoknak, Ihász György egri főnöveldei igazgatónak arcképei, kik az elsőt kivéve az iskolának buzgó tagjai voltak stb.

¹⁾ Azelőtt csak nyolc állvány volt. 1873-év október 16-ától tizzel rendelkezik az iskola.

²⁾ Ő a szótlányt műveket szakosztályok szerint elhelyezvén minden kötetet új számmal látott el.

Könyvtári jegyzék.		1863-ban.	1874-ben.
Sor- szám.	Szakosztályok.	Kötetek száma.	
1.	Általános világtörténelem, föld- irat és életrajzok	202.	286.
2.	Általános egyháztörténelem .	135.	266.
3.	Szépirodalmi és nyelvtudomá- nyi munkák	391.	604.
4.	Vallásos és erkölcsös munkák, és szent beszédek	250.	366.
5.	Hittudomány	103.	218.
6.	Magyarországi történelem és földrajz	164.	295.
7.	{ Magyar egyház-történelem .	213.	336.
8.	{ Bölcsészet és országtan . .		
9.	{ Magyar iskola kiadványai .	324 ¹⁾	113.
	{ Görög és római remekírók .		
10.	Vegyes tartalmu folyóiratok .	266.	681.
Összesen :		2048.	3165.

Ezen felosztásból²⁾ látható, hogy az iskolának a könyvtár köteteinek szaporításában nem volt célja a látszatot emelni, hanem a művek belértéke és a kötetek száma között előnyös arányt létesíteni, szóval mindig oly irodalmi termékekre fordította figyelmét, melyek szellemével megegyezve a tagok látkörét tágítják. Ezt bizonyítja főleg újabb időben az elnökök azon törekvése, mely a korszerű, tudományos és a legújabban megjelent leginkább theologiai, bölcsészeti s történelmi vagy a még hiányos, de maradandóbb belbecsű műnek megszerzésében nyilvánul.

Az elnökök ugyanis a művek megszerzésében mindig hívek maradtak elődeikhez, és csak azokat szokták figye-

¹⁾ E szám az új rendezés miatt kisebbedett.

²⁾ A könyvtár jelenleg 1552 művet tartalmaz 3165. kötetben.

lemre méltatni, melyeknek kifogástalan tartalmáról a tudományos világ vagy a tekintélyek elismerő nyilatkozata és pártolása tanuskodnak, s melyek habár a kornak romlott irányával ellentétben állanak, de az iskola könyvtárának diszére és tudományos szükségleteinek kielégítésére szolgálatot tehetnek.

Szükségesnek tartjuk még azt is megemlíteni, hogy a könyvtár célszerű használatát és fényét emeli az elnökök azon kiváló gondolja, melyet ők a füzetek s kötetek erős és alkalmas bekötése körül kifejteneek,

Ezeket előre bocsátván elfogultság nélkül mondhatjuk, hogy a könyvtár már kedvező állapotban van, sőt nem egy hazai magán könyvtárral vetekedhetik. Ennek bebizonyítására elégséges lesz, ha az iskola kiadványaira utalunk, melyek szerkesztése vagy magyarítása, bár különböző tudományszakba vágnak, a külvilág igényeinek megfelelt. De idézzük fel még állításunk megerősítésére a legközelebbi múlt események emlékeit.

A magyar tudományos Akadémia 1860-ban tartott közgyűlésén tette jelentését a titoknak a beérkezett pályamunkákról. Mi csak néhány sort szakítunk ki belőle, melyek a történettudományi osztály részéről száz arany jutalom mellett kitűzött pályakérdés¹⁾ megoldására vállalkozott munkákra vonatkoznak. „Az Akadémia — így hangzik a jelentés — ugyanis a beérkezett három pályáirat között annak ítélte oda az elsőséget és jutalmat, melynek jelszava: „Perdus et pernox stb.“ Mert bár az hibás adatoktól és nézetektől nem ment, s számos polemiai kitérésekkel van terhelve, melyek nem tartoznak szük-

¹⁾ E pályakérdés, melyet az Akadémia még 1858-ban kitűzött, a következő volt: „Adassék vázlata a magyar nemzet műveltségi állásának az első fejedelmek korszakában. Jelöltessenek ki a kapcsolatok, melyek őseinket fokról-fokra közelebb hozták a kereszténységhez; s terjesztések elő a kereszténység behozatala, mind történelmi momentumaira, mind államalapítási első következményeire.“ Határnapul 1860. március 31-ke volt kitűzve.

ségkép a kérdés lényegéhez; de bírálók többségének véleménye szerint: a kérdést helyesen fogta föl, a szorgalmasan tanulmányozott kutfői készletet annak megfejtésére jól használja s fejtegetéseiben történetirői hivatást tanusít.“¹⁾

Talán fejtegetnünk kellene, mily figyelmet gerjesztett e pályakoszorúzott mű?²⁾ — Fölösleges volna, mert újat nem mondanánk; csak azt akarjuk hangsúlyozni, hogy szerzője Frankl (most Fraknói) Vilmos központi esztergomfőmegyei növendék és a „magyar egyházirodalmi iskola“ tagja volt.

Tekintsük a magy. tud. egyetem által évenként kitűzött pályakérdéseket és azt tapasztaljuk, hogy a központi papnöveldé tagjai itt sem szorultak háttérbe; sőt — hogy úgy mondjuk — kivált az utolsó években (eltekintvén a hittani kar által pályadíjra méltatott számos munkától) a bölcsészeti kar által kitűzött kérdések nem egyikét oldották meg fényes sikerrel.

A bölcsészeti karnál 1869-ben dícséretet nyert: Belezna Menyhért, bencés hittanhallgatónak ily jeligés műve: „A múlt tudata sugár, mely a jövő homályát felderíti. (Ipolyi).“³⁾

Jutalmakat nyertek a következő tagok:

a) 1871-ben Vincze Gábor I. éves hittanhallgató eszterg. m. növ. 2-odszor hirdetett ily történelmi tételre:

¹⁾ A m. t. Akademia 1860. október hava 12-én tartott közgyűlésének tárgyai. Pest 1860. 82. l.

²⁾ Miután a m. t. Akademia a jutalmazott munkának kinyomtatását nem rendelte el, ezen jog szerzőjére ment át, ki is azt nemsokára közrebocsátotta ily cím alatt: „A magyar nemzet műveltségi állásának vázlata az első fejedelmek korában és a kereszténység behozatalának története,“ írta Frankl Vilmos, központi növendékpap. Pest. 1861.

³⁾ „Bár ki kell mondanunk — mondja a bírálói jelentés — hogy ezen szorgalmas, kedves olvasmányt képző művet, ha pályatárs nélkül nyújtatik be, fáradozása és komoly tanulmányozása tekintetéből a jutalomra lehetett volna ajánlani.“ L. Arch. értesítő 1869. II. k. 30. l.

„Fejtssek meg a magyaroknál és velök rokon népeknél fenállott törzs, nemzetség és ág természete, ugyszintén ezek és az egyének különféle nevei keletkezésére és használatának módja és ideje,“ — pályázván, ily jeligés műve: „Perdus et pernox patrum memorias revolve“ — Cassiodorus, nyerte el a 180 ftnyi jutalmat, 1 vetélytárs mellett.

b) 1872-ben Ferenecz György I. év. hittudomány hallg. esztg. m. növ. a következő pályakérdést: „Fejtsenek ki a nemzeti szellem hanyatlásának jelenségei és okai a XVIII. században“ — fejtván meg, 2 pályatárs mellett nyerte meg a 180 ftnyi jutalmat.

c) Ugyanazon évben Czobor Béla I. év. hittud. h. fejérm. növ. az oklevéltani tétel megfejtésén fáradozván: „Készíttessék lehetőleg teljes összeállítása a magyar királyok, királynék, királyi hercegek, nádorok és egyéb világi méltóságok, továbbá a magyarországi érsekek, püspökök, káptalanok és konventek azon pecséteinek, melyeknek rajzai akár önálló, akár gyűjteményes munkákban, vagy folyóiratokban eddig megjelentek; s jeleltessenek ki pontosan az illető helyek, hol e pecséttrajzok találhatók;“ az 50 ftnyi jutalom „Patriam illustrare“ című jeligés műve és pályatársa közt osztatott meg.¹⁾

d) 1873-ban Pozsgay József II. év. hittud. hallg. pécesm. növ. a következő földrajzi tétel: „Irassék le Baranya vármegye“ — kidolgozásában járt el sikerrel; s az 50 ftnyi jutalmat nyeré el egy pályatárs mellett.

Pedig nem szabad felednünk, hogy e pályanyertes ifjak a magyar iskola könyvtárából merítették adataikat, és az ott rejlő művek tartalmából gyarapították ismereteiket. Sőt feljósztva érezzük magunkat azt reményleni, hogy a mult ezen példái még többet fognak magok után vonni; hogy továbbá

¹⁾ Szerző élén kiadhatási jogával, művét bővítve sajtó alá rendezte, mely ily cím alatt „Magyarország világi és egyházi hatóságai kiadott pecséteinek jegyzéke. Irta Czobor Béla pest-központi papnövendék Pest. 1873.“ meg is jelent.

a kötetekben és tartalomban gazdag s folyton növekvő könyvtár ezentúl is hatalmasan fogja tette ösztönözni a jóra hevülő ifjakat.

Az iskola valamint pénztárával, úgy könyvtárával sem feledkezett meg tőle telhető módon gyakorolni azt, minek maga is legtöbbet köszön, vagyis a jótettet. Mindazon munkákból, melyeket számosabb példányban birt, nem egy példányt szentelt a közjó előmozdítására. Legyen szabad csak néhány példát fölhoznunk. A legényegyletnek több ízben küldött könyveken kívül ¹⁾ az iskola 1850-ben a szentföldi keresztények javára nagyszámú könyveket adott. ²⁾ 1851-ben a kajali lelkésznek több példány katekizmust küldött ajándokul, melyek a szegény gyermekek között iskolai használatra osztattak szét. ³⁾ 1864-ben a szatmári jézustársasági atyák azon kérelemmel fordultak az iskolához, hogy nekik minden eddigi kiadványát egy-egy példányban megküldje; mert ez által az iskola, ha nem is főcélját, de bizonyára egyik mellékcélját fogja valósítani, t. i. a magyar nyelv meghonosítását idegen ajkuak körében. Az iskola készséggel hódolt e kívátnak (1864. június 5-én) ⁴⁾, valamint a marosvásárhelyi kath. nagy gymnasium ifjúsága kérelmének is stb. ⁵⁾

* * *

Miután tehát az iskola a szellemi művelődésre befolyó segédeszközöket időközönként csökkenő buzgalommal ugyan, de újabb időkben lelkiismeretesen karolja fel, szabályozza és

¹⁾ Szabóky Adolf így ír a többi között a legény-egylet nevében: Legényeink, kik ezen egylet körében keresik és megtalálják a keresztény művelődés eszközeit, az Isten kegyelmét fogják Önökre könyörögni stb. Levéltár 1856. 19. sz.

²⁾ Lásd évk. 1850. aug. 7-én biz. gy.

³⁾ U. o. ápril 27-én XX. r. gy.

⁴⁾ Az iskola még számos ízben gyakorolt ez irányban jótékonyságot. Lásd évk. 1873. február 3-án X. r. gy. március 23-án XIII. r. gy. és december 21-én VII. r. gy.

⁵⁾ Lev. tár. 1871. máj. 9-én 19. sz.

hasznavehetőkké teszi, hogy azokból egy szép s termékeny létre feltételeket nyerjen, egyrészt felébreszti az ösztönt a folytonos ténykedésre, másrészt elősegíti az elme minden irányú kiművelését.

B. Érem- és éremgyűjtemény.

A könyvtáron kívül, mely a szellemi művelődés leghatalmasabb tényezőjének tekintendő, vannak még más csekélyebb jelentőségű segédeszközök, melyeknek fontosságot többé kevésbé csak a hozzájuk kötött emlék és a kegyelet érzése tulajdonít. Ezek közül meg kell említenünk az éremtárt, mely az idővel mindinkább szaporodó pénznemek és érmek megtörtént rendezése után az éremtan kedvelőinek már nem megvetendő anyagot szolgáltatathatna tanulmányozásra. Illő tehát, hogy a gyűjteménynek, mely már az iskola féltett kincsét képezi, eredetéről rövideden megemlékezzünk.

Az 1854-ik évet megelőző időszakban az iskolának nem volt egyetlen érme sem; de ugyanezen év december 4-én Desseffy Sándor egermegyei növendékpap nagylelkű ajándéka folytán már kis éremgyűjteménnyel rendelkezett. Az ajándékozó a felajánlott érmeket tagtársai előtt egyenkint ismertette, mi által bennök a numismatica iránt nem csekély érdekeltséget keltett.

Alig vallhatta az iskola magáénak az éremgyűjteményt, még ugyanazon iskolai évben több becses ajándékban részesült, melyek közül leginkább kiemelendők Zalka Jánosnak jun. 27-én felajánlott, értékes adománya (a szeplőtelenül fogantatott Szűz emlékére Rómában vert érem). E nemes példákön indulva még sokan csatlakoztak az adományozók sorához, kik közül főleg Balogh Ágost kocskóczyi plebánost kell kiemelnünk, ki az iskolának 1869-ben 200 drb. érmet ajándékozott.¹⁾ Az éremgyűjteményt ugyanezen évben rendezte Opatrill Ignác, kinek ismertetése szerint az már ak-

¹⁾ L. évk. 1869. jan. 17-én XII. r. gy.

kor 320 drbból állott.¹⁾ Az éremgyűjtemény azonban e rendezett állapotban nem soká volt.

Midőn az eddig inkább csak a könyvtárnok figyelmére lizott s még mindig rendetlenül heverő éremgyűjtemény már annyira gyarapodott, hogy rendszerezését háladatos dolognak lehetett tekinteni, az iskola Szmda Viktor elnök indítványára háromtagú bizottságot küldött ki annak megvizsgálására, vajjon érdemes-e arra, hogy számára a könyvtárban külön szekrény készíttessék, s abban közszemlére állandóan kitéttessék? ²⁾

A bizottság (Vajda Ferenc, Hosszú Ferenc és Paluba János r. tagokból) megalakulván az egymásra halmozódott érmeek tanulmányozásához azonnal hozzá látott, minek eredménye azon kedvező jelentés ³⁾ volt, melyben a nevezett bizottság a gyűjtemény sok oldalú jelentőségét kiemelvén, hangsúlyozá, hogy a gyűjtemény az eddiginél nagyobb figyelemre méltó. E mellett bizonyos érdekeltséget keltett föl a tagokban azon körülmény, hogy az érmeek az egyes adományozások folytán mindinkább szaporodnak. Itt különösen ki kell emelnünk ismét Balogh Ágost kocskóci plébánost, ki évenként számos értékes érmet szokott az iskolának küldeni; ⁴⁾ nem különben felemlítendőek még kivált újabb idő-

¹⁾ U. o. jun. 6. XXIII. r. gy.

²⁾ Lásd évk. 1871. novemb. 12-én IV. r. gy.

³⁾ U. o. 1871. novemb. 19-én V. r. gy.

⁴⁾ Csak néhány sort akarunk idézni Opatrill Ignác nyitrai tanulmányi felügyelőnek 1872. ápril 3-án az iskolához intézett leveléből, melyek kellő fényben világítják meg Balogh Ágostnak az iskola iránt táplált érzületét. „Főtisztelendő Balogh Ágost úr — így ír ő a többi között — kinek szeretete és pártolása minden iránt, a mi „m a g y a r“ fölülmulhatlan, még őszkor adta át nekem a mellékelt két aranyat, hogy azt a nemes Iskolának azon kitüntetésekért, melyekben őt, minden évi kiadványával részesíti, átküldjem . . . Az egyik ugyanis a „Ladislau posthumus“ szülői földjén Bajnán Nyitra megyében találtatott; a másikat pedig — a Bold. Szűz képével — ő sokáig mellén viselte, — s épen azért, hogy zsidó kezekbe ne kerüljenek, a pesti Magyar Iskola éremgyűjteményének ajándékozta azokat.“ Az isk. lev. 1872. 31-ik sz.

ben : Jeszenszky Alajos divéki (ki nem régen 18 ezüst- és 36 rézpénzzel) Wagner Nándor alsó-korompai segédlelkészek (ki ez évben 11 beces ezüstpénzzel), valamint Opatrill Ignác nyitrai gymnasiumi tanár (ki 6 emlékéremmel gazdagította az éremgyűjteményt).

Ily körülmények közt lehetetlen volt közönynyel tekinteni a még mindig rendetlenül heverő éremhalomra; sőt a tagok ismerni akarták az eddig ismeretlen birtokot. Ezen oknál fogva a múlt évben Paluba János és Zongor József bizattak meg az elhagyatott érmeik rendszerezésével; minek végezte után az érmeik különböző korok és országok szerint felosztásokkal ellátott szekrénybe helyeztetek. E fáradságos munka még csak ez évben nyert befejezést; miután Zongor a gyűjtemény lajstromát — melynek segélyével bárki áttekintést szerezhet magának — is elkészítette, a gyűjtemény már az iskola termében közszemlére van kitéve.

Az éremgyűjteményben van jelenleg összesen 447 forgalmi pénzdarab 50-nél több tartományból, melyek közül 16 történelmi nevezetességű emlékérem. A római érmeik a császárság legszebb korszakából valók és pedig a) császáriak, b) családiak (238 K. e. — 237 K. u.) A magyar pénzek az Árpádkor forgalmi pénzét is képezik, a vegyesházaiak neméből birunk egy arany dukatust is.

Legyen szabad tüzetesebb statisztikai kimutatással szolgálnunk:

Emlékérem van 33.

Forgalmi érmeik :

Római forg.	12	Norvég forg.	6
Magyar „	107	Erdélyi „	8
Osztrák „	100	Francia „	8
Porosz „	11	Angol „	7
Szász „	6	Olasz „	25
Bajor „	22	Orosz „	12
Németfejedelemségekből	42	Török „	8
Svéd forg.	7	Lengyel „	23

Román forg.	4	Görög forg.	1
Schveici forg.	4	Szerb. „	1

E 447 érempénz között van 68 drb ezüst, 4 drb arany és 375 drb rézpénz.

A éremgyűjteménnyel kapcsolatban megemlíthetjük az ereklyegyűjteményt is; nem mintha ez is a szellemi művelődésre tényező lehetne, hanem mert ez is a könyvtárban, vagyis szorosabban az iskolában foglal helyet. Ezt ugyanis Begovsevic László egri növendékpap (1857. máj. 12-én) Rómából küldte az iskolának, mellője csatolván egyzersmind a hitelesítési iratot.¹⁾ Engedje Isten — így ír ő — hogy e szent maradványok tisztelete által drága társulatuk folyvást gyarapodjék a magasztos célja elérésére annyira szükséges szellemi erőiben.²⁾

C. Levéltár.

Erről már a II-ik részben kellett volna megemlékeznünk, de miután nem tudjuk, melyik évben kezdték annak ügyét elhanyagolni, azt sem tudjuk, mily állapotban volt a „Magyar gyakorló iskola“ alatt. Sok adatot talál-

¹⁾ „Universis et singulis praesentes literas inspecturis fidem facimus, atque testamur, quod nos ad majorem Omnipotentis Dei gloriam suorumque Sanctorum venerationem recognovimus sacras particulas a SS. Cruce D. N. JESU Christi, ex velo B. Mariae Virginis; — S. Stephani Regis Hungariae, S. Joannis Chrysostomi, S. Thomae Aquinatis, S. Gerardi Episcopi Martyris, S. Bernardi Abbatis, S. Ladislai Regis Hungariae, S. Aloysii Gonzagae, S. Stanislai Kostkai, S. Hedvigis Ducissae Hungariae, S. Elisabeth Reginae Hungariae, S. Pauli primi Eremitae, S. Martini Episcopi, S. Ignatii Loyolae, Fundatoris Societatis Jesu, S. Hieronymi Ecclesiae Doctoris, S. Ambrosii Episcopi, S. Augustini Episcopi, S. Adalberti Episcopi — ex ossibus — — — quas ex authenticis locis extractas reverenter collocavimus in theca ex aurichalco deargentata, ovatis formae — — — unico crystallo munita, bene clausa, et funiculo serico coloris rubri colligata, ac sigillo nostro signata, easque consignavimus.“ Romae ex Aedibus nostris Die Septima Mensis Januarii Anni MDCCCLVII. N. A. Archiep. Iconiensis Vicesg. Joseph Gaggi a Secretis.

²⁾ Levéltár 1857-ik év, 38-ik sz.

tunk ugyan a levéltárnokok kötelmeinek módosítványaira vonatkozólag; de sehol sem tudtunk annak nyomára jönni, hogy mily irányban teljesítették azt a néhány évtized alatt. Szmda Viktor elnök volt az egyetlen, ki midőn többször említett munkájában az iskola történetírója által felhasználó kútfők fontosságáról szól, a levéltárról azt említi, hogy az teljesen elhanyagolt állapotban van. Most, midőn jelen munkánk megírására fogtunk és a levéltár áttanulmányozására voltunk utalva, Szmda állítását csak megerősíthetjük. Azonban ma már Horváth Kal. József és jelenleg Ferency György segélyével legalább már annyira sikerült azt rendeznünk, hogy arról most már némi áttekintést is szerezhethünk.

A levéltár tágabb értelemben két részből áll a) az iskola kézirataiból és b) a levelekből. Kezdetben mindkettőre az aljegyző ügyelt.¹⁾ 1856. óta ²⁾ azonban, midőn a levéltárnoki hivatal megalakult, az elsőnek gondját az alkönyvtárnok, a másodikét pedig a levéltárnok viseli. Azért mondtuk, hogy a levéltár csak tágabb értelemben véve áll két részből; mert szorosan véve a levéltárban csak levelek őriztetnek. Azonban a viszonyok oda módosulnak, hogy a kéziratosokat is némsokára a levéltárnok fogja kezelni; mi itt mindkét részből fogunk szólni.

a) Az első rész magában foglalja azon munkákat, melyeket az iskola tagjai négy tizednél nagyobb időköz alatt létesítettek. A levéltár e részének hiányosságáról főleg értekezünk; ³⁾ itt csak azt hangsúlyozzuk, hogy ezen iratok az iskolára nézve megbecsülhetlen emlékek, mert az iskola szellemi művelődésének fokenkénti fejlődését mutatják. Mind ennek dacára az iskola ezekre alig fordított gondot; állításunkat többszöri tapasztalás erősíti meg; e rendetlenség job-

¹⁾ V. ö.

²⁾ V. ö.

³⁾ V. ö. Kútfők.

bára onnét származott, hogy az iratokhoz részint az elnökök erélytelensége, részint a könyvtárnokok könnyelműsége folytán a tagok bármelyike jutván, kénye kedve szerint cselekedhetett. Ennek tulajdonítható, hogy midőn azokhoz komoly tanulmányozás szándékával fordultunk, bámulandó rendetlenségre találtunk. Az utóbbi három évi dolgozatokat kivéve, melyek csomagokba kötvek, mind össze-vissza vannak kuszálva. Ezen rendetlenül felhalmazott kéziratokat, hogy azokat jelen munkánk megírásában hasznavehetővé tegyük, némileg rendbe hoztuk ugyan, de azok helyes rendszerezítése még munkás kezekre vár és sok időbe fog kerülni.

b) A második rész, vagyis a tulajdonképeni levéltár, egyszersmind az iskola második ereklyegyűjteménye, legfőbb mérvben érdemli méltánylásunkat. A megőrzött levelek az iskola múltjának alapos megismertetésére a leghitelesebb adatokat szolgáltatják, s teljesen felderítik az álláspontot, melyet hazai irodalmunk tágas terén négy évtizeden át elfoglalt. Fájdalom, a tagok eddig mint a dolgozatokról, úgy a levelekről is megfélekedtek. Sokan nem is tudták mily kincseket bir az iskola, melynek ők tagjai; vagy a kik tudtak is valamit a kimondhatlan becsü levelekről, ezek széthányása által csak bajt okoztak. Ujabb időben, midőn a levelek némi rendbe szedettek és a már-már feledésbe menő emlékek napfényre hozattak, ébredez fel ismét a tagokban azok iránt az érdeklődés és ezzel karöltve a nemes büszkeség, hogy azon iskolának lehetnek tagjai, melyet már hazánk legtekintélyesebb férfiai elismerő és üdvözlő sorokra méltattak.

Szóljunk talán e levelek rendkívüli becséről? Elégge bizonyítják ezt a több helyen alkalmazott idézetek, úgy szintén a „függelék“-ben közölt mutatványok.¹⁾ Az 1700-nál több levelet tartalmazó levéltárnak, a múlt idők ezen nagyra becsülendő örökségének tanulmányozásából a tagok még mindig meríthetnek szeretettel az egyház és haza-, erőt s reményt a jövő iránt.

¹⁾ V. ö. Függ. I. Fej. A. B. 283. 315.

X. Fejezet.

Az iskola kebeléből kikerült tagok.

Az iskolából távozó tagok azon szeretettel vettek attól búcsút, melynek hevét az egymást érő évek nem gyengíthetik, mert az kiapadhatlan forrásból, tudnillik a vallásos emelkedettség, hazafiúi s tudományos lelkesültség forrásából származott. Az eltávozó tagoknak az iskola iránt folyton élő nemes érzülete föltűnő bizonyítéka annak, hogy az ott szerzett emlékek sugarát a feledékenység fátyola be nem árnyékolhatja. „Mindazonáltal, — így emlékezik vissza Vargay Nándor, — mélyen emlékezetembe vésvé maradnak azon percek, melyekben mikép kelljen szeretni az egyházat, az irodalmat, a hazát és a társulatokat, ismerni tanultam, és boldognak mondható azon intézet, mely ily szerény és mégis munkás önképző körrel rendelkezik.”¹⁾ És ezen emlékek mindig hatalmas indokok voltak arra nézve, hogy a testileg egymástól elszakadt keblek lángolása látható jelekben is nyilvánuljon.

Kötetekre terjedne a jelen fejezet ha ezen szeretet minden irányú nyilvánulására vonatkozó adatokat össze akarnók gyűjteni; nehogy azonban az egyoldalúság hibájába essünk, néhányat ezekből mégis be fogunk mutatni.

Az iskola volt rendes tagjai, az intézettől való elválásuk után is meg ákarták őrizni a szellemi egység kapcsát,

¹⁾ Lev. tár. 1869. október 20-án 15. sz.

mely őket szorosan füzte az iskolához, hol azon tökélyt érték el, mely szerint többet tettek, mint amennyit a kötelesség parancsolt. Hogy ezen, a mult iránt táplált kegyelet ébresztette szándékukat teljesítsék, majdnem mindnyájan kivétel és vonakodás nélkül részvényesekké lesznek. De hallgassuk meg saját nyilatkozataikat:

Fájdalomtör dúlta át szívemet, — válaszol Mendlik Ágost boszoki segédlelkész 1853-ban — annak hallatára, hogy a m. e. iskola csak kételkedni is tudott arról, hogy én nem vagyok részvényese; én, ki büszke vagyok arra, hogy valaha gyűléseiben részt vehettem, ki itt a tettek mezején is mindenfelé terjeszttem iskolátok hírét, én ne lennék tagja azon iskolának, melyhez oly sok édes emlékek csatolják szívemet! Bármily körülmények közé vezessen az isteni gondviselés és, ha úgy kellene összekoldúlnom a részvénnydíjat, mégsem szakaszthatná semmi köztünk el ezen szellemi kapcsolatot.¹⁾ „A munkálatok két utóbbi kötetében, — így ír I. hász Gábor főegyházi szónok Egerből 1854-ben — a rendes tagokon kívül részvényes tagok nevei is olvashatók; ezek, mint látom, mind vidékiek; ha a vele járó kötelezettségnek jelenállásomnál fogva, majdnem minden időnek igénybe vett hivatalos foglalkozásom mellett megfelelnék is a tisztelt Iskola engem is azok sorába főlvenni szíveskednék, részemről örömmel állanék még egyszer azok sorába, kik azon kertészskét, melynek ültetésében némi kis részt én is vettem, eddig is oly jóillatú és szép virágokkal ékesítették.“²⁾ „Az édesemlékű perc megjött — így ír Hemen Ferencc püsp. titk. Temesvárról, — mely után anynyira sóvárogtam, s mely nem egyéb, mint ismét testileg s szellemileg egyesülhetni azon testülettel, melynek körében oly kedves pillanatokát élveztem, hogy végelheletemig el soha feledni nem fogom. Egyesülni szándékom veletek

¹⁾ Lev. tár. 1853. nov. 7-én 32. sz.

²⁾ Lev. tár. 1854. nov. 30-án 36. sz.

testileg, mert részvényese akarok lenni egyesületeknek,“ stb.¹⁾

Nem elég, hogy részvényesek, hanem állandóan arra törekeshnek ők, hogy az iskola hírért terjeszszék, és ajánlatuk folytán mások is a részvényesek közé lépjenek. „Azon egyület, — így hangzik Marschall Lajos nevelőnek, 1865-ben írt levele — melynek én is egykor legkisebb tagja lehettem, most is még méltán igénybe veszi baráti rokonszenvem legszentebb érzeményeit. Ezen egyület felvirágoztatása körüli buzgólkodásom csekély eredményekint van szerencsém egy új pártfogó tagot bejelenteni.“²⁾ „Mint Önök egyházirodalmi iskolájának, — így szól Sebessy Alajos keszthelyi gymn. tanár, — volt rendes s most pártoló tagja, nem es ügyöket szívemen hordván, mit ennek előmozdítására szerény tehetségemhez képest tehetek, mindenha örömmel teendém.“ (Két új tagot jelent be.)³⁾

Mint részvényes tagok továbbá az iskola javát minden tekintetben elősegítvén gyűjtői szerepre vállalkoztak. „Igen, a magyar egyházirodalom, — így ír Makáry István Váceról — s ennek közelismerésben álló derék előmozdítója a pesti Iskola iránti legtöbb vonzalmam, tántoríthatlan ragaszkodásom hazafiúi keblem oly virágai, melyekre alázatoságomban is büszke tudok lenni s melyeknek bájos illatát másokkal is megkedveltetni régi erős föltétem s legszentebb kötelességemnek tekintem.“⁴⁾ Vagy a kiadandó „Munkálatok“-hoz adatok- és okmányokkal szolgáltak, mint p., hogy a számosak közül csak egyet hozzunk föl: Mayer Manó Rozsnyón, ki Lippay életrajzához érdekes adatokat közölt, stb.⁵⁾ Midőn az iskola „Munkálatai“ nem Pesten, hanem a vidéken nyomattak, az ott levő részv. tagok a sajtó alá

1) Lev. tár. 1857. szept. 19-én. 7. sz.

2) Lev. tár. 1865. márc. 27. sz.

3) Lev. tár. 1873. márc. 18-án. 26. sz.

4) Lev. tár. 1859. jan. 28-án. 14. sz.

5) Lev. tár. 1854. 14. és 17. sz.

rendezést s javítást magokra vállalták, mint p. I h á s z G á b o r Egerben ¹⁾). Hasonló irányban buzgólkodott még másokon kívül S a l g ó J á n o s esztergami segédlelkész.²⁾)

Mindezekből még az erkölcsi támogatás sem maradt el, mely súlypontját leginkább azon számos nyilatkozatban találja, melyekkel a volt tagok az iskolát minden időben egyaránt megtisztelték. A nagy adathalmazból itt csak néhányat akarunk közölni. „Önök ajánlatára, — így ír egy alkalommal S u j á n s z k y A n t a l pesti segédl., — engem tisztán azon vonzalom és tisztelet ösztönzött, melylyel magyar iskolájuk iránt viseltetem, melynek egykor, hogy munkás tagja lehettem, mindig büszkeségem marad.“³⁾ „Magam is ezen Intézetnek, — ily szavakra fakad dr. N o g á l l J á n o s nagyváradai segédl. — voltam növendéke és ezen Iskolának tagja, magamon tapasztaltam innen-onnan áldásait. És azon remények, melyek lelkemben a pesti fiatal elerús és Magyar Iskolájához szövődnek, egy jobb, mert hívőbb, kegyelmesebb és tudományosabb, munkásabb és áldozatosabb nemzedék jövőjét tükrözték lelkemnek elébe.“⁴⁾ „Én soha se fogom feledni, — így emlékezik meg az e. i. iskola alakulásáról B e g o v e s e v i c s L á s z l ó Rómából írt levelében, — azon szerencsét, hogy századunk 50-ik évében én is egyike lehettem azon buzgó növendéktársaknak, kik a kedves iskolának újjá-születését, egy s az előbbinél talán szebb jövőre támasztását munkálók.“⁵⁾ „Életemnek legboldogabb órái közé számítom, — szól ismét R é p á s z k y J ó z s e f Enyikén, — azon időt, melyet a pesti központi papnöveldében tölteni szerencsés valék, nagyratörékvő ifjú lelkek között, kiket a barátság érzelmén kívül egy szent ügy iránti hív és az önképzés utáni lankadhatlan buzgalom egyesí-

¹⁾ Lev. tár. 1858. 30. sz. 1862. máj. 31. 19. sz.

²⁾ Lev. tár. 1858. 39. sz.

³⁾ Lev. tár. 1854. jan. 24-én. 6. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1855. febr. 23-án. 10. sz.

⁵⁾ Lev. tár. 1855. októb. 1-én 37. sz.

tett.“¹⁾ „A kedves sorok olvasásakor, — ezekkel örvendezteti meg az iskolát dr. Bitá Dezső Pannonhalmáról, — kellemes érzelmek váltakoztak szívemben, részint, mert láttam, mily dicsérendő érdekekkel viseltetik a nemes iskola azon testületek iránt is, melyek jelentékeny részét képezik az üdvözítő egyház harcosainak; részint, mert élénken visszaidézte elmém ama felejthetlen, elégtelen töltött napokat, melyeket azon jeles intézetben élveztem, mely már annyi sok buzgó s tudós papot adott az egyháznak s hazának.“²⁾ „A nemes iskola, — így ír Czibulka Nándor augustineumi áldozár — melynek egykori tettleges tagjának örömmel nevezem magamat, magasztos célja, s annak magyar Egyházunkra nézve örvendetes munkássága azon reményt táplálják bennem, miszerint a Mindenható áldása mindenkor kísérni fogja.“³⁾ „Reményeim, szebb álmaim, — ilykép nyilatkozik Györry Dezső (Csornán), — a Magyar Iskola érdekeivel forrtak össze; mert tudtam: hogy biztos irodalmi irány alapját rakja le maga számára az, ki a Magyar Iskola művelt közönsége előtt — nem csupán a kényszer érzetéből, de a geniusz karján tehetsége aránylagos, de biztos tudatától lelkesítve föllép; mert tudtam: hogy a Magyar Iskola saját magában, tagjainak az ügyet megillető lelkesülésében bírja jövő nagysága alapját.“⁴⁾ „Legyen szabad, — szól ismét Rajz György pécsi áldozár, — kissé dicsekednem; ha valamire az életben büszke vagyok, az, hogy e kedves Iskolának egykor én is igénytelen tagja, érdemetlen elnöke voltam.“⁵⁾

Nevezetes főleg Szabó Imre szombathelyi püspöknek a M. T. Akademia 1872. ápril 29-ikén tartott összes ülésén Bittnicz Lajos fölött mondott emlékbeszédében található nyilatkozata: „Én magam is mindenkor örömmel emlékezem

¹⁾ Lev. tár. 1862. dec. 3-án 50. sz.

²⁾ Lev. tár. 1865. ápril 2-án. 16. sz.

³⁾ Lev. tár. 1865. jún. 21-én 2. sz.

⁴⁾ Lev. tár. 1869. jan. 12-én. 18. sz.

⁵⁾ Lev. tár. 1870. novemb. 22-én. 14. sz.

vissza növendék-koromra, midőn a pesti központi papnövel-
dében már akkor fenállott magyar iskolának tagja voltam.
Mint napraforgó a nap felé, úgy vonzódott a mi szívünk is
a jeles férfiak felé, kik akkor irodalmunk egén ve-
zéresillagok gyanánt tündököltek. Mint szomszéd föld a meg-
eredt eső csöppjeit, úgy szívtuk magunkba Toldy Ferenc buz-
dító igéinek malasztját, melyeket a munkálataink átküldésekor
hozzá intézett levelünkre válaszul írt. Nem volt az nap
Pesten boldogabb kör, mint a kispapok szerény magyar isko-
lája, melyet Toldy válasza méltatott, melynek
gyarló szárnypróbálgatásairól biztató ked-
vezéssel nyilatkozott, tagjait a Káldiak, a
Pázmányok követésére buzdította s ez által
a hazai nyelv és irodalom ügyének minden-
korra megnyerte.¹⁾

Igen, mindenkorra! mert a nagy férfiú állítását szám-
talan tény igazolja; mert nyilatkozata azon meggyőződés-
ből folyt, melyet részben már hazai irodalomtörténetünk
szült benne. Négy évtized folyt le azóta, hogy Guzmics
Izidor e sorokat írta az iskolához: „Mennyit nyerünk, ha
esztendőnként csak kettő is válik ezen intézetből, ki hajlé-
kony korában beszoktatva a tudomány munkás körébe lép
onnan ki az élet már tágas pályájára s például fog fény-
leni övéi között!”²⁾ Azóta 625 tag lépett az iskolából az
életbe; és ha az irodalom négyévtizedes jelenségeit szemlél-
jük, meggyőződünk arról, hogy azok közül, amennyire cse-
kély ismeretkörünk sejteti, 80-on felül vannak, kik irodalmilag
nyilvánosan is fölléptek; és közülök többen az irodalom és
hazai tudományosság terén nem csekély babérokra tettek
szert; így, hogy a sok közül csak néhányat említsünk:
dr. Csajághy Sándor († mint esanádi püspök), Ihász
Gábor, Körömczy Imre († mint nagyvárad kanonok), dr.
Nagy János, dr. Somogyi Károly, dr. Róder Ala-

¹⁾ Emlékbeszéd Bittnicz L. fölött, mondotta Szabó Imre.

²⁾ V. ö. Függ. I. Fej. B. XLIII.

jos, dr. Udvardy Ignác († mint veszprémi kanonok), dr. Szabó Imre, Lányi Károly, Zsihovics Ferenc († mint pozsonyi kanonok), dr. Danielik János, dr. Kádas Rudolf, dr. Kopsz János, dr. Nogáll János, Nogáll Károly, dr. Baán József, dr. Pollák János, Bende József, Kubinszky Mihály, Szauder Antal, dr. Palásthy Pál, dr. Mendlik Ágost, Scharnbek János († mint a közp. papnöv. aligazgatója), dr. Hatala Péter, dr. Bita Dezső, Cselka Nándor, dr. Fraknói Vilmos (előbb Frankl), báró dr. Hornig Károly, dr. Répászký József, dr. Csiky Gergely, Rajniss Gyula, Sebők László, stb. Azok közé, kik kültagjai voltak, szintén több irodalmi nevezetességet számíthatunk, például egy Sujánszky Antalt, vagy JámborPált stb. Megjegyzendő továbbá, hogy az iskola volt tagjainak több, mint harmadrésze még az ifjú nemzedékhez sorolandó, melytől az egyház és haza még sokat várhat.

. Igy ment teljesezésbe a jóslat, melyet egy jeles férfiú már 1845-ben tett: „Hol fiatal és halomra gyűlt egyéb szoros kötelességből foglalatosságokkal elvállalt növendékek ily szép olvasottságot, ily derék stýlt, ily ratificált eszméket tanusítanak: ott nem hiú a remény, hogy ezen intézetből idővel sűrűsödni fog az írók száma, kik a kath. ügy mellett buzgó erélylyel felkelendnek.“¹⁾

¹⁾ Religio 1845. II. félév. 6. sz. 27. l.

* * *

Igy alakult, növekedett és fejlett ki ezen egyesület, mely jelenleg főnállásának 43-ik, nyilvános működésének 37-ik évét tölti be. A tagok négy évtized előtt a hajdankor nagy szellemeihez, a sz. atyákhoz szálltak alá, ezek munkáit magyarázták, hogy amazok magasztosságát is magokba szívják. Törekvésök az volt, hogy a mi idegen nyelven szépen hangzik, hajlékony nyelvünkön kiejtve abból ne veszítsen. Ilyen tárgyat szolgáltatottak a munkálkodásra a sz. Atyák művei. Az idő haladt, — mint Steiner Ádám jegyző mondá — vele a nemzet, a nyelv és nyelvünk ezen igénytelen művelője, az egyesület is, s lőn, hogy a magyar gyakorló iskola „magyar egyházi irodalmi“ iskolává nőtte ki magát, és ettől megkivánják, hogy ne gyakorlatokat eresztszen a világnak, hanem olyan műveket, melyek a nyelv gyakorlott kezeléséről tesznek bizonyosságot; olyanokat, melyek az irodalmi névnek megfelelőleg, ha nem is emelkednek a tökély magasabb fokára, de az irodalom mai színvonalát elérik.

A hatvanas évektől fogva a kor követelményeinek megfelelőleg és tisztán tudományos irányban gyakorolja az iskola tagjainak önképzését.

Mind erről elégséges tanúságot tesznek számos kötetből álló kiadványai, melyeket a hazai közönségnek bemutatott. A négy évtizedes munkálkodásnak ezen eredményéből bárki is láthatja, vajjon megfelelt-e az iskola férfi korában azon reményeknek, melyeket még gyermekkorában hazánk

legnagyobb tekintélyeiben keltett. Azonban ha valaki az iskolát megítélni akarja, ne tekintse az eredményt csupán elkülönítve, hanem mindenkor kapcsolatban az erőkkkel, melyek azt létre hozták; gondolja meg, hogy az egyesületnek tagjai, tagjai egyszersmind egy intézetnek is, hol tanulmányaik és pályájok szabta egyéb kötelmeikkel bőven elfoglalva, csak felüdítésökre és szórakozásokra szánt időből elszakított perceiket fordíthatják az iskola céljaira; vegye továbbá főleg tekintetbe azt is, hogy az iskola tagjai „nem akarnak az isteni tudományok mezején virágokat ültetni, mert ezt zsenge koruk gyöngé s még teljesen ki nem mivelt tehetségeik tenni nem engedik, de szorgos méhként itt magoknak kincseket szerezni, hogy ezeket egykor annak felvirágzására fordítsák.“

Ha pedig nem is oly feltűnő a kivívott eredmény, az utódok tán még szerencsésebbek lesznek; mert a jelen a mult vívmányain szokott haladni és a jelen elmulik, hogy termékenyítse a jövőt.

Álljon itt befejezésül nagy tudományú Toldynk néhány szava, ki megemlítvén az „irodalom útján is működő s kivétel nélkül a magyar irodalomra visszaható egyesületek- és intézeteket“ rólok ezeket mondja: „részint szaklapok, évkönyvek vagy időhöz nem kötött közzétételek, részint előadások, eszmecsere, sőt tudományos vizsgálatok s kísérletek által is a magasb tudományos kifejlés derekas eszközlői, részben végre ily ismeretek terjesztői s ez irányokban az akadémia közredolgozói, valódi kiegészítői lettek s ezek között a Pesti nővendékpapság magyar iskolája (1830 óta) körében messzekiható jelentésre emelkedett.“¹⁾

Mi pedig végre csak erős meggyőződésünknek adunk még kifejezést, hogy az iskola fenmaradása, melynek ily fényes multja van, nem lehet kétes; sőt ha multját meg nem tagadva a kor üdvös vívmányait rendszeresen szemmel kísérve, ezzel lépést tart, s ha az egyház és a haza iránt való szeretetében gyarapodva, ezentúl is

¹⁾ A magy. nemz. irod. tört. Toldy F. 1868. I. k. 77. l.

az emberi szellemnek a tudományokban visszatükröződő alkotásait s buvárlatait elfogadva, a vallásos eszmékért való lelkesedésében és ragaszkodásában soha meg nem fogyatkozva új eredmények létesítésére törekszik; akkor a jövőben még eddig befejezést nem ért tettekre, egy nagyobb mérvű feladatnak teljesítésére van hívatva; akkor meg fog felelni ezentúl is magasztos jeligéjének: „Istenünkért és hazánkért!”

FÜGGELEK.

I. Fejezet.

Az iskolához intézett fontosabb levelek.

A. Hazánk főpapjaitól és egyéb egyházi jelesektől.

I.

Rudnay Sándor bibornok-primás által adott, 1831 ápril 27-ikéről keltezett **alapító-levél**, melyben megengedi a „Magyar gyakorló iskola“ (Gymnasium Hungaricum) föllállítását, Öt pontban körvonalozza röviden a iskola működési körét és alapszabályainak határpontjait kijeleli¹⁾ (Má solat, a magyar gyakorló iskola évkönyvéből 1831. a kötet első lapján.

Reverendissime Abbas Canonice Rector ! Praeclarum Juventutis Ecclesiasticae curae Praetiae DVrae creditae zelum, quo haec pro modulo suo ad culturam lingvae Patriae promovendam cooperari cupit, pro eo, quo ipse quoque in promotionem Lingvae Patriae feror studio, vehementer probò; nec quidquam magis in votis habeo, quam ut Juventus haec Ecclesiastica, quae penes Regiam Scientiarum Universitatem Hungaricam in Scientia Sanctorum peculiari studio instituitur, ad majorem in dies tendat perfectionem, pioque Regis optimi et charae Patriae desiderio et conceptae de se expectationi plene respondeat Propositis itaque per Praetam DVram Alumnorum Seminarii Pestiensis ad culturam Lingvae Patriae suam opellam conferre volentium precibus lubens

¹⁾ V. ö. 40. l.

defero; ne tamen disciplina domus hoc facto detrimentum patiatur, quoad Gymnasium hoc Hungaricum sequentia observari volo: 1. Ut constituenda per Praetam DVram hora singula hebdomada alumni in defigendo per eandem loco convenient, ibique unum alumnorum disserentem ceteri attente excipiant. 2. Ab accessu hujus Gymnasii nemo arceatur, sed ad eundem nec urgeatur, plenaque ei libertas concedatur partem in his exercitationibus capiendi. 3. Qui partem capient in hoc Gymnasio, nullis cujusquam formulis, societatis vinculis vel legibus adstricti censeantur. 4. Occupationes hujus generis sic instituantur, ne hae seu ordini, et disciplinae domus, seu ordinariis studiis praejudicent, adeoque quovis anno cum initio mensis Julii concludentur. Denique 5. Inspectio sicut in aliis disciplinae et studiorum objectis, ita in his quoque Linguae Patriae exercitationibus Studiorum Praefectos alternative maneat. Cetera piis ad aram precibus commendatus persisto Strigonii die 27. Aprilis anni 1831, Praetiae DVrae addictus Cardinalis a Rudna.

II.

Nádasdy Ferenc gróf, váci püspök levele, melyben helyesli az iskola célját s irányát, kiválóan dicséri a tagok vallásos és hazafias érzelmeit s munkálkodásukhoz szép reményeket köt. (Eredetije a m. e. i. iskola lev. tárában 1836. jun. 16-an 2. sz. alatt és a munkálatok III-ik évfolyamában.)

Kedves Szeretтім! Szent a' czélzat, melly titeket lelkesített; szent a' buzdulat is, melly arra fölhevített. — Méltó tehát, hogy kérdésekre azt is, ezt is pártoljam, 's a' legszentebb törekedést ezzel előmozdítsam. Mit is adhatnátok jobbat, mit is hasznosabbat az olvasó közönségnek, mint a' szent Atyáknak czélszerűen válogatott, s Honni Nyelvre ügyesen lefordított becses voltu irományit? Azon Szent Atyáknak irományit, kik az Isteni Nyilatkoztatások, drága kincstárában Hitünk', s' tökéletesedésünk mélyen rejtett gyöngyeit füllel kezzel kiszemelvén 's azokat különféle koszo-

rúdba mester mivvel összefülvén, az emberi míveltségre magok utódainak olly oskolát állítottak, melyben jó, és lelkes hazafiak, hív, és tántorithatatlan jobbágyok, ember-szerető, és istenfélő keresztények világszerte képeztetnek? Azon Szent Atyáknak, kik a' vallás tiszta szellemének, a' salaknélküli erkölcsiségnek, a' munkás szeretetnek, a' míveltségi kifejlésnek mindig felségesen kitünendő Mesteri leendeknek, Igen is az ő munkáikban, mint a bölcsességnek, 's az erénynek tükreiben, találtnak az igazi világosodásnak alkotó elemei, határvonalai, alapelvei, vezér csillagai, mellyek az elferdült világosodást helyre igazítják, 's hályogaitól megtisztítván, boldogítóvá változtatják. Midőn tehát az illy becses irományokat, 's azoknak szellemében alkotott egyházi Munkálatokat fejelező Honni Nyelvünkön közösiíteni czélul magatoknak kitűztétek, 's e' szent végből a' Pesti Nevendék Papság Magyar Iskolájában nemes szívvel egyesültetek, nézeteiteket a' Haza javára, és az Isten' dicsőségére öszvesítettétek. Ám kiki lássa, hogy a' Magyar Papság már bimbóiban is Honni Nyelvét szereti, 's a' Nemzetiségi szempontokat maga elül soha el nem veszi! Ám kiki lássa, hogy a' Magyar Papság már bimbóiban is megadja a' Hazának a' mi a' Hazáé, az Istennek a' ni az Istené.

Hazátokat szeretni, annak javát eszközölni, szent és édes kötelesség, Mit mondjak hát amaz izmos lelküségrol mit a' legnagyobb áldozattal vetekedő, 's az Isten dicsőségére törekedő azon feszültségről, melly a' hazafiság határtüli buzgalmát jóra vezérelni, 's a' vallási szabályokhoz méregetni, annak hamis sarjadékait tisztítani viaskodik? Gyümölcsöztesse tehát dicséretes fáradozástokat a' jó sikereknek Istene, ki édes Honni Nyelvünk naponkénti haladtával a mi Sionunknak ormosodó falaira dicsősége koszorúját fogja kitűzhetni! Vázlata ez hozzátoki vonzalmimnak, s velel frigyiesített kívánatimnak, mellyek bennem azzal inkább élednek, hogy ama dicső Intézetnek, mellynek áldott kebelében ti a Haza javára, 's az Isten dicsősége gyarapodására pályátokat futjátok, egykori Főkormányát én magam is

viseltem. Legyetek szerencsések, 's nevekedjeteK bölcsességben, és kedvességben Istennél és embereknél. ÍráM Váczon Szent-Iván Hava 16-ik napján 1836-ik esztendőben Néktek mindenkori jóakarótok Gróf Nádasdy Ferencz Váczi Püspök mk.

III.

Lonovics József csanádi püspök, a közp. papnövelde igazgatójához intézett levelében örömet fejezi ki az iskola munkálkodása fölött, mely más intézetek növendékeinek is ösztönt és utánzásra méltó példát nyújt! — Örömet megengedi nevét az iskola legújabb kiadványának homlokára tűzni s a költségek fedezéséhez 100 pittal járul. (A m. gyak. iskola évkönyvéből 1843. máj. 14-én XXIX. r. gyűlés.)

Főtisztelendő s tudós Apát kanonok és Igazgató Ur! A főtisztelendő Uraságod bölcs kormányzására bizott pesti növendék papság magyar iskolájának dicséretes törekvését kezdet óta szíves részvéttel kísértem, épültem buzgóságában s munkálatit mindig kedvesen fogadtam, s megelégedve olvastam. Voltaképen tudván e szerint eme társulat szép igyekezetét méltányolni, miután annak eddig kijött dolgozatai más papképző intézetek növendékeinek is sokszoros élvezetet, s az utánzásra példát, s ösztönt nyújtanak, valamint megbecsülve érzem magamat, midőn annak tagjai minapi folyamodásukba azon kéréssel járultak hozzám, hogy ez évi munkálataikat nekem ajánlhassák, úgy egész készséggel kijelentem, hogy ha nevem az olly könyv homlokán, melynek belbecseért az előbbeni kötetek eléggé kezekednek az ő czélukra hasznos s nekik kedves lehet, nem kételkedem, azt nekik tartalék nélkül átengedni, teljes bizodalommal kérvén Főtiszt. Uraságodat, hogy e nyilatkozatom felől őket válasz gyanánt értesíteni, egyszersmind pedig derék szorgalmuk ápolására elősegítésére az ide zárt csekélységet nekik átadni szíveskedjék (100 pf.) Többnyire becses hajlandóságába ajánlott minden tisztelettel vagyok Főtisztelendő Uraságodnak Temesvár 1843. maj. 1. kész köteles szolgálja Lonovics József m. k. csanádi püspök. Főtisztelendő Szaniszló Ferenc pesti papnevelő intézeti igazgató Urnak.

IV.

Gaganetz József eperjesi püspök a növeldei igazgatóhoz intézett levelében dicsérő elismeréssel említi az iskola munkás buzgalmát, mely mintegy előkészület a bekövetkezendő lelkészi kötelességek pontos betöltésére, s az iskola pénzalapját 10 fital gyarapítja. (Másolata a m. e. i. iskola levéltárában 1844. márc. 18-án 7. sz. alatt.)

Reverendissime Domine Canonice et Seminarii Rector, Domine et Frater in Christo mihi singulariter colendissime! Decimum opusculi tomulum, quod titulo „Munkálatai a pesti növendékpapság magyar iskolájának“ sub auspiciis Reverendissimae D. Vestrae luce publica donatum, anno 1843 prodidit, mihiq[ue] per Alumnos Centralis Seminarii Pestinensis, in uno exemplari submissum fuit, tamquam documentum laudabilis conatus eorundem, et solertiae in praeparatione ad futurum munus Pastorale gratanter accepi, cumq[ue] studia haec, quod tam laudabilem scopum Alumni hi activitati suae praefecerint, plenam meam approbationem, et laudem habeant, Reverendissimam D. Vestram fraterne requirere sustineo: quatenus id ipsum fatiis alumnis suis ex parte mea declarare, acclusosq[ue] praesentibus 10 fl. c. m. titulo subsidi ad fundum communem fine facilitandae similium opusculorum in futurum editionis resignare dignaretur. In reliquo pretiosis fraternis affectibus commendatus singulari cum cultu persevero. Eperjessini die 18-a Martii 1844. Reverendissimae D. Vestrae obsequentissimus servus et frater in Christo Josephus Gaganetz, m. p. Episcopus Eperjessiensis.

V.

Szcsitovszky János pécsi püspök levele Kantz Lázár papnöveldei aligazgatóhoz, melyben örömet tejezi ki az iskola-küldte munkálatok felett s a könyvtár céljaira 20 pengő ftot ajánl föl. (Másolata a m. e. i. iskola levéltárában 1845. aug. 20-án 19. sz. alatt.)

A. R. D. Lazaro Kantz VRectori Semin. Pestinensis.
Admodum Reverende Domine Vice-Rector! Alumni Genera-

lis Seminarii Pestiensis rem gratam mihi praestiterunt, dum Scholae Hungaricae opera per biennium concinnata transposuerunt; velit A. R. D. Vestra alumnis his meam complacentiam annunciare, atque praesentibus advolutos 20 fl. m. e. titulo subsidii in coëmendos utiles libros consignare; qui fraternis affectibus commendatus cum aestimio persisto VEcclesiis die 20-a augusti 1845 A. R. D. Vestrae Frater in Christo obsequiosus Sczitovszky m. p. Eppus VEcclesiensis.

VI.

Fogarassy Mihály egyedi apát s nagyvárad i. sz. kanonok sajátkezüleg írt buzdító levelének kíséretében, az egyházirodlalmi iskolának újévi ajándokul 20 frtot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1846. jan. 8-án 1. sz. alatt)

Tisztelendő Urak, kedves fiatal Sorsosim! Szivem bennsőbb meggyőződése mindig az volt, hogy a katolikus klerusban egyházi hangulat, s papi kitünőbb buzgóság szintugy, mint tudományos műveltség azon mértékben növekednek, a mint szorongatásai érezhetőbbek lesznek, s a fenyegető viharok közelednek; azért én, valahányszor egyházunk borus jövőjébe pillanték, magamat mindenkor az ifjabb papságban mutatkozó papi buzgóság s theologiai alapos műveltséggel vigasztaltam, mely képes lesz egykor a vallási indifferentismust elszélesztetni, s a hittelenség legdurvább megrohanását is kiállani. E nézetem mindannyiszor szilárdult, valahányszor a pesti magyar nevendék papság magyar iskolájának újabb munkálatai kezemhez jutottak, melyekből a szellemi jobb iránynak és tudományos alaposságnak évenként magasbbrá fejlődését tapasztalnom lehet. S midőn önök irántami jó indulatból vezéreltetve iskolájuk XII évi legújabb munkálatával ajándékozták meg könyvtáramat, nem tettem félre szives adományukat, hanem olvasásából reményem erősödött, sőt megvallom, ismereteim köre is szélesbedett. — Midőn ezért hálaköszönetem nyilvánítása mellett a szépigyekezetű, s üdvös irányu társulatnak az ide mellékelt 20 pen-

gőforinttal, mint ujévi ajándékkal kedveskedhetni szerencsémnek tartom, további ernyedetlen fáradozásaikra az ég lő áldását egész szivemből óhajtom, s magam folytonos kedvezéseikbe ajánlva őszinte hajlandósággal és szellemi rokonsággal maradok N.-Váradon Jan. 8-án 1846. szives barátjuk s Krisztusban teljes készségű rokonuk Fogarassy Mihály s. k. egyedi apát, n.-váradi l. sz. kanonok.

VII.

Scitovszky János hercegprímás az iskolához címzett levelében abbeli óháját fejezi ki, mely szerint az iskola bárminő ügyeiben ezután a főpaphoz intézendő leveleiben az egyház nyelvét használja, melynek alapos ismerete nélkül a szent tudományokban kielégítő eredményre szert tenni lehetetlen. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában, 1852. dec. 4-én 36. sz. alatt.)

Dilecti Filii! Praestita mihi super eo relatio, quod in Patronos Scholae vestrae Aloysium et Stanislaum delegeritis: spem mihi porrigit, etiam eorumdem Divorum Patronorum virtutes per vos imitandas esse; ac proin uti hi non uni vel alteri Literaturae percolendae, sed omnibus illis notitiis, quae ad augendam gloriam Deo et Ecclesiae ejus Sanctae incrementum conferunt: ita vos etiam non solum uni vel alteri Literaturae, sed cunctis studiis, quae ad formandum in timore Domini — quod initium omnis sapientiae est, — spiritum vestrum requiruntur, solentem operam daturus, imprimis vero condiscendae linguae Ecclesiae superimpensuros esse, eomagis confido: quo centius persuasum vos tenere cupio, linguam Ecclesiae, ceu praecipuum vehiculum comparandae Scientiae Sanctorum, qua vosmet super omnia ornare obligamini, considerari debere. Pro futura autem directione serviat vobis, in litteris per vos ad antistites, in quibuscunque demum negotiis dirigendis: linguam Ecclesiae, — cujus filii et ministri estis futuri, — adhibendam esse. Caeterum paternam benedictionem vobis permanenter imperitus persisto Strigonii die 4-a Dec. 1852. Vester benevolus Pater Joannes, m. p. AEppus et Primas.

VIII.

Haynald Lajos erdélyi püspök levele, melyben örömét nyilvánítja a fölött, hogy a m. e. i. iskola ez évben is fölkeresé őt munkálatának egy példányával, s a kiállítási költségek fedezésére 10 pfot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1855. jul. 7-én 29. sz. alatt.)

A Pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolájának Istentől áldást! Örvendetes tapasztalni, miként igyekeznek azok, kik Jézus Krisztus nyájának vezetőivé vannak meghiva, a hittanulmányok mélységes aknáiba behatni, s azokból a Szentek tudományának drága kincsét kinyerni, önmaguk s egykori hiveik gazdagítására. Ezt tapasztaltam én is, valahányszor a pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája „munkálatait” kezembe vevém, 's tapasztalom most, midőn ez évre kiadott „munkálatai”-ban lapozgatok. Szerencsétlétvén az Egyházat, melly a pesti ország- és egyházszerte dicsérve nevezett növeldeből ily hasznosan foglalkozni szerető, valóban egyházi szellemű, buzgó papokat nyerend.

A derék munkálatok megküldésével irántam tanusított figyelemért szép köszönetem nyilvánítása mellett az átküldött példány kiállítási költségének némi fedezésére ide mellékelek 10 pfrot, egyszersmind nem szünök meg, a magyar egyházirodalmi iskolára Istennek bőséges áldását leimádni, mellynek zálogául főpásztori áldásomat adva maradok jó indulattal a Pesti egyházirodalmi Iskolának, K.-Fehérvártt 1855-ki Szent Jakabhó 7-én, jóakarója Lajos s. k. erdélyi püspök.

IX.

Csajághy Sándor csanádi püspök köszönő levele a pesti növ. papság m. e. i. iskolájához, melyben egyuttal a pénztár gyarapítására 10 pfrot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1857. szept. 29-én 6 sz. alatt.)

Krisztusban szeretett fiaim! Munkálataik 21-ik évfolyama szép bizonyága ernyedetlen szorgalmuknak, melylyel, mint a magyar Egyház s haza reményteljes növendékei, ál-

dásos jövőre jogosító erejökhez képest mind az egyház terén nagyhasznu, erényre serkentő könyvet tüntetének föl, mind pedig a hazai irodalmat, különösen Ruinart megbecsülhetlen művének immár bevégzett magyarításával gazdagíták. A legfőbb törekvés legyen fiaim! Egyházunk védelme s fölvirágzása. Szép igyekvés, ha az előbbi közvetlenül tenni körülményeik nem engedvén, ez utóbbi előmozdításában annál inkább sűrögnek; — a cél szentsége s üdvös volta miatt a magasságbeli Atya bő kegyelemárja mellett nem fogja segélytelenül hagyni szorgalmas fiait. — Midőn az ide mellékelt 10 pf. anyagi segélyt nyujtom a nekem küldött példányért, megemlékezésök okozta ezen megtiszteltetésért köszönetet mondva s készszívesen atyai áldásomat osztva a magyar egyházirodalmi iskola buzgó tagjainak vagyok Temesvártt, Sz. Mihály napján 1857. Legjobb akarójok Csajághy Sándor s. k. csanádi püspök.

X.

Rímely Mihály pannonhalmi főapát sajátkezűleg irt levele a papnöv. igazgatójához, melyben köszönetét s örömét kéri tolmácsolni a m. e. i iskola előtt a neki küldött példányért, s a nyomtatási költségek fődözésére 20 ftot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában. — 1860. jul. 19-én 9. sz. alatt.)

Nagyságos és Főtisztelendő Rector Ur! Mélyen tisztelt Barátom Uram! E napokban vettem a T. pesti Növendékpapság által ez évre kidolgozott, és nyomtatásban megjelent munkáját, „Szent Ágoston Hippoi Püspöknek az Isten városáról irt XXII. könyvét“ — igen örültem a' szeretett, 's munkás növendékpapságnak rólam megemlékezése felett; melly eseménynek következtében bátor vagyok bizodalmas kéréssel Nagyságod elébe járulni: méltóztassék Nagyságod, a derék s buzgó növendékpapságnak, mellyet Nagyságodnak atyai gondoskodása boldogít! drága figyelméért szíves köszönetemet kegyesen megmondani, és ennek az ide mellékelt 20 fr. a volt nyomtatási költségek némi fedezésére kézbesíteni. Melly kegyességéért, és barátságért midőn alá-

zattal esdem, ajánlom magamat Nagyságod tapasztalt atyafiságos szeretetébe, 's drága barátságába, ki megkülömböztetett s kiváló tisztelettel vagyok: Nagyságod hű tisztelője 's barátja Rimely Mihály s. k. Főapát, Sz. Márton Julius 19. napján 1860.

XI.

Scitovszky János bibornok és hercegprimás a növeldei igazgatóhoz címzett levelében köszönetét nyilvánítja a neki küldött diszpéndányért, dicseri az iskola lelkes és állhatatos munkásságát; egyszersmind a kiadási költségek fedezéséhez 20 ftal járul. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1860. júl. 21-én 5. sz. alatt.)

Rssme D. Abbascanonice et Rector! Alumni Generalis Seminarii scholae Hungaricae membra, mihi exemplar novissime vulgatae versionis libri S. Augustini „de civitate Dei“, obtulerunt. Pignus hoc eorum in me pietatis et adhaesionis tanto gratiore accepi animo, quanto magis recognosco zelum, quo illi literariae perfectioni tam egregio cum delectu elaborandarum materiarum incumbunt. Velit itaque Rssma D. Vtra illis paternam meam complacentiam et benedictionem annunciare, atque in subsidium editionis advolutos 20 f. v. a. consignare. Caetera piis ad aram precibus commendatus jugi cum propensione persisto Strigonii die 21-a Julii 1860.

Rssae. D. Vestrae addictissimus Joannes m. p. Cardinalis AEppus.

XII.

Scitovszky János bibornok és hercegprimás a növeldei igazgatóhoz címzett levelében köszönetet mond a diszpéndányért, s az iskola pénztárának gyarapításához 20 ftal járul. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában, 1861. jún. 22-én, 43. sz. alatt.)

Reverendissime Dne Canonice et Rector! Grato accepi animo ab alumni Scholae litterariae Hungaricae membris pro anno hoc editum tomum operis „pesti növendékpapság magyar iskolájának munkálatai,“ in cuiusmodi litterario

eorumdem alumnorum conatu sane solatium habeo. Velit hoc
Rssma DVestra iis annunciare, et in succursum typi expen-
sarum advolutos 20 flnos cassae scholae inferri facere. In
reliquo piis ad aram precibus commendatus persisto Budae
die 22-a Junii 1861. Rssmae DVestrae addictissimus Joan-
nes m. p. Card. et Eppus.

XIII.

Rezutsek Antal zirci apát sajátkezüleg irt levele, melyben megköszöni
a neki küldött tiszteletpéldányt s anyagilag járul az iskola gyarapításá-
hoz. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában, 1861. jul. 6-án 46. sz. alatt.)

Tisztelendő Urak! Jeles tehetségeik-, ernyedetlen fára-
dalmaik- s buzgó egyházi szellemökről hűn tanuskodó „Mun-
kálatok“ idei folyamának diszes példányáért, melylyel engem
megtisztelni sziveskedtek, fogadják legszivesb köszönetemet.
A minden jóknak bő Adója lelkesítse s erősítse Önöket jö-
vőre is szt. malasztjával, hogy az Ur szőlőjének hű mun-
kásai, a hányatott Anyaszentegyháznak erős védoszlopai
lehessenek. Az ide zárt mellékletet sziveskedjenek úgy elfo-
gadni, mint hálás szívem s legbensőbb érzelmeim csekély
ugyan de legtisztább forrásból eredt adóját. Többire ájtatos
imáikba ajánlott igaz szeretettel vagyok Zircen jul. 6. 1861.
Tisztelendőségteknek mindenkori jóakarójuk Rezutsek Antal
s. k. zirci apát.

XIV.

Popovics Bazil, munkácsi püspök levele, melyben az iskola azon kérel-
mét, hogy ez évi munkáját neki ajánlhassa, szivesen fogadja. (Eredetije
a m. e. i. iskola levéltárában 1862, márc. 1-én 10. sz. alatt.)

Tisztelt magyar egyházirodalmi Iskola! Midőn egy oly ki-
tűnő, mint a pesti, papnövelde növendékei, a többi rendes tan-
tárgyakból fenmaradott idejüket hasznos munkálatok készíté-
sére és kiadására fordítják, akkor nem csak önmagokat a
leghelyesebben foglalkoztatják és a rólok táplált remények-
nek szépen megfelelnek: de egyszersmind a közjónak is, fő-

képen mostani időben, igen jó szolgálatot tesznek. Ennél fogva tehát azon buzgó szorgalom, mely az e célra alakult egyházi irodalom iskoláját már sok év leforgása óta fentartja és lelkesíti, minden józan gondolkozásu ember előtt csak kedves és dicséretes lehet, annál pedig kellemetesebb előttem, minthogy én is valaha a pesti papnővelde növénydeke levén, és a mult drága időre kellemesen visszaemlékezvén, azon fiatal elemekből összeállított iskolát, mely ez évi munkálatait szerény nevem alatt kibocsátani kíván'a, csak kellően méltányolni és becsülni tudom. Melybeli kívánnak engedve szívesen fogom venni, ha azt a tisztelt iskola nem épen az én nevem dicsőítésére, mint inkább maga jó akaratának teljesítésére, és a közérdekek előmozdítására foganasítandja. Végre pedig fogadja a tisztelt iskola benső háláérzetem nyilvánítását, püspöki áldással együtt. Kelt Ungvárt Mártius 1-én 1862. Popovics Bazil s. k. Munkácsi Püspök.

XV.

Szaniszló Ferenc nváradi l. sz. püspök levele. Kedvesen veszi a megküldött Munkálatot, melyet nemcsak a munkásság kitünő bizonyítványának, hanem az egyházas szellem csillogatlan jelének is tekint. Örül, hogy évről évre annyi hithajnok lép ki ez iskolából az élet küzdterére, majd további munkásságra serkent, s a költségek fedezésére 40 frt. küld. — (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1862, jul. 2-án 31. sz. alatt.)

Krisztusban kedves fiaim! A két könyvet u. m. Munkálataitok ez évi kötetét s a „Magyarországi sz. Erzsébet életét“, melyeket folyó évi Sz. Ivánhava 15-én kelt leveletek kíséretében hozzám küldöttetek — igen kedvesen vettem. — E két mű nem csak munkásságtoknak, — melyet a papi élet egyik feladatául magatok helyesen ismertetek el, — kitünő bizonyítványa: hanem egyszersmind csillogatlan jele azon egyházas szellemnek, mely már most is szívetekben él, s mely hogy egyházi életpályátokon mindenkör minden tetteikben vezérszövétnekül világítson lelketek e lőtt, szivemből ohajtom. — A társadalom a pogány elvek és esz-

mék befolyása alatt szenved; s ezen szenvedéstől azt megmenteni csak a keresztény hit, csak a katolika egyház van hivatva, illetőleg isteni mesterétől megbizva. — Nem lehet tehát nem örvendoznünk akkor, midőn soraitokból évről évre oly hitbajnokokat szemlélünk kilépni, kik bátor lélekkel az egyház elleneivel szembeszállni, azokkal megküzdeni, s a hitigazságait kellő fénybe helyezni igyekeznek. — Isten szent áldása legyen azért igyekezetetek s minden munkáitok felett. Iparkodjatok az egyháznak hű napszamosai lenni s munkáitoknak soha más czélja ne legyen, mint megdicsőítése az egyháznak, melyért élni s ha kell, életet, vért, vagyont, egyszóval mindent feláldozni kell. — Munkásságtokhoz azonban kapcsoljátok a folytonos, a szünteleni imádságot, az egyháznak ezen legyőzhetlen szellemi fegyverét, mely legyen derült vagy borult éltetek ege, mindenkor egyaránt boldogít, vigasztal, és megnyugtat. Költségeitek fedezésére ide csatolva küldök 40 az az negyven frtot o. é. s atyai s püspöki áldásomban részesítvén benneteket, maradtam Nektek kedves fiaim N.-Váradon Julius hó 2-án 1862. Krisztusban atyátok Szaniszló Ferencz s. k. n.-váradi l. sz. püspök.

XVI.

Fekete János szombathelyi kanonok sajátkezüleg irt levelében meleg szavakkal mond köszönetet az iskolának a neki küldött tiszteletpéldányért. (Ered. a m. e. i. iskola levéltárában. 1862. jul. 11-én 34. sz. alatt.)

Krisztusban szeretett testvérek! Édesen lepett meg azon váratlan megtiszteltetés, melyben igen becses két rendbeli munkálataik diszpéldányainak küldése által engemet részesíteni sziveskedtek. Minthogy kísérő soraikban háláról emlékeznek, „Ünnepi és Vasárnapi homiliáim“ testvéri bizodalommal küldött példányainak vízszonzását látom a mérlegben. — Önök és magam helyzetét tekintve a részemről nyújtott csekélység minden esetre megtoldással van visszatérítve. Mire legalább anyagilag számítani nem akartam. A nemes szívet tehát, mely Önök mellében így dobog, igen

igen tisztetem, és midőn meg nem érdemlett drága figyelemeket forrón köszönném, az egyért vagyok bátor esedezni, hogy papi pályájok zsengején munkámat használván, az ott Krisztus dicsőítésére és anyaszentegyházának javára elhinteni kívánt jó magot gyümölcsöztessék százszorosán. És ha talán egy két gondolat által szolgálatjokra lehettem, emlékezzenek meg az Önöket testvériképen szeretni kívánó szivéről, melynek a homiliák kiadásánál egyik fő óhaja volt: Krisztus hű munkásainak az ő tövises pályájokon bármi kevéssben is tehetsége szerint segítségökre lenni. Többire köszönetemet megújítva és Önökre a Sz. Lélek Istennek malasztját esdve magamat ájtatos emlékezetökből ajánlom és vagyok Szombathelyen jul. 4. 1862. Krisztusban szerető testvérjök Fekete János s. k. kanonok.

XVII.

Deáky Zsigmond fölszentelt püspök (Győrött) sajátkezűleg írt levele, melyben a neki küldött példányért hálás köszönete kíséretében 10 frtot küld. (Ered. a m. e. i. isk. levéltárában 1864. jul. 5-én, 15. sz. alatt.)

Tisztelendő kedves Testvéreim! Benső örömmel fogadtam Önöknek „A kath. egyház diadala az első századokban“ című becses dolgozatát s oly édes élvezettel olvasám, minőt Önök évi munkálatai mindig szoktak nyújtani. E mű előttem ismét újabb záloga és bizonyítéka annak, hogy Kedvességetek méltán tarthatjuk reménybimbóknak, — alaposan remélheti mind édes anyánk a kath. egyház, mind pedig drága honunk, hogy becses személyeikben lelkes harczosainak s jó polgárainak száma fog szaporodni.

Fogadják t. testvéreim szives megemlékezésükért hálás köszönetemet s annak némű jeleül egyházirodalmi társulatuk javára az ide zárt 10 o. é. frtot azon szivből fakadt forró kíváнатom mellett, miszerint a jó Isten sz. áldása száljon le minden törekvéseikre és fáradozásaikra.

Ki is többnyire becses szeretetök- s imáikba ajállott maradok Győr, julius hó 5-én 1864. jóakarójok Deáky Zsigmond s. k.

XVIII.

Szenczy Ferenc szombathelyi püspök sajátkezüleg írt levele, melyben elfogadja, hogy Balmes művének első kötetét neki ajánlhassa az iskola, a költségek fedezésére pedig 100 frtot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1865. febr. 3 án 6. sz. alatt.)

A pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolája tagjainak Üdvét és áldást az Urban! Igen kedvesen lepett meg a lelkes egyházirodalmi iskolának irányomban nyilvánult abbeli fiui bizalma, mely szerint ez idei Munkálatait, Balmes Jakab „A protestantismus és katholicismus vonatkozással az európai polgárosodásra“ czimű magyarázott művét nekem ajánlani óhajtván, eziránti fiui érzeteit folyó évi Boldogasszony hó 28-án kelt kedves soraiban oly hön kifejezé. Midőn fennebbi megtiszteltetést szívélyes örömmel fogadva a bennem összpontosult közkíváratnak helyt adok, egyuttal a fáradhatlanul munkálkodó magy. iskola javára mellékletben száz frtot o. é. küldök át. Többire pedig Istentől áldást kívánva az iskola nemes törekvéseire magamat a lelkes tagok buzgó imáiba ajánlom. Kelt Szombathelyen Bőjtelő hó 3. 1865. A pesti növendékpapság m. e. i. iskolájának Krisztusban jóakarója Szenczy Ferenc s. k. szombathelyi püspök.

XIX.

Haynald Lajos karthágói érsek Szécsényből, anyja házából kelt becses, buzditó és szerény, sajátkezüleg írt levelében köszönete nyilvánítása mellett 15. frtot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1865. szept. 25-én 25. sz. alatt.)

Tisztelendő Urak! Hosszu utamról folyó hó közepe táján jó Anyám házához visszajöve, itt találtam kedves küldeményöket, vallásos célokra törekvő szépirodalmi munkáságuknak ez évben fölmutatott eredményét. Igen leköteleztek nemcsak e becses ajándékukkal, hanem azon kitünő szivességgel is, melylyel az egyuttal hozzám intézett levél-

ben irányomról és igyekezeteimről szólottak. Igénytelenségem érzetében ugyan nem fogadhatom el a tulszives nyilatkozatot, de örvendek még is, midőn az emberiség legszentebb érdekeinek szolgálatjára rendelt azon ifjuságot, melyhez magyar szent egyházunk legszebb reményei kötvék, nemes lelkesedéssel oly elvekért buzdulni látom, melyeknek minden — vallás, az apostoli trón és a nemzet érdekeit szívében hordó — egyházi férfiú előtt fő becsben kell állniok. Engedje a Mindenható, hogy a miért most nemes hévvel lelkesülnek, annak hű örei és munkás előmozdítói legyenek egykoron. — Midőn végre az idezárt csekély összeget (15 ft o. é.) diszpéndány kiállítási költségeinek némi fődözésére elfogadni kérem, Isten áldását leedvén munkásságukra, teljes szeretettel és őszinte hajlandósággal maradok Szécsényben, 1865-ki Szent-Mihály hó 25-én Tisztelendő Uraságtoknak Krisztusban elkötelezettjök Haynald Lajos karthagoi érsek.

XX.

Simor János győri püspök levele, melyben örömet fejezván ki az iskola iránya és szelleme fölött ez idei munkálatuk neki ajánlását elfogadja és a költségek fedezésére 500 frtot ajánl. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1866. ápr. 2-án 7 sz. alatt.)

Krisztusban kedves Fiaim! Méltányolva a törekvést, helyeselve a szellemet, mely derék „Magyar Iskolátok” tagjainak munkálkodását irányozza és átlengi, örömmel engedek ezennel azon fiui bizalommal hozzám intézett kérelmeknek, melyet f. é. febr. hó 4-én tartott rendes gyűlésteből kiadott leveletekben előttem tolmácsoltatok, hogy t. i. a jelen működési évben kiadandó munkálatotok ajánlatát elfogadjam. Teszem ezt azon okból, hogy eddigi, általam figyelemmel kísért működéstek, névleg pedig közrebocsátandó művetek választása feletti megalégedésemnek tanujelét adjam. Hogy pedig ezen irányotokban tápiált atyai érzelmeimnek annál nagyobb nyomatékot kölcsönözzek,

művetek kiadási költségeinek fedezésére ezennel felajánlok 500 (ötszáz) o. é. frtot, mely összegnek a munka elkészültével számotokra leendő megküldésére irodámat annak idején utasítandom. Ezzel fogadjátok püspöki és atyai áldásomat, ki imáitokba ajálott maradtam — Győrött 1866-iki Apr. hó 2-ikán jóakarótok Simor János s. k. győri püspök.

XXI.

Danielik János címz. püspök sajátkezűleg írt levele, melyben köszönettel veszi Balmes művének példányát. Különös örömeire szolgál tanúságot tehetni, hogy a jeles művet szabatosan, szépen s az eredetit jellemző élénkséggel adták vissza a fordítók. Helyesnek mondja a választást. Isten áldását kéri a tagokra, miszerént a „fejlík idővel“ megvalósításában sikerrel működhessenek. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1866. okt. 7-én 13. szám alatt.)

Nagyérdemű Egyház-irodalmi Iskola! Balmes „A protestantismus és catholicismus, vonatkozással az európai polgárisodásra“ czimű munkájának II. kötetét, melynek fordításával a magyar irodalmat gazdagították s f. évi sz. Iván hava 17-éről kelt levelök kíséretében egy példányával engem is megtisztelni sziveskedtek, — köszönettel vettem. Átlapoztam a munkát és különös örömemre szolgál, tanúságot tehetnem, hogy a jeles művet szabatosan, szépen és azon élénkséggel adták vissza, melly annak eredeti szövegét jellemzi. Legalább én ugyanazon élvezettel forgattam ezen magyar lapokat, melylyel egykor eredetijökben gyönyörködtem. Hogy pedig a sok kínálkozó közöl épen e munkát szemelték ki, azt, tekintve az uralkodó eszmezavart és minden elvbiányt, igen helyesen tették. A kath. nézlet-módot, a mint az annyi temérdek tárgy és ezerfelé elágazó tevékenységi tér körül nyilatkozik, szilárd elvekre visszavinni, s ekként egyetemes eszme és érzésvilágunkba egységet s harmoniát hozni be, — ez az, amire szórakozottságunknak bizony szüksége van. — Kérem az Istent, hogy igyekezetöket áldja meg, s keltse föl és erősítse mindnyájokban a tanulmányosság lelkét; miszerént a „fejlík idővel“ észlelhető legyen, nem csak egyház-

irodalmi-iskolai munkáikon, hanem még inkább a jövődő tevékenységen, melyet egykor, mint felszentelt polgártársaink édes anyánk, az egyház kebelében kifejtteni fognak. — Midőn rólam való megemlékezéseket ismételve megköszönöm, magamat ájtatos imáikba ajánlva, maradtam. Jászón, okt. 7-én 1866. Az Egyházirodalmi Iskola nagyérdemű Tagjainak Krisztusban alázatos rokonuk Danielik Nep. János m. k.

XXII.

Simor János esztergami érsek levele. — Hosszú időn át örömmel látja a legjelesebb kath. írók műveinek sikerült fordításában szaporodni ama szellemi fegyvereket, melyekkel az egyházat ostromló iratok hatása megsemmisíttessék. „De Maistre“ jelen fordítását a kath. irodalomra nézve főleg korszerűségénél fogva kétszeres nyereségnek mondja. Továbbra is lankadhatatlan vallásos buzgalmat kíván és erélyes kitartást azon vészteljes tanok ellen, melyek az egyház ellen ugyan hiában törnek, de egyes elcsábítottak irányában igenis szomorú eredményűek lehetnek. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1867. júl. 22-én 13. szám alatt.)

A pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolájának Pesten. Hivatalból. Urban kedveltjeim! Hosszu ideje már, hogy egyházirodalmi iskolátok évenként meghozza az Ur oltárára teendő áldozatul a komolyabb tanulmányoktól főnmaradt idő s ezt felhasználó szorgalmatok ama gyümölcseit, melyek közt a legjelesebb katolikus írók műveinek sikerült fordítását volt már alkalmam örömmel látni; s eképp szemlélni örvendetes szaporodását is a szellemi fegyvereknek, melyekkel az isteni szent hitet és kath. egyházat ostromló kárhozatos iratok hatása megsemmisíttessék, visszaveressék, legalább tompíttassék. — A jelen évi dolgozat „De Maistre“ grófnak „a pápáról“ irt nevezetes könyve méltán sorolható a főnebb érintett legjelesebbekhez; — melynek magyar fordítása és diszes kiadása, főleg korszerűségénél fogva, kétszeres nyereség a magyarhoni kath. irodalomra nézve. Nem is kívánhatok semmit hőbben, mint hogy e vallásos buzgalmatok soha se lankadjon; hanem inkább fokozott erély és kitartással forduljon választott pályátokon

mindazon ártalmas elvek és vészteljes tanok ellen, melyek a keresztény erkölcsiséget megrontani, a kath. hitet megsemmisíteni, s az egyháznak közszékén alapult épületét megdönteni, az egészre nézve ugyan hiában, de egyes elcsábítottak irányában igenis szomorú eredménnyel, főleg napjainkban, igyekeznek. — Szerény munkásságotokon, higgyétek el, valamig az marad, Isten áldása fog nyugodni: melynek zálogául az enyimet is örömmel, és a megküldött diszpéndányt köszönve, adom mindnyájatoknak. Esztergamban, 1867. évi július hó 22-én Simor János s. k. esztergami érsek.

XXIII.

Deáky Zsigmond püspök levele. A neki küldött diszpéndányt örömdetes bizonyoságnak veszi arra, hogy a közp. növendékpapság a tanulmányoktól főnmaradt perceit az elődökhöz híven m. e. irodalmunk művelésére szenteli. A jelen fordítmányt mind kiváló korszerűsége, mind szerzőjének nagy tekintélye miatt örömmel üdvözli. Köszönete és elismerésének őszinte nyilvánítása mellett 10 frt küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1867. okt. 30-án 21. szám alatt.)

Kedves Tisztelendő Urak! Azon becses mű, melynek egy diszpéndányával engem megtisztelni sziveskedtek, ismét örömdetes bizonyoságot nyújt arra, miszerént a központi tisztelendő Növendékpapság — elődeinek buzdító nyomdokait követve — lankadatlan kitartással szenteli a tanulmányoktól főnmaradt kevés perceit magyar egyházi irodalmunk művelésére és gyarapítására. Munkálkodásuk gyümölcse — a jelen fordítmány, kétségkívül oly mű, melynek megjelenését mind kiváló korszerűsége, mind szerzőjének elismert nagy tekintélye miatt örömmel kell üdvözölnünk. — Fogadják, kedves ifjak! az ide mellékelt összegecske (10 frt) mellett buzgó köszönetem és elismerésem őszinte nyilatkozatát, melynélfogva szép törekvéseikre a Magasságbelinek áldását szivemből kívánom s egyszersmind magam szives emlékökbe s buzgó imába ajálom — változtatlan hajlandósággal maradván Győrött, október 30-án 1867. jóakarójok Deáky Zsigmond, s. k.

XXIV.

Pollák János pécsi kanonok sajátkezűleg irt levele, melyben meghatottságát tolmácsolja, melyet kanonokká történt kineveztetése alkalmával az isk. által hozzá intézett szerencsekívánat benne keltett. Leleplezve átja ifju kora képeinek egyik legszebb részletét, s köszöni élte eddigi körrajzának ezen elérékenyítő illuſtrációját, igéri támogatását azon iskolának, melynek körében első lelkesülést nyert az irodalmi tevékenységre, s melynek elnöki tisztét egykor lelkesedése egész hevével igyekezett betölteni. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1867. novemb. 16-án 25. sz. alatt.)

Tisztelt Magyar Egyházirodalmi Iskola, Kedves Barátim! A szerencsekívánatok közt, melyek kanonokká történt legkegyelmesebb kineveztetésem folytán csekélységemhez intéztetnek, egyik, legmeghatóbb Önöknek Kedvesim! szives megemlékezése, gyengéd figyelme!

Leleplezték előttem ifju korom képeinek egyik legkedvesebb részletét, melynek halvány árnyát csak a türelmes jegyzőkönyv elsárgult lapjain hittem fönntartottnak. Legyenek áldottak éltém eddigi körrajzának ezen elérékenyítő illuſtrációjáért, fogadják forró köszönetem mellett azon ígéretemet, hogy a mit az előttem feltáruſló tágasb téren szóval vagy tettel tehetek javára, fölvirágzására azon iskolának, melynek áldásos körében első impulsust nyertem az irodalmi, vajha sikeresebb tevékenységre, s melynek méltatlanul elnyert elnöki széket ifju lelkesedésem egész hevével igyekeztem betölteni, mindazt megtenni kedves kötelességemnek tartandom.

A Mindenható kegyelmének legtermékenyítőbb harmatja kísérje sikerre nemes fáradalmaikat, szeretetökkel ajánlottan óhajtom Pesten nov. 16-án 1867. barátjuk Pollák János s. k. pécsi kanonok.

XXV.

Kruesz Chrysostom pannonhalmi apát sajátkezűleg irt levele, melyben köszöni az iskolának, hogy munkálata homlokára az ő nevét tűző ki s a költségek fedezéséhez 150 frtal járul. Az Isten országának ostromlói

ellenében a védők számát is nemcsak szaporodni látja, de ügyesség és bátorságban gyarapodni is. S ez állítását az iskola szép haladásában is igazolva látja, melynek példájára Magyarországon ugyanazon sz. ügyért lelkesülő pályatársakat szemlél sorakozni. Bátorít további fáradhatatlan működésre s az elmaradhatatlan győzelmet biztosnak állítja. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1868. febr. 2-án 5-ik sz. alatt.)

A pesti középponti Pap növelde magyar irodalmi Iskolájának üdvöt és áldást Istentől! — A pesti középponti Pap növelde magyar irodalmi iskolája az én igénytelen nevemet tüzé az idei dolgozatának diszes homlokára, s nekem a dolgozatok egy diszpéldányával kedveskedék. Fogadják ez Iskolának szép reményű Tagjai köszönetemmel együtt az ide mellékelt 150 fnyi segély összeget, melyhez azon bátorító óhajomat kapcsolom, folytassák az üdvös munkásságot Isten dicsőségére, az anya szent-egyház vigasztalására s saját üdvökre! A jó Ég pedig adja e törekvésre szent áldását. — Az isten országának napjainkban számtalan ostromlója akadt, ám de a védők száma is nem csak szaporodik, hanem kiismervén a támadók fegyvereit, ügyesség és bátorságban is gyarapodik. Állításomat Önök szép haladása is igazolja. Önök példáját Magyarországon számos pályatárs követé, s lehetetlen, hogy a külön pontokon álló, de egy szent ügyért küzdő testvérek közt a legszívelyesb viszony ne szövődjék. A rokon szívek az irodalmi téren egy szent ügy védelmére szövetkeznek, holott, ha itt nem találkoznak, egymás iránt közönyösek maradnak. Ne kételkedjünk azon, hogy az Ur Jézus arájának győznie kell, ő, ki a harcot megengedé, harcosokról sem feledkezék meg, kik dicsőségnek tartják, szent nevéért gyalázatot szenvedhetni! Folytassák önök Munkásságukat alázatos szívvél, Istenben bizó lélekkel, s azon törhetlen meggyőződéssel, hogy a ki Isten nevében jár, az az ő ótalma és védszárnya alatt biztos sikert arat! Fiat, fiat! — Tiszta szívből kívánja Pesten 1868. február 2. Chrysostom s. k. pannonhalmi főapát.

XXVI.

Jekelfalussy Vince székes-fejérvári püspök sajátkezűleg írt levele, melyben dicséri az iskolát munkálata tapintatos választásáért, kívánja, hogy az iskola tagjaiban naponta növekedjék az egyházas szellem: a kapott diszpéldányért pedig 10 o. é. írtot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1869. jul. 26-án 6. sz. alatt.)

Budavára 47) Julius 26. 1869. Kedves Rokonim az az Urban! Nagy örömmel vettem Önöktől a „Kereszténység és Egyház“ czimű műnek magyar fordítását, melynél találóbb művel a pesti növ. papság magyar egyházirodalmi iskolája alig tudta volna meglepni ama hitelenségig örjögő polgártársainkat, kik hánykodó eszük hullámaival halomba dönteni akarnák oltárjainkat, és azok halmazán porrá égetni a multak nyomait, hogy ne legyen többé az, mi őket gátolja akkor, midőn ők az örök igazság megdönthetlen törvényeit, ha eltörölniök nem lehet, legalább azokat magok részéről megtagadni, mások kebeléből pedig magának a hitnek éltető kegyelmét is kicsavarni törekednek. — Engedje mennyei szent Atyánk, hogy Önök kedves rokonim, azon kegyeletteljes irányt, a melyen indultak, soha, de soha el ne hagyják, sőt el se téveszszék! mert vajmi nevetséges a szédelgő pap! de megvetendő, sőt a határból is kiüzendő, ha megátalkodottan halad előre a roszbán, melyet választott. Hogy naponta növekedjék Önökben az egyházi szellem és a mi ezt egyedül élteti, az Ur Jézus malasztja és szent kegyelme, — ezt kívánja püspöki áldását küldve Önök jó akarója Jekelfalussy Vincze s. k. székesfehérvári püspök. A becses példányért köszönettel mellékelek ide Tíz forintot. J. V.

XXVII.

Fogarassy Mihály erdélyi püspök levele, melyben megköszönvén az iránta tanúsított figyelmet, dicséri az iskola buzgalmát, hogy nemcsak az iskolai tanulmányokban, hanem az irodalom terén is iparkodik kitűnni. Különbben a költségek fedezésére 20 o. é. írtot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1869. jul. 29-én 8. sz. alatt.)

A Pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi Iskolájának Pesten. A becses munkát, mellyel a t. irodalmi egyesület ez évi tagjai nekem is kedveskedni, s ezáltal irántami figyelmüknek kifejezést adni kívántak, kedvesen fogadtam, mint igen szép bizonyítványát annak, hogy a magyar egyházi rend növendékei, kik százak közül kiválasztva s eme központi magasabb tanintézetbe küldve lévén, főpásztoraik nagy örömére, nemcsak a szorosan vett iskolai tanulmányokban vetélkedve kitűnni, hanem az irodalmi téren is erejüket megpróbálni, tehetségeiket edzeni, gyakorolni iparkodnak. Isten áldása termékenyítse dicséretes törekvéseiket. A költségek fedezésére fogadják szívesen az ide tett 20 frtot. Töbire imádságaikba ajánlottan maradok Károly-Fehérvártt. 1869-iki Julius 29-én jó akarójok Mihály s. k. erd. püspök.

XXVIII.

Zalka János győri püspök levele, melyben az iskola munkálkodására áldását küldi és a költségek fedezéséhez 10 o. é. frttal járul. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1869. aug. 11-én 9. sz. alatt.)

A pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi Iskolájának. Pest. Midőn az egyházirodalmi Iskola által a jelen év folytán kiadott „Kereszténység és egyház az alapítás korában“ című munkálatnak nekem küldött disz példányáért köszönetet mondok, s tagjainak minden jó iparkodásaira Isten sz. áldását kívánom, elismerésem némi jeléül az egyleti pénztár számára idemellékelve 10 frtot küldök. Győrött augusztus hó 11-én 1869. János s. k. győri püspök.

XXIX.

Horváth Mihály c. püspök sajátkezűleg irt levele, melyben erőteljes szavakkal ecseteli az anyagiság s a szellemi és erkölcsi erő között folyó harcot; nagy örömet fejezi ki a fölött, hogy az iskola tagjai — kik a papi pályára készülnek és egykoron mások tanítói lesznek — magokat a tudomány és műveltség fegyvereivel övezni törekednek. Végül arra buzdítja és kéri őket, hogy ezen törekvésökben állhatatosak és kitartók legyenek. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1869. dec. 26-án 20. sz. alatt.)

A pesti növendékpapság magyar egy. ir. iskolájának. Kedves Őcsém a Krisztusban! Bármi nagyinak, döntőnek látszik is korunkban az anyagiség hatalma a társadalomban: a szellemi és erkölcsi erő, a tudomány és erény még nagyobb hatalomnak örvend. Anyagi eszközökkel sokat lehet ugyan végrehajtani; de ember- és polgártársaink őszinte becsülésére s tiszteletére csak tudomány s erény által tehetünk szert. E szellemi és erkölcsi erő birtokára nincs senkinek nagyobb szüksége, mint a társadalom azon osztályának, mely a többiek tanítására s erkölcsi vezetésére van hivatva, melynek egyetlen hatás eszköze, egyetlen fegyvere az élet harcában a tudomány, igazság és erény, s melynek ennél fogva egész hatálya, léte s fenmaradása azon tekintélytől függ, melyet magának ama fegyverekkel kivívni s biztosítani tud. E tekintélyre a mai léha, szórakozott, anyagiasságba merült világban kétszeres szüksége van a papságnak, mely a vallási és erkölcsi érdekek iránt eláradt közönyösségben csak a szellem s erkölcs, tudomány és erény által lehet képessé megfelelni magasztos hivatásának. Nagy örömem és megnyugvásomra szolgál ennél fogva látnom, hogy Önök, kik a papi pályára készülnek, magokat a tudomány és miveltség fegyvereivel is ellátni törekednek. S ezt látva csak egy az ohajtásom s kérelmem, legyenek Önök e törekvésben állhatatosak s kitartók még akkor is, ha majd tanulmányi pályájokat végezvén a gyakorlati élet mezejére lépnek s azon működendnek. Fogadják Önök rólam való megemlékezésökért szíves köszönetemmel együtt atyai áldásomat, melylyel maradok Pesten 1869-ki december 26-án Önök jóakaró bátyja a Krisztusban Horváth Mihály s. k.

XXX.

Kubriczky András taksonyi esperes-plébános levele, melyben kéri az iskolát, hogy Reusch fordított művét neki küldje meg. Kijelenti továbbá, hogy az iskola mindig correct kath. ösvényen haladott s ez által alapítja meg a közvélemény előtt azon diszes nevet, melynek jelenleg örvend. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1870. ápr. 18-án 30. sz. alatt).

Taksony ápril 18. 1870. A pesti növendékpapság magyar gy. iskolája Nemes Tagjainak üdvöt és áldást az Urban! Méltóztassanak engem az idezárt 2 fton Reusch fordítandó művének előfizetői közé iktatni. Kivánom, hogy a nemes iskola jelen kiadványával is jeles hírét gyarapítsa. Napjainkban a szabadelvűség szédítő neve alatt bizonyos lidércz kezd kóvályogni az egyházban; sokan vakon indulva utána, belemerültek a posványba, hajótörést szenvedvén kath. hitők legdrágább kincsével. A pesti növendékpapság m. iskolája, melynek egykor magam is szerény tagja valék, mindig correct kath. ösvényen haladt s ez által alapítá meg a közvélemény előtt diszes nevét. E tiszta kath. szellem fog nemzeni Önökből a magyar egyház számára lelkes bajnokokat, kik a tudomány, szó és toll fegyverével diadalokat fognak szerezni vallásuknak. Hazafiui üdvözetem kifejezése mellett maradtam a m. iskola Nemes Tagjainak kész szolgája Kubriczky András s. k. tanfelügyelő, alesperes, taksonyi plébános.

XXXI.

Kaczvinszky Viktor jászói prépost levele, melyben a kiadandó munkálat védnökségét elfogadva, a nyomtatási költségekhez 100 o. é. fttal járul. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1870. jun. 1-én 35. sz. alatt.

Kedves tisztelendő Urak! Az önök által f. tanévyben magyar fordításban kinyomatni szándékolt „Bibel und Natur“ című jeles munkának védnökségét, feltéve, hogy ezzel egyházirodatni iskolájuk iránti meleg érdekeltségemnek s a pesti papnövelde iránt hiven táplált hálás érzetemnek némi kifejezést adhatok, — szívesen fogadom el. — Fogadják kérem a mellékelt 100 frt. mellett, melylyel ezuttal a nevezett munka nyomtatási költségeihez járulok, Önök iránti őszinte szeretetem nyilvánítását. Jászón 1870-i Junius 1-én Kaczvinszky Victor s. k. prépost.

XXXII.

Kruesz Chryszostom pannonhalmi főapát levele, melyben kijelenti, hogy Reusch jeles művének fordítását örömmel vette; elismerőleg szól az iskola helyes tapintattal választott munkájáról; a szent és oszthatlan egység szellemében folytatandó munkálkodásra buzdít s a költségek fedezésére 10 o. é. ftot küld (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1870. okt. 15-én 6. sz. alatt.)

A pesti Nevendékpapság irodalmi iskolája Tagjainak szíves üdvözlétet és Isten áldását! Reusch jeles munkájának fordítását Önök kezéből örömmel vettem! A világharcz mindinkább nagyobb mérvben fejlődik, s bármely oldalról tekintsem is azt, úgy tetszik nekem, mintha a titánok harcát látnám az Isten ellen! A végeredmény iránt nem lehetünk kétségben; de a halandók millióira nézve nem mindegy, melyik táborhoz csatlakoznak? Az Ur küldötteinek, az emberek üdvéért rendelt öröknek nem mindegy: hányat vesztek el a reájok bizott hivekből? vagy hányat tereltek be az akolba az ellen-táborból! Ha valaha, bizonyára ma értjük az Ur szavainak súlyát, melyet a próféta ajkai hirdettek: „Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem et annuncia populo scelera eorum“! A pesti Növ. p. irodalmi iskolája helyes tapintattal választja meg napi munkáját; s ez által nemcsak a magyar egyház szükségeit segíti fedezni, hanem saját lelkét is oly fegyverekkel látja el, melyekkel a nagy harc idején szóval és cselekedettel roppant hatást gyakorolhat! Ne felejtsek el e mellett, hogy a hatás a mi Anyaszentegyházunk isteni szervezete szerint csak úgy lehet áldásos, ha az a szent és oszthatlan egység szellemében történik, melynek egyedül adatott a magasztos ígért; a véggyőzelem és öröklét ígérete. Fogadja a jeles Iskola köszönetem jeléül e csekély ajánlatot, (10 frt. o. é.), melyhez tiszta szívből áldásomat kötöm, Pannonhalmán 1870. október 15. Kruesz Krizosztom s. k. főapát.

XXXIII.

Simon Vince csornai prépost köszönését nyilvánítja sajátkezűleg írt levelében a jeles munka neki küldött diszpéldányáért s az iskola iránt táplált tiszteletének meleg szavakban ad kifejezést. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1870. okt. 15-én 5. sz. alatt.)

Igen Tisztelt Egyházirodalmi Társulat! Szent Egyházunk jelen szorongatott helyzetében alig lehet vigasztalóbb, mint annak tudata: hogy édes gyermekeinek lelkesedése a helyzet nehézségei szerint növekedik. A legszentebb ügy iránti lelkesedésnek Önök, Tisztelt tudományos Társulat, adják évről évre legszebb példáját azon munkásságban, melynek nagybecsű eredményét a hozzám küldött egyházirodalmi ki-tűnő termékben van szerencsém üdvözölhetni. Fogadják forró köszönetemet a becses küldeményért; s legyenek meggyő-ződve fogyhatatlan tiszteletmről, ki jeles Társulatukra Isten áldását kérve maradtam Csornán 1870. Október 15-én. Az igen tisztelt buzgalomteljes Társulatnak őszinte tisztelője Simon Vincze s. k. prépost.

XXXIV.

Haynald Lajos kalocsai érsek, m. t. akad. tiszt. tag levele, melyben elismeré-sét fejezi ki az iskola eddigi munkássága fölött, s a legujabban küldött diszpéldányért a költségek fedezéséhez 15 o. é. forinttal járul. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1871. jul. 21-én 8. sz. alatt.)

A pesti növendék papság tisztelendő egyházirodalmi Iskolájának. Pest. Tisztelendő egyházirodalmi iskola! Nem szükséges a lelkesedés tüzét ápolni oly ifju keblekben, hol az már önként ég egyházunk szent ügye iránt, fényt és me-legséget osztva tágasabb körben is; s alig szorul ösztönzésre ama buzgó tetterő, mely az igazság örök elveinek szóval, tollal való terjesztésére önnön nemes hajlamaitól amugy is vonzatik. Ily lankadatlan buzgalmat s önmivelődés által a nyilvános hitéletnek is használni óhajtó törekvést örömmel

tapasztalok a tisztelendő egyházirodalmi iskolának évtizedeken át folytatott üdvös működésében, mely soha nem mulaszthatja el, hogy az általa megindított s közelismerésben részesült munkálatokhoz évről évre egy-egy becses kötetet adjon a katolikus világirodalom jelesebb műveiből. Midőn, az ifjúságot oly ékesen diszító szent törekvésekre az Ég áldását lekérném s a köszönettel fogadott példány költségeinek fedezéséhez az ide zárt 15 forinttal járulnék, állandó jó akarattal maradok Teplitzben, Csehországban 1871. évi juliushó 21-én. A tisztelendő egyházirodalmi iskolának lekötelezettje Haynald Lajos s. k. kalocsai érsek.

XXXV.

Bonnaz Sándor csanádi püspök levele, melyben köszönetet mond a neki ajánlott munka diszpéldányáért; buzdítja az iskolát, hogy az egyház- és hazának hasznára lenni ezután is iparkodjék; egyszersmind a nyomdai költségek fedezésére újra 100 frtot küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1871. okt. 19-én 18. sz. alatt.)

A pesti központi növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolájának Pesten. E napokban kaptam meg a magyar egyházirodalmi-iskola által kiadott azon munkának diszpéldányát, melyet nekem ajánlani szives volt. E megtiszteltetést elfogadva, főleg az egyházirodalmi-iskola jóirányú munkásságának és buzgó törekvésének elismerését szándékoztam kijelenteni, és azt, hogy ez ösvényen tovább is haladni, az egyháznak és magyar nemzetiségnek hasznára lenni igyekezzék, ez által is buzdítani. Fogadja az egyházirodalmi iskola a küldött példányért köszönetemet, és a nyomdaköltségek fedezésére újból 100 frtot, melyet ./. alatt ide mellékelvén, főpásztori áldásom kiosztása mellett maradtam a magyar egyházirodalmi iskolának Temesvárott 1871. évi October 19. Krisztusban jóakarója Bonnaz Sándor s. k. püspök.

XXXVI.

Kovács Zsigmond pécsi püspök az iskolához intézett levelében dicséri az iskola buzgalmát, mely a vallástalanság e korszakában sem téveszti kitűzött célját; készséggel enged az iskola abbéli kérelmének, miszerént ez évi korszerű kiadványa az ő nevének védszárnya alatt jelenhessék meg.¹⁾ (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1872. jun. 10-én 38. sz. alatt)

A pécsi püspöktől. A t. cz. pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolájának Pesten. A fencimzett magyar egyházirodalmi iskolának nemes és buzgó törekvését, melylyel alapításának első korától kitartóan és következetesen kitűzött célja felé tör és a vallástalanság ellensúlyozására, valamint a valláserkölesi élet emelésére a magyar egyházirodalmat korszerű műveivel gazdagítja, — élénk figyelem- és érdeklődéssel kísérvén mindig, kész örömezt engedek a t. magyar egyházirodalmi iskolának f. é. május hó 31-én kelt levelében nyilvánított óhajlásának, nemcsak, de meleg köszönettel is fogadom azon gyengéd figyelmet, melynél fogva ez évi munkájakat „a tört. kath. bölcsészete, vagy a nemzetek Krisztusért és egyházért“ nekem ajánlani határozta; és azon szívbeli óhajlásomnak adva ez úttal is kifejezést: vajha e szerencsésen választott korszerű műnek magyarítása a magyar egyház és hitélet földjén dúsan gyümölcsözzön, püspöki áldásomat adom a t. magyar egyházirodalmi iskola további gyarapodása- és fölvirágzására. — Kelt Pesten 1872. évi Junius hó 10-én Kovács Zsigmond s. k. pécsi püspök.

XXXVII.

Haynald Lajos kalocsa érsek, s m. t. akad. tag levele, melyben elismerő szavakkal mond köszönetet a neki küldött diszpéndányért s a kiállítás költségek fedezéséhez 15 o. é. frttal járul. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1872. szept. 26-án 1. sz. alatt)

¹⁾ El nem mulasztthatjuk itt fölemlíteni, hogy Kovács Zsigmond pécsi püspök, e kiadványunk Maecenása, nemeskeblű ügyszeretetének azzal óhajtott kifejezést adni, hogy a költségek fedezéséhez 300 o. é. frttal járult.

A pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolájának Pesten a papnöveldeben. Tisztelt Magyar Iskola! Mindenkor nagy figyelemmel kísértem a kedves magyar iskola egyházirodalmi buzgó működését, úgy is mint szép tanuságát azon dicséretes igyekezetnek, melylyel az Istentől nyert szellemi tehetségeket már a fiatal korban üdvösen felhasználni szeretvén, hazai egyházirodalmunkat évenként jeles művekkel gazdagítja. Miért is örömmel fogadtam irodalmi működésök legújabb gyümölcsét: az ajándékba küldött szép könyvet. Melyért, midőn őszinte köszönetet mondok, egyzersmind a derék iskola buzgó működésére az Isten gazdag áldását lekérvén s a példány kiállítási költségeinek fődözésére az idezárt 15 ftot küldvén, állandó szeretettel maradok, Kalocsán, 1872. szeptember hó 26-án, a tisztelt magyar Iskolának jóakarója Haynald Lajos, s. k. kalocsai érsek.

XXXVIII.

Nehiba János kalocsai nagyprépost sajátkezüleg irt levele, melyben De Maistre „A pápáról“ című korszerű munkájának magyarítását helyesli s a neki küldött diszpéldány költségeinek fedezéséhez 20 ftal járul. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1872. dec. 15. 14. sz. alatt)

D. a' J. K. Tisztelt magyar egyházirodalmi gyakorló iskola! Azok után, miket a' munkálat bevezetése a' műnek Ő szentsége a' Pápa, és több tudós franczia püspökök helyesléséről tartalmaz, nagy merészség volna tőlem arról csak kételkedni is, hogy a' tisztelt iskola oly érdekes 's korszerű munkának magyarításával igen jó választást tett. Isten bő áldása kövesse buzgó 's dicséretes munkásságát. — Vegye a tisztelt iskola a' küldött diszpéldányért forró köszönetemet, és a' költségek némi fedezésére az ide zárt 20 forintokat jó néven. Ki egyébiránt ájtatos imáikba ajánlott állandó jó indulattal maradok a' tisztelt iskolának Kalocsán Deczember 15-én 1872. jó akarója Nehiba János s. k. kalocsai nagy prépost.

XXXIX.

Pauer János olympi felszentelt püspök, m. tud. akad. tag sajátkezűleg irt levele, melyben Leroy „A történelem kath. bölcészete“ című kiadványunk korszerűségét hangsúlyozza, köszönétét fejezve ki mindazoknak, kik annak magyarításán fáradoztak. A neki küldött diszpéndány fejében 20 o. é. fttal ajándékozza meg az iskolát. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1873. márc. 7-én 29. sz. alatt.)

A pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi Iskolájának Üdvöt az Urban! „A történelem katolikus bölcészete“ czimű munkát kedvesen vettem. — Midőn időm 's körülményeim engedték, lelki élvezettel szakaszonként olvastam. Bár minél többen, kivált a' népek vezérei közül komolyan olvasnák s a multak eseményeiből, a népek forrongásai — s azok okai- és eredményeiből tanulnának, s a jelenben a jövőre következeseket vonnának. — A munkának irodalmunkba történt korszerű átültetése fölött szívenből örvendek. Isten áldja meg az „Iskolá“-nak ebbeli törekvéseit, s egyenkint mindazok jó szándokát s igyekezetét, kik ebben fáradtak. — A kiadás költségeinek némi fedezésére körülményeimhez képest, ide mellékelvén husz forintot, állandó jó indulattal a föntisztelt Iskolának irányában meg nem szünik lenni Székesfehérvárott márt. 7-én 1873. Krisztusban atya és kész szolga Pauer János s. k. f. p.

XL.

Dr. Samassa József egri érsek levele, melyben buzdító elismeréssel emlékezik meg az iskola harminchat évi nyilvános működéséről, melylyel az magának hazai irodalmunk történetében is nevet vívott ki; meglepéssel látja, hogy az alapítók előtt lebegett cél lelkesíti manap is annak minden tagját. A neki küldött legutóbbi diszpéndányért 30 o. é. fttal küld. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1873. nov. 11-én 7. sz. alatt.)

A pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi iskolájának. Örömmel s főpásztori elismeréssel fogadtam a magyar iskola munkálatainak legujabb termékét, melyet önök

f. hó 6-án kélt levelök kíséretében nekem bemutatattak; és a kiállítási költségek fedezéséhez részemről 30 fttal járulok. Minél bensőbb érdeklődéssel viseltetem serény törekvésök iránt, melylyel iskolájok immár harminchat évi nyilvános működésének hazai irodalmunk történetében is helyet vívtak ki: annál nagyobb megelégedéssel tapasztalom, hogy az alapítás ideje óta ugyanazon szent czél lelkesíti annak tagjait, midőn a kötelesség pontos teljesítése után fenmaradt idejüket is oly irányban hasznosítják, hogy majdan, ha hivatásuk pályája megnyílik, képesek legyenek üdvös törekvésöket tudományos miveltséggel érvényre juttatni; minthogy pedig a magyar iskola ezen célja jövő hivatások teendőivel összhangzatban van: örömmel adom buzgó törekvésökre főpásztori áldásomat. Kelt Egerben 1873. évi november hó 14-én Dr. Samassa József s. k. egri érsek.

XLI.

Simon Vince csornai prépost levele, melyben dicséri az iskola tagjait, magasztalja a helyes választást, melylyel azok honi egyházirodalmukat évenként jelesnél jelesb művekkel gyarapítják. Az általa szívesen fogadott diszpéldány fejében pedig anyagilag segíti az iskola pénztárát. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1873. dec. 14-én 14. sz. alatt.)

Nagyérdemű M. egyházirodalmi Iskola! Drága hazánk és szent vallásunk jelen nehéz napjaiban rendkívüli vigasztalásomra szolgál a gondolat: hogy e nagyérdemű egyházirodalmi kör jeles ifju tagjaiban mind szentegyházunk, mind hazánknak oly kitűnő bajnokai növekednek, kik dicső őseinkhez méltóan fogják mindkettőt azon gonoszság ellen megóvtalmazhatni, mely, úgy látszik, az emberiség közös jólétének megrontására hegyezi átkos szarvait. Nem magasztalhatom eléggé a szerencsés választást, mely e nagyérdemű körben, az irodalomba áttöltetésre kiszemelt jelesnél jelesebb műveknél évről évre mutatkozik. Vajha óhajtasom szerint méltányolhatnám is! E csekélységet azonban fogadják legőszintőbb hálám s tiszteletem kifejezésül, melylyel vagyok Csornán 1873.

Dber 14. A nagyérdemű M. egyházirodalmi Iskolának legbuzgóbb tisztelője Simon Vince s. k. prépost.

B. Egyes hazai s külföldi irodalmi és egyéb tekintélyektől.

XLII.

Guzmics Izidor levele az iskola elnökéhez, melyben a hozzá beküldött, „Az emberi boldogság alapjáról“ című értekezés fölött teszi meg bírálati észrevételeit; kéri az iskolát, hogy külalakilag azt saját irmodorához alkalmaztassa; az „Egyházi tár“ legközelebbi füzetében ki fogja adni s egyuttal ajánlja, hogy a cikk szerzőjének neve is kitétessék; végül buzditólag emeli ki az ily egyesületek nagy fontosságát. (Másolat a magyar gyakorló iskola évkönyvéből, 1832. ápril 1-én XV. r. gyűlés)

Kedves Tisztelendő Ur! Mihelyt Pestről haza érvén sürgetösb dolgaimat végzém, azonnal a közlött értekezést „az emberi boldogság alapjairól“ olvastam, mellyben józan gondolkozást, jó rendet, igen czélarányos fordulásokat, tiszta és értelmes nyelvet leltem, s örömem kimondhatatlan lön fölötte. Benne alig leszen változtatni való, hanem ha megengedi a T. Társaság, hogy saját írásmódomhoz, melly ezen-túl a Magyar Társaságtól elfogadott fog lenni, alkalmaztasam ezt is. Az ígérteteket azonban elvárom, s ha most egyszerre mind ki nem adhatnám, bizonyosan a következő füzetekben ki fogom adni. Tisztelendő úr ugy kívánja, hogy egyedül a pesti Nevendék papság neve alatt adjam a közlött értekezést, én pedig szeretném, ha a dolgozónak neve is ott állana, így p. o. Czukovits Vinczétől, közli a Pesti Nevendék Papság. Azonban a T. urak akaratjuk itt az eldöntő. — Milly gyönyörű az, mikor az ifjú erők egyesülnek munkára! mennyi ösztön ez egymásra nézve! mennyi remény a közjónak előmozdítására! Isten és a Nemzet Nemtője tartsa, erősítse ezen egyesületet hosszú időre. Jelentse munkás Társainak, ki vagyok szeretve tisztelője Guzmics Isidor s. k. Pannonhalmán Márt. 18-án 1832. esztendőben.

XLIII.

Guzmics Izidör levele az iskola elnökéhez, melyben valóban osztatlan figyelem- és részvétellel tudakozódik az iskola állapota felől. Meglepi őt a hír, hogy szervezett iskolával van dolga, melynek élén elnök (előülő), jegyző állanak, s a rendes ülésekről jegyzőkönyveket vezetnek. Majd felmerül lelke előtt a jövő iránt származó kétely Nem dől-e romba ez intézmény? erős alapokra van-e építve? Óhajta, hogy megálljon s így nagy nyereségnek hiszi, ha évente belőle csak két egyén lép is ki az élet tágasabb mezejére. Siet bezárni levelét, hogy mennél előbb az iskola elé jutva részvétéről tanúságot tegyen. (Másolat a magyar gyakorló iskola évkönyvéből 1832. jún. 11-én XXV. r. gyűlés.)

Kedves Tisztelendő Ur! Hiuságnak, s önhizelékenységek tartaná a nagy sokaság ha előtte gyógnám azt meg, hogy meunyre kedves volt nekem a Pesti Nevendék Magyar társaságban levelem fölolvadását értenem. De én tudok ennek örülni hiu önhizelékenységgel nélkül is. — Tehát rendes üléseket, rendes Elölülő alatt rendes Jegyzővel és Jegyző könyvet tart ez a nevendék társaság? Mennyi reménye, s milly szépen fejlődik így a Hazának, a Nemzeti Magyar Egyháznak! De T. Ur már már elhagyja azt a pályát: nem bomlik-e meg ez a szép egyesület? meg van-e annak alapja vetve, mellyen időig tartva, tökéletesedve álljon az? Ohajtom, hogy ez úgy legyen, és tudni vágyékony vagyok. Menynyit nyerünk, ha esztendőnként csak kettő is válik ezen intézetből, ki hajlékony korában beszoktatva a tudomány munkás körébe, lép onnan ki az élet már tágas pályájára, s például fog fényleni övéi között. Becsülve értém az Iskola szerénységét, mellyel a két beküldött dolgozás között nekem szabad választást engede, tisztelem T. Ur okon épült ítéletét is, és ez egyszer csak ugyan „a boldogság alapját“ adom előbb, nemcsak mert előbb küldetett be, hanem azért is, mert az a cikkely, mellyhez a másik illenék, most már terhelve vagyon. Az érdek, mellyel bir az, későbbben is ugyanaz fog maradni. Sietve írom e

levelemet, hogy még minekelőtte ez évi Iskolájukat bezárják T. Urak, odajuthasson, s T. Ur elmondhassa Társainak: minő részvétellel viseltetem erántok. Igen ohajtom tudni mind T. Urnak hol leendőségét jövődőben, mind az Iskola jövődő Elölülőjét, kérem azért mind a kettőt, hogy annak idejében tudósításokkal örvendeztessenek meg. Vagyok Tisztelendő Urnak s Társainak szeretve tisztelő barátjok Guzmics Isidor s. k. Pannonhalmán Május 8-án 1832.

XLIV.

Guzmics Izidor levele, melyben a hozzá „Egyházi tár“-ába küldött dolgozatok kiadási sorrendéről értesíti az elnököt. Figyelemre méltó utasításokat ad a további hittudományi munkálkodásra vonatkozólag. (Másolat a magyar gyakorló iskola évkönyvéből 1832. máj. 27-én, XXIV. r. gyűlés.)

Kedves Tisztelendő ur, és Társak! Szent örömmel vettem T. Urnak igen becses levelét, és a Társ-uraknak gyönyörű dolgozásaikat. Mindegyikből szép nyelvmivelés, derült elme, és tiszta lélek tűnik ki. Egyszerre mind ki nem adhatván, alig tudom magamat elhatározni, melyiknek adjam az elsőséget; Chrysostom egyik Homiliáját T. Csány Urtól már tisztázom, vagy inkább beírom az időn kijövődök közé, mert az tisztábban van eredetileg írva, mint magam írhatnám. Igen szeretném most a Hittanító képét is, de így az előbb közlött Boldogság-alapjának kellene elmaradni későbbre, ami talán nem volna igazságos. T. úr melyiket kívánná előbb adatni? — Örömmel olvastam T. úr levelében a már kész dolgozásokat, leginkább a Homiliákat. Csak arra kérem a Társurakat, hogy hozzám intézendő munkáikban kerüljenek ki minden feszes dogmatismust, metaphysikálást és polemisálást az Előszóval egyezőleg. Ama féle dolgozásaikat talán F. T. Kováts Prof. úr örömet veendi Egyházi folyó írásába. Kivánok Istentől minden jót, s magamat kegyes emlékezetjükbé ajánlván vagyok igaz barátjuk Guzmics Isidor s. k. Pannonhalmán 16. máj. 1832.

XLV.

Döbrentei Gábor levele, melyben az iskola könyvtárának gyarapítására „Macbeth“ fordítását küldi be, Leárt és Hamletet is, mihelyt elkészülnek, megküldeni igéri. Fölötte örvend a társulat alakulásán s már most — mintegy lélekben — a gyümölcsöket is látja. (Másolat a magyar gyakorló iskola évkönyvéből, 1832. máj. 31-én, XXII. r. gyűlés.)

Tisztelendő Ur! A Pesti Nevendék Papság, a Magyar nyelvben való maga gyakorlása végett Társaságot alkotván, e czéljához, a mint örömmel hallám, Magyar könyvtárt is gyűjt. Adja be abba T. Ur kérem Macbethnek itt menő fordítását nevemben. Meg fogom küldeni Leárt, és Hamletet is, mihelyt azok is elkészülnek. Tisztelendőségtek szép-lelkű törekedéseit én kimondhatatlan örömmel nézem. Az ifju kornak teljes erejében veszik nemes kebelbe föl a mi nemzeti nyelvünk tisztítása, meglelkesítése körül jó történt, s azt terjeszteni, emelni fogják, sőt teljesíteni ön erejükkal a még pótolandót. Így száll nemes elmékből megint nemesekbe által a dicsőbbre törekvés mindig, s végre ki kell víva lenni a győzelemnek, melly a nemzetet buta elaljasodásból kiemeli. Erőt, együttartást, a szép tettek e megfogamlalóját, Tisztelendőségteknek. Előre látom lélekben, hogy barátságosan viendő kölcsönös egymást kifejtésük többet is fog előállítani a Pesti Nevendék Papság tagjai közül, kiknek neveit majdan készülendő munkájukért tisztelettel említendi az ország. Szives köszöntésemet az illy szövetkezetű ifju papságnak s kívánságomat, hogy csak túl, és minduntalan túl az akadályokon, a mik talán néha eredeznének. Vagyok becsülője Döbrentei Gábor s. k. Budán Május 30-ik napján 1832. esztendőben.

XLVI.

Dr. Schedel Ferenc, a Magyar-Tudós-Társaság titoknokának hivatalos levele, melyben tudatja az iskola elnökével, hogy a p. növ. papság m. iskolájának tudományos munkálatait az akademiának bemutatta, melynek nevében ezennel köszönetet mond a küldeményért. Kiemeli azon óhaját, vajha ezen egyesület mintájára a haza egyéb egyházi növendékei is összeállván érdemeket szereznének a honi nyelv körül. Biztosítja az iskola tagjait, hogy az akademia különösen becsüli hazafiui iparkodásait. Végül saját maga nevében is köszönetet mond a neki küldött példányért. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában, 1836. jan. 12-én, 1. szám alatt.)

A magyar tudós társaság titoknokától. Tisztelendő Szabó Imre Urnak, veszprémi megyebeli nev. papnak, a' hittudomány' negyedévi hallgatójának, a' magyar iskola ez évi elnökének. Hivatalosan. Pesten. Magyar Tudós Társaság.¹⁾ Pesten január 12. 1836. Tisztelendő Ur! A tegnapi ülésben volt szerencsém a' pesti nevéndékpapság' m. iskolájának tudományos munkálkodásai' becses gyümölcseit az academiának bemutatnom; s ez kedves kötelességemmé tette azokat Önnek 's megbízóinak megköszönni: egyszersmind pedig abbéli örömet kijelenteni, hogy országunk első statusa a' Tiszt. Urakban egykor olly lelkes, buzgó, hivatásokat egész terjedésében felfogó polgárokkal fog gyarapodni. Vajha az a lélek, melly Önöket egyesítette, sohasem hagyná el azt a' házat, mellynek a' Tiszt. Urak' hazafiui szép érzése és szerény munkássága dicsőségére szolgál; vajha példájok lelkesítésé honunk' egyéb egyházi nevéndékeit is, hogy illy testületekbe összeállván, ők is érdemeket szereznének magoknak azon nyelv körül, melly a Pázmányoknak és Káldiaknak annyit köszön, 's vajha e' buzgóság, hazafiui erős szándék 's a' nemzeti méltóság' szeretete soha nem hagyván el Önök' 's minden társaik' kebleit, a' haza folyvást gyönyörködtetné munkásságok' szerencsés gyümölcseivel. — Legyenek

¹⁾ Az akademiától 3 levelet kapott iskolánk, azonban itt a hely szűke miatt csak ez egyet közöljük.

a' Tiszt. Urak meggyőződve arról, hogy az academia különösen becsüli hazafiui iparkodásaikat. Egyébiránt a' nekem juttatott ajándékért is méltóztassék Tiszt. Ur az egyesület előtt szives köszönetemet kifejezni; ki szíveségsébe ajánlottan egész tisztelettel vagyok A Tisztelendő Úr' kész köteles szolgálja Dr. Schedel Ferencz, s. k.

XLVII.

Guzmics Izidor bakonybéli apát sajátkezűleg irt levele a m. e. i. iskola elnökéhez, melyben köszönetet mond a neki küldött III. k. munkálatért; örömmel vette azt, milyet érezni szokott mindenkor, valahányszor a fiatalság iparkodásának gyönyörű gyümölcse lepi meg. Majd jó kívánságnak ad kifejezést, buzdit munkásságra, a netaláni akadályok leküzdésére. Végül kiemeli, hogy jó munkák fordítása legjobb gyakorlás fiatal embernek: itt küzd ő a nyelvvel s a szókötés nehézségeivel; küzdeni kell, hogy diadalmaskodjunk. — (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1837. jan. 25-én 2-ik sz. alatt.)

Tisztelendő Úr! Tisztelendő Úrnak és a' magyar Iskolának igen becses levelét és az ajándékot, az Iskola' munkálatának III. kötetét azon örömmel vettem, millyent mindenkor nagy mértékben érezek, valamikor a' fiatalság' iparkodásának gyönyörű gyümölcse lep meg. — Vegye a' magyar iskola irántami emlékéért ezennel forró hálámat, azon nem különben forró ohajtásomnak nyilatkozásával, hogy szépen kezdett munkálatait akadály nélkül folytathassa, és a' tökély minél magasb fokára emelhesse; hogy azok közül, kiket most a' társas élet nemes pályán egyesít, minél többen elválva is folytassák legszebb ügyekezettüket. Akármilyen jeles vállalatban is adják magokat elé akadályok. Ez életünk' viszonyosságai közé tartozik. Küszködve kell törnünk a' munka' nehézségein át; azért munkafáradtsággal, küszködéssel összekötött az ügyekezet. Nagyobb erővel, sem millyen a' miénk, szembeszállni kábaság; simítani, hol nem törhetünk; engedni, hol nem győzhetünk, az élet' bölcseségéhez tartozik. Nem tudván különösen a' magy. iskola' bajait, többet nem mondhatok. Tisztelendő Urak még fenyíték alá rendelt nevendé-

kek; azt tisztelni illik; korlátain túl akarni, hatán jónak látszanék is, nem tanácsos; mert az nem egyért, a' többért rendeltetett, azért egynek kedvéért nem is tágítható. Szerítsa az Iskola munkálatait a kiszabott határok közé, megdölván, hogy ez még nem cél, csak eszköz a' majd szabadabban üzhető célra. Ez időben annyira el vagyok foglaltva, hogy a küldött kötetet még meg nem olvashatám, 's talán még jó ideig nem foghatom. Jó munkáknak fordítása legjobb gyakorlás fiatal embernek: itt küszd ő a' nyelvvel; itt a kötés nehezségeivel; 's küszdeni kell, hogy diadalmaszkodjunk. — Tartsa Isten a' mag. Iskolát és Tisztelendő Urat erőben, egészségben Tiszt. Úrnak és a' mag. Iskolának Bbél, Január 25 d. 1837. igaz szívű jó akarójuk Guzmics Iszidor s. k.

XLVIII.

Horvát Istvánnak, a Széchenyi orsz. könyvtár őrének, sajátkezűleg írt levele, melyben egyrészt köszönetet mond a nevezett könyvtár és az ő számára küldött példányokért; másrészt pedig eredetiségre és a nyelvezelés cikornyáinak kerülésére buzdítja az iskola tagjait. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában, 1837. jun. 28-án 36. sz. alatt.)

Nagyreményű Tiszt. Nevendék Papság, lelkes Hazafiak! Egyházi Folyóírástoknak negyedik Kötetét, mellyel a' Széchenyi Országos Könyvtárt ['s különösen engemet is érdemem nélkül] meggazdagítottátok, tartozó köszönettel vettem. — Ha érzékeny hálát mondok a kettős ajándékért, csak azt teljesítem, a' mire nemes kebletek, buzgó hazafiaságtok, és a tsekély érdemet is becsülni tudó jó szívetek méltán számot tarthat. — Halladjatok előre a' kedves pályán férfiúi erős kebellet; ápolgassátok a mindinkább éledő s emelkedő Nemzeti Nyelvet; bővitsétek és tágítsátok közöttünk a' Tudomány határát; törekedjétek nyomos eredetiségre; ditsóítsátok a Magyar Sion bérzeit: De soha el ne feledjétek, hogy Titeket a' Mennyei Gondviselés a Köz-Nép oktatására szánt leginkább, melly előtt a' tzikornyás beszéd ritkán szül bő aratást; el ne feledjétek, hogy azon esetre,

ha a' Magyar Nyelvnek fő egyházi Diszei megölvülnek, Kalauzokból botorkáló Követökké lesznek a' Magyar Papok. — Intésem a legtisztább forrásból merítettett. Használjátok azt, ha haszonvehetőnek találjátok. Mindenesetre éljetek boldogul 's hivatástokra méltóan, 's viseltessetek hozzám olly hajlandósággal, a' millyen szíves tisztelettel vagyok és maradok Érdemeiteknek buzgó betsülőjük Horvát István, s. k. a Széch. orsz. Könyvtár Örzője. Pesten Sz.-Iván-hava 28-dikán 1837.

XLIX.

Gr. Széchenyi István sajátkezűleg írt levele, melyben az 1837. évi „Munkálatok“ neki küldött egy példányáért köszönetet mond, s elismerő sorai-val buzditja az iskola tagjait. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában, 1837. jul. 15-én 13. sz. alatt.)

A pesti nevendék-papság' magyar Iskolájának Pesten. Igentisztelt Honfítársaim! Folyó évi munkálataik kötetét, mellyel mult hónap 18-ikán költ igen becses levelük kíséretében engem ajándékul megtisztelni érdemesnek tartának, különös örömmel vettem 's olvastam. Méltán örvendezhet a haza is, melly serdülő vallás-szolgáiban századunkhoz illő olly mivelt keresztényeket, 's hű polgárokat szerencsés birhatni, minőknek e nagyérdemű Iskola tagjait, hozzám intézett sora kban nyilvánított nézeteik, 's hont-ölelő szeretettel teljes érzelmeik bizonyítják. Az Egek Ura áldja 's tartsa meg állandóan Önöket nemzetünk közboldogságát 's diszít szomjazó nemes törekvéseikben! Személyem iránt mutatott szives hajlandóságukért pedig fogadják kérem ezenel legforróbb hálámat, mellyel hazafiui emlékübe továbbá is ajánlott maradok A Nagyérdemű Iskola Tagjainak hű polgártársa gróf Széchenyi István. s. k. Pest julius 15-ikén 1837.

L.

Guzmics Izidor bakonybéli apát sajátkezűleg írt levele, melyben szerény szavakkal köszöni meg az iskola megemlékezését s örömet fejez ki a kiadványok évenként növekedő teljességéből; további munkásságra buzditja az iskolát a kor jeleiből számára nagy sikert jósolt. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1838. dec. 25-én 22. sz. alatt.)

Tisztelendő Danielik János Urnak, a' pesti kir. közpapi-növendék Intézetben a' Hittudomány' Hallgatójának. Pest a' Seminariumban. Tisztelendő Iskola! Az Iskolának irántam esztendőnként megújított emlékezete; a legjelentőbb szavakba foglalt hálamondások engem mindig új meg új pirulásba merítenek, mikor olly igen csekély az, mit én az Iskola' kedvéért tettem, hogy igazat mondva csak szót se érdemel magáért. Hanem ha tehát a' tiszt. Iskola azon örömet, melly ismét csak engem boldogít leginkább, mellyel az Iskola' főnállását, nőttön-nőtt éléméletét, munkálatainak esztendőről esztendőre növekedő tökélyebbülését nézem és dícsérem, szereti és tiszteli, bennem alig marad egyéb, mi eleven emlékéért érdemelje. De hát ki lehetne annyira lelketlen, ki velem azon örömet ne ossza? S midőn én azt, mit velem együtt annyian becsülnek nyilván hirdetem, 's haladását buzdítva segitem, csak kötelességem teljesítem, az igen édes kötelességet, melly lelkemnek jót teszen. Én tehát az Iskolának ezennel ismét fáradhatlan munkálkodást, minél nagyobb sükert nem csak óhajtok, de jövődölök is a kor jeleiből, melyek nehezen csálnak. A többit Egyházi Táramban fogok elmondani, mellyet magammal együtt barátságos hajlamába ajállok a Tiszt. Iskolának, — Bakonybél, decemb. 25. d. 1838. — valódi barátja Guzmics Izidor s. k.

LI.

Gr. Széchenyi István sajátkezűleg irt levele, melyben a neki küldött „Munkálatok“ VI. kötetét megköszönve további működésre buzdítja az iskola tagjait. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában, 1839. okt. 22-én 85. sz. alatt.)

A' pesti növendék-papság' magyar iskolájának tagjaihoz helyben. Tisztelendő Urak, szeretett Hazámfiak! E f. évi szeptember' 20-ikáról hozzám intézett becses soraitkat 's „Munkálataik“ VI-ik kötetének egy példányát, mellyel engem megtiszteltek, Pestre érkeztemkor különös örömmel vévén kezeimhez: fogadják, kérem, irántam bizonyított szives figyelmök' ez újabb tauújeleért legőszintébb köszönetemet. De hála még inkább Önöknek szeretett Hazánk' nevében!

azon állhatatos buzgalomért, mellyel nemzetiségünk ügyét, az ember' legmagasabb érdekével kötve össze a' szent val-
lás' és édes honi nyelvünk' kölesönös javára legbiztosb sikert
eszközölhető egyházi körükben ügyekeznek előmozdítani. Is-
ten segítse 's virágoztassa ezen, honi papságunk diszére váló
egyesületet, 's tartsa annak minden tagjait legjobb erő- 's
egészségben, hogy azon köztiszteletű 's hosszú életre olly
igen méltó főpap¹⁾ kormánya alatt, kinek képmásával a
„Munkálatok“ VI-ik kötete ékesítve van, a' felfogott ket-
tős szent célra, hivatásuk' egész pályáján hasonló ifjui lel-
kesedéssel, minél tovább munkálkodhassanak! Egyébiránt
magam ajánlása mellett hazafiui rokon érzéssel maradok
Önök' kész köteles szolgája gr. Széchenyi István. s. k.
Pest, Október 22. 1839.

LII.

Nagy Ferdinand táblabíró- s a „Gyermek-nevelési“ lap kiadójának saját-
kezűleg irt levele a m. e. i. iskola elnökéhez, melyben az elnök által a
tagokat szellemi közreműködésre szólítja föl s kéri, hogy a helybeha-
gyás esetében tudósíttassék, miszerént a prográmba a többi írótságok
névsora közé tehetné e „jeles egyesület“ is. Elvbaráti között említi a
többi között Gryneuszt, Tárkányit, Pájer Antalt, Czuczort és Horváth
Cyrillt, s reményét fejezi ki Szenczy Ferenc és Csajághy Sándor meg-
nyerése iránt. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1843. jun. 16-án
15. sz. alatt.)

A' Tisztelendő „Pesti növendék Papság Magyar Isko-
lája“ jelen tagjai Elnökének, tisztelettel Pesten a Semina-
riumba. Vásáros ¹⁶/₆ 1843. Tisztelendő Elnök Úr! E' folyó
év Julius 1-én szándékozom egy folyó iratot „Hajnal csil-
lag — Gyermek nevelési lap“ czim alatt a' Ms. Megyés
Püspökök pártfogásai következtében, Egerben kibocsájtani,
melynek beltartalma: Moralis oktatásokból, mellyek mindig
e' czim alatt: Nevelési vezér czikk“ jelenendnek meg a' la-
pok elején, továbbá Evangeliumi moralitással párosult mu-
latva oktató elbeszélésekből, novellákból, honunkat legin-

¹⁾ Kopácsy József herceg-primás.

kább érdeklő históriai, és tájképezési adatokból, költészeti virágokból, természettani, és némely gazdasági Jegyzetekből, Vallásért, és más nemes tettekért buzgó Nagy emberek életrajzaiból, példázgatásokból, Iskolai hirekből stb. áland. — Ezek elsorolásai után bátor vagyok Tisztelendő Elnök urat a' „Pesti Növendék papság Magyar Iskolája“ tagjai nevében alázattal, és barátságos bizalommal meg kérni, méltóztasson a tiszt. Tagok előtt Intézetem állittását, Szellemtét előadni, 's abba közmegegyezést eszközölni, hogy abbeli kérelmem, miszerint Intézetem gyarapítására az egyesület szellemi pártolását kérem, el fogadtatna, 's a' helybehagyás után engem tudósításaikkal meg örvendeztetni kegyeskedjenek, hogy a' Prográmba szinte tehetném a' többi Író társak név sorai közé jeles Egyesületeket. — Elv barátim ezek: Buziássy, Mester István, Kőrösy az Intézet egykori elnöke, Grineusz, több tanok Tanárja, Tárkányi Béla, Pajer Antal, Kováts Teréz, Ihóber Lajos, Farkas Bertalan Szabadkai bölesészet tanító, Frankenburg Adolf, Spetykó Gáspár, Czuczor Gergely, Horváth Ciril, Kuthy Lajos, Pánthy Endre a' Gymnásiumok Professorai több szerzetekből, reménylem, kérelmem következtében, Szenczy Ferencz, Csajághy Sándor, urakat is, és a világiak közül sokat. — Meg jelennek folyó irataim minden héten egyszer egy Iven, velin papirosra nagy és szép betűkkel, a' Religió- és nevelés alakjába — 2 ezüstp. forintért félévre. Ezek után midőn alázatos kéréseimet ujítcanám, — barátságos tisztelettel vagyok, becses tudósításaikat minél előbb óhajtva elvárva Tisztelendő Elnök Urnak alázatos szolgája Nagy Ferdinánd s. k. táblabíró, s a „Gyermek nevelési lap“ kiadója.

LIII.

Örkényi Ferenczy József országos mérnök s művész sajátkezüleg írt levele a m. e. i. iskolához. Tizenötévi munkálkodásának szüleménye a „Felséges ausztr. ház nemzetségi fájá“-nak megvételére szólítja fel a társaságot; megismervén a nemzeti ujságból a tagok szellemi munkálkodásának eredményét s azért mint a tudományos működések csillagainak „a szép művészetek barátainak“ bizalommal ajánlja fel művét. — (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1847. jun. 5-én 65. sz. alatt.)

A' nagytiszteletű Pesti középonti kis-papi, magyar nyelv, és Literatura pártolására egyesült érdemes társaságnak, nagy tisztelettel Pesten. Nagytiszteletű érdemes és tudós Urak! Megértvén a' nemzeti újságból fontos szellemi munkálatok eredményét, azért is mint a' tudományos műkedések csillagainak 's a' szép művészetek barátainak küldöm meg az én 15 Évekig munkált,' s sok százakba került — „a' Felséges ausztriai ház nemzettségi fáját,“ melyet kiszinezve, aranyozva, 's az ország Czimerével felékesítve hódoló tisztelettel küldök meg önötoknek. — Esedezésem oda járúl, hogy ezt mint a' magyar nyelv pártolására egyesültek könyvtárok részére megszerezni, és így engem elöregedett, 's ki költekezett Honfiokat gyámolítani méltóztassanak. Az Isten álgya meg Önötokeket — vezérelje az érdem legmagasb' polczára. Ezzel kegyességekbe zárt, mély tisztelettel vagyok Budán Junius 5-én 1847. a' Tisztelt Urak! alázatos szolgája Örkényi Ferenczy József s. k. országós mérnök, 's művész.

LIV.

A „Honi izraeliták között magyar nyelvet terjesztő pesti Egylet“ hivatalosan kiállított levele, melylyel az iskola eddigi buzgó fáradozását tisztelettel méltányolva, a nevezett egylet magyar kiadványai zsengőjét, „az első magyar zsidó naptár s évkönyv 1848. szököévre“ című munkálatát beküldi, s az iskola bírálata alá bocsátja. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1848. jan. 25-én 7. sz. alatt.)

A Pesti növendék-papság magyar iskolájának megküömböztetett tisztelettel Pesten A honi izraeliták között magyar nyelvet terjesztő Pesti Egylet. Tisztelendő Papnövelde! Azon számtalan tényezők között, mellyek hazánk anyagi 's szellemi fölvirágoztatásáa hathatós eszközül szolgáltak, kitűnő polczot foglal el a ma jótékony befolyás, mellyet honi nyelvünk 's nemzeti günk emelése 's gyarapítása irodalmi, közügyi 's társadalmi viszonyainkra gyakorol. Azoknak sorában pedig, kik ezen nagyszerű elv foganatosítását 's életbeléptetését fényes tehetséggel szorgalmazzák, a papnövelde tisztelt neve tündöklök. Szabadjon tehát nekünk is, kik

szintazon czél felé, bár gyöngébb erővel, de szilárd akarrattal törekedünk, ebbeli munkásságunk első gyümölcsét az ide mellékelt „első magyar zsidó naptár 's évkönyvben 1848. szökőévre“ Tisztelendő Uraságtok böles birálatának aláterjeszteni azon jámbor reménnyel, miszerint tisztaszándékú törekvéseinket őszinte pártfogással gyámolítani méltóztatnak. Minden tisztelettel maradunk Tisztelendő Uraságtoknak Pesten 1848-ki Január hó 25-én a honi izraeliták között magyar nyelvet terjesztő pesti egyesület nevében alázatos szolgálai Jacobovics Fülöp s. k. orvostudor s a t. Igazgató; Dr. Rosenfeld József s. k. al-igazgató; Dr. Pollák Henrik s. k. jegyző.

LV.

Fejér György prépost sajátkezüleg irt buzdító sorai, melyek kíséretében 80 pengő ftot küld a kiadvány nyomatási költségeinek segítésére. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1848. márc. 17-én 25. sz. alatt.)

Tisztelendő Nevendék Pap Urak! Kedves Őcsém! A' Hitágazatok' Katechismusa' kinyomatására tett költségek' segítésére s' fáradságok' némű érdemesítésére, különös nagyra becsülésem' jeléül, küldök nyolczvan forintot pengőben; Hitünk és Anyaszentegyházunk eránti buzgóságokat, melynek illy jeles bizonyosságát adták, folytassák hiven, csüggedhetetlenül. Az Isteni áldás kísérje' s jutalmazza üdvösséges igykezetöket. Éljenek! Pesten Martz. 17-kén 1848. Tiszteelőjök Fejér György s. k. Prépost.

LVI.

Montalembert gróf sajátkezüleg irt levele a m. iskola elnökéhez, melyben „Histoire de Sainte Elisabeth“ (Magyar Sz. Erzsébet thuringiai hercegnő története.) című művének magyarított diszpéldányáért köszönetét fejezi ki. Sajnálja egyrészt, hogy — nem bírván a magyar nyelvet — nem ítéheti meg a fordítást; másrészt pedig felette örvend, hogy e sz. hősnő iránti tiszteletet így saját hazája részéről is megújítva látja. Másrészt pedig köszönetet mond az iránta tanúsított személyes rokonszenvért. Viszonzásul azt kívánja, hogy egyesítse a társulati tagok szívét azon nemes honszeretet, mely minden magyarnak természetszerű öröksége, továbbá a kath. egyház törvényei iránt való törhetetlen ragaszkodás, melynek Sz. István és Sz. Erzsébet halhatatlan példányai. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában, 1862. jun. 20-án 23. sz. alatt.)

M. Ladislás de Sebők—Clerc à Pest. Paris, le 20. Juin 1862. Monsieur. J'ai reçu il y a quelque temps l'adresse latine, que vous avez bien voulu me transmettre de la part des Clercs et élèves du séminaire général de Pest, adresse accompagnée d'un exemplaire de la traduction magyare de mon Histoire de Sainte Elisabeth. — Ce double envoi a été un grand honneur pour moi et m'a procuré une vive satisfaction. Mon ignorance profonde de votre langue nationale ne me permet pas d'apprécier le mérite de la Version Hongroise d'une biographie, que j'ai eu tant de bonheur à écrire: mais je n'en jouis pas moins de voir cette Sainte héroïne, qui a été la plus illustre et la plus attrayante de la race des Arpad, retrouver enfin un peu d'attentive vénération au sein de sa patrie, qui semblait trop l'avoir oubliée. — D'un autre côté je me sens très flatté de la sympathie personnelle, dont vous et vos jeunes confrères m'avez honoré. Je ne puis mieux y répondre, qu'en vous souhaitant ardemment de réunir toujours dans vos cœurs ce généreux patriotisme, qui est l'apanage naturel de tous Hongrois, l'invincible attachement à la foi Cath. à l'Eglise Catholique, dont Saint Etienne et Sainte Elisabeth ont donné l'immortel exemple. — Agréez avec ces vœux la sincère expression de ma reconnaissance et celle de la haute considération, avec laquelle j'ai l'honneur d' être Votre très humble et très obligé serviteur Vc.de Montalembert. m. p.

LVII.

Czirák Jánosné szül. Dezasse Luiza grófnő levele a m. e. i. iskolához, melyben élénk hálára kötelezettnek érzi magát ama megtiszteltetésért, melyszerént az iskola tagjai Hahn-Hahn Ida grófnő „Mária Regina“ című regényének fordítását neki ajánlani óhajtják. E nagyrabecsült kitüntést elfogadja, s újabb serkentést talál Isten dicsőítésére és sz. hitünk magasztos érdekei előmozdítására; végül a fiatal leviták támogató imáit kéri ki. — (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1863. febr.

7-én 6. sz. alatt.)

Tisztelt Tisztelendő Urak! Élénk hálára kötelezettnek érzem magamat, hogy engem azon megtiszteltetésben

részesíteni kívánnak, miszerint Hahn-Hahn Ida grófnő által szerkesztett „Mária Regina“ címzetű vallásos érzelmű és erényes irányzata miatt jeles hírv regénynek általuk magyarrá eszközölt fordítását, mint irodalmi munkásságuk egyik legújabb mutatványát kiadva, azt nékem ajánlani óhajtják. És midőn ezen általam nagyra becsült kitüntetést elfogadom, rokon érzelmű kebleik eme bátorító részvétel által újabb serkentést találok Isten ő szent fellege dicsőítésére és szent Hitünk magasztos érdekei előmozdítására kitűzött szerény körömben ernyedetlen munkálkodásomban kitelhető buzgalom kifejtésére; de mivel minden emberi törekvés és minden jószándékú működés csak akkor eredményezhet hatásdús sikert, ha a Mindenható szent Áldása, melyért szüntelenül esedeznünk kell — kíséri: azért, hogy az Örökkévaló előtt kedves lehessen törekvésem és szándékom megáldva, valamint minden buzgó hivek, úgy jelesen ezen Önök által nyújtott alkalommal — szent szolgálatára felavatott vallásos áhitattól lelkesített fiatal Leviták támogató imáit kikérve, valódi tisztelettel vagyok Pesten Bőjtelő hava 7-én 1863. Cziráky Jánosné, Dezasse Luiza grófnő s. k. az Oltár-Egylet Elnök-Aszszonya.

LVIII.

Dr. Konek Sándor egyetemi jogtanár sajátkezüleg irt levele a m. e. i. iskolához, melyben őszinte öröm- és köszönettel fogadja az általa igentisztelt iskola sikerdús működésének legújabb termékét, melynek egy példányával az neki is kedveskedett. Nem tudja egyébnek tulajdonítani a figyelem kiérdemlését, mint amaz éber érdeknek, melylyel az egyházirodalom iránt viseltetik, melynek maga is kánonjogi munkájával „napszamosává“ lett. Az iskola eddig szépszámu szellemi termelményeiben, „hazánk árva egyházirodalmát“ oly mérvben látja szaporodni, miszerént csak csodálni lehet a „fejlék idővel“ találó mondat megválasztását. Köszönetét ismétli és Isten bő áldását kívánja a tagokra. — (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1866. jun. 16-án 34. sz. alatt).

Tisztelt társulat! Őszinte örömmel és hálás köszönettel fogadtam a pesti növendékpapság magyar egyházirodalmi

általam igen tisztelt iskolája ép oly buzgó mint sikerdús működésének ama legujabb becses művét, melynek egyik példányával nekem kedveskedni sziveskedett. Nem tudor, mi által érdemesültem e különös megtiszteltetésre, ha csak ezt ama élénk és éber érdeknek nem tulajdoníthatom, melylyel az egyházirodalom iránt mindenkor viseltettem és melynek magam is kánonjogi zsenge munkámmal egyik igénytelen napszámosává váltam. — Ha a fenczimzett társulatnak eddig kifejtett törekvéseit, jelesen azon munkák szép sz'át végig tekintjük, melyekkel neki létele rövid ideje alatt sikerült hazánk árva egyházirodalmát oly tekintélyes mérvben meggazdagítani és hol a külirodalom jelesebb műveinek szerencsés átültetésével a külföld dús szellemi aknáit a magyar közönség előtt feltárni, hol önálló szellemi termelményekkel növelni hazánk egyházirati kincseit, valóban csodálnunk kell ama jóslói ihletet, melylyel a fejklik idővel szép és találó mondat a társulat jeligéjeül megválasztatott. — Fogadják újra őszinte köszönetemet szívem azon tiszta kívánságával, hogy az Isten bő áldása kísérje a társulat ebbeli nemes működését, miszerént az eddig tanusított lan-kadatlan szorgalommal, helyes tapíntattal és alapos szakértelemmel ezentúl is és pedig még hosszú évek sorain át folytathassa üdvös munkálkodását úgy az Egyház, a Haza, és az összes irodalom köz-, mint az egyes általam igen tisztelt társulati tagoknak önnön saját javára! Maradok megkülönböztetett tisztelettel őszinte tisztelőjük Dr. Konek Sándor egyetemi jogtanár. Pesten Jun. 16. 1866.

LIX.

Mátyás Flórián — a m. t. akadémia nyelvbizottsági tagjának levele a m. e. i. iskola elnökéhez, — melyben örömet fejezi ki a bizalmas megkeresés felett, melyszerént az iskola elnöke őt szólítja fel, hogy döntené el a „Du Pape“-ot illető kérdést. Meggyőző okok nyomán „Du Pape“-ot szószerént vagyis „A pápáról“ ajánlja fordíttatni. Végül kívánja, hogy a fordítmányban a francia gondolat oly magyar alakot öltjön, hogy nehéz, vagy éppen lehetetlen legyen idegen voltára ismerni. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1867. jan. 12-én. 3. sz. alatt.)

D. J. K. Tisztelendő Ur! Örömmel értesülék bizalmas soraiban, irántam táplált szives érzelméről. — A tett kérdést nem illik hatalomszóval eldöntenünk. Ember természete okszerű meggyőződést követel. — Könyveczim, szabályszerűleg, alany szokott lenni; vagy nyiltan, mint: Történet, értekezés, beszély, dráma, dal s t. eff. Jelen esetben: A pápa. Vagy allattomban érte: (Értekezés) a pápáról. A nyelv-szellemmelegyk sem ellenkezik. Utóbbi értekezésem czime is: A n o n y m u s i d ő k o r á r ó l. — Ha azonban a fordítás törvényét tekintjük, a fordított czimnek teljesen ki kell fejeznie az eredetit. De Maistre irhat vala Le pape czimet; mégis Du pape-ot irt, mert oka lehetett rá. Valószínű, (a könyv nem volt még kezemben,) hogy a műben, nem foglaltatik minden, mit a pápáról dogmatikailag, és történetileg irhatni. S ezen esetben teljesen szabatos czim: Du pape — „A Pápáról.“ Értetik: részleges, történeti, vagy dogmatikai fejtegetés. De ha nem is így állana a dolog, s De Maistre nem szabatosan czimezte volna művét; nem tanácsolhatnám annak önkényű változtatását. Mert történhetnék, hogy valaki a fordítás hűségében bizva De Maistre eredeti Le pape-ját akarná meghozatni; s félreértésre adna alkalmat; — mi a fordító személyes eljárásának lenne tulajdonítható. — „A Pápa“ ezim csak olyképen használható, hogy egyuttal a könyv tartalmából kimutassák, hogy De Maistre tévedett műve czimzésében. S ekkor is értesíteniök kellene az olvasót, hogy az eredeti, „Du Pape“ és nem „Le pape.“ — Ugy hiszem, ezen okok gondos méltánylása után, nem lesz nehéz választaniok. — Kivánom, hogy a szövegfordítmányban a francia gondolat oly magyar alakot öltjön, hogy nehéz, vagy épen lehetlen legyen idegen voltára ismernünk; s csak maga De Maistre, ha magyarul tanult, fordíthassa azt újra francziára. Kész szolgálja Budán 1867. évi Január 12-én Mátyás Flórián s. k. a m. t. akademia nyelvbizottsági tagja.

LX.

Kovács Ernő lipótvári országos fegyintézeti igazgató levele a m. e. i. iskolához, melyben a m. k. igazságügyi ministerium meghagyása folytán, az iskolának a fegyencek számára ajándékozott könyvekért köszönetet mond. A szerencsétlenül tévedt felebarátok részére tett adományt a cél szentsége iránti buzgalomból származtatja; s szép reményt köt a tagokhoz, kik már hivatásuk szentélyének előcsarnokában jótékonyaságukkal buzgólkodnak növelni Jézus egyháza dicsőségét. (Eredetije a m. e. i. iskola levéltárában 1869. jan. 15-én. 19. sz. alatt.)

A Lipótvári országos fegyintézeti igazgatóságtól. Nagyontisztelt magyar egyházi irodalmi iskola, Kedves Tisztelendő Urak! Pesten. A magas magy. kir. igazságügyi Miniszterium 1868. évi Decz. hó 23-kán 18477-ik sz. alatt leérkezett kegyes leirata ezen igazgatóságot azon kedves kötelesség teljesítésével bizta meg, hogy ugyanazon év Nov. hó elején az intézeti lelkész megkeresése folytán, az erkölcsileg szenvedő emberiség ezen szerencsétlen osztályának lelki fölépülési gyógyírul oly készséges előzékenységgel a tisztelt iskola és egyesek által felajánlott és átvett könyvküldeményért, mire a czél szentsége buzdítá egyedül Önöket a menny és hazának mennél több lelket megnyerni és illetőleg hasznos polgárokat képezni, — megköszönje; teszi ezt az igazgatóság azon kedves reménnyel, hogy gondoskodásukból a jövőre sem zárandják ki szerencsétlenül tévedt vétkes felebarátainkat, és kik mielőtt az élet küzdőhomokán lebegtetnék az üdv boldogító zászlóját, viselendők majd a nap levét és terhét, már szent hivatásuk és oly magasztos rendeltetésük szentélyének előcsarnokában is buzgólkodandnak Jézus és anyaszentegyháza dicsfényét, gloriáját jótékonyaságuk fény sugaraival növelni, mert hisz annak tanítványai lettek, ki a világosság fejedelme és a sötétség ellenében világoskodni ohajtja övéit, kiket halálig szeretett és ha Jézus sze-

retett, kell, hogy mi is szeressük egymásst; hogyan?
„pertransiit benefaciendo“ mondja az irás. Midőn tehát a
magas magy. kir. Minisztérium nevében a tisztelt iskola
és egyesek áldozatkészségét megköszönné az intézet igaz-
gatósága, „Jézus legyen jutalmuk“ szívélyes ohajjal jegyzi
maga alá. Kelt Lipótvárott 1869. jan. hó 15. Kovács
Ernő igazgató.

II. Fejezet.

Az iskola tagjai.

A. Az összes rendes tagok névsora belépési évrénd szerint.

I. Az előkészületi időszakban.

1830.

(Alapító tagok.)

Ambrus Sándor	sz.-fehérvári növendék.
Andrássy Antál	erdélyi „
Boross Károly	szombathelyi „
Bossnyák Imre	pécsi „
5. Bors Imre	erdélyi „
Csajághy Sándor	kalocsai „
Czukovics Vince	cisterci „
Farkas Károly	szatmári „
Horárik János	nyitrai „
10. Horváth Mihály	nyárádi „
Ihász György	cisterci „
Labancz Sándor	munkácsi „
Körmöczy Imre	kalocsai „
Mráz Mihály	esztergomi „
15. Munkácsi Sándor	szatmári „
Nagy János	szombathelyi „

Somogyi Károly	esztergomi	növendék.
Szilva László	"	"
Tóth György	győri	"
1831.		
20. Balássy Gergely	esztergomi	"
Csányi János	váci	"
Eperjessy Sándor	egri	"
Fellermájer János	"	"
Hupka Ferenc	győri	"
25. Jaczek József	sz.-fehérvári	"
Lenhardt Ferenc	veszprémi	"
Nécsey Bálint	nyitrai	"
Neszveda István	váci	"
Udvardy Ignác	veszprémi	"
30. Zinger János	rozsnyói	"

II. A magyar gyakorló iskola rendes tagjai.

183¹/₂.

első évfolyam.

Firezák László	munkácsi	növendék.
Fodor Miklós	n.-vár. g. sz.	"
Frint Mihály	kalocsai	"
Gyarmathy János	veszprémi	"
35. Hölbling Ignác	pécsi	"
Keresztes Márton	erdélyi	"
Mezey József	esztergomi	"
Nagy Lajos	erdélyi	"
Pintér Ferenc	veszprémi	"
40. Róder Alajos	esztergomi	"
Sürgér Tamás	rozsnyói	"
Trelezky József	n.-váradi	"
Varga István	esztergomi	"

183²/₃.

második évfolyam.

Bula Theofil	cisterci	növendék.
45. Czerhák Ignác	győri	„
Grell Gergely	cgri	„
Höbe Károly	pécsi	„
Kozlik János	nyitrai	„
Küchler Ferdinánd	n.-várad	„
50. Miklosovich Alajos	esztergomi	„
Rendek József	„	„
Szabó Imre	veszprémi	„
Székely István	szombathelyi	„
Szöts Imre	erdélyi	„
55. Vagner Antal	szatmári	„
Vittigschlager József	nyitrai	„
Zalay Ferenc	sz.-fehérvári	„

183³/₄.

harmadik évfolyam.

Lányi Károly	esztergomi	növendék.
Nagy János	pécsi	„
60. Hyross István	szepesi	„

183⁴/₅.

negyedik évfolyam.

Babies János	egri	növendék.
Horváth Antal	kalocsai	„
Keszy Károly	rozsnyói	„
Novákovits János	esztergomi	„
65. Rudnyánszky János	„	„
Zsilhovics Ferenc	„	„

183⁵/₆.

ötödik évfolyam.

	Gulden István	veszprémi	növendék.
	Kamenár János	esztergomi	„
	Kapy Gábor	„	„
70.	Kolosy Antal	nváradi	„
	Kommenovics Sándor	veszprémi	„
	Königsmayer Károly	szombathelyi	„
	Mlinarics István	zágrábi	„
	Molnár János	sz.-fehérvári	„
75.	Rusbarszky Endre	kassai	„
	Steib Antal	kalocsai	„
	Varga János	váci	„
	Vitos Gergely	erdélyi	„

183⁶/₇.

hatodik évfolyam.

	Bellágh József	veszprémi	növendék.
80.	Danielik János	rozsnyói	„
	Dörflinger József	győri	„
	Gyurtsek János	nyitrai	„
	Hajtovich Sándor	egri	„
	Hopf János	csanádi	„
85.	Horváth Endre	esztergomi	„
	Horváth László	pécsi	„
	Kaczvinszky Victor	premontrei	„
	Kádas Rudolf	„	„
	Lukátsik Ferenc	szatmári	„
90.	Magyary Alajos	csanádi	„
	Molnár Mihály	váci	„
	Olay József	nváradi	„
	Pachman Daniel	diakovári	„
	Papp Zsigmond	nváradi	„

95. Paulovics Lázár	munkácsi	növendék.
Spránszky Ferenc	veszprémi	„
Squor Gáspár	esztergami	„
Trippammer Antal	veszprémi	„
Voloszan Basil	munkácsi	„
100. Zay János	nyárádi	„

1837₈.

h e t e d i k é v f o l y a m .

Bielik József	esztergami	növendék.
Buziássy László	egri	„
Choreny József	nyitrai	„
Kamaszy Mátyás	besztercei	„
105. Király Ferenc	sz.-fejérvári	„
Kisovics József	veszprémi	„
Nagy Pál	rozsnyói	„
Stockinger Dénes	szatmári	„
Stoczek József	pécsi	„
110. Szilva Imre	esztergami	„
Taxner Ignác	„	„
Zerich Tivadar	erdélyi	„

1838₉.

n y o l c a d i k é v f o l y a m .

Bötösy János	szatmári	növendék.
Bujanovics János	zengi	„
115. Gerometta Jenő	nyitrai	„
Hlavathy Mihály	kassai	„
Kopsz János	szombathelyi	„
Kozmár Pál	győri	„
Laczy István	nyitrai	„
120. Mezner Rudolf	cisterci	„
Petlanovics Mihály	veszprémi	„
Prokopovszky Dániel	esztergami	„
Virter Lajos	váci	„

183⁹/₄₀.

kilencedik évfolyam.

	Barna György	munkácsi	növendék.
125.	Csepy Zsigmond	veszprémi	„
	Fordermayr Károly	cisterci	„
	Jablonszky János	szepesi	„
	Köteles Lajos	nváradi	„
	Kőváry Theodor	nváradi g. sz.	„
130.	Kubriczky Endre	esztergami	„
	Kutka János	eperjesi	„
	Láncz Lajos	pécsi	„
	Molnár Mihály	erdélyi	„
	Nogáll János	esztergami	„
135.	Nogáll Károly	győri	„
	Schlapák Antal	sz.-fejérvári	„
	Sörös Imre	kalocsai	„
	Stegmüller János	szombathelyi	„

184⁰/₁.

tizedik évfolyam.

	Demacsek Endre	nyitrai	növendék.
140.	Hankovics Kristian	kalocsai	„
	Karácsonyi Vazul	munkácsi	„
	Magyar Mihály	esztergami	„
	Miller János	nváradi	„
	Pánthy Endre	egri	„
145,	Prámer Alajos	kassai	„
	Radlinszky Endre	nyitrai	„
	Réh János	esztergami	„
	Schneider Vilmos	veszprémi	„
	Székely György	nváradi g. sz.	„
150.	Vinkler József	nváradi	„

184¹/₂.

tizennegyedik évfolyam.

Baán József.	pécsi	növendék.
Barakovics Béla	kaloesai	”
Bertha János	győri	”
Bobrovsky János	esztergami	”
155. Csulén István	”	”
Kanyuscák Károly	egri	”
Langer József	szatmári	”
Németh József	szombathelyi	”
Ondriszik János	nyitrai	”
160. Petrulay József	szepesi	”
Sáry Mihály	csanádi	”
Sarlay Ignác	veszprémi	”
Schramm János	rozsnyói	”
Soltész József	eperjesi	”
165. Stekl Alajos	sz.-fejérvári	”
Szabó János	erdélyi	”
Szerényi Ferenc	esztergami	”
Takács József	eperjesi	”
Toman József	nyitrai	”
170. Üрге Lőrinc	esztergami	”
Vinkler András	csanádi	”

184²/₃.

tizenkettedik évfolyam.

Árva Mátyás	veszprémi	növendék.
Bolgár József	váci	”
Illés Elek	”	”
175. Kovács József	győri	”
Mráz István	esztergami	”
Pechata Antal	”	”

	Pollák János	pécsi	növendék.
	Schmidt Ferdinand	cisterci	„
180.	Stephani Mátyás	nyitrai	„
	Stephanovszky Sándor	egri	„
	Szombathy Ferdinand	sz.-fejérvári	„
	Tomassik Jenő	cisterci	„
	Vandrácsék Károly	kassai	„

184³/₄.

tizenharmadik évfolyam.

185.	Bende József	kalocsai	növendék.
	Beszterczey Károly	kassai	„
	Flóra Ferenc	nváradi	„
	Gunszt József	esztergami	„
	Hyross Mihály	besztercei	„
190.	Illing József	nyitrai	„
	Irschig Ferenc	szatmári	„
	Jaczkovics Endre	munkácsi	„
	Kolossy Antal	erdélyi	„
	Lipcsey Mihály	eperjesi	„
195.	Orbán János	veszprémi	„
	Perjéssy Endre	rozsnyói	„
	Schlauch Lőrinc	csanádi	„
	Tóth Zsigmond	szombathelyi	„
	Urbán Lajos	szepesi	„
200.	Vochler Alajos	egri	„

184⁴/₅.

tizennegyedik évfolyam.

	Béres János	munkácsi	növendék.
	Eipel Ferenc	veszprémi	„
	Fejér Ferdinánd	esztergami	„
	Fényes Károly	csanádi	„
205.	Frank József	esztergami	„

Hiller József	esztergami	növendék.
Kapás Sándor	váci	"
Klezsó József	esztergami	"
Klintok János	nváradi g. sz.	"
210. Rábek István	nyitrai	"
Schill Athanáz	cisterci	"

184⁵/₆.

tizenötödik évfolyam.

Benedek Ignác	erdélyi	növendék.
Bösze Gábor	szombathelyi	"
Bräuer Mátyás	eperjesi	"
215. Csapó István	pécsi	"
Huszár Sándor	szatmári	"
Konkolyi Ambrus	veszprémi	"
Kubinszky Mihály	kalocsai	"
Kuncz László	sz.-fejérvári	"
220. Malocsay Gáspár	nyitrai	"
Markusz Gyula	esztergami	"
Nagy Ignác	győri	"
Onicza Péter	nváradi g. sz.	"
Palásthy Pál	kassai	"
225. Pinthér Mihály	esztergami	"
Rózsa Ferenc	szombathelyi	"
Schreiber László	esztergami	"
Széchényi Lajos	nváradi	"

184⁶/₇.

tizenhatodik évfolyam.

Bednár József	váci	növendék.
230. Costán Miklós	besztercei	"
Demjanovich Henrik	veszprémi	"
Hangyály Mihály	pécsi	"
Hérits Antal	zágrábi	"

	Hoffmann Mihály	erdélyi	növendék.
235.	Horváth János	győri	"
	Korcsák Márton	váci	"
	Lieszkovszky József	esztergami	"
	Maxin Sándor	nyárádi g. sz.	"
	Pataky János	egri	"
240.	Pendl Alajos	sz.-fejérvári	"
	Schmidt József	esztergami	"
	Sikorszky Endre	kassai	"
	Szabó Bence	nyitrai	"
	Vornácsek Ignác	"	"

184^{7/8}.

tizenhetedik évtolyam.

245.	Adamovits Ádám	esztergami	növendék.
	Bartl Antal	bésztercei	"
	Békesy József	egri	"
	Hidassy Kornél	esztergami	"
	Homicskó Sándor	munkácsi	"
250.	Kornfeld Frigyes	szatmári	"
	Melegh Imre	sz.-fejérvári	"
	Mikovácsy Mór	nyitrai	"
	Pick József	"	"
	Ponevacz Dénes	rozsnói	"
255.	Rajnay Ignác	csanádi	"
	Scheminszky János	szepesi	"
	Spányik Tamás	nyitrai	"
	Szigeth Nándor	kalocsai	"
	Tóth Imre	szombathelyi	"
260.	Vass Ferenc	veszprémi	"
	Zeley János	nyárádi	"

III. A magyar egyházirodalmi iskola rendes tagjai.

1850.

	Bárány János	kassai	növendék.
	Begovcsevics László	egri	"
	Billmann Márton	csanádi	"
265.	Czeizel Vince	besztercei	"
	Esztegár István	szatmári	"
	Erdöss Alajos	győri	"
	Gerlach Ferenc	esztergami	"
	Horthy Ignác	szatmári	"
270.	Hueskó Mihály	eperjesi	"
	Hlimkó József	szepesi	"
	Lechniczky Pál	rozsnyói	"
	Mahovics János	nváradi	"
	Márk János	munkácsi	"
275.	Méhes Károly	esztergami	"
	Mendlik Ágost	pécsi	"
	Mikóvényi Móric	esztergami	"
	Molnár Mihály	nváradi g. sz.	"
	Odrobenyák János	váci	"
280.	Pagács Ferenc	kassai	"
	Párvy Alajos	egri	"
	Schárnbek János	esztergami	"
	Scheminszky János	szepesi	"
	Schön József	veszprémi	"
285.	Schveitzer József	kalocsai	"
	Szabó György	veszprémi	"
	Szalay István	"	"
	Szauter Antal	pécsi	"
	Szmetán Péter	munkácsi	"
290.	Tóth Ferenc	eperjesi	"
	Tremkó Máté	rozsnyói	"
	Vastag Mihály	nváradi g. sz.	"

185⁰/₁.

tizennyolcadik évfolyam.

	Budatinszky János	nyitrai	növendék.
	Dologh János	esztergami	„
295.	Lukács János	veszprémi	„
	Majer Nándor	kalocsai	„
	Prikoszovics István	sz.-fejérvári	„

185¹/₂.

tizenkilencedik évfolyam

	Alvinczy Ferenc	váci	növendék.
	Balogh Elek	erdélyi	„
300.	Bedross József	nváradi	„
	Bognár Károly	szombathelyi	„
	Filperger Ferenc	esztergami	„
	Kreuczperger György	csanádi	„
	Salgó János	esztergami	„
305.	Scholcz Károly	szepesi	„
	Szabó János	veszprémi	„

185²/₃.

huszadik évfolyam.

	Brázay János	szatmári	növendék.
	Csecsinovics Ferenc	veszprémi	„
	Essig István	esztergami	„
310.	Fábián János	„	„
	Fábián József	szombathelyi	„
	Hatala Péter	esztergami	„
	Koppy Lajos	győri	„
	Lechner János	pécsi	„
315.	Malinák Gusztáv	rozsnói	„
	Prunyi Endre	sz.-fejérvári	„

Régen Sándor	kassai	növendék.
Sztripszky Mihály	munkácsi	„
Vágner József	nyitrai	„

185³/₄.

huszonegyedik évfolyam.

320. Déésy Béla	erdélyi	növendék.
Dessewffy Sándor	egri	„
Graeffel János	esztergami	„
Hemmen Ferenc	csanádi	„
Inglückhoffer Károly	kalocsai	„
325. Kanda István	váci	„
Kaschevics János	besztercei	„
Makáry István	váci	„
Maszurek János	szatmári	„
Nécsey Endre	nyitrai	„
330. Gr. Nyáry Simon	egri	„
Peintler József	pécsi	„
Pongrácz Ferenc	esztergami	„
Puskás Imre	veszprémi	„
Répászky József	kassai	„
335. Schilhanek Ferenc	esztergami	„
Téglás János	győri	„
Vaigl Alajos	sz.-fejérvári	„

185⁴/₅.

huszonkettedik évfolyam.

Bitá Dezső	bencés	növendék.
Bodnár Antal	rozsnyói	„
340. Lassu Lajos	esztergami	„
Mohl György	kalocsai	„
Németh József	nváradi	„
Prokop László	nyitrai	„

Sarkady István	veszprémi	növendék.
345. Tóth Miklós	munkácsi	„

185⁵/₆.

huszonharmadik évfolyam.

Berger Ignác	szombathelyi	növendék.
Cselka Nándor	esztergami	„
Csomák János	nváradi	„
Czeizel Gábor	nyitrai	„
350. Fillenbaum János	esztergami	„
Jäger Ádám	csanádi	„
Jagicza Lajos	bencés	„
Kittendorfer Adolf	győri	„
Krajnik Mihály	kassai	„
355. Medveczky Ede	„	„
Pados Lajos	veszprémi	„
Pokorny Frigyes	bencés	„
Poliákovics János	esztergami	„
Ruszinkó Miklós	eperjesi	„
360. Szabó Károly	erdélyi	„
Sztanaczky Ede	szatmári	„
Wünsch József	veszprémi	„

185⁶/₇.

huszonnegyedik évfolyam.

Bobok József	nyitrai	növendék.
Folkusházy Sándor	esztergami	„
365. Hankóczy János	veszprémi	„
Jandrisits János	szatmári	„
Janecsek Ferenc	pécsi	„
Kucsovsky Lajos	nváradi	„
Lauchs Lőrinc	sz.-fejérvári	„
370. Opra Lajos	erdélyi	„
pfleger Mihály	esztergami	„

Pribis János	váci	növendék.
Rác Ferenc	szombathelyi	„
Rostaházy Kálmán	esztergami	„
375. Thuránszky Antal	rozsnyói	„

185⁷/₈.

huszonötödik évfolyam.

Czibulka Nándor	esztergami	növendék.
Bajáky Sándor	nyitrai	„
Burghardt Leo	cisterci	„
Gramma Vazul	nvárad g. sz.	„
380. Laszcik Bernárd	cisterci	„
Lovaszer János	nyitrai	„
Poeck Rezső	esztergami	„
Pelkó Péter	rozsnyói	„
Répásy György	eperjesi	„
385. Schaub János	győri	„
Szilvay Iván	munkácsi	„
Tirpák János	eperjesi	„

185⁸/₉.

huszonhatodik évfolyam.

Bence István	pécsi	növendék.
Biringer Ádám	nyitrai	„
390. Homeiszter Rafael	bencés	„
Horváth László	sz.-fejérvári	„
Imecs Jákó	erdélyi	„
Juhász Vazul	nvárad g. sz.	„
Kiss József	váci	„
395. Klein László	szepesi	„
Kristofcsák Gyula	csanádi	„
Láng Márton	kalocsai	„
Mazaly József	szombathelyi	„
Mészáros Nándor	kalocsai	„

400.	Mitterman Alajos	szepesi	növendék.
	Nagy József	veszprémi	„
	Papp Demeter	szamosujvári	„
	Pásztor György	erdélyi	„
	Rétay Gyula	egri	„
405.	Romzsa István	munkácsi	„
	Veisz Ferenc	esztergami	„
	Vencel Ferenc	nyitrai	„

185⁹/₆₀.

huszonhetedik évfolyam.

	Apostol Alajos	szatmári	növendék.
	Benyó József	rozsnyói	„
410.	Dely János	győri	„
	Frankl (most Fraknói) Vilmos	esztergami	„
	Fuchs Bonifác	bencés	„
	Gerevich Gusztáv	munkácsi	„
	Grezló Károly	kalocsai	„
415.	Hanák Vilmos	esztergami	„
	Horváczky József	kassai	„
	Köfler Antal	sz.-fejérvári	„
	Marisiu György	lugosi	„
	Mihalik József	nyitrai	„
420.	Ocsovszky Kázmér	bencés	„
	Sebők László	egri	„
	Stancel Ferenc	n.-várad	„
	Taschler Elek	veszprémi	„

186⁰/₁.

huszonnyolcadik évfolyam.

	Biró Béla	erdélyi	növendék.
425.	Csippék Sándor	nyitrai	„
	Hámon József	szatmári	„
	Hoffer József	veszprémi	„

	B. Hornig Károly	esztergami	növendék.
	Horváth János	nváradi g. sz.	„
430.	Krenedics Imre	váci	„
	Lattyák János	sz.-fejérvári	„
	Lehoczky Gyula	esztergami	„
	Leitner Sándor	pécsi	„
	Lőzsardt Nándor	csanádi	„
435.	Maczkó György	eperjesi	„
	Marschall Lajos	esztergami	„
	Nagy Nándor	szombathelyi	„
	Papp János	nváradi g. sz.	„
	Péller Pál	veszprémi	„
440.	Szekerák Kálmán	kassai	„
	Sztarill Ignác	nváradi	„
	Sztranyavszky József	nyitrai	„

186¹/₂.

huszonkilencedik évfolyam.

	Csiky Gerő	csanádi	növendék.
	Feketeházy Károly	esztergami	„
445.	Hrabovszky István	szatmári	„
	Jeszenák Lajos	rozsnói	„
	Kedvessy György	váci	„
	Komáromy Károly	sz.-fejérvári	„
	Montsek József	nyitrai	„
450.	Ritzinger János	szepesi	„
	Roskoványi Jenő	esztergami	„
	Schlik István	„	„
	Szely Lajos	győri	„
	Zauskó József	kassai	„

186²/₃.

harmincadik évfolyam.

455.	Baumgartner Alajos	szombathelyi	növendék
	Bermüller Ferenc	kalocsai	„

	Farkas Sándor	esztergami	növendék.
	Gresits Miksa	egri	„
	Grinvalszky Soma	szepesi	„
460.	Ince János	erdélyi	„
	Majcz Antal	szombathelyi	„
	Neumann József	esztergami	„
	Rajz György	pécsi	„
	Steiner Ádám	veszprémi	„
465.	Madincea János	lugosi	„
	Jakubchich Ráfael	premontrei	„
	Bráz János	rozsnyói	„

186³/₄.

harmincegyedik évfolyam.

	Abday Esztre	bencés	növendék.
	Beidl Alajos	győri	„
470.	Gasparovics Mihály	nyitrai	„
	Gerevics József	munkácsi	„
	János Károly	szepesi	„
	Jung János	váci	„
	Korbuly Imre	nváradi	„
475.	Meditz Mátyás	bencés	„
	Olgyay Béla	esztergami	„
	Pap József	veszprémi	„
	Papp Lőrinc	szamosujvári	„
	Rainiss Gyula	cisterci	„
480.	Rapaics Raymund	egri	„
	Zittl Róbert	kalocsai	„

186⁴/₅.

harminckettedik évfolyam.

	Bauer György	csanádi	növendék.
	Cserba János	kalocsai	„
	Duba Gyula	besztercei	„

485.	Csathó Ferenc	erdélyi	növendék.
	Gyurisán József	nváradi	„
	Joó György	nváradi g. sz.	„
	Körmendy József	veszprémi	„
	Meixner György	sz.-fejérvári	„
	Mikovics Imre	nyitrai	„
490.	Pédery Gyula	esztergami	„
	Mordavszky János	szepesi	„
	Plaveczy József	kassai	„
	Ránosztay Gusztáv	szatmári	„
	Rosiu Tivadar	nváradi g. sz.	„
495.	Rózsahegyi Gyula	váci	„
	Schüsz Nándor	kassai	„
	Szemák István	munkácsi	„
	Szól Sándor	pécsi	„
	Szteszkál József	nyitrai	„
	Udvardy Ferenc	veszprémi	„
500.	Udvardy István	sz.-fejérvári	„
	Varga Boldizsár	szombathelyi	„
	Vizi István	veszprémi	„

186⁵/₆.

harmincharmadik évfolyam.

	Demianu Athanáz	szamosujvári	növendék.
505.	Drahoss József	esztergami	„
	Gornály József	szepesi	„
	Ikrényi Mihály	esztergami	„
	Kaltner Rezső	csanádi	„
	Moravicz Mátyás	győri	„
510.	Perianu Mihály	lugosi	„
	Rajeczky Mátyás	cisterci	„
	Répássy Alajos	rozsnyói	„
	Roszival István	esztergami	„
	Szluha László	váci	„
515.	Seidel Pál	sz.-fejérvári	„

186⁶/₇.

harmincnegyedik évfolyam.

Chobot Márk	bencés	növendék.
Ernyey Kálmán	esztergomi	„
Fassel Alajos	szombathelyi	„
Golda János	rozsnyói	„
520. Hajts János	esztergami	„
Herald János	„	„
Helcz János	„	„
Herczeg Miklós	szatmári	„
Illés Rafael	premontrei	„
525. Karsch Lollion	nagyvárad	„
Kiss Dániel	veszprémi	„
Opatrill Ignác	nyitrai	„
Pavicsich Mátyás	győri	„
Prantner Ferenc	pécsi	„
230. Siuta György	nvárad	g. sz. „
Szmrecsányi Pál	egri	„

186⁷/₈.

harmincötödik évfolyam.

Beleznay Menyhért	bencés	növendék.
Bene Sándor	szamosujvári	„
Csippék Ferenc	nyitrai	„
535. Fertsek Nándor	szepesi	„
Greu Demeter	lugosi	„
Győry Dezső	premontrei	„
Hahnenkamp Sándor	győri	„
Herald Antal	nyitrai	„
540. Holics Gyula	veszprémi	„
Korniss Géza	csanádi	„
Lengyel Endre	munkácsi	„
Steinberger Ferenc	szatmári	„

	Suba György	munkácsi	növendék.
545.	Szeidl Ambrus	egri	„
	Vargha Ferenc	erdélyi	„
	Városey Gyula	kalocsai	„
	Gallubich Dénes	veszprémi	„
	Manyák Alajos	besztercei	„
550.	Rhorer Emil	szombathelyi	„
	Ruzsicska Kálmán	kassai	„
	Szeidl Antal	váci	„
	Zsiga Károly	kalocsai	„

186⁸/₉.

harminchatodik évfolyam.

	Bohrer Julián	ciszterci	növendék.
555.	Gerley Márton	bencés	„
	Gyürky István	esztergami	„
	Kirschófer Károly	„	„
	Kórody Endre	erdélyi	„
	Meszlényi Károly	sz.-fejérvári	„
560.	Pascu Sofrón	lugosi	„
	Póhl Ferenc	pécsi	„
	Platz Bonifác	cisterei	„
	Popianú Arkád	nváradi g. sz.	„
	Rédey Gyula	veszprémi	„
565.	Riszner János	győri	„
	Rithammer (Radnai) Farkas .	nagyváradi	„
	Schwertsik Antal	nyitrai	„
	Toplánszky Béla	kassai	„
	Való Simon	esztergami	„
570.	Végh András	szombathelyi	„
	Veiland Jakab	csanádi	„
	Weisz József	erdélyi	„

186⁹/₇₀.

harminchetedik évfolyam:

	Barna Mihály	kalocsai	növendék.
	Huiber János	győri	„

575.	Jeszenszky Alajos	nyitrai	növendék.
	Kristóf János	esztergomi	„
	Mócza Imre	váci	„
	Reiter Lipót	csanádi	„
	Rosos István	veszprémi	„
580.	Sebesy Alajos	premontrei	„
	Skarda József	esztergami	„
	Szmida Viktor	egri	„
	Tanos László	sz.-fejérvári	„
	Tulok József	szombathelyi	„
585.	Ujváry Ferenc	veszprémi	„
	Vajda Ferenc	rozsnyói	„
	Komora Elek	premontrei	„
	Vargay Nándor	szepesi	„

187⁰/₁.

harmincnyolcadik évfolyam.

	Bergmann József	esztergami	növendék.
590.	Búza Sándor	szatmári	„
	Fapsó István	esztergami	„
	Gödér István	rozsnyói	„
	Hosszú Ferenc	erdélyi	„
	Kolbay Gerő	kassai	„
595.	Köhler Ferenc	pécsi	„
	László István	nyárádi	„
	Markovics János	nyitrai	„
	Némethy Gyula	esztergami	„
	Steffel Ede	nyitrai	„

187¹/₂.

harminckilencedik évfolyam.

600.	Böhm János	egri	növendék.
	Gebe Demeter	munkácsi	„
	Hanzel Endre	esztergami	„
	Haydin Károly	„	„

	Horváth István	szombathelyi	növendék.
605.	Horváth József	kalocsai	„
	Paluba János	szepesi	„
	Pintye János	szatmári	„
	Séda Ernő	esztergami	„
	Spett Gyula	nyárádi	„
610.	Szabó József	veszprémi	„
	Tvrđy János	nyitrai	„
	Ulrich István	váci	„
	Vince Gábor	esztergami	„
	Zongor József	nyitrai	„

187²/₃.

negyvenedik évfolyam.

615.	Czobor Béla	székesfejérvári	növendék.
	Ferency György	esztergami	„
	Hold Ádám	csanádi	„
	Horváth József	veszprémi	„
	Láng Mihály	csanádi	„
620.	Léránt Antal	sz.-fejérvári	„
	Pozsgay József	pécsi	„
	Spuller Gyula	esztergami	„
	Szukies Vendel	veszprémi	„

187³/₄.

negyvenegyedik évfolyam.

	Balogh Ignác	erdélyi	növendék.
625.	Dunay Alajos	nagyvárad i. sz.	„
	Fodor László	erdélyi	„
	Gribovszky Ödön	munkácsi	„
	Hajnal József	szatmári	„
	Kánczy Lénárd	„	„
630.	Kvassay Károly	esztergami	„
	Paulovics József	„	„
	Plóchl Antal	„	„
	Szanyi Ferenc	veszprémi	„
	Totola Lajos	„	„

B) Bizottmányi tagok.*)

I. A magyar gyakorló iskolában.

- 183⁸/₉. Buziásy László egri III.
Danielik János rozsnyói IV.
Kisovics József veszprémi III.
Molnár Mihály váci IV.
5. Kádas Rudolf prémontrei IV.
Pachman Dániel diakovári IV.
Sztoczek József pécsi III.
Taxner Mihály munkácsi IV.
Voloszán Vazul munkácsi IV.
10. Zerich Tivadar erdélyi III.
183⁹/₄₀. Bötösy János szatmári III.
Buziásy László egri IV.
Kamaszy Mátyás beszterceb. IV.
Kisovics József veszprémi IV.
5. Nagy Pál rozsnyói IV.
Petlanovics Mihály veszprémi III.
Szilva Imre esztergami IV.
Sztoczek József pécsi IV.
10. Virter Lajos váci III.
184⁰/₁. Bötösy János szatmári IV.
Csepy Zsigmond veszprémi III.
Kozmár Pál győri IV.
Kubriczky Endre esztergami III.
5. Nogáll János esztergami III.
Pánthy Endre egri II.
Réh János esztergami II.
Stegmüller János szombathelyi III.
Vinkler József n.-várad i. sz. III.
10. Virter Lajos váci IV.

*) Ezek kezdetben biztossági, utóbb választmány legújabbán pedig bizottmányi tagok név alatt fordulnak elő.

B. Az összes tisztikar t

a) A fő- és als

I. Az előkészítő

É v	E l n ö k	J e g y z ő.	K ö n y v t á r n o k.	P é n z t á r n o k	A l j e
1830.	Ihász György, cisterc. IV. a szervező bizottmányban.				
1830- ban, a fel- függesz- tésig	Somogyi Károly, esztergomi IV.	Körmöczy Imre, kalocsai IV.	Farkas Károly, szatmári II.		

II. A magyar gy

É v	E l n ö k.)	J e g y z ő.	K ö n y v t á r n o k.	P é n z t á r n o k.	A l j e
183 ¹ / ₂ .	Nagy János, szombathelyi IV.	Jacsek József, sz.-fejevári IV.	Farkas Károly, szatmári III.		
183 ² / ₃ .	Czukovics Vince, zire-cisterci r. IV. a bölcs. és sz. m. tudora.	Boross Károly, szombathelyi IV.	Ambrus Sándor, szfejevári IV.		
183 ³ / ₄ .	Csányi János, váci IV. ennek lemondása után Pintér Ferenc, veszprémi III.	Pintér Ferenc, vesz- prémi III., majd: Keresztes Márton, erdélyi III.	Höbling Ignác, pécsi III. majd: Fellermayer János, egri III.		
183 ⁴ / ₅ .	Pintér Ferenc, veszprémi IV.	Róder Alajos, esztergomi IV.	Nagy János, pécsi IV.		
183 ⁵ / ₆ .	Szabó Imre, veszprémi IV.	Höbe Károly, pécsi IV.	Czerhák Ignác, győri IV.		
183 ⁶ / ₇ .	Zsihovics Ferenc, esztergomi IV.	Rudnyánszky János, esztergomi IV.	Vitos Gergely, erdélyi III.		
183 ⁷ / ₈ .	Horváth László, sz.-fejevári IV. ennek lemondása után Kamenár János, esztergomi IV.	Sujánszky Antal, esz- tergomi IV., majd: Danielik János, rozsnyói III.	Molnár János, sz.-feje- vári IV., majd: Hopf János, csanádi IV.	Kapy Gábor, esztergomi IV.	Spránsz veszprémi I után 1
183 ⁸ / ₉ .	Danielik János, rozsnyói IV.	Kádas Rudolf, prémontrei IV.	Pachman Dániel, diakovári IV.	Magyari Alajos, csanádi IV.	Buziás egri

*) Az egyes nevek mellé irtuk egyszersmind az illetők egyházmegyéjét vagy szerzetét, a római s

b) 183⁵/₆-ig „Előülő” név alatt. — 2) 183⁷/₈-tól 184³/₄-ig „Segédjegyző” néven fordul elő. — 3) 1

ablázatos kimutatása.*)

ő hivatalnokok.

eti időszakban.

egyző.	Alkönyvtárnok	Alpénztárnok.	Írásjobbítók.	Nyomtatásjobbítók.
			Bossnyák Imre, pécsi III. Czukovics Vince, cisterci II.	

akorló iskolában.

gyző. ²⁾	Alkönyvtárnok. ³⁾	Alpénztárnok.	Írásjobbítók.	Nyomtatásjobbítók.
			Csajághy Sándor, kalocsai III. Czukovics Vince, zirc-cisterci r. III.	
	Hölbling Ignác, pécsi II.		Csajághy Sándor, kalocsai IV. Csányi János, váci III.	
	Czerhák Ignác, győri II.		Rendek József, esztergomi II. Höbe Károly, pécsi II.	Szabó Imre, veszprémi II. egyszersmind <i>ellenőr</i> ; Bula Teofil, zirc-cisterci II.
	Babics János, egri II. egyszersmind <i>segédírásjobbító</i> .		Rendek József, esztergomi III. Czerhák Ignác, győri III.	Szabó Imre, veszprémi III. egyszersmind <i>ellenőr</i> ; Höbe Károly, pécsi III.
	Königsmayer Károly, szombathelyi II.		Babics János, egri III. Zsihovics Ferenc, esztergomi III.	Rendek József, esztergomi IV. Miklosovich Alajos, esztergomi IV.
	Spránszky Ferenc, veszprémi III.		Kamenár János, esztergomi III. Kolosy Antal, nagyváradai g. e. III.	Vargha János, váci III. Molnár János, szfejérvári III.
ky Ferenc, IV., választása emondott.	Pachman Dániel, diakovári III.		Kádas Rudolf, prémontrei III. Kaczvinszky Victor, prémontrei III.	Horváth Endre, esztergomi III. Hajtovics Sándor, egri III.
gy László, rii III.	Kamaszy Mátyás, besztercebányai III.		Taxner Ignác, esztergomi III. Szilva Imre, esztergomi III.	Kisovics József, veszprémi III. Sztoczek József, pécsi III.

zámok pedig azt jelzik, hogy hányadévesek.

1847/8-ig „Jelentő” név alatt.

III.

É v	E l n ő k.	J e g y z ő.	K ö n y v t á r n o k.	P é n z t á r n o k.	A l j e
183 ⁹ / ₄₀ .	Buziássy László, egri IV.	Stokinger Dienes, szatmári IV.	Szilva Imre, esztergomi IV.	Sztoczek József, pécsi IV.	Nagy rozsnyói
184 ⁰ / ₁ .	Bötösy János, szatmári IV.	Kubriczky Endre, esztergomi III.	Kozmár Pál, győri IV.	Virter Lajos, váci IV.	Nogáll esztergomi
184 ¹ / ₂ .	Nogáll János, esztergomi IV.	Stegmüller János, szombathelyi IV.	Vinkler József, n.-várad i l. sz. IV.	Csepely Zsigmond, veszprémi IV.	Pánthy egri
184 ² / ₃ .	Réh János, esztergomi IV.	Ürge Lőrinc, esztergomi III.	Karácsonyi Vazul, munkácsi	Csulen István esztergomi	Bertha győri
184 ³ / ₄ .	Ürge Lőrinc, esztergomi IV., majd : Szabó János, erdélyi IV.	Pecháta Antal, esztergomi III.	Németh József, szombathelyi IV.	Szabó János, erdélyi IV. majd : Bobrovsky János esztergomi IV.	Pollák pécsi
184 ⁴ / ₅ .	Pecháta Antal, eszterg. IV., ennek kilépése után: Pollák János, pécsi IV.	Pollák János, pécsi IV., majd : Bolgár József, váci IV.	Vandracsek Károly, kassai IV.	Bolgár József, váci IV. majd : Stephanovszky Sándor, egri IV.	Bende kalocsa
184 ⁵ / ₆ .	Vochler Alajos, egri IV.	Bende József, kalocsa IV.	Perjéssy Endre, rozsnyói IV.	Orbán János, veszprémi IV.	Klezsó esztergomi
184 ⁶ / ₇ .	Klezsó József, esztergomi IV.	Csapó István, pécsi III.	Schreiber László, esztergomi III.	Fejér Ferdinand, esztergomi IV.	Nagy győr
184 ⁷ / ₈ .	Schreiber László, esztergomi IV.	Nagy Ignác, győri IV.	Hérits Antal, zágrábi IV.	Kuncz László, sz.-fejérvári	Bösze szombathelyi
184 ⁸ / ₉ . re megvá- lasztva, de vissza nem tértek.	Kornfeld Frigyes, szatmári.	Békesy József, egri.	Hidassy Kornél, esztergomi III.	Spányik Tamás, nyitrai	Szigeth Károly, kalocsa

gyzõ.	Alkönyvtárnok.	Alpénztárnok.	Írásjobbítók.	Nyomtatásjobbítók.
y Pál, gyõri IV.	Kozmár Pál, gyõri III.		Petlanovics Mihály, veszprémi III. Virter Lajos, váci III.	Kamaszy Máttyás, besztercebányai IV. Bötösy János, szatmári III.
János, omi III.	Miller János, n.-váradí II.		Réh János, esztergomi II. Pánthy Endre, egri II.	Stegmüller János, szombathelyi III. Vinkler József, n.-váradí I. sz. III.
Endre, III.	Székely György, n.-váradí g. sz.			
János, gri.	Bolgár József, váci II.			
János, III.	Bende József, kalocsai II. (egyszersmind pénztári ellenõr.)		Bolgár József, váci III. Irschig Ferenc, szatmári II.	Vandracsek Károly, kassai III. Lipcey Mihály, eperjesi II. Vochler Alajos, egri II. Orbán János, veszprémi II.
József, ai III.	Orbán János, veszprémi III.	Irschig Ferenc, szatmári III.	Szombathy Ferenc, sz.-fejérvári IV. Lipcey Mihály, eperjesi III.	Klezsó József, esztergomi II. Fényes Károly, csanádi II. Schmidt Ferdinánd, cisterci r. IV. Hiller József, esztergomi II.
József, omi III.	Hiller József, esztergomi III.	Irschig Ferenc, szatmári IV.	Schreiber László, esztergomi II. Csapó István, pécsi II.	Markusz Gyula, esztergomi II. Pinthér Mihály, esztergomi II. Kubinszky Mihály, kalocsai II. Gunszt József, esztergomi IV.
Ignác, i III.	Pintér Mihály, esztergomi III.	Hiller József, esztergomi IV.	Béress János, munkácsi IV. Héríts Antal, zágrábi III.	Maxin Sándor, n.-váradí g. sz. III. Bednár József, váci II. Szabó Benedek, nyitrai II. Lyczkovszky József, eszterg. II
Gábor, athelyi	Bednár József, váci III. s egyttal je- lentõ (könyvtári ellenõr).	Hangyál Mihály, pécsi.		
Ferdinand, csai.	Adamovich Ádám, esztergomi	Rajnai Ignác, csanádi.		

III. A magyar egyház

É v	Elnök.	Jegyző.	Könyvtárnok.	Pénztárnok.
185 ⁰ / ₁ .	Hidassy Kornél, esztergomi III.	Tóth Imre, szombathelyi III.	Zeley János, n.-várad i. sz. II.	Szauter Antal, pécsi III.
185 ¹ / ₂ .	Scharnbek János, esztergomi III.	Mayer Ferdinand, kalocsai IV.	Méhes Károly, esztergomi IV.	Mendlik Ágoston, pécsi III.
185 ² / ₃ .	Balogh Elek, erdélyi IV.	Begovcsevich László, egri IV.	Mendlik Ágoston, pécsi IV.	Schweitzer József, kalocsai IV.
185 ³ / ₄ . I. félév. II.	Salgó János, esztergomi IV. Szabó János, veszprémi IV.	Szabó János, veszprémi IV. Vágner József, nyitrai III.	Fábián János, esztergomi III. U. a.	Esszig István, esztergomi III. U. a.
185 ⁴ / ₅ . I. félév. II.	Fábián János, esztergomi IV. Vágner József, nyitrai IV.	Vágner József, nyitrai IV. Brázay János, szatmári IV.	Hatala Péter, esztergomi IV. Malinák Gusztáv, rozsnyói IV.	Pongrácz Ferenc, esztergomi III. U. a.
185 ⁵ / ₆ .	Pongrácz Ferenc, esztergomi IV.	Téglás János, győri IV.	Nécsey Endre, nyitrai IV.	Kanda István, váci IV.
185 ⁶ / ₇ .	Hemmen Ferenc, csanádi IV.	Lassu Lajos, esztergomi IV.	Dessewffy Sándor, egri IV.	Bitá Dezső, sz. benczerendű IV.
185 ⁷ / ₈ .	Wünsch József, veszprémi IV., ennek lelépte után : Pokorny Frigyes, sz. benczerendű IV.	Pokorny Frigyes, sz. benczerendű IV. Szabó Borr. Károly, erdélyi IV.	Jaeger Ádám, csanádi IV. U. a.	Kittendorfer Ador, győri IV. Jagicza Lajos, sz. benczerendű IV.
185 ⁸ / ₉ .	Lauchsz Lőrinc, sz.-fejérvári IV.	Jandrisics János, szatmári IV.	Hankóczy János, veszprémi IV.	Rostaházy Kálmán, esztergomi IV.
185 ⁹ / ₁₀ .	Folkusházy Sándor, esztergomi IV.	Nagy József, veszprémi III.	Lovaszer János, nyitrai IV.	Czibulka Nándor, esztergomi IV.
186 ⁰ / ₁ .	Bencze István, pécsi IV.	Imecs Jákó, erdélyi IV.	Frankl Vilmos, esztergomi III.	Rétay Gyula, egri IV.
186 ¹ / ₂ .	Grézló Károly, kalocsai IV. ennek lemondása után : Sebők László, egri IV.	Hoffer József, veszprémi III.	Csippék Sándor, nyitrai III.	Stancel Ferenc n.-várad i. sz. IV.
186 ² / ₃ .	Hoffer József veszprémi IV. ennek beteg ége után : Marschall Lajos, esztergomi IV.	Szely Lajos, győri III.	Marschall Lajos, esztergomi IV.	Péller Pál, veszprémi IV.

irodalmi iskolában.

Levéltárnok.	Aljegyző.	Alkönyvtárnok.	Alpénztárnok.
	Lechniczky Pál, rozsnyói III.	Szabó György, veszprémi III.	Méhes Károly, esztergomi II.
	Odorbenyák János, váci IV.	Lukács János, veszprémi III.	Pagács Ferenc, kassai III.
	Salgó János, esztergomi III.	Szabó János, veszprémi III.	Kreutzperger György, csanádi III.
	Vágner József, nyitrai III. Sztripszky Mihály, munkácsi III.	Brázay János, szatmári III. U. a.	Sztripszky Mihály, munkácsi III. Kreutzperger György, csanádi IV.
	Brázay János, szatmári IV. Schilhanek Ferenc, esztergomi III.	Téglás János, győri III. U. a.	Kanda István, váci III. U. a.
	Makáry István, váci IV.	Prokop László, nyitrai III.	Inglückhoffer Károly, kalocsai IV.
	Prokop László, nyitrai IV.	Poliakovics János, esztergomi III.	Tóth Miklós, munkácsi IV.
Sztanaczky Ede, szatmári IV. U. a.	Rácz Ferenc, szombathelyi III. U. a.	Pfleger Mihály, esztergomi III. U. a.	Jagicza Lajos, sz. benczerendű IV. Pados Lajos.
Bobok József, nyitrai IV.	Rácz Ferenc, szombathelyi IV.	Schaub János, győri III.	Folkusházy Sándor, esztergomi III.
Rétay Gyula, egri III.	Imecs Jákó, erdélyi III.	Előbb : Romzsa István, munkácsi III. Később : Mazaly József, szombathelyi III.	Bence István, pécsi III.
Sebők László, egri III.	Fuchsz Bonifác, sz. benczerendű III.	Benyó József, rozsnyói III.	Grézló Károly, kalocsai III.
Szekerák Kálmán, kassai III.	Sztarill Ignác, n.-várad i. sz. III.	Horváth János, n.-várad i. g. sz. III.	Péller Pál, veszprémi III.
Szekerák Kálmán, kassai IV.	Jeszenák Lajos, rozsnyói III.	Schlick István, esztergomi III.	Hrabovszky István, szatmári III.

VII.

É v	Elnök.	Jegyző.	Könyvtárnok.	Pénztárnok.
186 ³ / ₄ .	Csiky Gergely, csanádi IV.	Szely Lajos, győri IV.	Jeszenák Lajos, rozsnyói IV.	Hrabovszky István, szatmári IV.
186 ⁴ / ₅ .	Rajz György, pécsi IV.	Steiner Ádám, veszprémi IV.	Incze János, erdélyi IV.	Bráz János, rozsnyói IV.
186 ⁵ / ₆ .	Rainiss Gyula, zirci IV.	Szemák István, munkácsi IV.	Beidl Alajos, győri IV.	Rapaics Raymund, egri IV.
186 ⁶ / ₇ .	Szóhl Sándor, pécsi VI.	Udvardy István, sz.-fejérvári IV.	Gyurisán József, n.-váradai IV.	Bauer György, csanádi IV.
186 ⁷ / ₈ .	Szluha László, váci IV.	Karsch Lollion, n.-váradai I. sz. III.	Erneyi Kálmán, esztergomi III.	Ikrényi Mihály, esztergomi IV.
186 ⁸ / ₉ .	Szmrecsányi Pál, egri IV.	Győri Dézső, cs. prémontrei III.	Szeidl Antal, váci III.	Opatril Ignác, nyitrai IV.
186 ⁹ / ₁₀ .	Szeidl Antal, váci IV.	Ruzsicska Kálmán, kassai IV.	Gallubrich Dénes, veszprémi IV.	Városv Gyula, kalocsai IV.
187 ⁰ / ₁ .	Ritthammer (most Radnay) Farkas n.-váradai I. sz. IV.	Szmida Victor, egri III.	Gyürky István, esztergomi IV.	Rédey Gyula, veszprémi IV.
187 ¹ / ₂ .	Szmida Victor egri IV.	Fapsó István, esztergomi III. majd ennek lemondása után: Séda Ernő esztergomi II.	Vajda Ferenc, rozsnyói IV.	Skarda József, esztergomi IV.
187 ² / ₃ .	Köhler Ferenc, pécsi IV.	Horváth István, szombathelyi III.	Markovics János, nyitrai IV.	Bergmann József, esztergomi IV.
187 ³ / ₄ .	Séda Ernő, esztergomi IV.	Czobor Béla, sz.-fejérvári III.	Zongor József, nyitrai IV.	Gebe Demeter, munkácsi IV.

Levéltárnok.	Aljegyző.	Alkönyvtárnok.	Alpénztárnok.
Zauskó József, kassai IV.	Majcz Antal. szombathelyi III.	Incze János, erdélyi III.	Neumann József, esztergomi utóbb: Bráz János, rozsnyói III.
Gresits Miksa, egri IV.	Rainiss Gyula, zirci III.	Zittl Róbert, kalocsai III.	Rapaics Raymund, egri III.
Abday Asztrik, sz.-bencerendű IV.	Csathó Ferenc, erdélyi III.	Gyurisán József, n.-várad i. sz. III.	Szóhl Sándor, pécsi III.
Csathó Ferenc, erdély IV.	Ikrényi Mihály, esztergomi III.	Szlyha László, váci III.	Rajeczky Mátyás, zirci III.
Demjánu Athanáz, szamosujvári IV.	Szmrecsányi Pál, egri III.	Kiss Dániel, veszprémi III.	Prantner Ferenc, pécsi III.
Golda János, rozsnyói IV.	Beleznay Menyhért, sz.-bencerendű III.	Ruzsicska Kálmán, kassai III.	Városy Gyula, kalocsai III.
Steinberger Ferenc, szatmári IV.	Barna Mihály, kalocsai II.	Vajda Ferenc, rozsnyói II.	Rédey Gyula, veszprémi III.
Ujváry Ferenc, veszprémi IV.	Huiber János, győri III.	Vajda Ferenc, rozsnyói III.	Skarda József, esztergomi III.
Mócza Imre, váci IV.	Köhler Ferenc, pécsi III. en- nek lemondása után: Hor- váth István szombathelyi II.	Némethy Gyula, esztergomi III. ennek lemondása után: III. Ulrich István, váci II.	Bergmann József, esztergomi III. ennek lemondása után: III. Paluba János szepesi II.
Horváth Kal József, kalo- csai III. ennek lemondása után: Hanzel Endre eszter- gomi III.	Czobor Béla, sz.-fejérvári II.	Zongor József, nyitrai III.	Paluba János, szepesi III.
Ferenczy György. esztergomi III.	Dunay Alajos, n.-várad i. sz. II.	Léránt Antal, sz.-fejérvári III.	Spuller Gyula, esztergomi III.

- 184¹/₂. Csepy Zsigmond veszprémi IV.
Kubriczky Endre esztergami IV.
Miller János n.-várad i III.
Nogáll János esztergami IV.
5. Prámer Alajos kassai.
Réh János esztergami III.
Stegmüller János szombathelyi IV.
Vinkler József n.-várad i l. sz. IV.
- 184²/₃. Baán József pécsi
Bertha János győri
Karácsonyi Vazul munkácsi.
Lánger József szatmári
5. Réh János esztergami IV.
Sarlay Ignác veszprémi
Székely György n.-várad i g. sz.
Ürge Lőrinc esztergami III.
- 184³/₄. Árva Mihály veszprémi III.
Bolgár József váci III.
Lánger József szatmári IV.
Pollák János pécsi III.
5. Vandracssek Károly kassai III.
- 184⁴/₅. Bende József kalocsai III.
Bolgár József váci IV.
Flóra Ferenc n.-várad i l. sz. III.
Orbán Iván veszprémi III.
5. Perjessy Endre rozsnyói III.
Pollák János pécsi IV.
Stephanovszky Sándor egri IV.
Szombathy Ferenc sz.-fejérvári IV.
Vandracssek Károly kassai IV.
10. Voehler Alajos egri III.
- 184⁵/₆. Flóra Ferenc n.-várad i IV.
Lipcsey Mátyás eperjesi IV.
Béress János munkácsi III.

184⁶/₇. *A tiszti karon kívül:*

Eipel Ferenc veszprémi IV.
Széchenyi Lajos n.-várad i. sz. IV.
Markusz Gyula esztergami III.

184⁷/₈. *A tiszti karon kívül:*

Konkolyi Ambrus veszprémi.
Kubinszky Mihály kalocsai.
Malocsay Gáspár nyitrai.

184⁸/₉. (*Megválasztattak, de vissza nem tértek:*)

Szabó Benedek nyitrai.
Ponevác Bényi rozsnyói.
Costán Miklós besztecei.

II. A magyar egyházirodalmi iskolában.

185⁰/₁. Scharnbék János esztergami II.

Márk János ungvári I.
Esztegar István szatmári III.

185¹/₂. Erdős Alajos győri IV.

Márk János ungvári II.
Schön József veszprémi III.

185²/₃. Billmann Márton csanádi IV.

Pogács Ferenc kassai IV.
Alvinczy Ferenc váci III.

185³/₄. Csécsinovics Ferenc veszprémi III.

Hatala Péter esztergami III.
Lechner János pécsi III.

185⁴/₅. Lechner János pécsi IV.

Fábián József szombathelyi IV.
Molinák Gusztáv rozsnyói IV.
Lechner János pécsi IV.
Fábián József szombathelyi IV.
Lassú Lajos esztergami II.

I. félév.
II. félév.

- 185⁵/₆. Graeffel János esztergami IV.
Dessewffy Sándor egri III.
Sarkady István veszprémi III.
- 185⁶/₇. Cselka Nándor esztergami IV.
Pokornyi Frigyes sz. benedekrendű III.
Wünsch József veszprémi III.
- 185⁷/₈. Czeizel Gábor nyitrai IV.
Jandrisics János szatmári III.
Lauchsz Lőrinc sz.-fejérvári III.
- 185⁸/₉. Janecsek Ferenc pécsi IV.
Kucsovszky Lajos nváradi I. sz. IV.
Lovaszer János nyitrai III.
- 185⁹/₁₀. Pelkó Péter rozsnyói IV.
Homcsizter Ráfael sz. benedekrendű III.
Mazlay József szombathelyi III. majd helyette:
Köfler Antal sz.-fejérvári III.
- 186⁰/₁. Kristofcsák Gyula esanádi IV.
Láng Márton kalocsai IV.
Gerevich Ágost munkácsi III.
- 186¹/₂. Grészló Károly kalocsai IV.
Maczkó György eperjesi III.
Marschall Lajos esztergami III.
- 186²/₃. Biró Béla erdélyi IV.
Sztarill Ignác nváradi I. sz. IV.
Feketeházi Károly esztergami III.
- 186³/₄. Moncsék József nyitrai IV.
Komáromy Károly sz.-fejérvári IV.
Rajz György pécsi III.
- 186⁴/₅. Farkas Sándor esztergami IV.
Majcz Antal szombathelyi IV.
Papp Lőrinc szamosújvári III.
- 186⁵/₆. Olgyai Béla esztergami IV.
Vizi István veszprémi IV.
Bauer György esanádi III.
- 186⁶/₇. Cserba János kalocsai IV.
Rózsahegyi Gyula váci IV.

- Répássy Alajos rozsnyói III.
- 186⁷/₈. Répássy Alajos rozsnyói IV.
Roszival István esztergami IV.
Illés Ráfael prémontrei III.
- 186⁸/₉. Helez János esztergami IV.
Karsch Lollion nváradi I. sz. IV.
Gallubich Dénes veszprémi III.
- 186⁹/₁₀. Bent Sándor szamosujvári IV.
Kirschhoffer Károly esztergami IV.
Való Simon esztergami III.
- 187⁰/₁. Veiland Jakab esanádi IV.
Való Simon esztergami IV.
Mócza Imre váci III.
- 187¹/₂. Huiber János győri IV.
Matoss János kalocsai IV.
Némethy Gyula esztergami III. Ez utóbbi lemondása után:
Zongor József nyitrai II.
- 187²/₃. Búza Sándor szathmári IV.
Hosszú Ferenc erdélyi IV.
Szabó József veszprémi III. Ennek meg nem érkezé-
vel:
Séda Ernő esztergami III.
- 187³/₄. Böhm János egri IV.
Horváth István szombathelyi IV.
Pozsgay József pécsi III.

C) Ez évi rendes tagok.

Balogh Ignác	erdélyi	növendék.
Böhm János	egri	„
Czobor Béla	sz.-fejérvári	„
Dunay Alajos	n.-váradi I. sz.	„
5. Ferency György	esztergami	„
Fodor László	erdélyi	„
Gebe Demeter	munkácsi	„
Gribovszky Ödön	munkácsi	„

	Hajnal József	szatmári	növendék.
10.	Hanzel Endre	esztergami	„
	Hold Ádám	csanádi	„
	Horváth István	szombathelyi	„
	Horváth József	veszprémi	„
	Kánczy Lénárd	szatmári	„
15.	Kvassay Károly	esztergami	„
	Láng Mihály	csanádi	„
	Léránt Antal	székesfejérvári	„
	Paluba János	szepesi	„
	Paulovics József	esztergami	„
20.	Plöchl Antal	„	„
	Pozsgay József	pécsi	„
	Séda Ernő	esztergami	„
	Spuller Gyula	„	„
	Szabó József	veszprémi	„
25.	Szanyi Ferenc	„	„
	Totola Lajos	„	„
	Tvrdy János	nyitrai	„
	Zongor József	„	„

D) Ez évi gyűjtők.

Temesvárott: Csiky Gergely hittanár.

Pécsett: Kelemen László hittanár.

Egerben: Ihász Gábor fin. igazgató.

Várad-Olasziban: Palotay László plébános.

Rozsnyón: Jeszenák Lajos hittanár.

Kassán: Szekerák Kálmán tanfelügyelő.

Nyitrán: Opatrill Ignác gymn. tanár.

Győrött: Holdházy János kisebb papnöv. igazgató.

Veszprémben: Wünsch József hittanár.

Kalocsán: Rónay István szentszéki jegyző.

Pannonhalmán: Fuchs Bonifác hittanár.

Esztergamban: Rajner Lajos disznök.

Székesfejérvárott: Dr. König Móric kanonok, papnövel-
dei igazgató.

Szombathelyen: Stierling Antal sz. széki. jegyző.

E) Ez évi részvényes tagok.

- Abday Esztre, tanár Győrött.
Alvinczy Ferenc, prépost-lelkész Csongrádon.
Andrássy Kálmán, nevelő Kétegyházán.
Artim Mihály, végzett eperjesi növendékpap.
5. Bacsikády Ágost, lelkész Alsójáttón.
Balogh Ágost, lelkész Kocskócon.
Balog Elek, lyceumi tanár Gyula-Fejérvártt.
Barakovics Ferenc, lelkész Kolluthon.
Barbély György, lelkész Tevelen.
10. Bauer György, székesegyházi szónok Temesvártt.
Beck Alajos, kegyesrendi tanár Budapesten.
Begovesevics Róbert, lelkész Kápolnán.
Beidl Alajos, püspöki szertartó Győrött.
Beke Antal, kanonok, papnöveldei igazgató Gyula-Fe-
jérvártt.
15. Beller József, apát és esperes-lelkész Miskolcon.
Bencze István, lelkész Borushádon.
Bende Imre, apát, esp. lelkész Ujvidéken.
Bene Sándor, sz. sz. igató Szamosujvártt.
Bergmann József, segédlelkész Püspökiben.
20. Bernácsky Ferenc, nevelő Budapesten.
Béres Miklós, növendékpap Budapesten.
Bíró Imre, segédlelkész Tamásiban.
Bobok József, hittudor és tanár Nyitrán.
Bognár Károly, lelkész Egyházás-Rádóczán.
25. Bogyay Géza, hittudor és lelkész Pápán.
Bohrer Julián, hittanár Zircen.
Brázay János, lelkész Mező-Petriben.
Breznay Béla, tanfelügyelő Budapesten.
Bugyis András, sz. széki ülnök és esperes-plébános
Unghvárott.

30. Bujanovics János, növendékpap Budapesten.
Búza Sándor, segédlelkész Vinnán.
Chocholus Bálint, növendékpap Budapesten.
Chorényi József, lelkész Bolessón.
Csajághy Károly, egyházjogtudor és lelkész Babarcon.
35. Csathó Ferenc, tanár Maros-Vásárhelytt.
Cselka Nándor, segédlelkész Budapesten.
Csiky Gergely, hittudor Temesvártt.
Csippék Sándor, hittudor és tanár Nyitrán.
Csősz Imre, hittudor és gymn.igazgató Nyitrán.
40. Czeizel Gábor, címz. kanonok és hittanár Nyitrán.
Czibulka Nándor, lelkiigazgató Budapesten.
Dávidek Adolf, növendékpap Budapesten.
Degen Titus, segédlelkész Budapesten.
Dessewffy Sándor, kassai áldozár.
45. Devics József, lelkész Taranyban.
Dinya János, növendékpap Budapesten.
Dolánszky Alajos, lelkész Szent-Mihályon.
Dortsák József, végzett rozsnjómegyei növ. Losoncon.
Döller József, lelkész Zséren.
50. Edelmann Mihály, lelkész Lovasberényben.
Eigl József, lelkész Futtakon.
Engelsz Mátyás, szertárnok Temesvártt.
Erdélyi Elek, lelkész Kászonyban.
Erneyi Kálmán, segédlelkész Majtényban.
55. Fapsó István, segédlelkész Kis-Tapolcsányban.
Farkas Sándor, hitelemző Esztergamban.
Fábián János, lelkész Alsó-Szemeréden.
Fekete Fidél, kapuc. rendű áldozár és *magyar hitszónok Bécsben.*
- Fercsek Nándor, tanár Szepes-Váralján.
60. Fraknoi Vilmos, akad. titkár Budapesten.
Fuchs Bonifác, hittudor és tanár Pannonhalmán.
Fuchsz Emil, városligeti főkertész Budapesten.
Gajdosik György, növendékpap Budapesten.
Gallubich Dénes, segédlelkész Monostor-Apátiban.

65. Garay Alajos, lelkész Duna-Szekesön.
Gáspárdy Rezső, sz. széki ülnök s gymn. hitelemző Szatmártt.
Gazdik Károly, növendékpap Budapesten.
Gebauer Izor, gymn. tanár Székes-Fejérvártt.
B. Geramb Ferenc, esperes-lelkész Boescón.
70. Gogolák György, segédlelkész Poprádon.
Gödér István, gymn. tanár Rozsnyón.
Golda János, segédlelkész Rozsnyón.
Gornály József, segédlelkész Szepes-Olasziban.
Graeffel János, gymn. tanár Nagy-Szombatban.
75. Grecu Dömötör, sz. széki igrtató Lugoson.
Grosz József, növendékpap Budapesten.
Györy Béla, lelkész Sárbogárdon.
Gyulaffy József, segédlelkész Hrustinban.
Gyürky István, segédlelkész Zsigárdon.
80. Gyürky Sándor, növendékpap Bécsben.
Hajla Mátyás, növendékpap Budapesten.
Hajts János, segédlelkész Komáromban.
Hanenkamp Sándor, képezdei tanár Győrött.
Hanny Gábor, lelkész Faddon.
85. Helcz János, gymn. tanár Nagy-Szombatban.
Hemmen Ferenc, tanár Temesvártt.
Hepp János, lelkész Szabolcsban.
Herald Antal, segédlelkész Driethomán.
Herald János, segédlelkész Szereden.
90. Herceg Miklós, segédlelkész Majtényban.
Hidassy Kornél, gymn. igazgató Nagy-Szombatban.
Hoffer József, segédlelkész Császáron.
Holdházy János, kisebb papnőveldei igazgató Győrött.
Horváth József, segédlelkész Palotáson.
95. Hosszú Ferenc, segédlelkész Gyergyó-Szent-Miklóson.
Hrabovszky István, képezdei tanár Szatmártt.
Huiber János, segédlelkész Győrött.
Huszár Károly, esperes-lelkész Zsámbékon.
Iház Gábor, szentszéki ülnök Egerben.

100. Ikrényi József, lelkész Korosson.
Ikrényi Mihály, segédlelkész Nagy-Szombatban.
Illés Ráfáel, gymn. tanár Szombathelyen.
Incze János, lelkész Csik-Mindszentén.
Irgolics Antal, mrkopalyi segédlelkész.
105. Ivichich József, segédlelkész Udicsán.
Jäger Ádám, lelkész Buziáson.
Jancsek Ferenc, lelkész Semberken.
Janny Ferenc, segédlelkész Vajtán.
Jeszenszky Alajos, segédlelkész Divéken.
110. Jung János, lelkiigazgató Vácott.
Kamaszy Mátyás, címz. kanonok-lelkész Breznó-Bányán.
Kaminszky Géza, növendékpap Budapesten.
Kanda István, lelkész Kállóban.
Káposztássy Imre, segédlelkész Fülel-Püspökiben.
115. Karácsonyi Sándor, segédlelkész Udvardon.
Karsch Lolion, hittanár és tanulmányi felügyelő Nagy-Váradon.
Katona György, lelkész Divéken.
Kazali Imre, püspöki szertartó Vácott.
Kelemen László hit- s bölcészettudor és tanár Pécsen.
120. Keszler Mátyás, segédlelkész Adán.
Kirschhofer Károly, segédlelkész Ó-Budán.
Kiszlák Sándor, segédlelkész Püspök-Ladányban.
Klempa Simon, prépost-lelkész Budapesten.
Klivényi Antal, segédlelkész Nagybeeskereken.
125. Kolbay Gergely, segédlelkész Tállyán.
Kolláresik Endre, segédlelkész Gölnicben.
Kompánek József, lelkész Nagy-Sztriccén.
Kovács Lajos, lelkész Gyömörben.
Kovács Simon, lelkiigazgató Gyula-Fejérvárt.
130. Köhler Ferenc, segédlelkész Nádasdon.
Körmendy József, karkáplán Veszprémben.
Krajnik Mihály, lelkiigazgató Kassán.
Kriegler József, apát, esperes és lelkész Tardoskeden.
Kún László, hittanár Temesvárt.

135. Kuniczky József, lelkész Felső-Vesztenicen.
Kuppis Károly, lelkész Tápon.
Kurimszky Antal, nevelő Bécsben.
Lakner Ambró, gymn. tanár Szombathelyen.
Láng Antal, nevelő Székelyhidon.
140. Lassú Lajos, hittudor és lelkész Nagy-Súron.
László István, segédlelkész Tasnádon.
Lázár Miklós, címz. kanonok és lelkész Nagy-Váradon.
Lechner János, hittudor és tanár Pécssett.
Lechniczky Pál, lelkész Guszonán.
145. Leitner Sándor, segédlelkész Pécssett.
Lengyel András, lelkész Derzsben.
Lonkay Antal, lapkiadó Budapesten.
Lukács János, esperes-lelkész Péch-Újfaluban.
Maicz Antal, hittanár Szombathelyen.
150. Makáry István, lelkész Cegléden.
Makra Péter, segédlelkész Jász-Alsó-Sz.-Györgyön.
Malocsay Gáspár, lelkész Marikován.
Markovics János, helyettes lelkész Szalakúzon.
Marschall Lajos, lelkész Sárfőn.
155. Martin József, segédlelkész Rác-Miletiesen.
Matoss János, segédlelkész Madarason.
Mattyasovszky Kálmán, segédlelkész Makláron.
Mayer Manó, lelkész Krompachon.
Medgyesi József, lelkész Baghon.
160. Medveczky Ede, lelkész Bodóköváron.
Mendlik Ágost, lelkész Pécssett.
Mészáros László, segédlelkész Dubnicon.
Meszlényi Károly, lelkész Velencén.
Michálek János, növendékpap Budapesten.
165. Miksó István, lelkész Oroszon.
Móca Imre, segédlelkész Virágh-Pereghen.
Moínár Antal, árvaházi tanfelügyelő Pozsegán.
Molnár János, lelkész Kecelen.
Moravszky János, lelkész Új-Kécskén.
170. Mráz Antal, növendékpap Budapesten.

- Munkácsy Mihály, növendékpap Budapesten.
Nagy István, növendékpap Budapesten.
Nécsey Endre, lelkész Szkacsánban.
Nemes József, lelkész Sajó-Szögeden.
175. Németh József, segédlelkész Csornán.
Névery Aurél, növendékpap Nyitrán.
Ocsovszky Kázmér, hittanár Győr-Sz.-Mártonban.
Oltványi Gáspár, segédlelkész Nagy-Sz.-Miklóson.
Opatrill Ignác, gymn. tanár Nyitrán.
180. Papp Samu, növendékpap Budapesten.
Pavelics János, növendékpap Budapesten.
Pavisich Mátyás, segédlelkész Nagy-Baromban.
Pellet József, papnöveldei aligazgató Budapesten.
Péller Pál, hittanár Veszprémben.
185. Petrik Aurél, növendékpap Budapesten.
Pfleger Mihály, gymn. tanár Nagy-Szombathban.
Pintye János, segédlelkész Sándorfalúban.
Pisztli Károly, segédlelkész Nagy-Tapolcsányban.
Platz Bonifác, segédlelkész Zircen.
190. Pokorny Frigyes, jószágigazgató Pannonhalmán.
Polgár Dénes, tanár Keszthelyen.
Poliakovics János, lelkész Bozókön.
Pollák János, kanonok Pécsen.
Pongrácz Ferenc, lelkész Izsán.
195. Poor Sándor, lelkész Kilitiben.
Pór Antal, lelkész Esztergamban.
Prantner Ferenc, karkáplán Pécsen.
Pruzsinszky Henrik, hittanár Zircen.
Rác Endre, gymn. tanár Sopronban.
200. Rác Pál, esperes-lelkész Csomaközön.
Radnay Farkas, sz. széki aljegyző Nagy-Váradon.
Rajeczky Mátyás, gymn. tanár Székesfehérvárott.
Rainiss Gyula, hittanár Zircen.
Rapaics Rajmund, hittanár Egerben.
205. Rápolthy Ferenc, gymn. tanár Maros-Vásárhelyt.
Rédey Gyula, augustineumi áldozár Bécsben.

- Réffy Endre, lelkész Csornán.
Rehák István, lelkész Illaván.
Répássy Alajos, segédlelkész Rozsnyón.
210. Rétay Gyula, hittudor és lelkész Tisza-Püspökiben.
Rezey Silvius, növendékpap Budapesten.
Romaisz Ferenc, növendékpap Budapesten.
Rosznáky Károly, segédlelkész Nagy-Surányban.
Rózsahegy Gyula, nevelő Szolcsánban.
215. Ruff Győző, segédlelkész Cegléden.
Ruzsicska Kálmán, nevelő Budapesten.
Salgó János, lelkész Felső-Túron.
Schellengh Emil, sz.-széki igdtató Rozsnyón.
Schütz Nándor, sz.-széki jegyző Kassán.
220. Schweitzer Alajos, hit- és bölesészettudor Temesvártt.
Schwertsik Antal, gymn. tanár Nyitrán.
Sebessy Alajos, gymn. tanár Keszthelyen.
Seffer Ferenc, segédlelkész Szajánban.
Seidel Pál, lelkész Pátkán.
225. Sidelszky Gyula, segédlelkész Szinnán.
Sipos István, nagyváradi g. sz. áldozár.
Skarda József, segédlelkész Sasváron.
Skrivánek Mór, lelkész Alsó-Dióson.
Soós Mihály, tanár Keszthelyen.
230. Spett Gyula, segédlelkész Endrődön.
Steffel Ede, segédlelkész Bossányban.
Stegmüller Károly, hittudor és lelkész Nagy-Ölbön.
Steinberger Ferenc, nőképezdei tanár Szatmártt.
Steinhöfer Gyula, augustineumi áldozár Bécsben.
235. Stierling Antal, sz.-széki igdtató Szombathelyen.
Sujánszky Antal, papnőveldei igazgató Bécsben.
Szabó Erdős, gymn. tanár Győrött.
Szabó György, lelkész Kilitiben.
Szabó János, lelkész Kenesén.
240. Szalay István, segédlelkész Fertő-Sz.-Miklóson.
Szauder Antal, kir. főreál-igazgató Pécssett.
Szauder Lajos, lelkész Belusán.

- Szeifricz István, kanonok Pécsen.
Szeitl Antal, házikáplán Bécsben.
245. Szeitz Alajos, kegyesrendű tanár Temesvártt.
Szele Gábor, kanonok Egerben.
Szilányi Ferenc, sz.-széki jegyző Esztergamban.
Szkalka Kandid, perjel Bakonybélben.
Szluha László, nevelő Bécsben.
250. Szmda Győző, érseki igtató Egerben.
Szmrecsányi Lajos, növendékpap Egerben.
Szmrecsányi Pál, érseki szertárnok Egerben.
Szól Sándor, segédlelkész Pakson.
Szombathy Sándor, lelkész Szakmártt.
255. Sztavrovsky Gyula, püsp. könyv- és levéltárnok Eperjesen.
Szteszkál József, árvaházi aligazgató Zsolnán.
Szukits Vendel, növendékpap Veszprémben.
Szulik József, hitelemző Kalocsán.
Tapolcai alesperesi kerület.
260. Tárkányi Béla, kanonok stb. Budapesten.
Tomesányi József, segédlelkész Zentán.
Tóth Alajos, hely. lelkész Dörön.
Tóth Ferenc, segédlelkész Mindszenten.
Tölgyi Gyula, nevelő Pozsonyban.
265. Trabalka Péter, lelkész Kajalon.
Tulok József, tanfelügyelő és hittanár Szombathelyen.
Turesányi Béla, segédlelkész Wagendrüsselben.
Udvardy János, lelkész Vásáros-Dombón.
Ujváry Ferenc, segédlelkész Devecseren.
270. Ulmer György, segédlelkész Buda-Eörsön.
Űrge Zsigmond, segédlelkész Tardoskodden.
Vadkertý Ferenc, segédlelkész Vácott.
Vágner József, címz. kanonok és lelkész.
Való Simon, segédlelkész Budapesten.
275. Vargay Nándor, lelkész Leibitzon.
Városh Gyula, segédlelkész Csonoplján.
Veiland Jakab, segédlelkész Bakóváron.

- Veisz Ferenc, lelkész Bohunice.
Veiszháp Lajos, lelkész Helpán.
280. Venczell Ferenc, c. kanonok és titkár Nyitrán.
Vidoss László, lelkész Lentiben.
Vincze Ambrus, tanár Egerben.
Virter Lajos, hittudor és kanonok Vácott.
Wagenhoffer Bódog, gymn. tanár Pécsen.
285. Weisz József, segédlelkész Nagy-Szebenben.
Zajnay János, apát-kanonok Nagy-Váradon.
Zalányi József, lelkész Mező-Péterden.
Zittl Róbert, augustineumi áldozár Bécsben.
Zloczky Theodor, segédlelkész Ilonca.
290. Zoltsák János, gymn. tanár Ungvárt.
Zsendovics József, kanonok Egerben.
Zsigmond Ferenc, segédlelkész Dorozsmán.
-

III. Fejezet.

Az iskola összes kiadványai.

A. A magyar gyakoroló iskola kiadványai.

Folyó sz.	Munkálatok évfolyama	C i m.	li. sz.	Hol jelent meg.	Mikor.
1.	I.	Első Munkálatjai a pesti növendékpapság M. Is- kolájának, Rudnay Sándor, esztergomi érsek areképével	218.	Pesten.	1833.
2.	II.	Másodévi Munkálatjai a pesti növendékpapság magyar Iskolájának	292.	Pesten.	1835.
3.	III.	Munkálatai a pesti nő- vendékpapság magyar Iskolájának. Gróf Ná- dasdy Ferenc, váci püs- pök areképével	203.	„	1836.
4.	IV.	Munkálatai a pesti nő- vendékpapság magyar Iskolájának	274.	Budán.	1837.
5.	V.	Ugyanazon cím Klimó György, pécsi püspök areképével	343.	„	1837.
6.	VI.	Ugyanazon cím Kopácsy József, esztergomi ér- sek areképével	146.	„	1839.
7.	VII.	Ugyanazon cím.	328.	„	1840.
8.	VIII.	Ugyanazon cím.	284.	„	1841.

Folyó sz.	Munkálatok évfolyama.	C i m.	L. sz.	Hol jelent meg.	Mikor.
9.	IX.	Ugyanazon cím . . .	337.	Budán	1842.
10.	X.	Ugyanazon cím . . .	360.	„	1843.
11.		Áhítatosság zsengeje, külön kiadvány. . .	184.	Pesten	1843.
12.	XI.	A pesti növendékpapság magyar iskolájának munkálatai . . .	362.	„	1844.
13.	XII.	Ugyanazon cím . . .	359.	„	1845.
14.	XIII.	Ugyanazon cím . . .			
15.		Jais Egyed atyának szép és tanulságos elbeszé- lései, külön kiadvány. . .	136.	„	1846.
16.	XIV.	A pesti növendékpapság magyar Iskolájának munkálatai . . .	316.	„	1847.
17.		Hepp Keresztény egy- háztörténet, külön ki- advány . . .	212.	Pesten.	1847.
18.	XV.	A pesti növendékpapság magyar iskolájának munkálatai . . .	297.	„	1848.
19.		Scheffmacher Kérdés alatti hitágazatok ka- tekizmus, külön ki- advány . . .	192.	„	1848.

B. A magyar egyházirodalmi iskola kiadványai.

Folyó sz.	Munkálatok évfolyama.	C i m.	L. sz.	Hol jelent meg.	Mikor.
20.	XVI.	Munkálatok a pesti nö- vendékpapság egyház- irodalmi iskolájától . . .	302.	Pesten.	1852.
21.		Tavaszhvirány, imakönyv, külön kiadvány . . .	237.	Budán.	1852.
22.	XVII.	Munkálatok . . .	337.	Pesten.	1853.
23.	XVIII.	Munkálatok . . .	300.	„	1854.
24.		Gróf Nádasdy P. Fe- renc, néhai kalocsai érsek, külön kiadvány. . .	47.	„	1855.

Folyó sz.	Munkálatok évfolyama.	C i m.	L. sz.	Hol jelent meg.	Mikor.
25.	XIX.	Hiteles vértanui emlékiratok, összegyűjtve Ruinart Theodorik által, I. kötet	340.	Budán.	1855.
26.		Szeretet Gyöngyei, külön kiadvány	48.	Pesten.	1855.
27.	XX.	Ruinart. II. kötet.	356.	Budán.	1856.
28.	XXI.	Ruinart. III. kötet.	595.	„	1857.
29.	XXII.	Munkálatok	366.	Pesten.	1858.
30.	XXIII.	Sz. Ágoston Isten városáról írt 22 könyvének 1—8 könyve.	356.	„	1859.
31.	XXIV.	Ugyanannak 9—16 könyve	400.	Pesten.	1860.
32.	XXV.	Ugyanannak 17—22 könyve	410.	„	1861.
33.		Mi az egyház. Röpirat Segurttól, külön kiadvány	32.	„	1861.
34.		Egyháztörténet Hepptől, 4. kiadás	260.	„	1861.
35.		Magyar Sz. Erzsébet, thüringiai hercegnő története (1207—1231) külön kiadvány.	560.	Eger.	1862.
36.	XXVI.	Munkálatok	341.	Pesten.	1862.
37.		Mária Regina, regény, írta Hahn-Hahn Ida grófnő, külön kiadvány, I. kötet	515.	„	1863.
		II. kötet	484.	„	1863.
38.	XXVII.	A kath. egyház diadala az első században, írta Manahan Ambrus	337.	„	1864.
39.		Sz. Erzsébet ereklyéinek főlalálása, írta dr. Dudik, külön kiadvány	15.	„	1864.
40.	XXVIII.	A protestantismus és catholicismus vonatkozással az európai			

Folyó sz.	Munkálatok évfolyama.	C i m.	L. sz.	Hol jelent meg.	Mikor.
		polgárisodásra. Irta Balmes Jakab, I. kötet.	419.	Pesten.	1865.
41.	XXIX.	Ugyanaz, II. kötet.	418.	„	1866.
42.	XXX.	A pápáról, írta de Mais- tre József gróf . . .	408.	„	1867.
43.	XXXI.	A tudomány öszhangzás- ban a kinyilatkoztatás- sal. Irta Wisemann Miklós bibornok . . .	436.	„	1868.
44.	XXXII.	Kereszténység és egyház az alapítás korában. Irta Döllinger J. J. Ignác	432.	„	1869.
45.	XXXIII.	Szentírás és természet. Irta Reusch F. Henrik.	438.	„	1870.
46.	XXXIV.	Az emberi nem hagyo- mányai. Irta dr. Lü- ken Henrik	483.	„	1871.
47.	XXXV.	A történelem kath. böl- csészete. Irta Leroy Lajos abbé, I. kötet.	384.	„	1872.
48.	XXXVI.	Ugyanaz, II. kötet.	361.	„	1873.
49.		A központi papnövelde magyar egyházirodal- mi iskolájának tör- ténete, írta SEDA Ernő.	374.	„	1874.
50.	XXXVII.	A kath. egyház és ke- resztény állam törté- neti fejlődésében s vo- natkozással a jelen kor legfontosabb kér- déseire ¹⁾ , írta dr. Her- genröther József.			

¹⁾ Nemsokára sajtó alá kerül.

